

Huumori ympäristönsuojelussa

Jari Lyytimäki

Huumori ympäristönsuojelussa

Jari Lyytimäki

3

SYKE:n julkaisuja 3

Suomen tietokirjailijat ry ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta ovat tukeneet tämän teoksen valmistelua.

Tämän julkaisun on asiataarkistanut kaksi riippumatonta ja anonymia asiantuntijaa.

Julkaisun kuvat, kansi: Alex Gee / flickr.com, sivut 14, 69, 77, 99 ja 143: Ryan McGuire / gratisography.com, sivu 18: Possan / flickr.com, sivu 52: Helsingin sanomat (HS) 20.2.2011, sivu 57: Vastateparksstaff, sivu 75: Sarah DeRemer, sivu 80: Suomen kuvalehti 17.10.2008, sivu 136: Voima Kustannus, sivu 150: HS kuukausilii-te elokuu 2008, sivu 162: Brett Jordan.

Taitto: Satu Turtiainen, SYKE.

Julkaisu on saatavana verkkojulkaisuna: www.syke.fi/julkaisut ja helda.helsinki.fi/syke sekä tilattavissa painettuna SYKE:n verkkokaupasta: syke.juvenesprint.fi.

ISBN 978-952-11-4931-3 (nid.)

ISBN 978-952-11-4932-0 (PDF)

ISSN 2323-8895 (painettu)

ISSN 2323-8909 (verkkojulkaisu)

ESIPUHE

Vitsiä vakavistakin asioista

Ympäristönsuojelua on totuttu pitämään erityisen vakavana asiana. Eläimet ja kasvit kuolevat sukupuuttoon, elintasomme romahtaa öljyn ja muiden luonnonvarojen ehtyessä, ilmastonmuutos kärventää koko planeetan eikä kesäinen uintiretki onnistu leväpuuron keskellä. Nauru näyttää olevan kaukana pelkojen, riskien ja syyllistämisen hallitsemasta ympäristökeskustelusta.

Synkästä perusvireestä huolimatta huumori on monin tavoin läsnä ympäristökysymyksissä. Totisuus tarjoaa hedelmälliset lähtökohdat komiikalle, joka kumpuaa vakavan ja kepeän odottamattomasta yhdistymisestä. Suuria Totuuksia latelevat ympäristönsuojelijat ovat toistuvasti saaneet huomata, että kaikki ihmiset eivät näytä ottavan heidän sanomaansa aivan vakavasti. Nauru pudottaa omaan asiaansa liian vakavasti suhtautuvan jalustaltaan, joskus kipeästikin.

Naurun sanotaan pidentävän ikää, mutta aina huumori ei ole hyväksi. Vitsailemalla voidaan murentaa pätevän ja pitävän tieteellisen tiedon uskottavuus, vähätellä ympäristöpolitiikan tavoitteita ja saattaa uudet aloitteet naurunalaiseksi. Ironinen etäisyyden otto ja sarkasmi tarjoavat keinoja omakohtaisesta vastuusta pakenemiseen ja muiden syyllistämiseen – turha minun on ilmastonmuutoksesta huolestua, koska kiinalaiset kuitenkin tupruttavat huoletta hiiltä ilmaan. Ja susien suojelu Suomessa vasta naurettavaa onkin, sillä itärajan takana karvaturkkeja riittää.

Huumori voi myös edistää yhteiskunnallista keskustelua. Naurun siivittämänä ahdistavia, arkaluontoisia tai riidanalaisia aiheita voidaan käsitellä vapautuneesti. Erilaisia ilmiöitä ja

näkökulmia yhdistävä komiikka synnyttää parhaimmillaan kokonaan uusia ideoita ja avaa tuoreita lähestymistapoja. Hyväntahtoinen pilke silmäkulmassa innostaa yhteistyöhön ja motivoi esimerkiksi rehevöityneen järven kunnostajia vuosikausia kestävässä talkootyössä. Itseironia auttaa suhteuttamaan epäonnistumisia. Musta huumori helpottaa, kun ylivoimaisilta tuntuvat ympäristöongelmat vyöryvät päälle.

Useimmat autoilijat ajattelevat olevansa keskimääräistä parempia ajajia, mutta luultavasti vielä useammat ihmiset ajattelevat olevansa keskivertoa huumorintajuisempia. Naapurin, työkaverin tai tuttavan huumorintajuttomuus kelpaa naurun aiheeksi, mutta todellisuudessa täysin totisia torvensoittajia on harvassa. Pinnan alta pulpahtelevaa huumoria ei aina huomata tai sitä ei osata tulkita huumoriksi. Virkamies, poliitikko tai tutkija voi myös pitää tarkoituksellisesti yllä kuivakkaa ulkokuorta, koska haluaa korostaa asemaansa, asiantuntemustaan tai luotettavuuttaan.

Kaikki eivät ole keskimääräistä huumorintajuisempia, mutta meistä kaikista löytyy ainakin pieni humoristi. Huumorin ymmärrys on ihmislajin perusominaisuus. Huumori ei ole tuntematonta millekään kulttuurille, vaikka sen sisältö ja muodot vaihtelevat aikojen saatossa ja eri kulttuureissa. Huumorin ilmaisutavat eroavat suuresti ihmisten välillä ja eri tilanteissa. Joskus paikallaan on sisäänpäin kääntynyt hiljainen hymy, joskus :-)) ja joskus reipas röhönauru.

Mikään elämän alue ei ole tyystin vailla huumoria. Hautajaisissa tai oikeussaleissa ei vitsejä juuri viljellä, mutta silti kuolemaa karnevalisoidaan ja lakimiehistä kerrotaan vitsejä vähintään siinä kuin insinööreistä tai blondeista. Vitsi voi olla viatonta hupia, mutta myös rasistien, sovunistien tai koulukiusaajien käyttämä sorron ja henkisen väkivallan väline. Soveltava huumoritutkimus voikin lisätä ymmärrystämme siitä, millainen huumori vie yhteiskuntaa ja ihmisten hyvinvointia parempaan suuntaan. Myös ympäristötutkimuksen perustavoite on paremman ja kestävämmän yhteiskunnan rakentaminen. Ehkäpä ympäristön ja huumorin tutkimuksella onkin enemmän yhteistä kuin voisi ensisilmäyksellä olettaa.

Ympäristötutkimus on viime vuosikymmeninä laajentunut monille uusille aloille.¹ Kyse ei ole vain saasteista, luonnosta ja ekologiasta. Ympäristötutkijat penkovat politiikkaa, tutkailevat taloutta, pohtivat julkista keskustelua, tarkastelevat yhteiskuntaa kokonaisu-

dessaan ja analysoivat yksittäisten ihmisten asenteita, ajatuksia ja käyttäytymistä. Huumoria on ympäristötutkimuksessa käsitelty vain vähän, joten sitä voidaan pitää yhtenä ympäristönsuojelun unohdettuna ulottuvuutena.² Tämän teoksen tavoitteena on piirtää kattava ja yleistajuinen kuva siitä, mitä annettavaa huumoritutkimuksella voi olla ympäristönsuojelulle. Tarkastelu perustuu laaja-alaiseen tutkimusten yhteenvetoon sekä koti- ja ulkomaisesta julkisesta keskustelusta poimittuihin esimerkkeihin.

Teoksen alussa esitellään huumorin ominaispiirteitä ja luodaan yleiskuva huumoritutkimuksen erilaisista lähestymistavoista ja niiden linkeistä ympäristönsuojeluun. Seuraavassa osassa tarkennetaan huumorin ilmentymiin keskeisillä kotimaisilla ympäristönsuojelun osa-alueilla. Millaista huumoria voidaan löytää luonnonsuojelusta, energia- ja ilmasto-keskustelusta tai vesiensuojelusta? Tämän jälkeen paneudutaan konkreettisten koti- ja ulkomaisten esimerkkien avulla huumorin käyttöön ja mahdollisiin vaikutuksiin. Miten huumoria on hyödynnetty asiantuntijapuheen rinnalla, ketkä huumoria käyttävät ja mihin tarkoituksiin? Teoksen lopuksi puntaroidaan huumorin asemaa ja mahdollisuuksia ekologisesti kestävämmän yhteiskunnan rakentamisessa.

Tiede ei tarjoa varmoja vastauksia, eikä tämäkään teos kerro lopullista totuutta huumorin ja ympäristönsuojelun suhteesta. Sekä huumori että ympäristönsuojelu ovat jatkuvasti muuttuvia, moniulotteisia ja laaja-alaisia ilmiöitä, joiden kaikenkattava kartoitus lienee mahdotonta. Huumorin kysymys jää aina keskeneräiseksi ja avoimeksi uusille tulkinnoille, kuten aihetta pitkään tutkinut emeritusprofessori Aarne Kinnunen on painottanut.³ Juuri tähän perustuu huumorin kiehtovuus.

SISÄLLYS

Esipuhe.....	3
Sisällys	6
Johdanto: Mitä huumori on?	9
Huumoritutkimuksen monet kasvot	19
Osaako rotti nauraa?	19
Huumori helpottaa	25
Pidentääkö nauru ikää?	29
Naurua alaspäin.....	32
Kolikon kolmas puoli	35
Järjestys se olla pitää.....	38
Irti arjesta.....	45
Ympäristötutkimuksesta komiikka on kaukana	49
Mistä huumoria löytyy? Avauksia ympäristökeskustelusta	57
Kessikin suojeltava!	57
Sotaretkiä kaupunkiluontoon	63
Tosi iso paha susi	66
Uusia ituja viljelyyn	73
Säitä pideltäessä	78

Käpyleikkejä energiakeskustelussa	89
Kakkahuumoria vesiensuojelussa	93
Mitä huumorilla tehdään? Esimerkkejä ympäristöpolitiikasta	99
Asiantuntijuus nurin nauramalla	99
Huolella huvittajat.....	104
Teollisuuskin ottaa ympäristöhuolen todesta.....	110
Risupartojen loputon pärinä.....	117
Koijärveltä vallan kamareihin.....	124
Kampanjointia vitsien voimalla	128
Voiko huumori muuttaa maailmaa?.....	143
Täydellistä ekoihmistä odotellessa.....	143
Käännytystä omaan uskoon.....	146
Loppukumarrus	163
Viitteet	164
Lähteet.....	168
Kuvailulehti.....	180
Presentationsblad.....	181
Documentation page.....	182

JOHDANTO

Mitä huumori on?

Kauneudella ja komiikalla on paljon yhteistä. Ihmisen on yleensä helppo päättää, onko vaikkapa tietty maalaus tai maisema kaunis. Eri ihmisten välillä on vaikeampi saavuttaa yksimielisyyttä kauneudesta, sillä arvostukset ja mieltymykset voivat vaihdella rajustikin. Joku näkee rujoudessakin kauneutta. Sama pätee koomisuuteen. Eri kulttuureissa ja erilaisissa tulkintayhteyksissä koomisina voidaan pitää tyystin erilaisia asioita. Yhtä ja samaa ilmiötä voidaan tulkita eri tavoin. Mustassa mönjässä räpiköivä eläin voi näyttää hauskalta TV:n kotivideo-ohjelmassa, mutta samanlainen kuva öljy-onnettomuudesta kertovassa uutisessa tuskin naurattaa.

Yleiskielessä – ja myös tässä teoksessa – huumoria ja komiikkaa käytetään suunnilleen samaa asiaa tarkoittavina käsitteinä. Niiden alle lomittuvat huumorin hienopiirteisemmät lajiityypit, kuten farssi, ironia, parodia tai sarkasmi. Huumorilla on monia merkityksiä. Alun perin se viittasi antiikin kreikkalaisen lääketieteen määrittelemiin ruumiinnesteisiin, jotka olivat keltainen ja musta sappi, lima ja veri. Näiden välinen tasapaino yhdistettiin ihmisen mielialaan ja hyvinvointiin – vieläkin voidaan väittää, että hyvällä huumorilla varustettu ihminen on kirjaimellisesti terve ja tasapainoinen.

Huumori sai nykymerkityksensä vasta muutamia satoja vuosia sitten, kun se määriteltiin suhteessa sukulaiskäsitteisiinsä vitsiin ja komiikkaan.¹ Suomen kielessä sana huumori on tiettävästi ollut käytössä 1800-luvun puolivälistä lähtien. Myös vitsin käsite on melko nuori. Luultavasti sana periytyy saksan kielestä. Saksan (der Witz) ja englannin (wit) kielessä termi on alun perin tarkoittanut, nokkeluutta, älyä tai järkeä. Vitsin olemukseen kuuluu jokin juju, nokkela sutkautus, yllättävä rinnastus tai outo tulkinta, jonka tuottaminen ja tajuaaminen vaatii tietynlaista älyämistä. Huumoritutkimuksessa vitsi määritellään tiiviisti ilmaistuksi epätodeksi kertomukseksi, joka rakentuu tyypillisesti kahdesta osasta, johdannosta ja

kärjestä.² Vitsin johdannossa rajataan aihe ja luodaan odotuksia, kärki puolestaan esittää jonkin yllättävän idean, joka vetoaa kuulijan oivalluskykyyn.

Lähtökohtia ympäristöhumorin tutkimukselle

Humoristit osoittavat usein normaaliuden ja hyväksyttävyyden rajat ylittämällä ne. Perustava lähtökohta tälle teokselle onkin se, että huumori ilmentää jonkinlaista ymmärrystä siitä, mikä on normaalia tai hyväksyttävää. Tällainen ymmärrys on myös ympäristönsuojelun perusta. Ympäristöä ei voida suojella, ellei ole käsitystä siitä, milloin ympäristön tila on ”normaali”, mikä ympäristössä mahdollisesti on vialla ja milloin kestävyys uhkaavat ylittyä. Kuten tämän teoksen esimerkeistä ilmenee, huumori vaikuttaa monin tavoin siihen, miten nämä käsitykset muovautuvat. Mutta mitä huumori oikeastaan on?

Tutkimuksessa huumori ja komiikka erotellaan tutkimuksessa usein toisistaan. Suomalaiset humorin tuntijat Seppo Knuuttila ja Aarne Kinnunen ovat luonnehtineet huumoria ihmisen luonteenpiirteenä ja asenteena.^{3,4} Huumori on ihmisen tiedollinen suhtautumistapa, jolla on vahva yhteys tunteisiin. Koomisella tarkoitetaan tässä erottelussa jotakin ominaisuutta, jonka yksilö liittää ulkopuoliseen kohteeseen eli objektiin. Koominen ominaisuus voidaan synnyttää vaikkapa nimeämällä kohde totutusta poikkeavalla tavalla, sijoittamalla se väärään asiayhteyteen tai luokkaan, painottamalla jotakin ominaisuutta suhteetomasti tai muuttamalla jotakin totuttua merkitystä.

Huumorin ja komiikan erottelu ei vielä avaa sitä, mitä humoristisuus tai koomisuus itse asiassa ovat. Kyseessä on vaikeasti määriteltävä, moniaineksinen ja monikerroksinen ilmiö, jolla on lukemattomia ilmentymiä. Huumoritutkijat painottavatkin usein, että tyhjentäviä määritelmiä lienee mahdotonta löytää.³ Tutkijoita itseään tämä ei ole lannistanut uusien määritelmien kehittäessä, pikemminkin päinvastoin.

Huumori voi näkyä hersyvänä ilotteluna, hermostuneena hekotteluna, hyväntahtoisena pelleilynä, harmittomana hassutteluna, kepeänä farssina, ilkkuraisena kepposteluna, alkukantaisena riemuna tai yhteisöllisenä hauskuutena. Se voi olla hiljaista hymyilyä, keimailevaa kujertelua, lupsakkaa lystikkyyttä, kujeilevaa jekutusta, oivaltavaa piruilua, piikittelevää parjausta, velmuilevaa vinoilua, letkeää naljailua, ärsyttävää viisastelua, valtasuhteet kyseenalaistavaa parodiaa, anarkistista hulluttelua tai kontrollin purkavaa karnevaalia. Huumori voi ilmetä synkeän mustana, se saattaa olla tahatonta komiikkaa, nujertavaa naljailua, rienaavaa ilkkumista, ruokotonta hävyttömyyttä, ylimielistä pilkkaa, sivaltavaa satiiria, piikittelevää

ironiaa tai hyvän maun rajoista piittaamatonta sairasta vitsailua ja suolet kääntävää sadistista huumoria. Nämä esimerkit eivät suinkaan tuo esiin huumorin koko kirjoa ja kaikkia skaaloja.⁵ Pelkästään pienestä valikoimasta yhdysvaltalaisia TV-mainoksia on hahmotettu 41 erilaista huumorin tyyppiä.⁶

Huumoria näyttää löytyvän miltei mistä vain. Ylitulkintojen vaara on kuitenkin ilmeinen, sillä aiheesta innostunut tutkija voi löytää humoristisia aineksia sellaisistakin tilanteista, joita useimmat muut eivät pidä millään lailla hauskoina. Yleisesti vakavina pidetyistä aiheista ei huumoria toisaalta osata edes etsiä, vaikka sitä löydettävissä olisikin. Esimerkiksi ympäristö- ja luontokirjallisuutta pidetään tyypillisesti luontoa kunnioittavana ja siihen vakavasti suhtautuvana, eikä kirjoittajien mahdollisia humoristisia painotuksia siksi välttämättä tunnusteta. Modernin ympäristöhuolen ikoniksi nostetun Rachel Carsonin (1907–1964) kirjoituksista löytyy niin paljon humoristisia elementtejä, että häntä on luonnehdittu koomiseksi moralistiksi.⁷ Carsonin tunnetuin teos on 1960-luvun alussa ilmestynyt *Äänetön kevät*, joka käsittelee kemiallisten torjunta-aineiden haittoja luonnolle ja ihmisten terveydelle.⁸ Carsonin maine synkkien tulevaisuuskuvien maalailijana syntyi ennen muuta kirjassa olleesta traagisesta kuvauksesta, jossa keväiset laululinnut kuolivat ympäristömyrkyihin.

Kotimaisesta metsästys- ja kalastuskirjallisuudesta löytyy lukuisia koomisia kertomuksia siitä, kuinka omahyväinen ja ylimielinen mutta taitamaton pyytäjä joutuu luonnon armoille ja perinpohjaisesti nolatuksi. Traagisimmillaan nämä tarinat päättyvät (anti)sankarin kuolemaan. Varsinkin viime vuosikymmeninä eräkirjailijat ovat yhä useammin ottaneet kantaa luonnonsuojeluun esimerkiksi ironisoimalla luonnon kauneudesta tai eläinten itseisarvosta piittaamattomien metsästäjien moukkamaisuutta.⁹

Luontokuvauksissa on myös tahatonta komiikkaa, sillä alkuperäistä ja villiä luontoa ihannoiva kirjallisuus voidaan nähdä naiivin idealistisena haluna palata kuvitteelliseen paratiisimaiseen luonnontilaan, jota ihmisen ei ole turmellut. ”Paluu luontoon” voi toisaalta olla yhteiskunnallisten auktoriteettien ja kulttuurin kahlitsevuuden ilkikurista kommentointia. Kuuluisimpiin tämän lajityypin kotimaisiin edustajiin kuuluu Arto Paasilinnan romaani *Jäniksen vuosi*.¹⁰ Teosta ei yleensä pidetä ympäristökirjallisuuden klassikkona, vaan viihdyttävänä veijariromaanina ja satiirina 1970-luvun Suomesta.¹¹ Se on kuitenkin mahdollista tulkita myös kertomukseksi ihmisen ja luonnon suhteesta.

Ei kyllä aina naurata

Huvittunut nauru ja huumori liittyvät läheisesti yhteen.¹² Vitsinkerronta voi tuottaa naurua ja huvittuneisuutta, mutta se voi myös johtaa hiljaiseen vaivaantumiseen tai äkäiseen vihastumiseen. Joissakin tapauksissa huumorilla pyritään nimenomaan lietsomaan eripuraa. Tarkoituksellinen pelleily pyhinä pidetyillä arvoilla on tehokas tapa saada aikaan raivoreaktioita uskovaisissa, riippumatta siitä, mihin uskotaan.

Nauru voi huvittuneisuuden sijaan osoittaa epäuskoa, hämmennystä, epävarmuutta tai pelkoa – samaan tapaan kuin kyyneleet voivat olla merkki niin ilosta kuin tuskastakin. Joskus nauru ei ilmennä ensisijaisesti tunnetilaa, vaan vaikkapa osallistumista naurujoogaan, jossa naurua hyödynnetään lihasharjoituksena ja hekotetaan muiden mukana terveyshyötyjä tavoitellen. Nauru voi olla yllättynyttä, epäröivää, hämmennyttyä, nolostunutta, eroottista, ilkeää tai pelottelevaa. Vauvan, mielisairaana tai juopuneen naurulla ei välttämättä ole tekemistä huumorin tai huvittuneisuuden kanssa. Iloista naurua synnyttävät monet muutkin syyt kuin hauskat vitsit. Lasten kutitus- ja jahtausleikit ovat ennen muuta sosiaalista oppimista, jossa kutittajan edustama vaara kohdataan turvallisissa oloissa. Itseään on vaikea saada kutittamalla nauramaan ja tuntemattoman henkilön kutitusyritykset koetaan herkästi uhkaavina tai kiusallisina.

Naurujen kirjo ulottuu huomaamattomasta hymyilystä hillittömään röhöttämiseen. Ihmiset tunnistavat naurun eri sävyjä osin luontaisesti ja osin kulttuurin ohjaamina. Useimmiten pystymme tunnistamaan helposti, onko tuttujen kanssaihmistemme nauru tiettyssä tilanteessa hyväntahtoista, epävarmaa vai pahansuopaa. Ilman tietämystä asiayhteydestä on sitä vastoin vaikea erottaa, onko hihitys iloista kikatusta vai vahingoniloista tirs kuntaa.

Nauru voi yllättää väärissäkin paikoissa. Myöskään huumorille ei ole mitään erityistä paikkaa, vaan sitä voidaan löytää mistä vain. Valokuvat, patsaat, maalaukset tai musiikki voidaan tulkita humoristisiksi. Jopa rakennukset voivat olla koomisia, vaikka arkkitehdit eivät läheskään aina suhtaudu rakentavasti siihen, kun joku pitää heidän luomuksiaan koomisina.¹³ Luontokin voidaan nähdä koomisena. Luontohuumoria ovat vaikkapa paikallislehtien jokasyksyiset valokuvat hassuista tai härskeistä porkkanoista ja perunoista

Huumori kahtia leikeltynä

Huumorin ilmenemismuotoja voidaan tyypitellä monin tavoin. Yksi kahtiajako löytyy toiminnallisen ja verbaalisen huumorin väliltä. Toiminnallista huumoria on niin sanottu hevosenleikki, pelleily, eleily, kisailu,

kiusoittelu ja muu fyysiseen toimintaan perustuva huumori. Verbaalinen huumori pitää sisällään vitsien kerronnan ja muun sanan säilän heiluttelun sekä myös kuvien avulla välittyvän huumorin.

Toinen tapa jakaa huumori karkeasti kahtia on erottelu suureen ja pieneen huumoriin.^{3,14} Suuri eli korkea huumori tarkoittaa ylevähenkistä ja sivistävää, älykästä tai kriittistä huumoria, jolla kyseenalaistetaan vallitsevia totuuksia ja osoitetaan yhteiskunnallisia epäkohtia. Pieni eli matala huumori tähtää pelkkään huvittamiseen ja hauskanpitoon.

Suureen huumoriin liittyy usein draamallinen ironia, jossa yleisö tietää enemmän kuin huumorin kohteet.³ Draamallista ironiaa löytyy vaikkapa Sokrateen dialogeista, joissa suuri filosofi johdatteli keskustelukumppaniaan harhaan tekeytymällä itse tietämättömäksi. Draamallinen ironia syntyy siitä, että dialogia ulkopuolisena seuraava yleisö tietää keskustelijoiden todelliset älylliset voimavarat ja ymmärtää jo etukäteen, miten väittelyssä tulee käymään. Draamallinen ironia voi liittyä tiettyyn paikkaan tai tilanteeseen, jonka kaikki piirteet paljastuvat vain ulkopuoliselle tarkkailijalle, tai historialliseen tapahtumaan, jonka yhteydessä tehdyt erheet ovat nähtävissä vasta jälkikäteen. Draamallinen ironia ei sinänsä ole välttämättä hauskaa, mutta tieto toisten tietämättömyydestä on omiaan synnyttämään huvittuneisuutta. Jotakin koomista sisältyy kaikkein traagisimpiinkin kuvauksiin väijäämätöntä tuhoaan kohti astelevista korskeista sankareista.

Pientä huumoria tyypillisimmillään ovat pikkulasten pelleily, isompien lasten koululaishuumori tai hassuja sattumuksia esittelevät TV:n kotivideo- ja piilokamerasarjat, kivulias Duudson-kohellus ja internetissä leviävät nolot videopätkät ja hupianimaatiot. Pientä huumoria on helppo halveksia pelkkänä matalamielisenä ilveilynä, josta on turha hakea syvällistä sanomaa tai suuria oivalluksia. Kansanhumorin huvittavuus kumpuaa juuri siitä, että hyvälle mauulle annetaan piut paut.¹⁵ Jaottelu ei kuitenkaan ole mustavalkoinen, sillä mikään ei estä nostamasta näennäisesti typerän huumorin avulla esiin tärkeitä kysymyksiä. Pienen ja suuren huumorin ero löytyykin komiikan sisällön lisäksi siitä, mihin yhteyteen komiikka asetetaan. Pieruhuumori voi olla yhteiskunnallisesti kriittistä, vaikka aina se ei sitä tosiaankaan ole. Piereskely korkearvoisempien seurassa on perinteisesti ollut omanarvontuntoisen rahvaan tapa ilmaista halveksuntansa sivistyneistöä kohtaan.¹⁶

Pieni huumori voi kasvaa suureksi, jos se tulkitaan vakavampien asioiden kritiikkinä, ja vastaavasti suuri huumori kutistuu pieneksi, jos siitä välittyy vastaanottajalle vain pintakerros. Narrin ilveily kuninkaan edessä, hölmöläisen yksinkertainen ymmärtämättömyys ja poliitikon karikatyyri pilakuvassa voivat jäädä

pelkäksi huvittaville ilmeille tai väärinkäsityksille käkättämiseksi, mutta hetken pohdinnan jälkeen ne voivat avartua laajemmaksi vallankäytön kritiikiksi tai syventyä pohjamutia penkovaksi itsetutkiskeluksi.

Klassiset huumoriteoriat

Tutkimuksessa yleisimmin käytetty huumorin tarkastelutapojen jaottelu on kolmijako yhteensopimattomuus-, ylemmyys- ja huojuusteorioihin.¹⁷⁻¹⁹ Näitä kutsutaan klassisiksi huumoriteorioiksi. Useimmat huumorin teoriat eivät kuitenkaan pyri antamaan tarkkaa reseptiä huumorin aineksista, vaan ne ovat pikemminkin väljiä tulkintakehikkoja ja näkökulmia, joiden kautta huumoria voidaan lähestyä. Niiden avulla voidaan jälkikäteen tarkastella tiettyä koomiseksi tunnistettua ilmiötä tai humoristista tulkintaa. Sen sijaan ne eivät onnistu kovinkaan hyvin toimimaan malleina, jotka etukäteen tai yleispätevästi ennustaisivat, tulkitaanko esimerkiksi tietty ilmiö huvittavaksi vai ei.

Monet tutkijat ovat pyrkineet yhdistämään huumoritutkimuksen eri teorioita ja lähestymistapoja vain huomataksaan, että kokonaiskuva jää silti vajaaksi.^{5, 16} Kyse on moniaineksisesta kokonaisuudesta, johon liittyy niin yksilön pään sisäisiä aivokemian ilmiöitä, yksilöiden välisiä sosiaalisia suhteita kuin kulttuurisen ja fyysisen ympäristön ominaisuuksia. Tyypillinen päätelmä erilaisia huumorin hahmotustapoja vertailevissa tutkimuksissa on se, että eri teoriat tai mallit eivät pysty kumoamaan toisiaan, eikä mikään niistä riitä yksin selittämään huumorin ja koomisen koko olemusta. Näyttääkin siltä, että mitä kattavampia teoreettisia kehikoita muotoillaan, sitä kauemmaksi huumorin rajat karkaavat.

Pitkä mutta repaleinen historia

Komiikkaa koskevia tutkielmia on kirjoitettu antiikin ajoista asti ja aihetta on epäilemättä mietitty ennen kirjoitustaitoakin. Yksi varhaisista huumorin merkitystä pohtivista teoksista on Erasmus Rotterdamilaisen vuonna 1509 kirjoittama *Hulluuden ylistys*.²⁰ Pitkästä ja polveilevasta historiastaan huolimatta huumoritutkimukselle ei ole kehittynyt yhtenäisiä ja vankkoja perinteitä. Tyypillinen huumoritutkija on ajautunut aiheen pariin joltakin muulta tieteenalalta.

Suomessa huumoritutkijaksi on vaikea kouluttautua, sillä mistään kotimaisesta yliopistosta tai tutkimuslaitoksesta ei löydy huumoritutkimukseen erikoistunutta oppialaa. Virallista huumoriprofessoria ei maastamme löydy, mutta esimerkiksi Helsingin yliopistossa toimii The dark side of humor -tutkimusryhmä (<http://blogs.helsinki.fi/humourproject/>). Maailmalta löytyy useita tutkimusryhmiä ja verkostoja.

Kansainvälinen huumoritutkimuksen seura (The International Society for Humor Studies, ISHS) järjestää alan tieteellisiä konferensseja ja julkaisee monitieteistä huumorilehteä (Humor - International Journal of Humor Research). Yhdysvaltain kansallisella huumoritutkijoiden järjestöllä on oma julkaisusarjansa (Studies in American Humor). European Comic Art -lehti keskittyy eurooppalaiseen visuaaliseen huumoriin ja avoimesti saatavilla oleva The European Journal of Humour Research -lehti yleisemmin eurooppalaiseen huumoritutkimukseen (www.europeanjournalofhumour.org). Israelin huumoritutkimuksen järjestö julkaisee verkkosivuillaan avoimesti saatavilla olevaa englanninkielistä lehteä (Israeli Journal of Humor Research, www.israeli-humor-studies.org/).

Jopa valtaosa huumoria käsittelevistä tutkimuksista saattaa kuitenkin ilmestyä aivan muiden tieteenalojen julkaisuissa. Viime vuosikymmeninä huumoritutkimuksen kenttä on laajentunut moniin eri suuntiin. Filosofit jatkavat vuosituhansia sitten aloitettua huumorin perusolemuksen käsitteellistä pohdintaa ja aivotutkijat etsivät huumorin – tai sen puutteen – mekanismeja uusimmilla neurobiologisilla menetelmillä. Lääketieteen tutkijat hahmottavat naurun terveydellisiä vaikutuksia. Psykologiapainotteinen tutkimus on kiinnostunut siitä, miksi ja mihin ihmiset käyttävät huumoria ja sosiologiapainotteinen siitä, millaisia vaikutuksia huumorilla on yhteiskunnassa. Viestinnän tutkijat pohtivat muun muassa huumorin käyttöä mainoksissa, pilakuvissa ja neuvottelutilanteissa. Evolutiivinen tutkimus tarkastelee sitä, miten ja miksi ihmiselle kehittyi kyky huumoriin. Kasvatustieteilijät pohtivat huumorin hyödyntämistä opetuksessa ja valistuskampanjoissa. Historioitsijat voivat etsiä huumoria vaikkapa muinaisen Rooman seinämaalauksista ja kansantieteilijät tuoreemmista vessanseinäkirjoituksista tai internetin keskustelupalstoilta.

Nykytutkimus valottaa huumorin olemusta ja ilmenemistä, toimintamekanismeja ja merkitystä monipuolisesti eri näkökulmista ja monenlaisiin aineistoihin tukeutuen. Yhteydet eri aloilla tehtävän huumoritutkimuksen välillä ovat kuitenkin melko heikkoja ja eri aloilla huumorilla tarkoitetaan varsin erilaisia asioita. Myös Suomessa huumoritutkimus on hajanaista, vaikka varsinkin kirjallisuudentutkimuksessa huumoria on tutkittu jo varhain. Onhan muun muassa kansalliskirjailijamme Aleksis Kivi tunnettu humoristi.^{21, 22}

Seuraavissa luvuissa esitellään lyhyesti huumoritutkimuksen eri lähestymistapoja. Klassisten huumoriteorioiden lisäksi käsitellään huumorin terveysvaikutusten tutkimusta sekä sosiologisia lähestymistapoja. Aluksi tarkastellaan huumoria biologisena ilmiönä, osana ihmisen evoluutiota. Tämä lähestymistapa antaa mahdollisuuden pohtia oman inhimillisen huumorimme perustaa, mutta myös sitä, voisiko muilla lajeilla esiintyä huumorin kaltaista älyllistä toimintaa.

Huumorin monet luokat ja luokittelut

Huumori voidaan jakaa moniin erilaisiin alatyyppeihin. Ne ovat osittain limittäisiä ja ne voidaan ymmärtää eri tavoin eri yhteyksissä. Tässä esitetyt luonnehdinnat on koottu lukuisista eri lähteistä, jotka löytyvät kirjan lähdeluettelosta. Timo Pankakoski on koonnut kirjallisuustutkimuksen näkökulmasta hieman laajemman määritelmäluettelon, jota tässä on myös hyödynnetty.²³

Ironia

Ironinen ilmaisu välittää piilomerkityksen, joka on useimmiten päinvastainen kuin viestin kirjaimellinen ilmiä. Sen tunnistaminen ja ymmärtäminen vaatii hyvää tilannetajua, kielen vivahteiden ja kulttuuristen merkitysten hahmotuskykyä sekä yhteisesti jaettua tieto- ja kokemuspohjaa. Ironiaan liittyy tyypillisesti negatiivinen, katkera tai kriittinen suhtautuminen. Se voi ilmentyä esimerkiksi ylitsepursuavana myönteisyytenä tai kohteliaisuutena, jonka tosiasiallisena tarkoituksena on kritisoida, ojentaa tai loukata. ”Mikään ei ole niin viisas kuin ihminen silloin, kun se haluaa vahingoittaa jotakin luontokappaletta. Silloin äly suihkii.” ironisoi Kiekusena tunnetuksi tullut luonnon tuntija Asko Kaikusalo (1941–2012).²⁴ Kirjaimellisesti tulkittu ironia johtaa väärinkäsityksiin, samoin kuin ei-ironisen viestin tulkitseminen ironiseksi. Ironia on läsnä monissa huumorin muissa tyypeissä, erityisesti sarkasmissa, mustassa huumorissa ja satiirissa.

Sarkasmi

Sarkasmi on purevaa ivaa, jolla yleensä on jokin tunnistettavissa oleva kohde. Sarkasmi on negatiivisempaa, julmempaa, hyökkäävämpää ja suuremmin ilmaistua kuin ironia. Sarkasmista valtaosin puuttuu ironian monitulkintaisuus. Sarkasmin ensisijainen tarkoitus ei ole hauskuuttaa, mutta muut kuin sarkasmin kohde voivat siitä hyvinkin huvittua. Samoin kuin mustaan huumoriin, sarkasmiin liittyy usein inhorealinen tulkinta todellisuudesta.

Musta huumori

Musta huumori (dark laughter, black humor, gallows humor) tarkoittaa vaikeisiin tilanteisiin tai ilmiöihin liittyvää synkkää pilkkaa yleisesti arvokaina tai pyhinä pidetyistä asioista. Tyypillinen musta huumori on hyvästä mausta piittaamaton ja ainakin pinnallisesti tunteetonta, julmaa tai sairaalloista. Syvemmällä tasolla musta huumori kommentoi ympäröivän todellisuuden mielet-

tömyyttä ja ristiriitaisuutta samoin kuin ironia tai sarkasmi. Musta huumori ei yleensä olela ulospääsyä toivottamasta tilanteesta toisin kuin satiiri. Kansanomaisesti mustaa huumoria kutsutaan hirtehihumoriksi (ensimmäinen päivä pahin hirressä roikkuessa).

Satiiri

Satiiri pyrkii epäkohtien osoittamiseen pisteliään pilkan avulla. Samoin kuin ironiaan ja sarkasmiin, myös satiiriin sisältyy kriittinen asenne. Satiirilla on aina jokin kohde, jota vastaan hyökätään. Kohde voi olla ilmiö, ominaisuus, aihe tai toimija, joka saatetaan naurettavaan valoon vahvan liioittelun, nurin kääntämisen tai muun epäsuoran kritiikin ja pilkan avulla. Satiirin erottaa parodiasta se, että satiiriin liittyy opettava ja moraalisesti ojentava sävy eikä sen ensisijaisena tarkoituksena ole huvittaa. Yleensä satiiri nostaa esiin jonkin ratkaistavissa olevan ongelman, mutta ei esitä selkeitä ratkaisuehdotuksia eikä suoria toimintasuosituksia.

Parodia

Parodia on irvaileva ja pilkkaava mukaelma jostakin ilmiöstä. Parodia pyrkii ensisijaisesti hauskuuttamaan muuntamalla esimerkiksi jonkin vakavana pidetyn tapahtuman, henkilöhahmon tai kuuluisan teoksen naurettavaksi. Parodia voi kohdistua myös laajempaan ilmiöjoukkoon tai lajityyppiin, kuten rikostarinoihin, scifi-harrastajiin tai luonnonsuojelijoihin. Tällöin irvaillaan erityisesti lajityyppiin

liittyville laajasti tunnetuille ominaispiirteille. Parodiassa auktoriteetteihin ja esikuviiin suhtaudutaan usein pohjimmiltaan myönteisesti. Parodiaan voi sisältyä myös kohdetta kritisoiva sävy, jolloin sitä on vaikea erottaa satiirista. Parodiassa pilkka suuntautuu useimmiten ilmiön helposti havaittaviin ulkoisiin piirteisiin, kun taas satiiri kohdistuu ilmiön sisältöön ja siihen liitettyihin arvoihin. Parodia on lähellä väärinkäsityksiin, kommelluksiin ja absurdeihin tilanteisiin perustuvaa farssia, jonka ensisijainen tarkoitus on hauskuuttaa yleisöä.

Komedia

Komedia on yleisnimitys erilaisille huvittaviksi ja viihdyttäväiksi tarkoitetuille esityksille, kuten näytelmille tai TV-ohjelmille. Komediassa on yleensä onnellinen loppu. Komedia ja tragedia ovat klassisen draaman päätyypit. Kaksoiskomediassa esityksen henkilöhahmot huvittuvat itsekin koomisista tilanteista, ja katsoja nauraa tälle kokonaisuudelle. Komedia voi olla myös sisäisesti vakava esitys, jonka esitystapa tai esitysyhteys luo katsojalle koomisen vaikutelman. Tällaisia voivat olla esimerkiksi satiiriset komediat, joissa pilkataan yhteiskunnallisia ilmiöitä. Muita komedian tyyppejä ovat muun muassa vakavan ja kepeän hämmentävällä tavalla sekoittava tragikomedia, ihmistyyppeihin keskittyvä luonnekomedia, järjettömyyteen ja sattumanvaraisuuteen perustuva anarkistinen komedia, pelleilyyn ja kohellukseen perustuva slapstick- ja screwball-komedia ja yllätyksellisillä tilanteilla hauskuuttava tilannekomedia.

Huumoritutkimuksen monet kasvot

Evolutiivinen tutkimus hahmottaa huumorin biologista perustaa

Osaako rotta nauraa?

Huumori eroaa paljon ihmisryhmien, ikäluokkien, yksilöiden, tilanteiden ja ta-pahtumayhteyksien välillä. Eri kielissä huumoria viljellään eri tavoin ja jo murteet ilmentävät erilaisia huumorin sävyjä. Pakinoitsija Pekka Peitsi eli tuleva presidentti Urho Kekkonen (1900–1986) luonnehti 1940-luvulla suomalaista maakuntahuumoria:

"Leikinlaskulla on eri puolilla maata suuresti toisesta eroava luonne, se voi olla nokkelaa ja ilveilevää kuin Karjalassa, suulasta ja venkoilevasti tuumailevaa kuin Savossa, ramakkaa ja arkailematonta kuin Lapissa, tuikeaa ja syvälle ottavaa kuin Pohjanmaalla, jäyhää ja laatuista kuin Hämeessä sekä lyhyttä mutta hartaasti harkittuna joskus hyvinkin kirpeää kuin Varsinais-Suomessa."¹ Kekkosen kuvailu vastaa kohtuullisen hyvin nykyisiäkin stereotyyppisiä mielikuvia, vaikka todellisuudessa alueelliset erot eivät ole kovin selväpiirteisiä. Eri ilmenemismuodoistaan huolimatta huumori on pohjimmiltaan universaali, kaikille ihmisille yhteinen ominaisuus.^{2,3}

Kaikissa kulttuureissa on jonkinlaista huumoria, mutta vieraan kulttuurin humorististen vivahteiden ymmärtäminen on usein vaikeaa. Terveet ihmiset pystyvät sen sijaan helposti tunnistamaan omaan kulttuuritaustansa liittyvän huumorin, vaikka eivät siitä suuresti huvittuisikaan. Mikään inhimillisen käyttäytymisen alue ei liene tyystin huumoritonta, kuten vaikkapa kuolemaa käsittelevä rikas huumori-perinne osoittaa.^{4,5} Mutta voiko huumoria löytyä muilta eläimiltä kuin ihmiseltä? Osaako rotta nauraa?

Aristoteleen esittämän määritelmän mukaan ihmisen erottaa muista eliöistä ainakin se, etteivät muut eläimet pysty nauramaan.⁶ Aristoteleen jäljissä eläinten kykyä huumorin tuottamiseen tai tulkitsemiseen

pidettiin pitkään lähtökohtaisesti mahdottomana. Ajatus vitsailevista eläimistä ei kuitenkaan ole pelkääntään hullunkurinen. Monet muutkin itsestäänselvyyksinä pidetyt ihmislajin erityisominaisuudet ovat tieteen edistyessä osoittautuneet omahyväisiksi harhoiksemme. Ihmisen asuttamaa planeettaa ei enää pidetä maailmankaikkeuden, eikä edes Aurinkokunnan keskuksena. Olemme osoittautuneet vain yhdeksi evoluutiossa syntyneeksi lajiksi monien muiden joukossa, vailla Jumalaista alkuperää. Aivomme eivät ole eläinkunnan suurimmat eivätkä monimutkaisimmat. Monien muidenkin lajien yksilöt oppivat käyttämään työkaluja, ratkaisemaan ongelmia ja siirtämään oppimaansa seuraavalle sukupolvelle, joten nämäkään eivät ole erityisominaisuuksiamme.

Olemmeko luontaisia humoristeja?

Toisin kuin useimmat muut huumorin tarkastelutavat, evolutiivinen näkökulma ei painota huumorin kulttuurisidonnaisuutta, vaan sen kulttuurit ylittävää ja yleisinhimillistä luonnetta.² Kulttuuri määrittää vahvasti huumorin ilmentymistä aikuisilla ihmisillä, mutta samoin kuin kaikilla muillakin inhimillisillä ominaisuuksilla, myös huumorilla on tietty biologinen pohja. Huumorintaju on niin yleinen ihmislajin ominaisuus, että sen on täytynyt antaa evoluutiossa jotakin kilpailuetua, jonka takia se on yleistynyt. Muussa tapauksessa huumori ja siihen liittyvä nauru olisivat lajimme kehityshistoriassa karsiutuneet tarpeettomina tai haitallisina pois. Äänekäs nauru kuluttaa energiaa ja luonnonoloissa voi esimerkiksi altistaa petojen hyökkäyksille.

Huumorista on monia mahdollisia hyötyjä. Perustavan laatuinen hyöty voi syntyä silloin, kun huumori auttaa romanttisen suhteen aloittamisessa.⁷ Huumorintaju on tärkeä osa parinvalintaa, kuten sekä miesten että naisten muotoilemista parinhakupalveluihin tehdyistä ilmoituksista voi päätellä. Hyvä huumorintaju on yleisesti hyväksytty ja kumppanilta toivottu ominaisuus. Huumorintajuun liitetään myös monia muita myönteisiä ominaisuuksia, kuten hyvä itsetunto ja itseluottamus, sosiaalisuus, optimistisuus, stressinsietokyky ja älykkyys.

Yksilötason hyötyjen lisäksi huumorintajuisuus voi edistää myös kokonaisten yhteisöjen menestystä. Ihmis-yhteisöt, joissa on kyetty huumorin tai naurun avulla tehostamaan vuorovaikutusta, lievittämään sisäisiä jännitteitä, ehkäisemään tai ratkomaan riitoja ja lisäämään yhteenkuuluvuuden tunnetta, ovat saattaneet menestyä muita yhteisöjä paremmin. Mahdollista toki on myös se, että harkitsematon huumori tai vääriin korviin kantautunut herja on ainakin joskus kärjistänyt kiistoja ja repinyt yhteisöjä hajalle – samaan tapaan kuin nykyäänkin.

On kovin epävarmaa, millaista huumoria esivanhempamme viljelivät ja missä vaiheessa kehitystämme voidaan puhua nykyisen kaltaisesta huumorista. Ehkäpä jonkinlaisen huumorin avulla on jo *Homo sapiens* -lajin varhaishistoriassa hahmotettu eroja oman ryhmän ja muiden välillä – tai jopa eri ihmislajien välillä. Tyhminä ja karkeina raakalaisina pidettyjä ihmisiä haukutaan nykyään luolaihmisiksi tai neandertaleiksi. Esivanhempamme, jotka vielä muutamia kymmeniä tuhansia vuosia sitten kohtasivat oikeita neandertalin-ihmisiä, saattoivat suhtautua samalla tavoin hieman erilaisilta vaikuttaneisiin toisen ihmislajin edustajiin. Vantterat neandertalinihmiset saattoivat puolestaan pitää hinteliä esi-isiämme outoina kummajaisina, jotka tuskin pärjäisivät kylmässä Euroopassa. Historian ironiaa on, että suurempiaivoiset ja ruumiinrakenteeltaan paremmin kylmää sietävät neandertalinihmiset suistuivat sukupuuttoon sopeutumiskykyisempien esivanhempiemme jatkaessa sukuaan.⁸

Arkeologisista lähteistä on vaikea löytää luotettavia merkkejä huumorista. Ranskan Lascauxin luolien noin 15 000 vuotta vanhoissa kalliomaalauksissa on piirros, jonka on tulkittu ilmentävän vahingoniltoa. Kuvassa on esitetty mieshahmo, joka näyttää pyllistävän kohti ravaavalle pitkäsarviselle härälle, ehkäpä epätietoisena uhkaavasta vaarasta. Tulkinta on kuitenkin epävarma pelkästään siksi, että kuvaan on alun perin voinut kuulua sittemmin jäljettömiin hävinneitä osia. Kiistelyä käydään muidenkin piirrosten tulkinnoista. Maailman vanhimpiin maalauksiin kuuluvien Abri Castanet -luolien 37 000 vuotta vanhojen piirrosten on tulkittu esittävän naisten sukupuolielimiä.⁹ Tämän tulkinnan mukaan ”kirkkoveneiden” piirtelyllä olisi todella pitkät perinteet. Yhdysvaltalainen arkeologi Harold Dibble totesi kuitenkin Science-lehden tiedeblogissa epätutkijamaisen suorasukaisesti että ”pirustako sitä tietää” mitä kuvat oikeasti esittävät, ja ounasteli että tulkinta kertoo enemmän nykyisten (mies)tutkijoiden mielenmaisemasta kuin varhaisten taiteilijoiden ajatuksista.¹⁰

Esihistoriallisten edeltäjiemme huumorista voimme esittää vain valistuneita arvauksia, muista ihmislajeista puhumattakaan. Monista epävarmuuksista huolimatta on perusteltua olettaa, että niin neandertalinihmisillä kuin muillakin samaan aikaan oman lajimme kanssa maapalloa kansoittaneilla ihmislajeilla on ollut jonkinlaista leikinlaskua, kujeilua, kisailua tai muuta huumorin sävyttämää käyttäytymistä. Muut ihmislajit kuolivat sukupuuttoon, joten nykyään joudumme tyytymään lajihuumorin sijaan rotuhuumoriin, eli etnisistä ryhmistä kerrottaviin vitseihin. Esimerkiksi länsimaissa aiemmin kerrotut neekeri- tai kiinalaisvitsit perustuivat ennen muuta kulttuurisiin ennakkoluuloihin, eivät niinkään ihmisryhmien välisiin melko vähäisiin geneettisiin eroihin. Rasistiset vitsit eivät todista geneettisistä eroista, vaikka jotkut niinkin haluavat uskoa.

Kulttuurin ja luonnon hämärillä rajoilla

Huumorin biologisten ja kulttuuristen ainesten erottelu on vaikeaa. Tutkijoiden työtä vaikeuttaa se, että kulttuuri kietoutuu aina biologiaan. Naurulaboratorioon ei ole saatavilla kulttuurittomia eikä epäbiologisia ihmisiä vertailukohteiksi. Ongelmaa voidaan kuitenkin kiertää monin eri tavoin. Aivovammapotilaita ja aivosairauksista kärsiviä tutkimalla on saatu tietoa eri aivolohkojen osuudesta huumorintajuun. Eri kulttuureissa kasvaneita ihmisiä vertailemalla on selvitetty sitä, millaiset piirteet ovat yleisiä useimmissa tai kaikissa tunnetuissa kulttuureissa ja mitkä ovat vain tiettyyn kulttuuriin liittyviä erityispiirteitä. Tällainen vertaileva tutkimus on työlästä ja sitä on toistaiseksi tehty vain vähän.¹¹ Vakuuttavinta näyttöä saataisiin tutkimalla sellaisia saman geneettisen perimän jakavia identtisiä kaksosia, jotka ovat kasvaneet ja eläneet toisistaan tietämättä eri kulttuureissa.

Vauvoja tarkkailemalla saadaan selville sellaisia reaktioita, joihin kulttuuri ei vielä mainittavasti ole vaikuttanut.¹² Esimerkiksi hymyilyn sosiaalisuus on tullut esiin tutkimuksissa, joissa on tarkkailtu pieniä vauvoja. Yhden teorian mukaan pienen vauvan hymy ja nauruilmeet eivät ilmaise niinkään pienokaisen tunteita, vaan niiden ensisijainen tarkoitus on vaikuttaa aikuisiin. Iloisella naamallaan vauva vahvistaa vanhempien hoivaviettiä. Vauvojen hymyt ovat valveilla ja nukkuessa erilaisia. Unihymyssä huulet ovat useimmiten supussa. Valveilla ollessaan vauva hymyilee useammin suu auki. Tämän on tulkittu olevan viestintäkeino, jonka avulla vauva on yhteydessä vanhempiinsa. Muutaman tunnin ikäisillä vauvoilla tehdyissä kokeissa on selvinnyt, että hymyilyyn vaikuttaa se, miten paljon aikuinen kommunikoi vauvan kanssa. Jos vastasyntyneen kanssa ollaan jatkuvassa vuorovaikutuksessa koskettelemalla tätä, lisääntyy hymyily valveilla ollessa ja vähenee nukkuessa.¹³ Jos vauvaa kosketellaan vain epäsäännöllisesti, hymyily loppahtaa sekä vauvan ollessa hereillä että nukkuessa.

Huumori auttaa vanhempien ja vauvan välisessä vuorovaikutuksessa jo paljon ennen kuin vauva oppii puhumaan. Kolmen kuukauden ikäisten vauvojen on todettu vastaavan vanhempien ilveilyyn ja pelleilyyn hymyilemällä tai nauramalla.¹⁴ Sekä kyky tulkita että tuottaa huumoria kehittyy nopeasti. Kolmikuuiset vauvat voivat pelleillä hihkumalla ja viisikuiset vauvat kykenevät kehittyneempään huumoriin matkimalla aikuisten absurdia pelleilyä. Tutkimuksia aiheesta on tehty vasta vähän. Epävarmaa on esimerkiksi se, miten paljon aikuisten pelleilyn määrä tai laatu vaikuttaa vauvan kykyyn ymmärtää huumoria ja pelleillä itse.

Myös eläinkokeet ovat tärkeitä evolutiiviselle naurututkimukselle. Eläinkokeissa on todettu, että joillakin lajeilla on kyky tuottaa naurun kaltaisia äännähdyksiä, joiden intensiteetti saattaa osoittaa eläimen tun-

netiloja.¹⁵ Esimerkiksi rotilla on ainakin jossakin määrin samankaltainen naurureflekseksi kuin ihmisillä. Eläinkokeissa on huomattu, että kun rottia kutitetaan, ne päästävät lyhyen korkeataajuisen ultraäänien, johon muut rotat reagoivat.¹⁶ Tätä ääntä voi pitää rotan nauruna. Nauru on sosiaalista, sillä ne rotat, jotka ”nauravat” eniten, viihtyvät parhaiten muiden paljon nauravien lajikumppaneidensa seurassa. Ihmisten tapaan myös rotat ilmeisesti nauravat vähemmän ikääntyessään.

Ihmisvauvojen, simpanssien, gorilloiden, orangutangien ja bonoboiden naurua vertailemalla tutkijat ovat päätelleet, että näiden lajien naurulla on yhteinen lajihistoriallinen alkuperä ainakin kymmenen miljoonan vuoden takana.¹⁷ Koeoloissa eri lajien naurut erosivat toisistaan sen mukaan, miten läheistä geneettistä sukua lajit ovat toisilleen. Tämän perusteella tutkijat arvelivat, että eri lajien tapa nauraa periytyy yhteisestä kantalajista. Alkukantaisimpien lajien nauru on lyhyttä ja äänekkästä, kun kehittyneemmällä lajeilla nauru muuttuu pitemmäksi ja selkeämmäksi. Ihmiset nauravat ulos hengittäessään, mutta simpanssit voivat nauraa myös hengittäessään sisäänpäin.

Nykyisten ihmisapinoiden nauruilmeiden on tulkittu olevan reaktio, jonka avulla välienselvittelyssä häviölle jäänyt osoittaa alistuvansa vahvemman tahtoon. Tällaisen käyttäytymisen avulla voidaan säästää voimia, välttää loukkaantumisia ja estää pahimmillaan kuolemaan asti jatkuvia kamppailuja: naurusuuta ei tarvitse kurittaa, pelätä eikä paeta. Nauru voidaan tulkita laajemminkin toisille yksilöille suunnatuksi viestiksi, joka on edellytys huumorin kehittymiselle. Kyse on kuitenkin paljolti oletuksista. Täyttä varmuutta ei ole edes siitä, onko ihmisen hymyllä ja naurulla yhteistä evolutiivista alkuperää.¹⁸

Ihminen pystyy ainakin jossain määrin ymmärtämään lähisukulaistensa ihmisapinoiden ilmeitä. Muiden lajien kohdalla tulkinta on paljon vaikeampaa. Ihmiset tulkitsevat herkästi esimerkiksi delfiinin ilmeen iloiseksi tai nauravaksi, koska sen suun muoto muistuttaa ihmisen hymyä. Tällaisilla ilmeillä ei tietenkään ole mitään tekemistä eliön mahdollisten tuntemusten kanssa, vaan kyseessä on pelkkä ihmisen omista lähtökohdistaan tekemä tulkinta eläimen ulkomuodosta. Eläimen mahdollinen ilo ei välttämättä ilmene samalla tavalla kuin ihmisellä, joten huumorin esiasteita kannattaa etsiä myös sellaisista käyttäytymisen muodoista, jotka eivät mitenkään muistuta ihmisen naurua tai ilon ilmauksia.

Eläinten inhimillistämisestä eli ”bambifioinnista” varoittaa esimerkiksi ihmislajin evoluutiota pohtinut tietokirjailija Lasse Berg. Silti hän löytää simpanssien käyttäytymisestä selviä huumorin merkkejä: ”Vanha uros on erikoistunut lähestymään tulijaa viattomin ilmein, ja kun kukaan ei huomaa, se heittää ulostetta tämän päälle ja menee riemusta kiljuen toisten taakse piiloon. On vaikea olla ymmärtämättä tätä aika kehittyneeksi huumorintajuksi.”¹⁹

Leikki huumorin pohjana

Monien eläinten pennut leikkivät ja kisailevat keskenään. Emoaan härnäävä pentu on tuttu luontodokumenteista ja keskenään telmivät kissanpennut ihastuttavat lapsia monissa kodeissa. Leikki on pentujen ja myös ihmislasten tapa oppia. Leikeissä voidaan nähdä myös tahatonta ja tarkoituksellista huumoria. Huumorin biologista pohjaa painottava leikkiteoria tarkastelee ihmisen huumoria evoluutiossa kehittyneenä käyttäytymisen muotona, joka pohja on varhaislapsuuden leikeissä.²⁰ Leikkiteorian perusteella on luontevaa olettaa, että jonkinlaista huumorintajua olisi kehittynyt ihmisen lisäksi myös muille varhaisiässään paljon leikkiville eläimille. Useimmat huumoritutkijat suhtautuvat kuitenkin nuivasti ajatukseen eläinten kyvystä varsinaisen huumorin tuottamiseen ja tulkitsemiseen, tai eivät ota kysymykseen kantaa lainkaan.²¹

Näkemyks huumorista puhtaasti inhimillisenä ominaisuutena heijastelee yleistä – mutta täysin virheellistä – käsitystä, jonka mukaan ihminen olisi jotakin muusta luonnosta kokonaan erillistä. Todellisuudessa ihmisen ja muun luonnon välillä on selviä eroja, mutta ei yksiselitteistä rajaa.²² Biologia on vääjäämättä läsnä kulttuurissa, vaikka tätä ei aina halutakaan tunnustaa. Inhimillisen ja ei-inhimillisen häilyvyydellä leikittelee esimerkiksi Viivi ja Wagner -sarjakuva, jossa päähenkilöinä ovat parisuhteessa elävät nainen ja sika.²³ Sarjakuva avaa ja jäsentää uudelleen suhteita miehen ja naisen, mutta myös luonnon ja ihmisen väliltä. Mies on sarjakuvassa sekä konkreettisesti että vertauskuvallisesti biologisten viettiensä viemänä toimiva sika, jonka sikamaisuus tosin esitetään useimmiten ymmärtävässä ja sympaattisessa valossa.

Eläinten leikin ja ihmisen huumorin väliltä löytyy perustavanlaatuisia eroja, mutta myös jatkumo ääripäiden väliltä.² Ilo löytyy jostakin jatkumon puolivälistä. Sammakoiden kurnutuksen syytä pohtiessaan yhdysvaltalainen luontokirjailija Edward Abbey (1927–1989) on vakuuttunut siitä, että eläimillä on kyky riemuita ja tuntea iloa. Sammakko kurnuttaa paitsi houkutellakseen naaraita, myös omaksi ilokseen. Ilolla onkin Abbeyn mukaan tärkeä sija evoluutiossa: "Onko ilolla arvoa eloonjäämisen kannalta? Epäilisin että on. Epäilisin että nyrpeitä ja pelokkaita odottaa pikainen häviäminen. Missä ei ole iloa, ei voi olla rohkeutta; ja ilman rohkeutta kaikki muut hyveet ovat turhia."²⁴ Saman suuntaiseen päätelmään eläinten tavasta kokea todellisuutta ovat päätyneet monet muutkin luonnon tarkkailijat seuratessaan vaikkapa delfiinien kisailua tai lintujen riemukasta lentoa. Harhaisten ylitulkintojen riski on kuitenkin suuri, kun ihminen tulkitsee eläinten käyttäytymistä omien tuntemustensa kautta. Varmuutta muiden eläinten tavoista kokea ja tuntea vaikeaa – ellei mahdotonta – saavuttaa. Silti voimme eläimiä tarkkailemalla oppia jotakin myös omasta käyttäytymisestämme.

Huojennusteoriat tarkastelevat huumoria jännityksen purkautumisena

Huumori
helpottaa

Huumori leijuu sotien, terrori-iskujen ja kouluampumisten liepeillä. Jopa natsi-Saksan keskitysleirien epäinhimillisissä oloissa huumori oli tärkeä osa joidenkin vankien selviytymistä.²⁵ Huumori helpottaa, antaa toivoa, siirtää huomion ainakin hetkeksi muualle. Huumorin ei tarvitse olla erityisen hauskaa helpottaakseen. Niin sotilailla kuin sairaanhoitajillakin musta huumori auttaa ammatin harjoittamisessa, patalogihuumorista puhumattakaan.²⁶ Pelkoja, sairauksia ja kuolemaa voidaan kohdata vitsailemalla. Ensijärkytyksen jälkeen musta huumori voi olla keino, jonka avulla parantumattomasti sairastunut, avioeron yllättämä tai läheisensä menettänyt voi käsitellä tilannettaan. Mustaa huumoria ovat erilaisten katastrofien jälkeen kerrottavat vitsit, kuten vaikkapa vuonna 2001 syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen tekstiviestinä kiertänyt vitsi, jossa terroristi pahoittelee aiheuttamiaan ympäristöhaittoja:²⁷

Olemme siirtäneet World Trade Centerin kattoterassin katutasoon.

Pyydän anteeksi siirrosta johtuneita melu- ja pölyhaittoja. Toivoo Osama Bin Laden.

Mustan huumorin viljely on yleistä monissa henkisesti tai ruumiillisesti raskaissa ammateissa. Stressaavia päätöksiä koko ajan tekevät ensiavun ammattilaiset viljelevät mustaa huumoria kulttuuritaustasta riippumatta.²⁸ Musta huumori auttaa etääntymään riittävästi toisten hädästä, hallitsemaan tunteita ja tekemään päätöksiä tehokkaasti. Se myös vahvistaa ensiapuhenkilöstön ryhmähenkeä ja auttaa saamaan työtovereilta tukea. Ulkopuolisten silmissä musta huumori voi näyttäytyä pelkkänä karkeana ja kyynisenä vitsailuna, vaikka asianomaiselle itselleen se saattaa olla välttämätön keino keskittyä oleelliseen, käsitellä raskaita asioita, kohdata pelot ja kestää koettelemukset.

Lääkärin musta huumori ei välttämättä kuulosta korrektilta ulkopuolisista eikä sitä yleensä olekaan tarkoitettu peloissaan olevan potilaan korviin. Parhaimmillaan huumori voi vähentää jännitteitä lääkäripotilassuhteessa ja helpottaa vaikeiden asioiden esille ottoa sekä luoda parantumista edistävää myönteistä ilmapiiriä. Vanhusten hoitokodeissa, sairaaloissa ja muissa laitoksissa huumori tarjoaa piristystä yksitoikoisiin rutiineihin ja auttaa käsittelemään laitoselämään mahdollisesti liittyviä nöyryytyksen tunteita, henkilökohtaisen vapauden menetystä ja sairastumiseen tai vanhenemiseen liittyvää oman ruumiin hallinnan heikkenemistä.

Nauru voi helpottaa kanssakäymistä silloinkin, kun se ei varsinaisesti ole humoristista naurua. Lääkärikäynneillä potilaiden on todettu naurahtelevalle paljon useammin kuin lääkäreiden.²⁹ Lääkärit eivät yleensä osallistu potilaiden nauruun, mutta potilaita naurahdukset auttavat ottamaan esille herkkäluontoisia asioita ja tuomaan esille omaa tietämystään tai erimielisyyttään lääkärin tulkinnoista. Käynnin syitä perustellessa ja oireita esiteltäessä epävarmat naurahdukset voivat auttaa potilasta esittämään epätyypillisiä tai kiusallisiksi arvelmia oireitaan. Hoitosuosituksista puhuttaessa potilaat voivat naurahtelulla ilmaista esimerkiksi oivaltavansa, etteivät pelkät pillerit paranna epäterveellisistä elintavoista johtuvia sairauksia.

Mauttomana tai sairaana pidetty huumori voi ajan kuluessa muuttua hyväksytyksi, samoin kuin tavanomaisena pidetty huumori voi käydä mauttomaksi. Vain harvat vitsailevat suuronnettomuuksille niiden tapahtumahetkellä. Esimerkiksi Titanicin uppoaminen ei huvittanut vuonna 1912, mutta nyt siitä voidaan jo vitsailla vapautuneesti. Vuosisata traagisen onnettomuuden jälkeen kipeimmät henkilökohtaiset muistot ovat kaikonneet, mutta laajasti tunnettu aihe antaa edelleen konkreettisia ja laajasti jaettuja aineksia vitseihin ja pilakuviin. Titanic-vitsit toistuvat eri yhteyksiin muunnelluissa muodoissa, vaikkapa Suomenlahdelle sovitettuna:

*Mitkä olivat Estonian baarimestarin viimeiset sanat?
– Nyt kannattaa ostaa drinkki, kohta kallistuu!*

Mielikuvaa Titanicista on käytetty myös osoittamaan turhautumista ympäristöpolitiikan vastoinkäymisiin. Jäävuoreen törmäävä risteilijälaiva on ollut luonteva teema varsinkin pilakuvissa, joissa käsitellään kansainvälisten ilmastoneuvottelujen kariutumisia ja poliitikkojen kyvyttömyyttä toimia vaaroista varoittavien tutkimustulosten vaatimalla tavalla.

Huumori huolten hälventäjänä

Huojennusteoriat (relief theory) keskittyvät huumoriin stressin, vihan, turhautumisen ja muiden tunteiden hallintakeinona. Huojennusteorioiden juuret voidaan venyttää antiikin ajattelijoihin asti. Varhaisimpana huumoria huojennusteoreettisesta näkökulmasta tarkastelleena tutkijana mainitaan kuitenkin yleensä Herbert Spencer (1820–1903), jonka ajatuksiin tukeutui evoluutioteorian tunnetuksi tehnyt Charles Darwin (1809–1882). Darwin esitti, että ihmisen nauru on samankaltainen ilmiö kuin muiden kädellisten ilmeet, joiden tarkoituksena on yksilöiden välisten jännitteiden vähentäminen.³⁰ Huojennusteoriaan sisältyy siis evolutiivinen näkökulma, vaikka huumoritutkijat eivät sitä yleensä korostakaan.

Herbert Spencerin vaikutus näkyy myös 1900-luvun vaikutusvaltaisimmassa huojoennusteorian muotoilussa, jonka esitti psykoanalyytikko Sigmund Freud (1856–1939) vuonna 1905 julkaistussa teoksessaan *Vitsi ja sen yhteys piilotajuntaan*.³¹ Freudin jalanjäljissä huumoria on pohdittu osana psykoanalyysiä. Freudin mukaan nauru voi poistaa jännitteitä ja vapauttaa kehoon kerääntyvää psyykkistä energiaa. Freud väitti, että huumori on tiedostamaton tapa käsitellä muutoin kiellettyjä ja tukahdutettuja tunteita, erityisesti seksuaalisuutta ja aggressioita. Vitsi on väline, joka muuntaa pelon aiheen tai kunnioituksen kohteen arkipäiväiseksi ja johtaa nopeaan mielentilamuutoksen, joka puolestaan synnyttää huojoennuksen tunteen.

Freud tunnustaa, että pohjimmiltaan emme voi tietää, mikä meitä naurattaa. Silti hän esittää varsin varmasanaisesti näkemyksensä koomisten vaikutelmien synnystä. Hänen mukaansa kyse on energiankulutuksesta. Naurettava on esimerkiksi sellainen ihminen, joka käyttää fyysisiin suorituksiin tarpeettoman paljon energiaa, vaikka voisi välttää ponnistelut käyttämällä järkeään. Vitsin huvittavuudessa on Freudin mukaan kyse siitä, että kuulija saa oivalluksen ikään kuin ilmaiseksi ilman energisiä ponnisteluja, ja nauraa siksi enemmän kuin vitsin esittäjä. Nykynäkökulmasta tämä päätelmä on vähintäänkin omintakeinen, mutta 1900-luvun alussa se tuntui luontevalta. Tuolloin teollistuminen eteni eri aloilla ja koneet korvasivat ennennäkemättömällä tavalla ihmisen tekemää työtä. Tämän seurauksena fyysisen ja henkisen ponnistelun suhdetta pohdittiin uusilla tavoilla.

Freudin näkemykset ovat olleet arvokkaita ennen muuta siksi, että ne käänsivät huumoritutkijoiden huomiota ihmisen psyykkisiin ominaisuuksiin. Freud toi esiin sen, että vitsien avulla voidaan ilmaista jotakin, joka muuten jäisi sanomatta. Nykyisin yleisesti hyväksytty tulkinta huojoennusteoriasta on se, että huumori voi aiheuttaa myönteisen kokemuksen syrjäyttämällä kielteisen kokemuksen, kuten kivun tai surun.

Kuolemankin ylittävää komiikkaa

Naurua, huumoria ja koomista on usein luonnehdittu keinoiksi hallita liian suuriksi, vaikeiksi tai vaaralliseksi koettuja asioita tai uhkia. Tämän takia kuolemalle on naurettu läpi ihmiskunnan historian. Surunauru on ollut elävien vastalause kuolemalle ja samalla keino varmistaa elämän jatkuminen tuonpuoleisessa.³² Teeskenneltykin nauru voi auttaa murtamaan liiallisen surun ja luomaan uskoa elämän jatkumiseen ja uusiutumisen.

Suomalainen luterilais-kristillinen hautausperinne on korostetun jäykkää ja vakavaa. Komiikka suomalaisissa hautajaisissa on yleensä ollut tahatonta ja kummunnut noloista kömmähdyksistä, ennenaikaisista

perintöriidoista tai saattoväen humalatilasta.³³ Ehkäpä huojentavalle huumorille kannattaisi antaa enemmän tilaa myös hautajaisissa.

Huumori voidaan nähdä psykologisena selviytymisstrategiana ahdistavan ympäristökriisin keskellä. Ympäristöuhkille nauramisessa on psykologista ja sosiaalipsykologista tarkoituksenmukaisuutta, samoin kuin eri uskontojen tavoissa esittää paha jollakin tavalla naurettavana.³² Kyse on mielenterveyden säilymisestä toinen toistaan hirvittävämpien uhkakuvien edessä, mutta myös suhtautumistavasta elämän pienempiin vastoinkäymisiin. Huumorin avulla kansalaiset voivat käsitellä avuttomuuden ja voimattomuuden tunnetta vaikkapa aurinkoisella uimarannalla leväpuuroksi muuttunutta vettä katsellessa, jokakeväisen kaupungin katupölyn keskellä yskiessä tai kaukaisessa ydinvoimalassa sattuneesta onnettomuudesta kertovaa uutisointia seurattaessa. Eläinoikeuskysymyksiäkin on käsitelty mustaa huumoria hyödyntävien julmien maalausten avulla.³⁴ Hyvän maun alittavien vinksahaneiden maalausten avulla eläinräökkäyksestä voidaan valistaa niin, että katsojalle voi tarjoutua mahdollisuus oppia ja eläytyä aiheeseen, ahdistumatta silti liiaksi.

Aina huumori ei huojenna. Ympäristöjärjestöjen kampanjoissa, opetuksessa ja muussa ympäristöviestinnässä huumorin avulla voidaan tuoda esiin uusia epäkohtia ja riskejä, joihin ei aiemmin ole kiinnitetty huomiota tai joita ei pidetty todellisina. Ympäristönsuojelussa vaarana on, että erityisesti suuria, planeetanlaajuisia uhkia käsittelevä musta huumori johtaa apaattisuuteen ja toivottomuuteen. Tällainen reaktio voi syntyä vaikkapa yhdysvaltalaisen TV-koomikko Jay Lenon tunnetuksi tekemästä ilmastositkautuksesta:

*Uusimman YK:n raportin mukaan ilmastomuutos on paljon pahempi ongelma kuin aiemmin on arveltu.
– Mikä on melko paha juttu, koska alun perin YK arvioi ilmastomuutoksen tuhoavan planeetan.*

Samaa tyyliä edustaa Lassi ja Leevi -sarjakuvan hikan hoitoa käsittelevä sketsi. Sarjakuvan päähenkilöä, kuusivuotiaasta Lassi-poikaa vaivaa paha hikka. Hän pyytää puhuvaa leikkitiikeriänsä Leeviä parantamaan hikan pelästyttämällä. Leevi suostuu ja hetken mietittyään alkaa esitelmöinnin:

– Valtameremme ovat täynnä jätteitä. Me olemme saaneet aikaan reiän otsonikerrokseen ja sen kautta koko planeetta kärventyy. Radioaktiivinen jäte lisääntyy eikä meillä ole turvallista keinoa päästä siitä eroon...
Lassi keskeyttää esitelmän kyllästyneesti:
– (hik) tarkoitan että yllätä minut (hik)

Omaehtoisen vastuun tunnistaminen voi tuntua musertavalta, erityisesti jos yksilöiden mahdollisuudet ratkaisujen löytämiseen ja toteuttamiseen esitetään vähäisinä. Yhdessä ihmiset ja yhteiskunnat voivat ratkoa sellaisiakin ympäristöongelmia, joiden edessä yksilöt ovat avuttomia. Ympäristöongelmiin löytyy kuitenkin vain harvoin sellaisia ratkaisuja, jotka olisivat kaikille täysin kivuttomia. Kustannukset ja hyödyt jakautuvat useimmiten epätasaisesti eri ihmisryhmien ja sukupolvien välillä. Tällöin mustasävyinen huumori voi auttaa vaikkapa pienyrittäjää tai maanviljelijää pääsemään yli turhiksi, epäreiluiksi ja kalliiksi koetuista luonnonsuojelijoiden tai ympäristöviranomaisten vaatimuksista. Yksilön olo voi helpottua, mutta taustalla olevia ristiriitoja ja mahdollista epäoikeudenmukaisuutta tämä ei vielä poista. Tämän takia on tärkeää keskustella avoimesti siitä, kuka ympäristönsuojelusta hyötyy tai kärsii.

Ympäristöongelmien monimutkaisuuden takia vaikeuksia riittää yleensä silloinkin, kun tietyn ongelman ratkaisutarpeesta vallitsee laaja yksimielisyys. Riittävän kivuttomia ratkaisuja ei välttämättä löydy. Esimerkiksi rehevöityneen järven kunnostus voi johtaa veden kirkastumiseen, mutta myös vesikasvien liialliseen lisääntymiseen. Kunnostusvaihtoehtoja puntaroiva ranta-asukas voi tällöin purkaa tuskastumistaan vaikkapa toteamalla että "Tilanne on vähän sama kuin miettisi kumpaan sormeen puree: kipeää tekee joka tapauksessa."³⁵

Lääketieteellinen tutkimus selvittää huumorin terveysvaikutuksia

Lääketieteellinen tutkimus pyrkii selvittämään huvittuneisuuden tai pelkän naurun vaikutuksia terveyteemme. Tästä näkökulmasta kiinnostavaa ei ole se, mikä tekee huumorista huvittavaa, vaan se, miten vaikutukset ilmenevät kehossamme tai mielessämme.³⁶ Vanhan sanonnan mukaan nauru pidentää ikää. Aivan näin yksioikoista yleistystä ei kuitenkaan tutkimusten perusteella voida tehdä. Huumori ja nauru voivat kohentaa terveyttä ja varsinkin koettua hyvinvointia, mutta eivät aina ja kaikissa olosuhteissa. Tutkimustulokset ovat osin ristiriitaisia, joissakin tutkimuksissa myönteisiä vaikutuksia on havaittu, toisissa ei. Jotkut tutkimukset ovat nostaneet esiin myös terveyshaittoja.

Suomalaisilla poliiseilla tehdyssä kolmivuotisessa tutkimuksessa ilmeni, että hyvä huumorintaju ei lisännyt johtotehtävissä työskennelleiden poliisien työhyvinvointia.³⁷ Selitys löytyy lähinnä siitä, että monet miellyttäväksi koetut asiat liittyvät toisiinsa ja osa niistä on epäterveellisiä. Huumorintajuiset poliisit käyttivät

Pidentääkö
nauru ikää?

muuta enemmän alkoholia. Maksa- ja kolesteroliarvojen perusteella heidän terveytensä oli muita heikompia. Hyvä huumorintaju voi liittyä liian usein iloiseen seuranpitoon rasvaisen ruuan ja alkoholin parissa. Huumorintajuisuus ei siis näyttäisi automaattisesti johtavan hyvään terveydentilaan. Toisaalta haastatellut poliisit korostivat huumorintajun olevan tärkeää työstressin hallinnan ja yleisen jaksamisen apuna.

Huumorintajun ja ihmisen hyvinvoinnin monimutkainen suhde tuli esiin myös Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin luontoympäristölle altistumisen ja huumorintajun välisiä yhteyksiä.³⁸ Luontoympäristöissä oleilun on monissa tutkimuksissa todettu kohentavan ihmisten koettua terveyttä ja hyvinvointia. Tutkimuksessa selvitettiin, voimistaako hyvä huumorintaju luonnosta saatavia terveyshyötyjä. Selvää yhteyttä näiden väliltä ei kuitenkaan löytynyt, eli huumorintajuisten ihmisten terveys ei näytä kohenevan luonnossa oleilun seurauksena sen enempää kuin huumorintajuttomienkaan.

Naurulla on väitetty olevan monia hyötyjä ruumiin ja mielen terveydelle, mutta naurun voimaa myös liioitellaan.³⁹ Arkipäivän kokemusten perusteella on ilmiselvää, että iloinen nauru voi lieventää masentuneisuutta ja vähentää stressiä ainakin hetkellisesti. Nauru saattaa vähentää joidenkin stressihormonien ja lisätä mielihyvähormonien erityistä ihmisen kehossa. Välillisesti nauru voi lisätä yksilön hyvinvointia toimimalla purkautumiskanavana kielteisille tunteille, kuten vihalle tai pelolle. Sen sijaan naurun kyky parantaa elimistön immuunipuolustusjärjestelmää tai nauramisen tehokkuus laihdutuskeinona ovat kiistanalaisia kysymyksiä. Nauru voi hieman parantaa elimistön vastustuskykyä, mutta pelkällä naurulla tauteja ei kannata koettaa taltuttaa. Vaikka nauru ei sinänsä paranna sairauksia, se voi edistää parantumista joka tapauksessa muutenkin. Joutenoloon verrattuna nauru vahvistaa vatsalihaksia, mutta lihasharjoitteluun on olemassa tehokkaampiakin keinoja.

Hyötyjen suuruudessa kyse on paljon siitä, millaisia vertailukohteita terveysvaikutusten vertailuissa käytetään. Tutkimusnäyttöä naurun terveysvaikutuksista on saatu lähinnä tapaustutkimuksista, joihin on osallistunut pieni määrä ihmisiä. Iranissa tehdyssä vertailussa todettiin että naurujooga vähensi masentuneisuudesta kärsivien ikääntyneiden naisten masentuneisuutta ja lisäsi elämään tyytyväisyyttä vähintään yhtä tehokkaasti kuin kuntoutuskeinona käytetty ryhmäliikunta.⁴⁰ Naurujoogassa oletuksena on, että naurun ei tarvitse olla humoristista synnyttääkseen terveyshyötyjä, pelkkä mekaaninen mukana hekottelu riittää. Suuria ihmisjoukkoja kattavia kokeellisia tutkimuksia on tehty vain vähän, eikä tuloksia siksi pidä yleistää liikaa.^{41, 42} Kertyneen tiedon perusteella näyttää kuitenkin varmalta, ettei kohtuuden rajoissa pysyvä nauraminen ole ainakaan haitallista.

Naurua epidemiaksi asti

Joissakin tapauksissa nauru voi olla osoitus kehon tai mielen häiriötilasta. Huonoja vitsejä alituisesti viljelevä huuliveikko on rasittavimmillaan ongelma ympäristölleen ja jatkuva vitsailu voi olla oire todellisuuden kieltämisestä, empatian eli myötäelämisen kyvyn puutteesta tai muista mielenterveyden ongelmista. Tällöin huumori ei toimi psyykkisen itsesäätelyn apuna vaan pikemminkin heikentää mahdollisuuksia ongelmien käsittelyyn ja hallintaan.

Tunnettu esimerkki terveydelle haitallisesta naurusta on vuoden 1962 Tanganjikan nauruepidemia.⁴³ Aikanaan suurta huomiota herättänyt tapahtumaketju alkoi, kun nykyisen Tansanian alueella sijainneen sisäoppilaitoksen muutama 12–18-vuotias oppilas sai hallitsemattomia naurukohtauksia. Kohtaukset levisivät muihin oppilaisiin ja pian koulu oli pakko sulkea väliaikaisesti hallitsemattomien naurukohtausten takia. Tämän jälkeen oireet levisivät noin tuhanteen lähialueen tyttöön ja naiseen. Kohtaukset kestivät muutamasta minuutista tunteihin ja niitä esiintyi useita kertoja vuorokaudessa. Niihin liittyi hengitysvaikeuksia, pyörtyymiä ja ihottumaoireita. Joillakin ilmeni itkukohtauksia. Epidemia laantui itsestään noin kahden vuoden kuluessa.

Varmaa syytä epidemian alkamiselle ja leviämislle ei tiedetä.⁴³ Alkusysäyksenä saattoi olla koulussa kerrottu vitsi, mutta kohtausten leviäminen ei ilmeisesti liittynyt millään tavalla huumoriin, vaikka teollisuusmaiden uutisoinnissa epidemia usein tulkittiinkin humoristiseksi nauruksi. Muiksi syiksi on epäilty ainakin alkoholin käyttöä, yrttien tai huumeiden aiheuttamaa myrkytystä, virustauteja ja joukkopsykoosia. Nauru saattoi olla oppilaiden reaktio stressiin sekä uudenlaisiin ja koventuneisiin odotuksiin, jotka liittyivät Ison-Britannian siirtomaavallasta vapautumiseen ja sisäoppilaitoksessa elämiseen. Puutteelliset lähtötiedot ja suuren mediahuomion aiheuttamat vääristyneet tulkinnat vaikeuttavat luotettavien päätelmien tekoa.

Nauruepidemioita on puhjennut muuallakin, mutta yhteistä syytä niille ei ole löytynyt. Naurun tarttuvuus on joka tapauksessa tosiasia. Naurun tarttuvuus ilmenee vaikkapa hymynkareena, joka automaattisesti hiipii suupieleemme, kun kohtaamme remakasti nauravan iloisen ihmisjoukon. Pahimmillaan – tai parhaimmillaan – hillitty nauru yltyy vaikkapa työpaikan kahvihuoneessa hysteeriseksi hohottamiseksi, joka loppuu vasta fyysiseen väsymykseen. Aina sosiaalinen nauru ei synny spontaanisti. Palkattujen tai käskytettyjen naurajien avulla naurua tartutettiin komedianäytelmien ja puhetilaisuuksien yleisöön jo antiikin Roomassa. Television komedioissa "purkkinauru" on raikunut 1950-luvulta lähtien. Nauhoitukset-

kin tehoavat. Niiden mukana nauramisen vastustaminen on vaikeaa ja vaatii tietoista ponnistelua, vaikka huumori ei aivan hillitöntä olisikaan.

Naurun sosiaalista tarttuvuutta ovat hyödyntäneet komediasarjojen tuottajien lisäksi muun muassa Yhdysvaltojen karismaattisesta liikkeestä lähtöisin oleva nauruherätysliike, jossa naurun väitetään olevan osoitus jumalallisen hengen kosketuksesta. Todellisuudessa luotettavampi selitys löytynee naurun kehityksestä ihmisen evoluutiossa ja lajimme biologisesta taipumuksesta yhteiseen huvittumiseen. Herätysliikkeen jäsenille kokemus jumalaisesta naurusta voi silti olla todellinen ja se voi lisätä heidän kokemaansa yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia.

Nauru ei ole ihmelääke, mutta positiivisuutta ja iloisen elämänasenteen autuutta painottavat elämäntapaoppaat, kurssit ja ohjeet eivät ole kokonaan väärässä. Nauru ja huumori ovat osa hyvinvointia parantavia kehon ja mielen prosesseja. Osa terveyshyödyistä voidaan mitata lääketieteellisten kokeiden avulla, mutta osa väitetyistä hyödyistä on sellaisia, joiden ensisijaista syytä tai edes olemassaoloa on hankala hahmottaa.

Naurua alaspäin

Ylemmyysteoria tarkastelee huumoria valtasuhteena

Ylemmyysteoria (superiority theory) perustuu ajatukseen naurusta ylemmyyden tunteen ilmauksena. Ylemmyysteoria esiintyy eri muodoissaan monien varhaisten ajattelijoiden, kuten Aristoteleen (384–322 eaa), René Decartesin (1596–1650) ja Thomas Hobbesin (1588–1679) teksteissä.^{30, 44} Sitä pidetäänkin huumorin ja komiikan tutkimuksen vanhimpana lähestymistapana. Jo Platon (427–347 eaa.) käsitteli komiikka yhteiskunnan olemusta käsittelevissä kirjoituksissaan. Hänen mukaansa nauru kohdistuu muita heikompiin yksilöihin, jotka koetaan koomisiksi. Naurettavia ovat ihmiset, jotka ovat niin heikkoja, etteivät pysty kostamaan heihin kohdistettua pilkkaa.

Platon varoitteli, että tällainen ilkeämielinen huvittuneisuus voi hämärtää järkevää päätöksentekoa, minkä takia siihen kannattaa suhtautua varoen. Vallankäytön ja huumorin suhde tulee esiin erityisesti Platonin *Lait*-dialogissa, jossa suositellaan, että lainsäädännön avulla tulee määrätä, kenellä on oikeus pilkata toisia ja kenellä ei.⁴⁵ Platonin suositus ei ole jäänyt pelkäksi sananhelinäksi. Tällaisia lakeja on nykyään käytössä monissa sananvapautta rajoittavissa valtioissa, joissa poliittisten johtajien kritisointi voi johtaa vankilaan tai jopa kidutukseen ja kuolemantuomioon.

Aristoteles jatkoi komiikan olemuksen pohdintaa oppi-isänsä Platonin linjoilla. Hän ei tuominnut naurua ja komiikkaa yhtä jyrkästi kuin Platon, vaan korosti komedian voivan myös edistää ruumiin ja sielun terveyttä. Naurun nauttimisessa pitää kuitenkin pyrkiä kultaiselle keskitielle; sekä liiallinen totisuus että ylenpalttinen ilonpito ovat haitallisia. Aristoteleen ehkä suurin vaikutus huumorin myöhemmälle tutkimukselle oli se, että hän kytki koomisen kauneuteen. Hänen mukaansa naurettava on sellaista viallista tai rumaa, joka ei kuitenkaan aiheuta tuskaa tai harmia muille.⁶

Aristoteleen innoittamana komiikkaa on pohdittu paljon nimenomaan estetiikan näkökulmasta. Esimerkiksi Suomessa vuosikymmenien ajan laajasti luetussa Yrjö Karilaan (1891–1982) toimittamassa tietokirjassa, *Pikku Jättiläisessä*, huumoria käsiteltiin estetiikkaan kuuluvan runousopin yhteydessä.⁴⁶ Sen mukaan ”koomillisuus” on ”traagillisuuden” vastakohta, jossa paljastetaan äkillisesti jonkun luulotellun suuruuden mitättömyys. Huumorin kirja määritteli suppeasti koomisen alalajiksi, ihmisluonteen ruman, epätäydellisen ja vähäpätöisen yhteydessä havaittavaksi hyväksi.

Estetiikan valta-asema huumoritutkimuksessa murtui vähitellen 1900-luvun jälkipuoliskolla. Nykyään pidetään selvänä, että komiikka on paljon muutakin kuin esteettinen kysymys, vaikka vallitsevista kauneusihanteista poikkeava usein näyttäytyy koomisena. Lepattaville hörökorville nauretaan edelleen pohjimmiltaan samalla tavalla kuin antiikin maailmassa. Aristoteleen toiveesta huolimatta ilkeä häväistys- ja nolausnauru raikuu edelleen.

Huumorin ylemmyysteorian lisäksi Aristoteles on myös huumorin huojennusteorioiden varhainen edustaja. Hän ilmeisestikin piti komediaa samankaltaisena ahdistavien tunteiden purkamiskanavana kuin tragedi-aa. Aristoteles kirjoitti komiikasta *Runousoppi*-teokseen kokonaisen tutkielman, mutta tästä tekstistä ei ole säilynyt yhtään luotettavana pidettyä kopiota. Antiikin tutkija Richard Janko tosin on esittänyt, että eräs noin tuhat vuotta vanha ja vaikeatulkintainen käsikirjoitus, *Tractatus Coislinianus*, olisi kopioitu tiivistelmä Aristoteleen komiikkatutkielmasta.⁴⁷

Sittemmin ylemmyysteoriaa on moitittu liian kapea-alaiseksi. Huumorissa on kyse paljon monisysteemistä ilmiöstä kuin ylenkatseisesta pilkasta tai vahingonilosta. Ylemmyysteorialla on vaikea selittää tahatonta huumoria tai vaikkapa itselle nauramista, ainakin ellei oleteta, että nauraja on jo oppinut aiemmista komelluksistaan ja siirtynyt siten itse ylemmälle tasolle. Kokonaan näkökulmaa ei kuitenkaan kannata hylätä.

Huumorissa on usein ilmiselvästi – ja vielä useammin peiteltysti – kyse omien arvojen tai ominaisuuksien pitämisestä muita parempina. Esimerkiksi satiirissa nauretaan sosiaalisesti tai taloudellisesti ylemmässä asemassa olevia kohtaan, jotka näin osoitetaan tietyllä tavalla tavallisia ihmisiä mitättömämmiksi.⁴⁸ Ylemyysteorian perusajatus huumorista vallankäyttönä on edelleen mitä ajankohtaisin.

Huumorin ja vallan suhteita pohdittaessa mainitaan usein 1600-luvulla yhteiskuntateoreetikko Thomas Hobbes (1588–1679). Hän pohti laajasti vallan käyttöä yhteiskunnassa. Tunnetuin Hobbesin teoksista on vuonna 1651 julkaistu *Leviathan*, jossa esitetään synkeä ja raadollinen näkemys yhteiskunnasta.⁴⁹ Tämän perusvireen mukaisesti huumorissa on kyse vallasta, jossa naurajan omanarvontunne kohoaa äkillisesti, kun hän pääsee asettautumaan naurun kohteen yläpuolelle. Huumorin avulla ihminen joko ylentää itsensä tai alentaa toisen.

Alistettu ihminen on usein kuvattu mekaanisena oliona. Tällaisen tulkinnan on esittänyt muun muassa filosofi Henri Bergson (1859–1941) 1800-luvun lopulla ilmestyneessä klassikkotutkielmassaan *Nauru*.⁵⁰ Bergsonin mukaan koomisuuden ydin löytyy elollisen esittämisestä jäykkänä ja elottomana. Ihmisen huvittuneisuus kumpuaa siitä, kun hän havaitsee johonkin elolliseen liittyvän mekaanisen, konemaisen tai kuolleen piirteen. Esimerkiksi banaaninkuoreen liukastuvan henkilön huvittavuus kumpuaa Bergsonin tulkinnan mukaan siitä, että henkilö odottamatta menettää ruumiinsa hallinnan ja elehtii automaatin tavoin. Huvittuneisuuden kohde on tyypillisesti tietämätön omasta mekaanisuudestaan. Sirkuksen pelle tai hajamielinen professori ovat nekin koomisia hahmoja, jotka toimivat mekaanisesti tietyn käyttäytymiskaavan ohjaamana tajuamatta tätä itse ja voimatta vaikuttaa käyttäytymiseensä. Sigmund Freudin tapaan myös Bergson pohti naurua 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun nopeasti koneistuvassa maailmassa, mikä selittää mekaanisuuden tärkeää asemaa hänen nauruteoriassaan.

Luultavasti tunnetuimman tulkinnan jäykän, mekaanisen ja elottoman toiminnan koomisuudesta esitti Charlie Chaplin (1889–1977) mykkäelokuvassa *Nyky aika* (1936). Satiirisessa elokuvassaan Chaplin kritisoi liukuhihnatyötä ja teollisuuden tehostamispyrkimyksiä. Elokuvassa ihminen esitetään tahdottomaksi ja alistetuksi koneiston osaksi, joka liukuhihnatyöstä päästyäänkin jatkaa mekaanista liikkettään väännellen vastaan tulijoiden neniä. Pintatasollaan elokuva esittää mekaaniseen työhön valjastetun ihmisen naurettavaa, mutta pohjimmiltaan se puolustaa inhimillisyyttä ja yksilöllistä valinnan vapautta. Samantyyppistä lähestymistapaa on nykyohjaajista hyödyntänyt varsinkin Aki Kaurismäki, jonka mekaanisen vähäeleiset ja koomisessa mykkytydessään paljonpuhuvat hahmot nostavat esiin yhteiskunnan epäkohtia.

Nykyajattelijoiden ylemmyysteoriaa on kehittänyt muiden muassa Charles Gruner.⁵¹ Hän on määritellyt huumorin leikkisäksi vihamielisyydeksi, jonka avulla ihmiset selvittävät voimasuhteitaan sivistyneesti, ilman fyysistä voimainkoitosta. Hänen mukaansa huumori on aina pohjimmiltaan naurua muiden tyyryydelle, eikä viatonta tai neutraalia naurua siksi ole. Voittajan ja häviäjän löytymisen lisäksi humoristisille tilanteille on ominaista yllätyksellisyys ja yhteensopimattomuus.

Yhteensopimattomuusteoria kuvaa erilaisten kohtaamista

Yhteensopimattomuusteorian (incongruity theory) mukaan huumorin ytimessä on erilaisten asioiden odottamaton yhdistyminen. Tai kuten Aarne Kinnunen toteaa, komiikan perustus on vähintään kahden tekijän samanaikaisuus.²¹ Meitä naurattaa, kun havaitsemme samanaikaisesti tai miltei samanaikaisesti toisiinsa yhteensopimattomia eli inkongruetteja, yllättäviä ja odotusten vastaisia yhteyksiä. Vitsi voi perustua kaksimieliisiin sanaleikkeihin tai tahallisiin väärintulkintoihin, joissa tuttu asia viedään tavanomaisesta poikkeavaan yhteyteen. Vitsi voidaan rakentaa vaikkapa kytkemällä yhteen ihmisten välittömiä lähiympäristön havaintoja painottava kokemusmaailma ja ympäristömuutosten pitkän aikavälin maailmanlaajuiset seuraukset. Esimerkiksi globaalia ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia on vaikea hahmottaa arkikokemusten perspektiivistä:

*Viimeaikaisten tutkimusten mukaan ilmastonmuutos etenee huolestuttavasti.
Jos lämpeneminen jatkuu, voimme nähdä 20 vuoden kuluttua jääkarhuja ainoastaan eläintarhoissa.
– Toisin sanoen, mikään ei muutu nykytilanteesta.*

Yhteensopimattomuusteoria keskittyy siihen, millaisia piirteitä humoristiseksi ymmärrettyssä ilmiössä on. Yhteensopimattomuuden ideaa on pohdittu eritoten filosofisessa ja kielitieteellisessä eli lingvistiksessä tutkimuksessa, joissa huomio kiinnitetään huumorin rakenteeseen ja siihen, miten huvittavuus ilmenee ihmisten kielenkäytössä. Puheen ja kirjoituksen lisäksi tarkastelun kohteena voi olla myös kuvallinen tai kehollinen ilmaisu tai näiden yhdistelmät. Myös tapahtumayhteys on tärkeä, vaikka se usein jääkin vähälle huomiolle vitsejä analysoitaessa. Esimerkiksi ennestään tuttua vitsiä kuunneltaessa huvittuneisuus syntyy enemmänkin taitavan kertojan eleistä ja olemuksesta sekä naurun odotuksesta kuin itse vitsistä.

Kolikon
kolmas
puoli

Mikä tahansa erilaisten asioiden yhdistelmä ei huvita, mutta lienee mahdotonta keksiä sellaista huumoria, johon ei sisälly jonkinlaista odottamatonta ilmiöiden kohtaamista tai tavallisuudesta poikkeavaa tulkintaa. Esimerkiksi sotilashuumorin hauskuus kumpuaa usein juuri siitä, että käskyt ymmärretään kirjaimellisesti ja toteutetaan äärimmäisen täsmällisesti ja kurinalaisesti, mutta täysin järjettömästi. Äärimmilleen viety rationaalisuus ja sääntöjen tinkimätön noudattaminen on komiikan tekijöille helppo irvailun kohde.

Yhteensopimattomuuden tajuaminen vaatii useimmiten taustatietoja, joita ei ole saatavilla koomiseksi ymmärretystä tilanteesta itsestään. Pilakuvien hauskuus perustuu tyypillisesti tällaiseen taustatietoon. Esimerkki vahvasti aikaansa ja tapahtumayhteyteensä sidotusta pilakuvasta on 16.12.2015 julkaistu Helsingin Sanomien pilakuva jossa kaksi sateessa bussipysäkillä seisova miestä sanailee Pariisissa käytyjen ja paljon huomiota herättäneiden kansainvälisten ilmastoneuvotteluiden aikana: ”195 valtiota on näemmä hyväksynyt ilmastopimuksen”. Sateenvarjonsa alta toinen mies vastaa ”Joo mutta eiköhän AKT jättäydy ulkopuolelle”. Lakkoherkkyydestään tunnettu Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto (AKT) rinnastui pilakuvassa ilmastopimuksesta laistajiin. Pilakuvan sanoman oivaltaminen vaatii sekä kansainvälisten ilmastoneuvottelujen että suomalaisen työmarkkinaneuvottelujen toiminnan tuntemusta.

Yhteensopimattomuusteorian tausta jäljitetään usein saksalaisten filosofien pohdintoihin, erityisesti Immanuel Kantin (1724–1804) ajatuksiin odotusten ja tapahtumien ristiriidoista sekä Arthur Schopenhauerin (1788–1860) käsityksiin aistihavainnoista ja tietoisuuden sisällöistä.³⁰ Teorian varsinaisena isänä pidetään kuitenkin britti Francis Hutchesonia (1694–1746).⁵² Hän kritisoi erityisesti aikalaisensa Thomas Hobbesin esittämää ylemmyysteorian mukaista näkemystä komiikasta. Hutchesonin mukaan voimme aivan mainiosti nauraa ihailemallemme ja meitä ylemmälle henkilölle. Toisaalta myöskään korkea-arvoisen herrasmiehen ilo ei välttämättä ole ylimmillään alempiarvoisten kerjäläisten keskellä, vaikka ylemmyysteorian perusteella näin voisi olettaa. Ylemmyyden tunteen sijaan Hutcheson painotti, että hyvää komiikkaa syntyy silloin, kun erilliset ideat kohtaavat odottamattomasti.⁵³ Ylhäisen ja alhaisen yllättävä yhdistyminen on yksi tapa synnyttää koomisia asetelmia, mutta ei suinkaan ainoa eikä välttämättä edes tärkein.

Myös tanskalainen filosofi Søren Kierkegaard (1813–1855) mietti perinpohjaisesti huumorin olemusta ja kehitti yhteensopimattomuusteoriaa.⁵⁴ Hän pohti erityisesti naurun suhteellisuutta ja sitä, mille nauretaan. Mikään ei ole itessään naurettavaa tai vakavaa, vaan kyse on aina joidenkin asioiden suhteista. Kierkegaardille esimerkiksi ihminen, joka suhtautuu vakavasti vääriin asioihin, on muiden silmissä naurettava. Hän painotti, että koominen ristiriita on itse asiassa hyvin lähellä traagista ristiriitaa, eikä näiden erotta-

minen toisistaan ole aina helppoa. Selkeimpänä erona on se, että koomisessa ristiriidassa on näkyvässä jonkinlainen ulospääsy tai ratkaisu, jota traagisessa ristiriidassa ei ole.

Yhteensopimattomuusteoria pyrkii selittämään sitä, mitä huumori on. Lähtökohtaisesti se on kognitiivinen ja lingvistinen teoria. Se auttaa ymmärtämään, miten huumori rakentuu ihmisen tietoisuudessa ja kielessä, mutta ei kiinnitä huomiota ulkopuolisiin seikkoihin, kuten esitystilanteeseen. Teoria ei kerro huumorin vaikutuksista. Se ei myöskään kovin hyvin kykene selittämään, miksi tietyyntyyppinen yhteensopimattomuus on tietyssä tilanteessa hauskaa, mutta toisentyyppinen ei. Yhteensopimattomuuden ajatus on niin laaja, että se vaatii aina täsmennyksiä ja rajoituksia.

Yhteensopimattomuuden näkökulmasta voidaan tarkastella esimerkiksi ympäristöjärjestö Maan ystävien kampanjaa, jossa kaupunkien keskustoihin laskiaistiistaisin ilmestyneet lumiukot ovat vastustaneet ilmastonmuutosta.⁵⁵ Lumiukkojen kantamissa kylteissä on varoiteltu huolestuneeseen sävyyn ilmaston lämpenemisen vaaroista. Lumiukkojen tragikoominen protesti konkretisoi etäistä ja vaikeasti hahmotettavaa pitkän aikavälin ympäristömuutosta. Luonnostaan väliaikainen ja nopeasti sulamaan tuomittu lumiukko muistuttaa jo olemuksellaan ilmaston lämpenemisen myötä harvinaistuvista kylmistä talvista. Lumiukkojen kautta ilmasto-olojen muutos kytkeytyy myös lasten leikkeihin ja tulevien sukupolvien kohtaamiin riskeihin.

Lumiukkoprotestin koomisuus rakentuu monista eri tyyppisistä yhteensopimattomuuksista. Perusjännite syntyy siitä, kun elottomasta materiasta koostuva toiminnan kohde esitetään inhimillisenä ja omatahtoisena toimijana. Lasten leikki kytkeytyy poliittisiin vaatimuksiin, kun lumiukko esitetään leppoisan satuhahmon sijaan närkästyneenä kapinallisena, jolla on tärkeää asiaa päätöksentekijöille. Yksityispihojen sijaan lumiukot ilmaantuvat kaupunkikeskustojen julkisiin tiloihin. Mielenosoituksessa lumiukot siirtyvät myös pois perheen ja ystävien piiristä. Ne eivät enää ole osa hyvin toisensa tuntevien ihmisten yhteistä ajanviettoa, vaan viestintäkeino toisilleen tuntemattomien ihmisten välisissä kohtaamisissa. Lumiukkojen protesti on päässyt näkyviin monissa tiedotusvälineissä. Esimerkiksi Suomen Kuvalehden jyvät & akanat -palstalla⁵⁶ tempausta kuvailtiin Lapin Kansan sivuilta poimitulla otteella: ”Lumiukot vaativat eilen tiistaina kahdeksatta kertaa Suomeen uutta ilmastolakia. Rovaniemellä lumiukot nousivat kapinaan Maakuntakirjaston edessä.”

Muitakin talvisia mielikuvitushahmoja on hyödynnetty ilmasto- ja energiapolitiikkaan liittyvässä kansalaisvaikuttamisessa. Esimerkiksi joulukuussa 2000 ympäristöjärjestöt vastustivat Suomeen kaavailtua

viidettä ydinvoimalaa paljon huomiota saaneessa mielenosoituksessa, jonka kärjessä marssivat joulupukit toivottaen ”Säteilevää joulua ja (radio)aktiivista uutta vuotta”.⁵⁷ Matkailututkija C. Michael Hall on puolestaan pohtinut joulupukin eloonjäämisen mahdollisuuksia Rovaniemen lämpenevässä ilmastossa.⁵⁸ Pohjois-Suomen jouluturismin brändiä on rakennettu lumisessa luonnonmaisemassa elävän joulupukin varaan, mutta jos lunta ei tule, on turismille tärkeä talvi-idyllikin mennyttä. Joulupukki voikin olla juuri oikea mies valistamaan ilmastomuutoksen vaaroista.

Yhteensopimattomuuden ajatusta on kehitetty viime vuosikymmeninä erityisesti osana kielitieteellistä huumoritutkimusta. Kielentutkija Victor Raskin kehitti 1980-luvulla SSTH-teorian (Semantic Script-based Theory of Humor), joka esittää, että vitsi on hauska vain, jos se on yhteensopiva kahden erilaisen lukutavan kanssa ja nämä lukutavat ovat jossakin mielessä vastakkaisia.⁵⁹ Teoria soveltuu lähinnä lyhyiden vitsien sisältämän huumorin analysointiin.

Sittemmin tästä teoriasta on kehitetty yleinen sanallisen huumorin teoria (General Theory of Verbal Humor, GTVH)⁶⁰ Myös sen ytimessä on ajatus huumorista vitseinä, jotka koostuvat kahdesta erillisestä ajatuskokonaisuudesta ja niitä yhdistävästä ”laukaisimesta”. Laukaisin sopii kumpaankin ajatustapaan ja mahdollistaa niiden tilapäisen yhdistymisen. Teoriassa kiinnitetään huomiota erilaisia lukutapoja mahdollistavien skriptien eli kehysten lisäksi erilaisiin kielellisiin esitystapoihin, kerronnallisiin strategioihin joita määrittävät vitsien erilaiset lajityypit, vitsin kohteeseen ja siinä kuvattuun tilanteeseen, sekä vitsin loogiseen rakenteeseen ja mekaniikkaan. Teoria mahdollistaa vitsin purkamisen osiinsa, mutta huumorin tarkasteluun se on kapea-alainen. Vain pieni osa huumorista ilmenee vitseinä.

Ylläpitoteoriat tarkastelevat yhteiskunnallisen järjestyksen rakentumista

Järjestys se
olla pitää

Klassiset huumoriteoriat keskittyvät huumoriin ennen muuta yksilön näkökulmasta. Erityisesti ylemmyys- ja huojennusteorioissa on vahva psykologinen painotus. Vaikka onkin totta, että vain yksilöt nauravat, raikuu nauru vain harvoin yksinäisyydessä. Useimmiten ihmiset nauravat yhdessä muiden ihmisten kanssa, olivatpa muut läsnä konkreettisesti kosketusäisyydellä, virtuaalisesti television komediasarjojen taustanaurussa, kommentoijina sosiaalisessa mediassa tai pelkkinä mieleen läikähtelevinä mukavina muistoina menneisyydestä.

Klassiset huumoriteoriat eivät juurikaan kiinnitä huomiota huumorin laajempaan yhteiskunnalliseen tapahtumayhteyteen, ympäristöön, historiaan ja tulevaisuuteen. Sosiologisessa tutkimuksessa huumorin ilmentymiä ja vaikutuksia tarkastellaan sitä vaston ihmisyyhteisöjen kautta.^{11, 30} Yhteisöissä huumori palvelee monia tarkoituksia. Se voi vahvistaa ryhmän sisäistä konsensusta, olla kontrollin väline tai se voi synnyttää ja kärjistää konflikteja. Samat ihmiset kuuluvat erilaisiin yhteisöihin, joissa huumoria käytetään eri tavoin: avioparin sanaton intiimi huumori eroaa roisista vitsailusta harrastusporukassa tai huumorin ketään loukkaamattomasta hyödyntämisestä työpaikalla.

Sosiologisessa huumoritutkimuksessa ollaan kiinnostuneita huumorista ihmisyyhteisöjen toiminnassa ja laajemmissa kulttuurissa yhteyksissään. Huomion ensisijaisena kohteena ovat huumorin ilmentymät ja seuraukset ihmisryhmien sisällä ja välillä. Sosiologisesta näkökulmasta huumoria on tutkittu paljon vähemmän kuin filosofisesta, esteettisestä, kielitieteellisestä tai psykologisesta näkökulmasta.^{61, 62} Varsinaista puutetta yhteiskunnallisesta ja yhteisöllisestä huumoria tarkasteluista ei silti ole, sillä suhteellisen vähälukuinenkin sosiologijoukko on kiitettävästi onnistunut lisäämään huumoritutkimuksen monimuotoisuutta. Huumoria on tarkasteltu niin yhteisöjä koossa pitävänä liimana kuin eripuraa synnyttävänä kitkana.

Huumorin eri lajeilla on erilaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia ja tehtäviä. Esimerkiksi ironian avulla voidaan huvittaa, mutta myös vahvistaa ja korostaa tiettyä sanomaa. Se voi synnyttää tarkoituksellista monitulkintaisuutta, mutta myös hämärtävää epämääräisyyttä. Ironia etäännyttää ja antaa mahdollisuuden tarkkailla sivusta, mikä auttaa puolueettoman arvioinnin tekemisessä mutta voi myös tuottaa välinpitämättömyyttä. Itsesuojelun välineenä ironia auttaa suojautumaan sanallisilta hyökkäyksiltä jo etukäteen, kun omat virheet voidaan kääntää vitseiksi. Toisaalta se voi johtaa kyyniseen ja piittaamattomaan kaiken kyseenalaistamiseen ja muutosten vastustamiseen. Valtataisteluissa ironian avulla voidaan nujertaa vastustajia. Sen avulla voidaan yhdistää ironiaa ymmärtävien joukko ja sulkea ulkopuolelle niin ironian sävyjä ymmärtämättömät kuin ironian kohteeksi joutuvat⁶³

Niin sanotut ylläpitoteoriat tarkastelevat huumoria välineenä, jonka avulla yksilöt määrittelevät asemaansa yhteisössä. Esimerkiksi miesvaltaisia sukupuoliasetelmia voidaan vahvistaa naisia leimaavien blondivitsien avulla, kun taas tyypilliset poliisi-, insinööri- tai lakimiesvitsit perustuvat miehisiä ammattiryhmiä kuvaaville ennakkoluuloille.

Naapuri on naurettava

Naapurikansoista, kuten suomalaisten ruotsalaisista (ja päinvastoin) kertomat vitsit, luovat ehkä kaikkein selvimmin eroa meidän ja muiden välille. Naapurihuumori ei ole viime vuosien keksintö, vaan sitä ovat harrastaneet kaikki aiemmat korkeakulttuurit naapurikansoja barbaareiksi luonnehtiessaan. Etnisiä vitsejä ei kerrota niinkään niistä väestöryhmistä, jotka koetaan vieraiksi ja joihin ei ole kosketusta, vaan suhteellisen tutuista ryhmistä joista halutaan erottautua.⁵⁹ Esimerkiksi virolaiset eivät juuri kertoneet vitsejä suomalaisista ennen 1990-luvun vilkasta viinaturismia.⁶⁴ Ympäristökysymyksetkin ovat rikastuttaneet valtioiden välistä vitsailua. Tanskalaiset ovat patistaneet ruotsalaisia sulkemaan valtiorajan lähellä sijaitsevan Barsebäckin ydinvoimalan keräämällä näille villapaitoja vilun varalle. Ruotsalaiset taas ovat uhanneet pommittaa Tanskaa hapansilakalla, ellei Tanskan hiilivoimaloiden päästöjä saada kuriin.

Suomalaisessa kansanperinteessä vitsejä ja kaskuja on kerrottu innokkaasti fyysisesti läheisistä mutta sosiaaliselta asemaltaan korkeammista ihmisistä.⁶⁵ Osansa ovat saaneet niin nimismiehet, tuomarit ja papit kuin kartanonherrat ja suurten maatilojen isännätkin. Yhteiskunnan muututtua nämä auktoriteetit ovat pudonneet jalustoiltaan. Nykyisin huumorin kohteena ovat muun muassa poliitikot ja julkisuuden valokeilaan paistattelemaan päässeet kuuluisuudet.

Kaikkein läheisimmiksi koetuista ihmisistä ei yleensä kerrota kovin rankkoja vitsejä, jottei yhteiselo kävisi mahdottomaksi. Muiden kustannuksella sen sijaan pidetään hauskaa mahdollisuuksien mukaan. Kansanperinteessä kaskut naapurikylän asukkaiden toilailuista saattoivat olla hyvinkin halventavia. Oman kylän asukkaista on kertoiltu paljon leppeämmässä sävyssä, ehkä lukuun ottamatta paikallista ”kylähullua”, jonka erilaisuus on korostanut muiden tavanomaisuutta.⁶⁶ Kylähullu teki omalaatuisella ja epäsovinmaisella käytöksellään näkyväksi rajaa normaalin ja poikkeavan välillä.

Huumori ylläpitää ja rakentaa ryhmän sisäistä yhteenkuuluvuutta. Niin työyhteisöissä, urheiluseuroissa, kansalaisjärjestöissä, talkooporukoissa kuin muissakin yhteisöissä vitsailu on tarpeen oman ryhmän koossa pysymiselle, ryhmähengen synnylle ja ryhmän jäsenten terveille omanarvontunnolle. Huumori syventää yhteisön jäsenten suhteita ja luo sosiaalista pääomaa, mutta voi myös heikentää herkkyyttä ulkopuolisille vaikutteille ja johtaa katteettomaan omahyväisyyteen, kapeakatseisuuteen ja piittaamattomuuteen ulkopuolisten mielipiteistä. Pitkään yhdessä pysyneen ryhmän huumorista tulee herkästi käsittämätöntä ulkopuolisille.

Pahimmillaan ryhmän jäsenet eivät uskalla kyseenalaistaa ryhmän toimintatapoja tai tavoitteita silloinkaan, kun tunnistavat ne vahingollisiksi. Erityisen helposti tällaisia samanmielisten ryhmiä syntyy sosiaalisen median eri foorumeilla. Globalisoituneessa yhteiskunnassa etäisyys mitataan yhä useammin fyysisen välimatkan sijaan sosiaalisena ja tiedollisena etäisyytenä erilaisten ihmisryhmien välillä.

Toisiin ihmisiin kohdistettujen ennakkoluulojen avulla voidaan vaimentaa omaan toimintaan kohdistuvat muutosvaatimukset silloinkin, kun vertailukohde on kuvitteellinen. Laihialaisvitsit ovat esimerkki yleisesti tunnetusta ja näennäisesti harmittomasta huumorista, jonka avulla tuhlailevakin rahankäyttö saadaan näyttämään hyväksyttävältä. Kun vertailukohde esitetään naurettavuuteen asti itarana, voidaan oma rahankäyttö ymmärtää järkevänä. Laihia on todellinen paikkakunta Pohjanmaalla, mutta laihialaisvitsien perustana oleva tarkka rahankäyttö ja suoranainen saituus ovat miltei kokonaan kuvitelmaa.

Myös ympäristönsuojelusta löytyy lukuisia esimerkkejä siitä, että esittämällä toinen ryhmä kohtuuttomassa valossa voidaan vakiintuneet käytännöt, tavoitteet ja arvot esittää itsestään selvinä, kohtuullisina ja järkevinä. Valtiovarainministerinä vuonna 1997 toimineen Sauli Niinistön sarkastinen tokaisu metsien suojelusta on tunnetuimpia esimerkkejä: ”Onko nyt viimeinenkin puu jätettävä pystyyn mätänemään, niin että kaikki metsämme rämettyvät läpipääsemättömiksi ryteiköiksi, joita kauniisti kutsutaan luonnontilaisiksi aarniometsiksi. Ja kaikki tämä vain sen takia, että jokainen tupajumi ja torakka saisi viettää monimuotoista ja onnellista elämää.”⁶⁷ Luonnonsuojelijoiden huoli uhanalaisten lajien sukupuuttoon kuolemista kääntyi näin mielikuvaksi luonnon pilaamisesta.

Niinistön kommentti heijasti erityisesti EU:n Natura-ohjelman herättämää luonnonsuojeluvastaisuutta ja siihen kytkeytyi myös laajempi tyytymättömyys Euroopan Unionia kohtaan. Monet maanomistajat kokivat, että EU:n taustatuella ympäristöhallinto saneli suojelupäätöksiä mielivaltaisesti.⁶⁸ Tämä tarjosi hedelmällisen kasvupinnan napakasti esitetylle kärjistykselle suojelun kohtuuttomuudesta. Mielikuvan muotoutumista ei haitannut se, että Niinistön kommentti vilisee asiavirheitä: Puut eivät suinkaan mätäne pystyasentoon, luonnontilaiset metsät eivät muutu rämeiksi (joka on suotyyppi) hoidon puutteessa, eivätkä tupajumit ja torakat elä aarniometsissä vaan ihmisten seuralaisina rakennetussa ympäristössä.

Sanonta jäi kuitenkin elämään luonnonsuojelukeskustelussa. Kymmenen vuotta Niinistön tokaisun jälkeen sitä käytettiin nurin päin käännettynä Turun yliopiston tiedotteessa, jossa mainostettiin luonnon monimuotoisuudesta kertovaa uutta kirjaa.⁶⁹ Tiedotteessa luotiin mielikuva lajien suojelun tärkeydestä,

mutta kysyttiin ”Mihin kaikkia torakoita ja tupajumeja sitten tarvitaan - vai tarvitaanko mihinkään?” Luonnonsuojelulle myönteisessä asiayhteydessä esitettyä retorinen kysymys pyrki kumoamaan näkemysten tarpeettomasta suojelusta.

Tasavallan presidentiksi noussut Sauli Niinistö esiintyi itsekkin luonnosta kiinnostuneena yksityishenkilönä soittamalla Radio Suomen Luontoilta -ohjelmaan heinäkuussa 2015. Laajaa mediahuomiota saaneessa keskustelussa presidentti esittäytyi ”Sauliksi Naantalista” ja kyseli paikkakunnalla tienvarsilla yleistyneestä palsternakasta ja ojakärsämöstä.⁷⁰ Tällä kertaa kiinnostus yksittäisiin lajeihin ei ilmentynyt kritiikkinä luonnonsuojelua kohtaan, vaan välitti mielikuvan valtakunnan korkeimman poliittisen päätöksentekijän aidosta kiinnostuksesta luontoon. Korostetun kansanomaisen esiintyminen loi koomisen vaikutelman yhdistyessään muodolliseen ja viralliseen presidentti-instituutioon. Tässä tapauksessa koominen vaikutelma kuitenkin korosti sitä, että ”Sauli Naantalista” ei todellakaan ollut kuka tahansa luontoharrastaja.

Vallan haastavaa vitsailua

Ylläpitoteorian avulla voidaan hahmottaa sitä, miten eri toimijat puolustavat vakiintuneita oloja ja käytäntöjä, mutta myös sitä, miten vallitsevia oloja kritisoidaan ja haastetaan. Vallankäyttöä paljon pohtineen kirjailija George Orwellin (oikealta nimeltään Eric Arthur Blair, 1903–1950) mukaan jokainen vitsi on pienoinen vallankumous.⁷¹ Pään sisäinen vallankumous syntyy, kun vitsiin liittyvä oivallus synnyttää uudenlaisen näkemyksen ilmiöiden tai ihmisten välisistä suhteista. Vitsit voivat olla siemeniä myös laajemmalle yhteiskunnalliselle kritiikille.

Musta huumori oli yleinen suhtautumistapa byrokraattiseen valtakoneistoon esimerkiksi entisen Neuvostoliiton ja itäblokin alueella.⁷² Virallisen, ylhäältäpäin ”kansanvihollisia” vastaan suunnatun julkisen naurun rinnalle kehittyi rivien välissä piiloteleva, pinnan alta pulpahteleva ironinen ja sarkastinen pilkka, johon vallanpitäjien oli vaikea puuttua. Huumorin voimaa ei silti pidä liioitella. Pelkkien vitsien voimalla valta ei vaihdu, eikä vitseistä aina löydy syvällistä yhteiskunnallista pohdintaa tai elämää suurempia oivalluksia. Huumoritutkijat ovat esimerkiksi painottaneet, että vaikka Virossa ja muualla entisen Neuvostoliiton alueella kerrotut vitsit ilmensivät kansalaisten kriittistä suhtautumisesta neuvostovaltaan, ne eivät johtaneet mainittavaan yhteiskunnalliseen toimintaan muutosten aikaansaamiseksi.^{73, 74} Vitsit jäivät vain vitseiksi.

Vitsailu ja muu huumori, jota heikommassa asemassa olevat kohdistavat vahvempiin, näyttää monesti pikemminkin vankistavan kuin horjuttavan vakiintuneita valta-asetelmia. Suomalaisessa kaskuperin-

teessä yleiset isännän ja rengin välienselvittelyt esittivät tyypillisesti rengin älykkäänä sutkauttelijana, joka nokkeluudellaan pääsi kiistoissa voittajaksi.⁶⁵ Kaskuissa rengin alisteinen asema oli kuitenkin pysyvä lähtökohta, vaikka valtasuhteet hetkeksi kääntyivätkin. Kansanperinteen huumorissa heikompi jäi voitolle, mutta tämä tarjosi vain hetken helpotusta ankeasta todellisuudesta. Loppujen lopuksi tällainen nauru muistuttaa sorrettuja kolkosti heidän alistetusta asemastaan.

Velvollisuuksiaan väistelevä ja kohtaloaan vastaan pyristelevä nokkela suomalainen renkimies on samankaltainen hahmo kuin eri kulttuureissa esiintyvät ovelat huiputtajat ja veijarit (trickster). Niin muinaisen Kreikan tarustossa kuin Pohjois-Amerikan ja Australian alkuperäisväestön uskomuksissa nämä ihmis- tai eläinhahmoiset veijarit esiintyvät vaikutusvaltaisina ihmisten ja jumalien tai ihmisten ja luonnon välisinä sanansaattajina. Tällaiset ihmis- tai eläinhahmoiset sankarit saattavat älyllään ja oveluudellaan ylivoimaisestikin vastustajat naurunalaisiksi. He suhtautuvat ihmisiin yleensä myönteisesti, mutta ovat arvaamattomia ja omien mielihalujensa viettäviä.^{32,75} Ailahtelevuudessaan he ovat samanaikaisesti naurettavia ja pelottavia. Trickster-hahmot ovatkin saattaneet syntyä ihmisten tarpeesta ymmärtää vastoinkäymisiä ja selittää itselleen elämän arvaamattomuutta. Esimerkiksi Amerikkaan tuotujen afrikkalaisten orjien kulttuuriperinteessä kehittyi afrikkalaisia perinteitä ja kristillisiä vaikutteita yhdistänyt myyttinen kertomus alistetussa asemassa olevasta, mutta isäntiään alati huiputtavasta orjasta.³²

Karnevalistisessa huumorissa vallanpitäjien kustannuksella on pilailtu estottomasti esimerkiksi nimittämällä eläin tai orja karnevaalien ajan kuninkaaksi. Renessanssin karnevaaliperinnettä tutkinut Mihail Bahtin (1895–1975) on tulkinut karnevalistisen juhlinnan uudistumiseksi, jossa irvokas nurin kääntäminen antaa mahdollisuuden ”päästää höyryjä” mutta samalla vahvistaa olemassa olevia näkemyksiä ja valtarakenteita.⁷⁶ Euroopassa keskiajalla karnevaalin keskeinen hahmo oli usein veijarimaisena esitetty piru, joka joutui väistymään karnevaalia seuranneen paaston alettua.⁷⁷ Karnevaalien irvokkaan komiikan kautta on voitu väliaikaisesti pudottaa niin maallisen kuin hengellisenkin esivallan edustajat jalustaltaan. Valtasuhteet eivät kuitenkaan keikahtaneet pysyvästi, vaan uudistuivat ja palasivat pian paikalleen entistäkin vahvempina. Nykyajan pikkujouluperinteessä yrityksen tai viraston valtasuhteet voivat karnevaalin tapaan nyrjähtää hetkeksi sijoiltaan, palatakseen karusti ennalleen jo seuraavana aamuna.

Rumimmillaan huumorista tulee syrjinnän ja alistamisen väline, jolla nuijitaan jo ennestään puolustuskyvyttömiä. Julman vitsailun kohteeksi ovat joutuneet niin etniset vähemmistöt, vammaiset kuin kerjäläisetkin. Karmeimmillaan huumori on näkynyt siirtomaavallan julmuudet oikeuttaneina neekerivitseinä, natsi-Saksan juutalaisiin kohdistuneena halveksuntana tai Suomen sisällissodassa niin ”punikkien” kuin

Ekologia kohtaa antisemitismien

Kylmän sodan aikana Neuvostoliitossa ilkkuttiin länsimaiden ympäristöongelmien olevan yksi osoitus kapitalistisen järjestelmän epäonnistumisesta. Talouden tehottomuuden ja harvan asutuksen ansiosta suuria osia Neuvostoliitosta säilyi lähes luonnontilaisena. Toisaalta erityisesti raskas teollisuus saastutti pahoin laajoja alueita. Keinotekoisien halpaa energiaa ja runsaita luonnonvaroja käytettiin tuhlaavaisesti länsimaihin verrattuna.

Ympäristökysymykset nousivat näkyvään asemaan Neuvostoliiton hajoamista edeltävänä aikana ja heti sen jälkeen. Varsinkin hajoamista edeltävänä aikana ympäristökysymysten esiin nosto tarjosi näennäisesti viattoman tavan kritisoida koko hallintoa. Sittemmin ympäristökysymysten yhteiskunnallinen painoarvo vähentyi Itä-Euroopassa, kun talouden kehitys ja turvallisuus nousivat tärkeämmiksi kysymyksiksi. Venäjän tuntija Ilmari Susiluoto on merkinnyt muistiin Ukrainassa kerrotun vitsin, joka kuvaa parlamentin keskustelua Kiovassa.⁷² Vitsissä tulee esiin ympäristötuhojen nousu puheenaiheeksi, mutta myös niiden alisteinen asema muihin huoliin nähden. Samalla vitsi ilmentää voimakkaita kansallismielisiä ennakkoluuloja:

Edustaja astuu mikrofonin ääreen ja aloittaa:

– Rakkaat deputaatit. Tänään haluaisin puhua juutalaisista.

Puheenjohtaja:

– Ei käy. Se on kansallista ahdasmielisyyttä.

– No sitten puhun moskaleista [venäläisistä].

– Ei käy. Sekin on kansallista ahdasmielisyyttä.

– Siinä tapauksessa puhun ekologiasta.

– Olkaa hyvä, puhukaa ekologiasta!

– Rakkaat deputaatit! Kuinka meidän onkin käynyt kehnosti. Joet ovat kaikki kuivuneet, puut hakattu. Ei ole paikka mihin juutalaisia hukuttaa ja moskaleita ripustaa!

valkoisten ”lahtareidenkin” epäinhimillistämisenä. Nykymaailmassakin epäinhimillistävällä huumorilla on osaltaan oikeutettu sisällissotia ja kansanmurhia niin Ruandassa ja Syyriassa kuin keskellä Eurooppaa entisen Jugoslavian alueella.^{78, 79}

Asetelmien nurin kääntäminen huumorin avulla voi palvella sekä sortajien että sorrettujen etuja. Huumori sinänsä ei ole hyvää eikä paha, mutta sitä voidaan käyttää hyvään tai pahaan. Tämän takia sekä huumorin tahattomien että tarkoituksellisten yhteiskunnallisten seurausten tutkiminen on tärkeää. Esimerkiksi stand up -komiikassa viljellään etnisiä vitsejä jotka perustuvat stereotyyppisille ja negatiivisille näkemyksille vähemmistöistä. Komikka voi kuitenkin heikentää näitä stereotypioita tai kääntää ne kokonaan ympäri esimerkiksi ironian avulla.⁸⁰ On hankalaa arvioida, millaisia vaikutuksia tällaisilla nurinkääntämisillä on ihmisten ajatuksiin ja yhteiskunnan käytäntöihin.

Yhteisen kulttuurisen taustan jakavat ihmiset tunnistavat komiikan ja huvittuvat siitä suunnilleen samalla tavalla. Tämä johtaa helposti liiallisiin yksinkertaistuksiin, kun arvioidaan huumorin mahdollisia vaikutuksia yhteiskunnassa. Esimerkiksi ympäristönsuojelua kohtaan suunnattu satiiri voi johtaa hyvin erilaisiin vaikutuksiin ihmisissä, jotka ovat poliittiselta suuntautuneisuudeltaan vastakkaisilla laidoilla.⁸¹ Huvittuneisuus voi vahvistaa kriittisesti ympäristönsuojeluun suhtautuvien näkemyksiä ympäristöpolitiikan ylilyönneistä ja voimistaa myönteisesti suhtautuvien näkemyksiä ympäristöpolitiikan tehostamistarpeista. Tällöin yhteisymmärryksen rakentaminen vaikeutuu entisestään.

Kehysteoriat hahmottavat huumoria erottumisen välineenä

Viestinnän ja vuorovaikutuksen näkökulmasta huumoria voidaan tarkastella kehystämisen käsitteen avulla. Viestintätutkimuksessa kehystäminen tarkoittaa niitä tapoja, joiden avulla jokin tietty piirre tai tulkinta todellisuudesta nostetaan esiin ja näytetään tiettyssä valossa.⁸² Kehykset ovat malleja ja ohjeita, jotka auttavat esimerkiksi sanomalehden toimittajaa jäsentämään tietotulvaa ja valikoimaan osan tiedosta sellaisiksi uutisiksi, jotka on perusteltua välittää eteenpäin. Lukijaa kehykset auttavat tulkitsemaan viestin vaivattomasti ja nopeasti. Usein kehykset muotoutuvat julkilausumattomien toimintatapojen tai kokonaan tiedostamattomien rutiinien kautta.

Irti arjesta

Sanomalehden uutisointi on esimerkki viestinnästä, jossa viestien tuottamisen ja vastaanottamisen kehykset ovat niin vakiintuneita, että niistä poikkeavien koomisten asetelmien luomiselle jää vain vähän mahdollisuuksia.⁸³ Joitakin asioita pidetään lähtökohtaisesti vakavina ja uutisoinnin arvoisina, toisia taas vähäarvoisina. Talousuutisoinnissa on tapana antaa pörssikurssien heilahteluille paljon huomiota, kun taas pörssiyritysten toiminnan konkreettiset vaikutukset ympäristöön nousevat esiin vain poikkeustapauksissa. Talousuutisoinnin kehyksessä tässä ei ole mitään kummallista. Ympäristökysymysten näkökulmasta käytäntö sen sijaan on outo, sillä siinä jätetään huomiotta luonnonvarojen kestävä käyttö, joka on kaiken taloudellisen toiminnan välttämätön perusta pitkällä aikavälillä.

Viestinnän vastaanottajalle kehykset antavat suoria ja epäsuoria ohjeita siitä, miten asioita tulisi tulkita. Kuva kauniista ja aurinkoisesta kesäpäivästä näyttäytyy sanomalehden viihdepalstalla rentouttavan vapaa-ajan näkökulmasta, kun tiedesivuilla samaa kuvaa voidaan käyttää uhkaavan ilmaston lämpenemisen todisteena. Lehden pilakuvassa näitä tulkintakehyksiä voidaan yhdistää, kääntää ympäri ja tulkita uudelleen. Parhaimmillaan humoristinen tulkintakehys mahdollistaa muuten piiloon jäävien tulkintatapojen näkyväksi tekemisen, osiin purkamisen ja uudelleen yhdistämisen.

Pilakuva on esimerkki hyvin konkreettisesta humoristisesta kehyksestä, jossa huumori rajataan kirjaimellisesti tiettyjen raamien sisään. Monet muut humoristiset kehykset ovat huomattavasti hankalampia tunnistaa. Esimerkiksi sanomalehden uutissivulla julkaistu juttu ”Saaristomeren kalastajat uhkaavat hävitä pian sukupuuttoon” voidaan tulkita sekä asiallisen vakavana uutisena että komiikan sävyttämänä kommentointina.⁸⁴ Ensivaikutelma jutusta on, että siinä puhutaan huolestuneeseen sävyyn kalastajien kohtaamista vaikeuksista. Jutun mukaan ammattikalastajien määrä on romahtanut ja keski-ikä kasvanut huolestuttavasti. Syinä romahdukseen ovat silakankalastuksen alamäki, hylkeiden lisääntyminen, kalavesien vuokraamisen hankaluus ja uusien pyyntivälineiden kallis hinta. Koominen vaikutelma jutusta syntyy, kun se rinnastetaan ympäristöuutisointiin. Jutussa käytetään luontodokumenteista ja ympäristökeskustelusta tuttua retoriikkaa, mutta nurin käännettynä. Uhanalaisena lajina esitetään eksoottisten luontokappaleiden sijaan kalastajat. Vaikka tulevaisuus näyttää synkältä, antaa pyyntivälineiden tekninen kehitys tälle uhanalaiselle lajille sentään hieman tulevaisuuden toivoa.

Täysin vakavaksikin tarkoitettu viesti voi humoristisessa kehyksessä näyttäytyä huvittavana. Esimerkiksi ympäristönsuojelijoiden huoli hyönteisten hyvinvoinnista saadaan helposti näyttämään hullunkuriselta. Luonnonsuojelijat ja tutkijat tuntuvat kovin usein olevan huolissaan kovin pienistä asioista: ”Elinympäristöjen umpeenkasvu uhkaa kärpäsiä” kertoi Suomen ympäristökeskus tiedotteessaan.⁸⁵ Useimmat ihmiset

mieltävät kärpäset ärsyttävästi pöriseviksi huonekärpäseksi, iljettäviksi raatokärpäseksi tai syksyllä sisätiloihin ilmestyviksi kiusallisiksi banaanikärpäseksi. Kärpästen suojelua ei siksi välttämättä koeta suureksi huolenaiheeksi. Mutta luonnon kiertokulussa kärpäsetkin ovat tärkeitä. Suomesta tunnetaan yhteensä 3 842 kärpäslajia. Yli puolet lajeista on niin heikosti tunnettuja, ettei luotettavaa arviota pystytäkään tekemään edes siitä, ovatko ne uhanalaisia. Tämän takia ei myöskään tiedetä, mitkä lajeista ovat muiden lajien ja ekosysteemien toiminnalle tärkeitä avainlajeja, jotka pölyttävät kasveja, hajottavat jätteitä tai ovat ruokana muille eliöille. Lisäksi voidaan perustellusti väittää, että jokaisella kärpäslajillakin on itseisarvoinen oikeus olemassaoloon, riippumatta niiden ihmisille tuottamista hyödyistä tai haitoista.

Vuorovaikutuksen kehyksiä

Arkielämässä humoristinen kehys voidaan synnyttää niin äänenpainoilla kuin silmän vinkkauksellakin. Arkiselle kanssakäymiselle tällaisten humorististen kehysten tunnistaminen on tärkeää. Taitavasti toteutettuna ja oikein ymmärrettynä huumori mahdollistaa tavanomaisesta poikkeavan käytöksen ja vaikkapa uusien ja yllättävien aloitteiden tekemisen. Toisaalta myös väärinymmärrysten mahdollisuus on ilmeinen.

Parhaimmillaan humoristiset kehykset auttavat välttämään tai purkamaan jännitteitä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.⁸⁶ Kenneth Burke (1897–1993) esitti jo 1900-luvun alkupuolella, että koominen tulkintakehys tarjoaa yksilöille mahdollisuuden havainnoida yhteiskunnallisia epäkohtia ja omia puutteitaan itsekriittisesti, mutta ilman musertavaa voimattomuuden tai syyllisyyden kokemusta.⁸⁷ Neuvottelutilanteissa huumori tarjoaa epäsuoran keinon kannanottoihin ja mielipiteen ilmaisuun. Oivaltavien letkautusten avulla voidaan luoda ja vahvistaa ystävällisiä suhteita. Huumorin avulla voidaan miellyttää vastapuolta myyjän ja ostajan kohdatessa tai sopimuksista neuvoteltaessa, edistää vaikeiden kysymysten käsittelyä, vähentää jännitteitä, sovittaa loukkauksia ja lieventää ennakkoluuloja.⁸⁸ Kummankin osapuolen pitää kuitenkin ymmärtää vitsit vitseiksi ja olla niin sanotusti samalla aallonpituudella. Esimerkiksi hinnasta tingittäessä joudutaan helposti vaikeuksiin, jos ironisesti esitetty tarjous otetaankin tosissaan. Humoristinen tulkintakehys mahdollistaa tavanomaisesta kanssakäymisestä poikkeavan käytöksen, mutta vain jos kaikki osapuolet ymmärtävät huumorin huumoriksi.

Ironiset tulkintakehykset aiheuttavat erityisen helposti hämmennystä, sillä ironiaa voi olla vaikea tunnistaa. Miltei mikä tahansa kommentti, uutinen tai esitys voidaan tulkita ironiseksi, riippumatta esittäjän alkuperäisestä tarkoituksesta. Helsingin Sanomat kirjoitti helmikuussa 2012 Helsingin Kruunuvuorenrannan kaupunginosaan rakenteilla olleesta ympäristötaideteoksesta.⁸⁹ Jättimäiseen vanhan öljysäiliöön oli tekeillä

tuulen nopeuden ja lintuparvien lennon rytmin mukaan muuttuva 1 200 LED-lampun avulla toteutettu valotaideteos. ”Liike on mahdollisimman luonnonmukainen” kuvasi teoksen suunnittelija massiivisessa teräsrakennelmassa loistavia lamppuja. Rujosta öljysäiliöstä yöllä paistavien kirkkaiden keinovalojen luonnollisuus on mahdollista nähdä myös varsin ironisessa valossa.

Mutta sehän oli vain vitsi!

Tulkintakehystä vaihtamalla kuva todellisuudesta muuttuu. Lyömällä loukkaukset leikiksi voidaan jälkikäteen yrittää lieventää pikaistuksissa sanottuja suoria sanoja. ”Sehän oli vain vitsi” -puolustelua käytetään yleisesti yritettäessä peitellä virheitä ja selviytyä kiusallisista tilanteista. Tällaiset jälkikäteiset puolustelut ovat yleistyneet erityisesti harkitsemattomien Facebook-päivitysten ja muun verkkoviestinnän myötä. Nopeatempoisissa ja huomiohakuisissa sosiaalisen median keskusteluissa esitetään herkästi kärjistettyjä näkemyksiä, eivätkä kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa tärkeät hienovaraiset eleet ja sävyt välity sähköisessä viestinnässä.

Alun perin rajatulle yleisölle tai luotetulle ystäväjoukolle esitetyt mielipiteet myös leviävät tietoverkoissa helposti laajalle ja voivat pulpahtaa pitkänkin ajan päästä esiin elektronisten arkistojen kätköistä. Julkisuuteen päätyi esimerkiksi Keskustapuolueen silloisen varapuheenjohtaja Paula Lehtomäen eduskunnassa pikkujoulutunnelmissa vuonna 2005 esittämä sarkastinen kommentti, jonka mukaan hänen turkistarhaajilta lahjaksi saamansa kirkuvanpunainen käsilaukku oli kettutyttöjen verellä värjätty. Utisaiheeksi päätynyt kommentti herätti julkista paheksuntaa ja nousi esiin kun Lehtomäki valittiin vuonna 2007 ympäristöministeriksi.⁹⁰ Vielä vuosienkin kuluttua tätä yksittäistä kommenttia on käytetty kritisoitaessa suomalaisen eläinsuojelun tasoa.⁹¹

Elinkeinoministeri Mauri Pekkarinen joutui puolestaan pyörtämään puheensa vitsailusta keväällä 2010. Keskustan verkkolehti Verkkoapilassa julkaistun uutisen mukaan Pekkarinen antoi alkuvuonna virkamiehille ohjeen valmistella päätöstä kahden uuden ydinvoimalan rakentamisesta Suomeen, vaikka julkisuudessa oli vallalla Pekkarisen aiempien kannanottojen pohjalta käsitys, jonka mukaan hän vastustaisi lupien myöntämistä lisäydinvoimalle. Verkkolehden jutussa Pekkarinen totesi, että nolla uutta ydinvoimalaa oli ”tsoukki”. Pian uutisoinnin jälkeen Facebookiin perustettiin ryhmä ”Mauri Pekkarisen on erottava – eikä tää oo mikään tsoukki”. Julkisen paineen takia Pekkarinen joutui pahoittelemaan puheitaan vitsailusta ja toteamaan olleensa ”niin rehellinen ja avoin kuin tällaisessa sisäpiiriasiassa voi olla.”⁹² Epäily tarkoituksesta harhaanjohtamisesta jäi kuitenkin leijumaan vahvana.

Joskus vitsailuun vedotaan silloin, kun vakavasti esitetty aloite koetaan edelleen oikeaksi, mutta ymmärretään että muita on mahdotonta saada siitä vakuuttuneeksi. Tällainen tilanne saattoi syntyä kevättalvella 2008, kun kansanedustaja Erkki Tuomiojan uutisoitiin esittäneen SDP:n puheenjohtajaehdokkaiden keskustelupaneelissa, että ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi voitaisiin rajoittaa bensiinin kokonaiskulutus ympäristön kannalta kestäväälle tasolle jakamalla jokaiselle suomalaiselle samansuuruinen bensiinikiintiö.⁹³ Säännöstelyehdotus aiheutti rajua kritiikkiä, minkä jälkeen Tuomioja väitti blogissaan ja Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksessa esittäneensä säännöstelyajatuksen ”pilke silmäkulmassa”.⁹⁴ Tuomiojan mukaan väittelytilaisuudessa paikalla olleet kyllä ymmärsivät ehdotuksen vitsailuksi, mutta julkisuudessa ehdotus otettiin tosissaan. Olipa totuus mikä tahansa, eleisiin, ilmeisiin ja muuhun sanattomaan viestintään ja herkkään tilannetajuun perustuvan huumorin sävyt vääristyvät herkästi mediajulkisuudessa.

Huumoria käytetään tarkoitukselliseen harhaanjohtamiseen niin politiikassa, yrityselämän neuvotteluissa kuin perhe-elämässäkin. Erityisesti mainonnassa huumorin avulla luodaan enemmän tai vähemmän harhaanjohtavia mielikuvia.⁹⁵ Varsinkin 2000-luvulla huumorin käyttö mainonnassa on lisääntynyt.⁹⁶ Mainoksissa voidaan vitsailemalla vähätellä epäsuorasti kilpailevia tuotteita ja korostaa omien tuotteiden erinomaisuutta. Mainoksista löytyy myös rutkasti tahatonta komiikkaa, kun tuotteiden laadusta, tarpeellisuudesta tai ympäristöystävällisyydestä luodut mielikuvat ovat ilmiselvästi ristiriidassa todellisuuden kanssa.

Ympäristötutkijat ovat paneutuneet huumoriin harvoin ja hajanaisesti

Huumoritutkijoilla on täysi työ vakuuttaa tutkimusten rahoittajat siitä, että huumoria voi – ja pitää – tutkia vakavasti. Urakkaa ei helpota vääjäämättä koomiseksi käyvä mielikuva tutkijasta, joka otsa syvissä uurteissa tuottaa kuivakkaa analyysiä huumorista. Huumori on helppo leimata kevyeksi ja vähäpätöiseksi aiheeksi. Tämä ei kuitenkaan ole ylikäymätön ongelma, sillä huumorin eri muotojen suuri merkitys inhimilliselle toiminnalle on helppo hahmottaa ja perustella. Suurempi ongelma on se, että huumorille tyypillisen moniulotteisuuden ja tilannesidonnaisuuden takia huumoritutkimus näyttäytyy herkästi epätieteellisenä. Monitulkintaiseen, häilyvään ja kurittomaankin kohteeseen on vaikea tarttua yksiselitteisiä, täsmällisiä ja yleispäteviä tuloksia tavoittelevalla tutkimusotteella.

Ympäristö-
tutkimuksesta
komiikka on
kaukana

Tieteellisellä ja humoristisella suhtautumistavalla on silti paljon yhteistä. Kumpikin pyrkii löytämään pinnan alla piileviä ilmiöitä, eikä kumpikaan kunnioita mitään ennakko-oletuksia tai aiempia ehdottomia totuuksia. Parhaimmillaan sekä laadukas tiede että hyvä huumori avaavat uusia reittejä ajattelulle ja löytävät uusia yhteyksiä erillisiksi luultujen ilmiöiden väliltä.

Täsmällisyyteen ja yksitulkintaisuuteen pyritään erityisesti luonnontieteissä, lääketieteessä ja tekniikan tutkimuksessa, kun taas humanistisessa ja yhteiskunnallisessa tutkimuksessa painottuvat erilaiset vaihtoehtoiset tavat tulkita ja ymmärtää tutkimuskohdetta.⁹⁷ Ympäristötutkijoiden vähäinen kiinnostus huumoriin juontuuakin osittain siitä, että valtaosa ympäristötutkijoista on luonnontieteilijöitä. Huumoritutkimukseen luontevammin kytkeytyvä yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus on Suomessa ollut hajanaista ja humanistista ympäristötutkimusta on tehty hyvin vähän.^{98, 99}

Ympäristötutkimusta motivoi usein tutkijoiden omakohtainen halu toimia ympäristön parhaaksi. Alalle valikoituu ihmisiä, joita yhdistää vakava suhtautuminen sekä ympäristönsuojeluun että tieteeseen. Tämän takia ympäristötutkijoille voi olla erityisen vaikeaa tunnistaa omaan aihepiiriinsä liittyviä humoristisia piirteitä. Naurettavaksi leimautumisen pelossa niitä voidaan tietoisesti tai tiedostamatta kieltäytyä tunnistamasta. Sen sijaan tutkijat muistavat sitäkin useammin korostaa oman tutkimusaiheensa kaikenpuolista vakavasti otettavuutta ja tärkeyttä, riippumatta siitä miten kapeasti rajattu ja pienelle piirille merkityksellinen aihe todellisuudessa on. Suojautuminen naurettavaksi joutumiselta johtaa naurettavuuksiin, kuten Aarne Kinnunen on kiteyttänyt.²¹

Huumoritutkimus harvojen harteilla

Suomalaisesta ympäristötutkimuksesta löytyy vain muutamia nimenomaan huumoriin pureutuvia tutkimuksia, eikä ulkomaisiakaan esimerkkejä ole ylenpalttisesti.⁵⁵ Yksi harvoista kotimaisista esimerkeistä on Toni Lahtisen kirjallisuustieteellinen analyysi Veikko Huovisen vuonna 1982 ilmestyneestä novellikokoelmasta Ympäristöministeri.¹⁰⁰ Yksittäisissä tutkimuksissa on tarkasteltu huumorin käyttöä ilmastoaiheisessa verkkokeskustelussa ja ironian käyttöä pohjoisesta luonnosta keskusteltaessa.^{101, 102} Joissakin opinnäytteissä on pureuduttu huumoriin ympäristöhallinnon viestinnässä ja Helsingin Sanomien pilakuvissa.

Englanninkielisestä ympäristöalan tutkimuskirjallisuudesta esimerkkejä löytyy enemmän, mutta useimmiten huumori on tutkimuksissa vain sivujuonteena. Gill Ereaut ja Nat Segnit ovat kartoittaneet ilmastoviestinnän oppaassaan erilaisia ilmastokeskustelun muotoja.¹⁰³ He ovat tunnistaneet brittiläiseksi koomiseksi nihilis-

miksi nimittämänsä suhtautumistavan, jonka avulla kieltäydytään suhtautumasta vakavasti ilmastoriskeihin. Maxwell Boykoff on tarkastellut ironian ja satiirin käyttöä ilmastomuutoksen kyseenalaistamiseen ja vähättelyyn brittiläisissä tabloid-lehdissä.¹⁰⁴ Stephen Linder on semioottisesta näkökulmasta ja parodian käsitettä hyödyntäen analysoinut ilmastohuolen muuntumista kaupankäynnin edistäjäksi mainonnassa.¹⁰⁵ Liikennettä käsittelevien englanninkielisten pilapiirrosten analyysissä todettiin, että ympäristökysymyksiä käsitellään pilakuvissa varsin usein.¹⁰⁶

Suurin osa huumoria käsitelleistä ympäristötutkimuksista on julkaistu viime vuosien aikana. Tämä kieli osaltaan siitä, että yhteiskuntatieteellinen ote on vahvistunut ympäristötutkimuksessa. 2000-luvun alussa tehdyssä kotimaisen ympäristöviestinnän tutkimuksen kartoituksessa¹⁰⁷ ja yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen yhteenvedoissa^{108, 109} huumoriaiheisiä selvityksiä vielä ei esiinny, lukuun ottamatta yhtä kirja-arviota, jossa ympäristönsuojelua ja -politiikkaa kriittisesti tarkasteleva tiedekirja leimataan epäuskottavaksi ja jopa koomiseksi.¹¹⁰ Myöskään vuonna 2002 julkaistusta laajasta englanninkielisen ympäristöviestinnän tutkimuksen bibliografiasta ei löydy huumoriin keskittyviä tutkimuksia.¹¹¹

Tilanne näyttää samankaltaiselta myös huumoritutkimuksen puolella. Vuoteen 1997 ulottuva, yli 4 000 viitettä sisältävä huumoritutkimuksen bibliografia ei sisällä ympäristöaiheisiin keskittyviä viitteitä,¹¹² eikä aiheeseen ole pureuduttu huumoritutkimuksen kansainvälisissä julkaisusarjoissa tai kirjoissa myöskään viime vuosina. Esimerkiksi vuonna 2015 ilmestynyt kotimainen kokoomateos *Huumorin skaalat* valottaa aihepiiriä monipuolisesti, mutta ympäristönäkökulma jää teoksesta puuttumaan.¹¹³

Mahdollisuuksia määrättömästi

Vähäinen tutkimusten määrä ei tarkoita sitä, etteikö mitään tutkittavaa olisi. Päinvastoin, ympäristötutkijoille olisi tarjolla paljon tutkimusaineistoa, jota on hyödynnetty vasta vähän tai ei ollenkaan. Esimerkiksi pilakuvat ja sarjakuvat tarjoavat helppokäyttöistä tutkimusaineistoa pitkältä aikaväliltä.¹¹⁴ Ne ovat olleet näkyvä osa ympäristökeskustelua. Pikainenkin internethaku vaikkapa Google-kuvahaulla osoittaa, että esimerkiksi ilmastomuutosta käsitellään runsaasti pilakuvien kautta erityisesti englanninkielisessä keskustelussa. Pilakuvia on analysoitu Suomessakin useissa tutkimuksissa, mutta useimmiten politiikan tai viestinnän tutkimuksen näkökulmasta. Ympäristönäkökulmasta pilakuvia on tutkittu vain muutamissa viimeaikaisissa opinnäytteissä ja vuonna 1993 kootussa katsauksessa, jossa tarkasteltiin ympäristötietoisuuden muuttumista Helsingin Sanomien julkaisemien Kari Suomalaisen pilapiirrosten ilmentämänä.¹¹⁵

Pelkät kirjoitetut kuvaukset antavat vääjäämättä vajavaisen kuvan todellisuudesta. Pilakuvat voivat palvella tärkeinä elävöittävinä kevennyksinä muutoin kuivakkaissa tutkimusraporteissa. Ympäristöhistorioitsija Paula Schönahin mukaan historiallisten valokuvien esittäminen tutkimusraporteissa auttaa lukijaa eläytymään aikalaisten oloihin, näkymiin ja tunnelmiin.¹¹⁶ Pilakuva voi kiteyttää laajojakin asiakokonaisuuksia tavoilla, joihin pelkillä sanallisilla kuvauksilla on vaikea yltää. Historiatutkijalle se, että jokin aihe on päätyntä pilakuvaan osoittaa myös, että aihe on aikanaan ollut merkittävä ja yleisesti tunnettu.

Pilakuvia on hyödynnetty täydentävänä ja konkretisoivana aineistona muiden tiedonlähteiden lisänä. Esimerkiksi kaupunkiekologiaa käsittelevässä tutkimuksessa toisen maailmansodan aikaiset pilakuvat kertovat, että ravintoa tuottavat kotieläimet olivat tärkeä osa kaupunkikuvaa sodan aikana, vaikka eläinten hoito kaupungissa oli vaikeaa ja koetteli naapurisopua.¹¹⁷ Vesiensuojelun historiaa tutkittaessa pilakuva toimii aikalaistodisteena ympäristönsuojelun ja teollisuuden muuttuvasta suhteesta.¹¹⁸ Pilakuvien avulla voidaan kiteyttää historiallisia kehityskulkuja, kuten Riihimäelle rakennetun ongelmajätteiden käsittelylaitoksen muuttumista pelätystä ja ei-toivotusta uhasta yleisesti hyväksytysti teollisuuslaitokseksi ja jopa paikkakunnan ylpeydeksi.¹¹⁹

Historian, politiikan ja kulttuurin tutkimuksessa pilakuvia on hyödynnetty paljon enemmän kuin ympäristötutkimuksessa.^{23, 120, 121} Kun antiikin koomisiksi tulkitut seinäpiirrokset ja saviastioiden kuvitus laskeetaan mukaan, pilapiirrosten historia ulottuu tuhansien vuosien taakse.¹²² Suomessa yhteiskunnalliseen kehitykseen pyrittiin vaikuttamaan sanomalehtien poliittisten pilapiirrosten avulla jo 1800-luvun lopulla.¹²³ Tuolloin varsinkin työväenliikkeen julkaisuissa suosittu aihe oli vastakohtaisuus rikkaan, lihavan riistäjäkapitalistin ja kovaa työtä tekevän laihan työläisen tai maanviljelijän välillä.

Kaikkea huumoritutkimusta hankaloittaa se, että vain vähäinen osa huumorista tallentuu niin, että myöhempi analyysi on mahdollista. Kasvokkaisessa viestinnässä huumori voi ilmentyä asentoina, eleinä, ohimenevänä hymynhäiveenä tai ivallisena hymähdyksenä, joka osoittaa että päätös on jo tehty ja vastakkaiset perustelut kevyiksi havaittu. Tutkimuksessa puolestaan painottuvat ne huumorin muodot, joista arkistoituu jokin jälki myöhemmin tutkittavaksi. Esimerkiksi nuottivihoista löytyvät humoristiset protestilaulujen sanoitukset voivat siksi korostua tutkimuksessa, vaikka nämä laulut eivät ikinä olisi saavuttaneet kovin suurta kansansuosiota.¹²⁴

Varsinkin viime vuosina tietoverkkoihin on syntynyt uudentyypisiä tutkimusaineistoja tutkijoiden hyödynnettäväksi. Muodoltaan suhteellisen vapaana ja vuorovaikutteisena verkkokeskustelu mahdollistaa

huumorin käytön monipuolisemmin kuin perinteinen lehtikirjoittelu ja muu yksisuuntainen joukkoviestintä.¹⁰¹ Arkipäiväisessä keskustelussa tärkeitä humoristisia eleitä ja ilmeitä verkkokirjoittelu ei välitä, mutta puutetta korjaavat niin sanotut hymiöt ja muut huvittuneisuutta ilmentävät ilmaukset. Kuvaus- ja tiedonvälitystekniikan kehittymisen ansiosta tietoverkoissa on tarjolla yhä runsaammin myös liikkuvaa kuvaa. Esimerkiksi YouTube-sivustolla humoristinen materiaali leviää tehokkaasti. Näiden kanavien merkitystä ympäristötietoisuuden välittäjänä ei ole juuri tutkittu.

Ympäristöviestinnän tutkimuksessa selvästi eniten käytetty tietolähde on sanomalehtien arkistot. Eri maissa on helppokäyttöisiä sähköisiä arkistoja, joihin on kerätty sanomalehtien uutistekstejä pitkältä ajalta. Ongelmana näissä arkistoissa on, että valokuvat, pila- ja sarjakuvat sekä mainokset puuttuvat niistä useimmiten kokonaan. Tämä voi johtaa tutkimusta harhaan jo siksi, että ympäristöjutuissa kuvituksella on monia tehtäviä. Kuva voi pyrkiä herättämään lukijan kiinnostuksen, informoida ja antaa lisätietoa ympäristöongelmasta, todistaa sen olemassaolosta tai vakuuttaa ponnisteluista ratkaisujen löytämiseksi. Kuva voi myös kyseenalaistaa jutussa mainittujen toimijoiden perusteluja tai huolenaiheita. Useimmiten kuvitus toteuttaa monia eri tehtäviä samanaikaisesti.

Humoristisesta ja keventävästä, mutta samalla ajatuksia herättävästä kuvituksesta esimerkki on vaikkapa Helsingin Sanomien sunnuntainumeron koko sivun juttu ”Puhdasta bisnestä”.¹²⁵ Noin puolet jutun tilasta täyttää kollaasimainen kuvamanipulaatio, jossa on menestyvää liikemiestä parodisoiva mieshahmo. Miehellä ei ole perinteistä liituraitapukua, vaan vihreä puku. Mies on nuori ja hänellä on parta. Liikemiehen hillitystä stereotyyppistä miehen erottaa myös se, että hänen kätensä osoittaa uhmakkaasti yläviistoon. Kuvan

asetelmassa ja ojennetussa kädessä on viite Michelangelon kuuluisaan Aatamin luominen -maalaukseen. Miehen olkapäällä ja ojennetulla kädellä istuu vihreitä pikkulintuja. Absurdin mielikuvan täydentää metalliromusta koostuva vuori, jonka päällä mies seisoo. Vuoren rinteille on sijoitettu eksoottisilta näyttäviä uhanalaisia eläimiä jääkarhusta tiikeriin. Taustalla siintää synkkiä pilviä, mutta messiasmaisen bisnesmiehen pään ympärillä loistaa valonhohde. Maailmanpelastamisprojektia konkretisoi pelastusrenkas kaulassaan oleva apina, jota mies pitää kädestä. Tämä ympäristönsuojeluun, talouteen ja uskontoon liittyvien kliseiden mahtipontinen sekoitus toimii vastapainona jutun tekstille, jossa haastatellaan täysin asiallisessa sävyssä tutkijoita ja ympäristöteknologiayritysten edustajia. Pelkästään tekstiin keskittyvä tutkimus tuottaisi tästä jutusta hyvin erilaisia tulkintoja kuin myös kuvituksen huomioiva tutkimus.

Muutakin kuin analyysin kohde

Huumori ja komiikka eivät ole tutkijoillekaan pelkkä tutkimuksen kohde. Huumori on myös väline, jonka avulla tutkijat viestivät varsinkin työyhteisöjen sisällä. Huumorin hyödyntäminen julkisesti sen sijaan ei ole kovin yleistä tutkijapiireissä. Tutkijahuumori voi olla myös vaikeasti havaittavaa. Se esiintyy esimerkiksi ironisena kommentointina, jossa keskenään kiistelevät tutkijat kiittävät väittelykumppanin esittäneen ”mielenkiintoisia” väitteitä tai ”ansiokasta” kritiikkiä ja sen jälkeen osoittavat kritiikin perustuvan väärinymmärrykseen, virheisiin tai silkkaan tietämättömyyteen. Tutkimusprosessin aikana huumoria voidaan käyttää myös uusien aloitteiden nujertamiseen ja epäviralliseen kontrolliin. Tutkijayhteisöt eivät tässä mielessä eroa muista ihmisyyhteisöistä. Valtavirrasta radikaalisti poikkeavia ajatuksia esittävä tutkija saa helposti osakseen epäuskoista naurua, toistuvaa vähättelyä ja jopa hulluksi leimaamista.¹²⁶ Tämän sai kokea esimerkiksi valosaasteen mahdollisia terveyshaittoja tutkinut Richard Stevens esittäessään hypoteesin siitä, että yöaikainen keinovalo voisi olla ihmiselle syöpäriski.¹²⁷ Väite kuulosti aikoinaan niin oudolta, että monet tutkijat tyrmäsivät sen oikopäätä ja epäilivät Stevensin vain vitsailevan. Sittenmin väite on osoittautunut varsin vakavasti otettavaksi. Oma-aloitteisella huumorin avulla voidaan myös yrittää ehkäistä kritiikkiä ja ilmentää esimerkiksi että esitetty hypoteesi on vasta alustava.

Tutkijat käyttävät jonkin verran humoristisia uudissanoja ja lyhenteitä kuvaamaan uusia ilmiöitä, käsitteitä tai yksittäisiä tutkimushankkeita. Tarttuvat ja leikkimieliset termit piristävät tutkijoita itseään ja niiden toivotaan herättävän kollegoiden ja rahoittajien huomion. Niiden avulla voidaan myös hahmottaa jotakin uutta ilmiötä tai aihepiiriä. Yksi tällainen käsite on **nimby** (not in my backyard, ei minun takapihalleni). Se on kaupunkisuunnittelussa yleisesti tunnettu käsite, jolla korostetaan asukkaiden haluttomuutta hyväksyä lähialueelleen esimerkiksi jätteiden käsittelylaitosta tai muuta toimintaa, joka on yhteiskunnan

kokonaisedun mukainen, mutta jonka aiheuttamat mahdolliset haitat kohdistuvat suurelta osin tietyille sijaintipaikalle ja siellä asuviin ihmisiin.

Nimby-käsitteen avulla on kuvattu asukkaiden liioiteltuja ja perusteettomia pelkoja. Käsite myös synnyttää mielikuvan kaikkea mahdollista kiiluväsymästä vastustavista fanaatikoista.¹²⁸ Tätä mielikuvaa vahvistavat termin inspiroimat muut lyhenteet, kuten hedelmään ja sekopäiseen ihmiseen viittaava **banana** (build absolutely nothing anywhere near anyone, älkää rakentako yhtään mitään kenenkään lähelle), **goomby** (get out of my backyard, häipykää takapihaltani), **note** (not over there either, ei sinnekään) tai **nope** (not on planet Earth, ei maapallolle). Yhdysvalloissa yleistynyt **pibby** (put in blacks' backyard, laitetaan värillisten takapihoille) puolestaan kuvaa sarkastisella tavalla ympäristöoikeudenmukaisuuden peruskysymystä siitä, joutuvatko heikoimmassa asemassa olevat ihmiset kärsimään eniten ympäristöhaitoista. Nämä käsitteet tuskin luovat mielikuvaa ihmisistä, jotka suhtautuisivat kovin järkevästi yhteistä hyvää kohentaviin hankkeisiin. Vastareaktion kielteisesti latautuneelle käsitteelle on syntynyt erilaisia myönteisyyttä korostavia termejä. **Yimby** (yes in my backyard, kyllä takapihalleni) toivottaa yleishyödyllisen toiminnan tervetulleeksi omalle alueelle ja **bimby** (biodiversity in my backyard, biodiversiteettiä takapihalleni) korostaa yksityisten pihojen suuria mahdollisuuksia luonnon monimuotoisuuden säilyttämisessä.¹²⁹

Harvinainen esimerkki tutkijoiden itseironiasta löytyy Tim Sparksin arvostetussa *Trends in Ecology and Evolution* -tutkimuslehdessä julkaisemasta artikkelista, jossa hän ehdottaa että tavallisten ihmisten hallussa olevia valokuvia voitaisiin hyödyntää ilmastotutkimuksessa.¹³⁰ Ilmastonmuutoksen etenemistä voitaisiin selvittää analysoimalla suuri määrä ihmisten merkkipäivinä otettuja kuvia, joiden kuvausaika on tiedossa ja joissa näkyy jokin ilmasto-oloista kertova ilmiö. Vastaansanomattomana esimerkkinä artikkelissa on valokuva, jossa poseeraa tutkija itse vastaviihittynä vaimonsa kanssa, taustalla näkyvän puun kukinnan kielissä ajankohdan sääoloista. Kuvan humoristisuus kumpuaa siitä, että siinä tutkija ei näytä olevan lainkaan kiinnostunut morsiuspukuisesta vaimostaan, vaan vilkuilee innokkaasti tämän takana kohoavaa kirsikkapuuta.

Mistä huumoria löytyy?

Avauksia ympäristökeskustelusta

Metsien suojelu on ollut keskeinen kiistelyn aihe ympäristönsuojelussa

Kessikin suojeltava!

Metsät ovat ympäristönsuojelun ytimessä. Vanhojen aarnioalueiden suojelusta on kiistelty kiivaasti niin Pohjoismaissa kuin Pohjois-Amerikassakin ja trooppisten sademetsien häviäminen on ympäristönsuojelun kestoahuoli. Kiistat metsien suojelusta ovat osaltaan voimistaneet mielikuvia kaupungista tulevista luonnonsuojelijoista, jotka ovat samanaikaisesti naurettavia ja pelottavia. Yhtäältä aktivistit voivat näyttää todellisuudesta irti leijailevina, höyrähtäneinä idealisteina, joilta puuttuu kosketus maaseudun arkeen. Toisaalta heitä saataan pitää vakavasti otettavana uhkana luonnonvarojen hyödyntämiselle, elinkeinojen harjoittamiselle ja yrittämisen vapaudelle.

Yhdysvalloissa metsien suojelun symboliksi on noussut täpläpöllö. Lintulajin suojelusta on kiistelty jo 1900-luvun puolivälistä lähtien.¹ Täpläpöllöt (*Strix occidentalis*) elävät Yhdysvaltain ja Kanadan länsirannikolla vanhoissa metsissä. Hakkuiden takia pöllöt ovat jo pitkään olleet vähälukuisia ja vaarassa kuolla sukupuuttoon. Vaatimukset lajin suojelusta ovat herättäneet kiivasta vastarintaa erityisesti siksi, että suojelun on pelätty johtavan työpaikkojen katoamiseen metsätaloudesta. Kiivaimmillaan kiistely oli 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa.

Tulehtunutta ilmapiiriä luonnonsuojelijoiden ja metsätalouden edustajien välillä kuvasivat metsureiden suosimat sarkastiset ”täpläpöllön metsästäjä” -lippalakit ja maastoautoihin kiinnitetyt tarrat, jotka julistavat auton omistajan pitävän täpläpöllöistä – mutta vain paistettuna.¹ Tällaiset kannanotot puolestaan voimistivat luonnonsuojelijoiden halua luonnehtia vastustajiaan vähä-älyisiksi junteiksi. 2000-luvulla

kiistely laimentui, kun suojeleohjelmia saatiin toteutettua ja metsätalous työllisti yhä vähemmän ihmisiä koneellistumisen ja alan rakennemuutoksen takia. Vaikka vastakkainasettelut ovat lieventyneet, täpläpöllöt ovat edelleen uhanalaisia.

Täpläpöllöjen suojelijoita ilkkuttiin puunhalaajiksi (tree hugger), jotka asettavat luontokappaleet ihmisten hyvinvoinnin edelle. Puunhalaaja yleistyi haukkumasanaksi myös muihin ympäristökiistoihin. Termin avulla on luotu mielikuvaa harmittomista hupsuista, mutta myös vaarallisia vaatimuksia esittävistä kahjoista, jotka ovat tyystin menettäneet suhteellisuudentajunsa.² Sen avulla on niputettu luonnonsuojelijoiden monitahoisia vaatimuksia ja niiden perusteluja yksioikoiseksi kehityksen vastustamiseksi ja jopa vaatimukseksi suistaa yhteiskunta kivikauteen. Puunhalaaja on stereotyyppi, jolle ei välttämättä löydy vastinetta todellisuudesta, mutta jonka avulla voidaan tehokkaasti asemoida omaa ryhmää suhteissa muihin.

Myös ympäristöliikkeen sisällä on hyödynnetty puunhalaukseen liittyviä voimakkaita mielikuvia, kun maltillisina ympäristönsuojelijoina esiintyvät tahot ovat pyrkineet erottautumaan radikaaleista luonnonsuojelijoista. Puunhalaajan stereotyyppi muokkautuu jatkuvasti. Vuonna 2016 stereotyyppiä hyödynnettiin suomalaisessa kampanjassa, jossa kannustettiin kansalaisia jakamaan selfie-kuvia itsestään halaamassa puuta. Kampanjan avulla pyrittiin muistuttamaan lähiluonnon tärkeydestä ihmisten hyvinvoinnille. Syvänvihreä puunhalaajan stereotyyppi käännettiin kampanjassa aivan tavallisten ihmisten leikkimieliseksi mielipiteen ilmaukseksi.

Metsäsotien melskettä kotimaassa

Suomessa niin sanotut metsäsodat alkoivat kansainvälisenä luonnonsuojelun teemavuotena 1970. Lähelaukaus oli Suomen Luonto -lehden julkaisema metsänumero, jossa arvosteltiin ennennäkemättömän kärkevästi suomalaista metsätaloutta ja vaadittiin laajan metsiensuojeluohjelman toteuttamista. Tätä on luonnehdittu sodanjulkistukseksi metsäteollisuutta ja virallisia metsänhoitosuosituksia vastaan.³ Raju kritiikki yllätti vallitsevaa metsätaloutta puolustavat tahot. Luonnonsuojelijoiden hyökkäykseen vastattiin joko vaikenemalla tyystin tai esittämällä kärkeviä vastaväitteitä. Myöhemmin metsätaloutta kohtaan esitetty kritiikki on myönnetty ainakin osin oikeutetuksi, sillä osa metsienkäsittelyn menetelmistä oli taloudellisesti kannattamattomia ja aiheutti suuria ympäristöhaittoja. Laajamittaisia soiden ja metsien ojituksia ja voimakasta metsämaan muokkausta kritisoitiin jo niiden toteutusvaiheessa. Aluksi luonnonsuojelijoiden pääkritiikin kohde oli valtion ohjaama metsätalous, myöhemmin huomio kiinnittyi metsäteollisuuden toimiin.

Kiistely metsien suojelusta ja käyttötavoista henkilöityi vahvasti 1970- ja 1980-luvuilla. Vallitsevaa metsätaloutta puolusti valtaosa metsätutkijoista, joista näkyvimmäksi hahmoksi nousi professori Kullervo Kuusela (1924–2003). Luonnonsuojelijoita edustivat muun muassa kalastaja ja luontoaktivisti Pentti Linkola sekä tiedemiehet Urpo Häyrinen (1937–1992) ja Pekka Nuorteva. Rakentavaa keskustelua osapuolten välillä ei juuri käyty. Pikemminkin kyse oli väittelystä, jossa pyrittiin mustamaalaamaan vastapuolta. Henkilökohtaisuuksiinkin mennyt väittely herätti julkista huomiota ja julkisuudessa esitetyt kärjistyksen puolestaansyvensivät osapuolten välisiä epäluuloja.

Julkisessa keskustelussa luonnonsuojelijoiden vaatimukset saivat lopulta paljon myötätuntoa. Avohakkuiden, metsän aurauksen, ojitusten ja muun tehometsätalouden vastustajat saivat mielikuvakamppailussa tukea muun muassa muusikko Juice Leskiseltä (1950–2006), joka kommentoi vuonna 1981 laulussaan *Ilomantsi* ilmasta tehtäviä vesakkomyrkytyksiä ja valtion metsähallintoa varsin sarkastiseen sävyyn:

*Helikopterilla tuli kuolema,
Voi hillasuota tuskan nuolemaa.
Puupäät, puupäät metsähallinnon
Tappaa vesakon niin kuin nuorison*

*Miksi kylmää tarjotaan vain kättä nyt?
Hoi, hoi, hoi, on äly jättänyt.
Ei voi virkavaltaa muuten opettaa
Kuin viedä saunan taakse ja lopettaa.*

Paikallisten asukkaiden suhtautuminen luonnonsuojeluun vaihteli laidasta laitaan. Ilomantsin Hattuvaaran kiistelyssä monet paikalliset asukkaat tukivat ympäristöaktivistien tavoitteita, paljolti siksi, että osana metsänhoitoa tehdyt vesakkojen lentomyrkytykset estivät marjojen keräämisen. Työttömyyden vaivaamalla alueella ihmisiä ärsytti myös se, että lentoruiskutuksilla korvattiin paljon työvoimaa vaatinutta vesakkojen mekaanista raivausta. Ruiskutuksia vastustaneen Hattuvaara-liikkeen saamaa mediajulkisuutta lisäsi se, että toimittajien keskuudessa Ilomantsilaiset tunnettiin sanavalmiina ja omaleimaisina ihmisinä. Toimittajat saattoivat odottaa haastattelumatkoilta nasakkaa kommentointia.⁴

Keskustelu etenee aalloittain

Ympäristökysymysten saama julkinen huomio on usein hetkittäistä, ja keskustelua yksittäisistä ympäristöongelmista luonnehtivat voimakkaan ja vaimean julkisen huomion kaudet. 1980-luvun alkupuolen suvantovaiheen jälkeen metsäaktivismi virisi voimakkaaksi vuosikymmenen lopulla. Lukuisissa protesteissa hyödynnettiin väkivallatonta kansalaistottelemattomuutta, ja vaatimuksia alettiin perustella yhä useammin tutkimustiedolla. Luonnon monimuotoisuuden eli biodiversiteetin hupeneminen oli noussut huolenaiheeksi erityisesti tropiikin sademetsien häviämistä koskevan tutkimustiedon ja yleisen tietoisuuden lisääntyttyä. Myös kotimaan tilanteesta saatiin entistä tarkempaa tietoa. Suomen luonnon monimuotoisuudesta ja uhanalaisista lajeista suurin osa löytyy nimenomaan iäkkäistä ja vanhoista metsistä. Tämä tuli esiin muun muassa ensimmäisessä kansallisessa luonnon monimuotoisuuden kartoituksessa, joka julkaistiin 1980-luvun puolivälissä.⁵

Varsinkin Talaskankaan ja Kessin erämaa-alueiden hakkuita koskeva kiistely oli näkyvää 1980-luvun lopulla.⁶ Metsäkiistat antoivat sanomalehtien pilapiirtäjille kosolti aineksia karikatyyreihin, joissa epäsiistit, yhteiskunnan normeja halveksivat viherpiipertäjät kahliutuivat ketjuilla puihin ja metsäkoneisiin. Pilakuvat vahvistivat luonnonsuojelijoihin liitettyjä ennakkoluuloja, mutta lisäsivät samalla protestien näkyvyyttä. Pilapiirtäjä Kari Suomalainen kuvasi Talaskankaan kiistelyä Helsingin Sanomien piirroksessa, jossa mentyyn kiivennyt aktivisti syyttää puuta kaatavaa metsuria kauhufilmeihin viitaten moottorisahamurhaajaksi. Protestia taustoittivat piirroksen poliisit, jotka lauloivat lastenlaulua: ”Jos metsään haluat mennä nyt, sä takuulla yllätyt...” Kuvassa poliisit vetivät muutamia aktivisteja pois mielenosoituksesta pulkassa, mikä vahvasti piirtäjän luomaa mielikuvaa protestin lapsellisuudesta.

Vähättelystä huolimatta kritiikki kuitenkin puri. Sen siivittämänä virallisissa metsänhoitosuosituksissa ryhdyttiin vähitellen ottamaan ympäristönäkökohtia huomioon. Julkisen vallan muuttanutta suhtautumista ilmensi vuonna 1991 säädetty Erämaalaki. Sen myötä metsien käsittelyä rajoitettiin noin 1,5 miljoonan hehtaarin alueella Pohjois-Suomessa. Myös metsäteollisuus muutti 1990-luvun alussa näkyvästi linjaansa ja ryhtyi huomioimaan ympäristöarvoja. Ympäristökysymyksiä ei ollut enää mahdollista vähätellä julkisuudessa entiseen tapaan. Asetelmien muutosta kuvaa Greenpeacen syyskuussa 1994 tekemä suoran toiminnan isku metsäyhtiö Kymmene Oy:n pääkonttoriin Helsingissä. Samana aamuna kun aktivistit tunkeutuivat pääkonttoriin, julkaisi Helsingin Sanomat näyttävän jutun, jossa kehuttiin uusia metsänhakkuumenetelmiä ja kuvattiin Kymmene Oy:n 16 hehtaarin avohakkuualaa suorastaan kauniiksi.³ Ympäristöjärjestön tempauksen ajoitus ei tällä kertaa ollut parhain mahdollinen.

Ympäristöjärjestöjen tavoitteiden kannalta onnistuneempi mediatapahtuma oli laajalevikkisen saksalaisen *Der Spiegel* -lehden vuonna 1993 julkaisema artikkeli ”Plunderer im Norden”, jossa arvosteltiin ankarasti suomalaista metsätaloutta. Viimeistään tuolloin metsäteollisuudessa havahduttiin ottamaan ympäristöky-symykset tosissaan, sillä Saksa oli tärkeä tuotteiden vientimaa. Suomessa lehtijuttu herätti runsaasti nörkäs-tystä ja tunteikkaita kommentteja, joissa luonnonsuojelijoita syytettiin muun muassa isänmaanpettureiksi.⁷ Kansallismieliset reaktiot pohjautuivat ainakin osittain metsäteollisuuden jo pitkään harjoittamaan mainon-taan ja kansallisia arvoja korostaneeseen mielikuvamarkkinointiin, jonka mukaan ”Suomi elää metsästä”.⁸

Luonnonsuojelu vakiintuu, kiistely jatkuu

Luonnonsuojelun poliittisen painoarvon lisääntyä valtio ryhtyi toteuttamaan erityisiä luonnonsuo-jeluohjelmia. Ongelmitta tämä ei onnistunut. Vuoden 1990 rantojensuojeluohjelma herätti katkeruutta, sillä sen koettiin rajoittavan maanomistajien oikeutta käyttää ja hyödyntää omaisuuttaan. Ylivoimaisesti suurin julkinen kohu nousi pääosin 1990-luvun lopulla toteutetusta Euroopan Unionin lainsäädäntöön perustuvasta Natura-luonnonsuojeluohjelmasta. Sitä vastustaneessa kampanjoinnissa erityisesti Maa- ja Metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK hyödynsi monien suomalaisten EU-vastaisuutta, huolta maaseudun taloudellisesta elinkelpoisuudesta ja erityisesti Natura-ohjelman puutteellista valmistelua. EU-tasolta läh-töisin oleva luonnonsuojelu esitettiin osasylliseksi maaseudun autioitumiseen, kyläkoulujen ja -kauppojen lakkauttamiseen, yhteiskunnan palveluiden rapautumiseen ja ulkopuolisen kontrollin lisääntymiseen.

Rakennemuutos oli koetellut Suomen maaseutua jo vuosikymmeniä. Vuoden 1995 jäsenyys Euroopan Unio-nissa johti muutosten kiihtymiseen entisestään. EU-lainsäädännön täytäntöönpanon vaatima uudenlainen byrokratia tuskastutti erityisesti maanviljelijöitä. Tutkija Ismo Björnin luonnehdinnan mukaan ”Direkti-i-veille naurettiin aikansa, mutta tämä perinteinen vastustuskeino ei pitkään helpottanut, kun kukaan muu ei nauranut mukana. Myös naurettavalta kuulostavat direktiivit oli pakko ottaa todesta.”⁹ Huumorin huo-jentava voima ei riittänyt, kun ympäristöviranomaisten toiminta näyttäytyi virkavallan piittaamattomana ylimielisyytenä paikallisia oloja ja asukkaiden tietämystä kohtaan.

Osa Natura-kritiikistä juontui väärinymmärryksistä, jotka johtuivat ympäristöviranomaisten kömpelöstä ja puutteellisesta viestinnästä. Maaomistajille lähetetyt tiedot sisälsivät kankeaa viranomaiskieltä ja osa tiedoista oli saatavilla vain englanniksi. Ympäristöhallinto ei pystynyt varaamaan riittävästi voimavaroja keskusteluun maanomistajien kanssa, vaikka kriittinen suhtautuminen ohjelmaan oli helposti ennakoita-vissa. Natura-ohjelman valmistelussa maanomistajien kuuleminen oli kuitenkin laajempaa kuin aiempien

luonnonsuojeluohjelmien valmistelussa. Kiistelyn seurauksena ympäristöhallinto menetti pitkäksi aikaa monien avainryhmien luottamuksen. Toisaalta kritiikin siivittämänä paikallisen väestön huomioimiseen ryhdyttiin kiinnittämään entistä enemmän huomiota.⁹ Luottamuksen rakentaminen osoittautui hitaaksi, mutta vapaaehtoisuutta ja metsänomistajien oma-aloitteisuutta painottavat uudet luonnonsuojelun toteutustavat ovat vähitellen lieventäneet vastakkainasetteluja metsiensuojelussa.¹⁰

Metsien luontoarvojen tärkeys tunnustetaan nykyisin miltei yksituumaisesti, ainakin periaatteiden ja juhlapuheiden tasolla. Metsien suojelun ja käytön väliset ristiriidat kytevät kuitenkin edelleen. Keskustelun ääripäät ovat kaukana toisistaan, vaikka maltillisesti suhtautuvia keskitien kulkijoita on suuri joukko. Viime vuosinakin hakkuita rajoittavia metsien hoitosuosituksia on kritisoitu muun muassa yltiösuojelua haluavien virkamiesten ylilyönteinä.¹¹ Keskustelukentän toisessa äärilaidassa seisovat luonnonsuojelijat, joiden mukaan virkamiehet ja hallinto ovat tehneet itsestään kuuroja muulle kuin taloudellisille perusteluille, eikä luonnon itseisarvolla ja elämän pyhyydellä ole minkäänlaista merkitystä.¹²

Maanomistajien parissa epäluuloa herättää etenkin se, että suojeluvaatimukset näyttävät kiristyvän koko ajan. Luonnonsuojelijoiden loputtomilta vaikuttaviin lisäsuojelun vaatimuksiin turhautunut Maaseudun Tulevaisuuden toimittaja Juha Aaltoila on yrittänyt ymmärtää ympäristöväen mielenliikkeitä mustan huumorin sävyttämän sairausmetaforan avulla, vertaamalla nykytilannetta menneiden vuosikymmenten taistolaisuuteen: ”Tyyli on kuin 1970-luvulta, silloin vaadittiin sosialismia. Punatauti on vain muuttunut viherkaihiksi. Molempia sairastaneita istuu korkeissa ekotutkijoiden ja hallinnoijien viroissa eikä lääkettä ole.”¹³ Tästä näkökulmasta katsottuna ympäristökeskustelun asetelmat näyttävätkin kääntyneen pääläelleen 1970- ja 1980-luvun metsiensuojelukeskusteluun verrattuna. Altavastaaajana olleesta ympäristönsuojelusta on tullut valtatekijä, jonka koetaan säätelevän mielivaltaisesti paikallisten asukkaiden toimintamahdollisuuksia. Ympäristöaktivisteille itselleen voi olla vaikea ottaa näitä huolia vakavasti, sillä perinteisesti ympäristöliike on ymmärtänyt itsensä vakiintuneen vallan haastajana. Uusi rooli merkittävänä vallan käyttäjänä voi olla ympäristöliikkeelle vielä outo ja hämmennystä herättävä.

Ympäristöliikkeen taloudelliset voimavarat ovat edelleen vähäiset ja sen vaikutusvalta perustuu rahan sijasta mielipidevaikuttamiseen. Varsinkin maaseudun luonnonvarojen käyttöön ja ympäristöön liittyvien kiistojen vastakkaisilta puolilta löytyykin kaksi vähävaraista: pienillä taloudellisilla voimavaroilla toimiva ympäristöliike sekä niukan toimeentulon kanssa kamppaileva maaseudun väestö. Surkuhupaisaksi tämän kamppailun tekee se, että nimenomaan uusiutuvia luonnonvaroja hyödyntävälle maaseudulle ympäristönsuojelu tarjoaa myös taloudellisia mahdollisuuksia.

Huumori auttaa sopeutumaan vaikka vieraslajeihin

”Ihmisen ikivanha vastakkainasettelu luonnon kanssa on pelkosampo, jota on helppo lypsää.” näin toteavat suomen kielen tutkijat Vesa Heikkinen ja Tuure Hurme.¹⁴ Tutkijat kritisoivat erityisesti iltapäivälehtien tapaa tehdä ”luonto kosta” -tyyppisiä uutisia, joissa luontokappaleita inhimillistetään ja niiden aiheuttamia haittoja paisutellaan suhteettomasti. Pulut ja varikset voivat olla härskejä tai röyhkeitä, ne voivat hyökätä ihmisen kimppuun kuin sotilaat, pahoinpidellä ihmisiä ja terrorisoida viattomia kuin paatuneet rikolliset.

Sotaretkiä
kaupunki-
luontoon

Ulkomailla eläimiä on epäilty jopa valtioiden vakoilijoiksi. Saudi-Arabiassa liidellyttä hanhikorprikotkaa väitettiin Israelin vakoilijaksi, koska siitä löytyi Tel Avivin yliopiston tunnuksilla varustettu GPS-lähetin. Lähettimellä kerättiin tietoja uhanalaisen lintulajin liikkeistä.¹⁵ Israelilaiset tutkijat pitivät väitteitä lintuavusteisesta vakoilusta koko lailla naurettavina, mutta vihamielisesti toisiinsa suhtautuvien kansakuntien välillä naurettaviltakin vaikuttavat väitteet voivat saada aikaan vakavia seurauksia.

Helsingin Narinkkatorilla jäätelökioskin asiakkaille harmia aiheuttavia lokkeja on luonnehdittu röyhkeiksi tötterövoriksi, ammattimaisiksi näpistelijöiksi ja osa-aikaisiksi ammattisieppareiksi.¹⁶ Kauppatorin naakat taas ovat uutisoinnin perusteella ahneita älykköjä, jotka neuvottelevat turistien kanssa makupaloista.¹⁷ Suomen järvissä lymyävät ilkeät hauet odottavat tilaisuutta hyökätä viattomien uimareiden kimppuun, tien varsilla autoilijoita vaanivista hirvistä puhumattakaan: ”Autoilijat ajavat korpimailla kaikessa rauhassa, kun yhtäkkiä pannahisen typerät sarvipäät hyppäävät ajoradalle häiritsemään kunniallisten ihmisten pöristelyä”, karrikoivat uutisointia Heikkinen ja Hurme.¹⁴

”Luonto kosta” -jutut ovat usein uutisia jostakin erikoiseksi ja kiinnostavaksi katsotusta yksittäisestä tapauksesta. Varsinkin kesäaikaan niitä julkaistaan kevennyksinä ja täyteaineistona, kun muista uutisaiheista on lomakaudella pulaa. Eläinkolareiden ja kesäloman viettoon liittyvien luontokokemusten lisäksi myös niin sanottujen vieraslajien aiheuttamat harmit näkyvät usein uutisissa. Vieraslajeiksi kutsutaan ihmisen myötävaikutuksella uuteen elinympäristöön päässeitä lajeja, jotka syrjäyttävät alkuperäistä lajistoa tai aiheuttavat haittaa ihmisille. Malliesimerkki vieraslajista on citykani.

Kauhistuttavat kanit ja vaaralliset jättiputket

Suomen citykanit ovat kaupunkipuistoihin vapautettujen tai karanneiden lemmikkikanien jälkeläisiä. Uutisointia pääkaupunkiseudulla 2000-luvulla yleistyneistä citykaneista on pidetty esimerkkinä absurdin koomisesta uhkakuvien lietsonnasta; suoranaisesta ”Pyhästä sodasta” kaneja vastaan.¹⁸

Söpöjä ja viattoman oloisia kaneja ei ole helppoa pitää merkittävänä ympäristöuhkana. Niinpä niiden aiheuttamaa riskiä ei esimerkiksi Helsingissä otettu vakavasti ja pyritty ratkaisemaan silloin, kun kani-populaatio oli vielä pieni, kymmenien kanien yhdyskunta Arabianrannan kaupunginosassa. 2000-luvun lämpimien talvien auttamana kanit pääsivät lisääntymään ja leviämään – kuin kanit – mistä seurasi suuria kasvillisuusvaurioita pääkaupunkiseudun puistoissa ja puutarhoissa. Kasvien suojausta parantamalla ja kanien pyyntiä tehostamalla vaurioita on onnistuttu vähentämään. Lisäksi tautiepidemiat, ajoittaiset ankarat talvipakkaset ja petoeläinten lisääntyminen kurittavat kanikantaa.

Vieraslajeista myös jättiputkia vastaan on julkistettu sota. Tässä sodassa kummankin osapuolen kerrotaan käyttävän kemiallisia aseita. Jättiputki on suurikokoinen kasvi, joka on tuotu Suomeen puutarhojen komistukseksi. Puutarhoista se on päässyt leviämään muualle ympäristöön. Pahimmillaan laajat jättiputkikasvustot tukahduttavat muun kasvillisuuden kokonaan. Jättiputken korostetaan usein olevan vaarallinen, sillä katkaistusta kasvista tihkuva neste voi yhdessä auringonvalon kanssa aiheuttaa palovammojen kaltaisia vaurioita iholla. Jättiputki on sitkeä vastustaja, jota vastaan on usein jouduttu käyttämään kemiallisia torjunta-aineita. Pelkkä kasvustojen katkaiseminen yhtenä vuonna ei riitä, vaan kasvustojen tuhoaminen vaatii toistuvaa niittämistä, juuriston tarkan pois kaivamisen tai alueen peittämisen muovilla. Kasvustot voivat ilmaantua uudelleen vuosienkin kuluttua, sillä jättiputken siemenet säilyvät pitkään itämiskelpoisina.

Kaikki eivät suhtaudu näihin sotiin täysin vakavasti. Helsingin Sanomien pakinatyyliisessä uutiskomentissa toimittaja Jussi Konttinen yhdisti sodan vieraslajeja vastaan maahanmuuttokeskusteluun. Konttinen aloitti kirjoituksensa korostamalla jättiputken ulkomaalaistaustaa latinankielisellä nimellä ja niin sanottujen maahanmuuttokriitikoiden kielenkäyttöä matkien: ”Maassa maan tavalla on täysin ymmärrettävä vaatimus, jota *Heracleum mantegazzium* on röyhkeästi rikkonut.” Kirjoituksessaan hän vaati jättiputkien hyysäämisen lopettamista ja kritisoi kukkahattumaanomistajia, jotka jopa kieltävät kasvin hävittämisen pihaltaan. Lajinmäärityksessä on kuitenkin oltava tarkkana, jottei kantasuomalaista karhunputkea lynkata. Kirjoitus loppui vetoomukseen, jonka mukaan perunan kaltaiset rehelliset, työtätekevät vieraslajit ovat jatkossakin tervetulleita Suomeen.¹⁹ Humoristinen rinnastus tuo esiin sen, että alkuperäiseksi kuviteltuun luontoon

kuuluu monia muinaistulokkaita, jotka ovat jo vakiintuneet lajistoomme jo kauan sitten. Alkuperäistä Suomen luonnossa on oikeastaan vain kallioperä.

Suomeen on saapunut ihmisen matkassa arviolta ainakin noin 600 vieraslajia. Vanhat, vuosisatoja sitten luontoomme sopeutuneet muinaistulokkaat on jätetty näistä laskuista pois. Suomen vieraslajistrategian valmistelun yhteydessä 157 lajia tunnistettiin kansallisesti selvästi haitallisiksi.²⁰ Näiden lisäksi yli sata lajia aiheuttaa paikallisia haittoja. Jättiputken ohella erityisen haitallisia lajeja ovat muun muassa kurtturuu, rapurutto, espanjansiruetana ja minkki.

Sotia on julistettu myös sellaisia lajeja kohtaan, jotka eivät ole varsinaisia vieraslajeja, mutta joiden liiallisen lisääntymisen tai häiritsevän käyttäytymisen on koettu aiheuttavan haittoja ihmisille. Rottasodat ovat pääasiassa historiaa, kun hygienian kaupungeissa on parantunut. Niiden tilalle on tullut taistelu lintuja vastaan. Esimerkiksi Helsingin Kontulassa on käyty pulusotaa kauppakeskuksen ja metroaseman ulosteillaan tahrivia lintuja vastaan. Pulut pääsivät voitolle, sillä lintuja häätämään asennettu ultraäänilaite osoittautui tehottomaksi. Uutisoinnin mukaan pulut pitävät häätöyrityksiä suorastaan pilkkanaan. ”Se [ultraäänilaite] häiti kyllä osan puluista, mutta kuurot pulut tykkäsivät istua laitteen kaiuttimien päällä.”²¹

Onko sittenkin kyse ihmisistä?

Taistelua puluja ja muita haittalintuja vastaan vaikeuttaa rintamalinjojen sekoittuminen: osa ihmisistä ruokkii siivekkäitä. Esimerkiksi kaupunkiin tulevat turistit ruokkivat kielloista huolimatta lintuja toreilla. Tällainen ihmisten häiriökäyttäytyminen innosti toimittaja Leena Härköstä kääntämään roolit nurin pakinassaan Helsingin jokakesäisestä turistiongelmasta. Pakinoitsija harmittelee, ettei järeisiin toimiin voida ryhtyä, koska turistit ovat kesäkaudella rauhoitettuja, mutta suosittelee piikkien kiinnittämistä turistien suosimille istumapaikoille sekä verkkojen ja siimojen virittämistä ruokakojujen ympärille. Vesipyssyt, petolinnun äänien soittaminen ja turistipoliisin palkkaaminen voisivat myös tepsii ongelmaan.²² Pakina tuo esiin sen, että vaikka ympäristöongelmat ilmenevät luontokappaleiden ihmisille aiheuttamina haittoina, löytyvät ongelmien perimmäiset syyt useimmiten ihmisen omasta toiminnasta.

Hallitsemattomasti lisääntyvät kanit tai oudot vieraslajit ovat uudenlaisia ympäristöriskejä, joihin herkästi liitetään liioiteltuja uhkakuvia.²³ Jälkikäteen jotkut uhat on helppo osoittaa naurettaviksi. Uudenlaisten riskien ylikorostamisesta tuskin päästään koskaan eroon, sillä julkisessa keskustelussa juuri uusina ja

kiinnostavina pidetyt dramaattiset ilmiöt pääsevät kerkeästi esiin. Tällaisiin kysymyksiin liittyy usein kiivasta väittelyä eri osapuolten välillä, mikä on myös omiaan pitämään aihetta esillä.

Luonnon tuottamien terveysriskien ohella myös luonnon tuottamia terveyshyötyjä voidaan liioitella. Luonnonsuojelussa alkuperäistä luontoa ihannoidaan ja se voidaan nähdä koomisuuteen asti pelkästään hyvänä, kauniina ja miellyttävänä. Tällaisia romantisoituja odotuksia luodaan varsinkin luontomatkailussa, jossa kaupataan tilapäistä paluuta koskemattomaan erämaahan, villiin luontoon tai luonnonmukaiseen elämäntapaan. Koomisuutta synnyttää jo se, että todellisuudessa ihmisen toiminnasta täysin irrallista ja alkuperäistä luontoa ei ole. Käytännössä kaikki ekosysteemit ovat tavalla tai toisella ihmisen aiheuttamien muutosten vaikutuspiirissä. Ilmasto muuttuu kaikkialla, kaukaisetkin meret happamoituvat kun niihin liukenee ihmisen ilmaan tupruttaa hiilidioksidia. Otsonikato on voimakkainta asumattomilla alueilla napa-alueiden yllä. Neitseellisiltäkin näyttävät maisemat voivat olla ihmisen aikaansaannosta, kuten suomalainen koivikko joka on vain muutamia vuosikymmeniä sitten ollut ankarasti laidunnettu niitty.

Myös tutkijat voivat sortua luonnon idealisointiin. Viime vuosina ekologisessa tutkimuksessa on puhuttu paljon elollisen luonnon ihmiselle tuottamista hyödyistä eli ekosysteemipalveluista. Näitä ovat esimerkiksi kasvien tuottama happi, merestä saatavat kalat ja metsissä kasvava puuaines. Kaupungeissakin kasvillisuus antaa ihmisille mahdollisuuksia virkistäytymiseen ja vaimentaa melua, viilentää ilmaa ja vähentää pölyisyyttä. Hyötyjen ohella luonto tuottaa haittoja. Ihmiskunta on kamppaillut tauteja, tuholaisia ja petoja vastaan koko olemassaolonsa ajan. Silmiinpistävää ekosysteemipalveluiden tutkimuksessa on, että siinä on lähes tyystin sivuutettu nämä haitat.²⁴ Luonto on ympäristötutkijoiden käsissä ikään kuin taikauskusta muuttunut hyötyjen ja palveluiden tuottajaksi. Pelkkiä luonnon hyötyjä yksipuolisesti korostava tutkimus voikin joutua naurunalaiseksi, kun ihmisten arkikokemukset tuovat esiin luonnon ikävät puolet.²³ Tämä näkyy jo kanikeskustelussa, puhumattakaan petoeläinten aiheuttamista peloista.

Tosi iso
paha susi

Susikeskustelussa huumori kärjistää asetelmia

Luonnon monimuotoisuudesta keskusteltaessa yksi aihe nostattaa tunteita yli muiden. Suurpetojen suojelusta on väiteltä vuosikymmeniä, mutta sopua osapuolten välillä ole näköpiirissä. Aiemmin sopu vallitsi. Vielä 1900-luvun alkupuolella Suomessa oli varsin yleisesti vallalla näkemys, jonka mukaan suurpedot ovat va-

hinkoeläimiä, jotka kannattaa tappaa aina tavattaessa. Vainon kohteena olivat niin petolinnut kuin suuret maapetomme ilves, karhu ahma ja susi.

Asenteet petoja kohtaan ovat muuttuneet viime vuosikymmeninä ja 2000-luvulla erityisesti susikeskustelu on käynyt kiivaana.^{25, 26} Susista on riittänyt puhetta jo pitkään. Esikristillisen ajan suomalaisten suhtautumisesta susiin on vain epävarmoja arveluita. Pelkoa susi on varmastikin herättänyt, mutta susia on myös kunnioitettu ja palvottu. Ihmisten määrän hiljalleen lisääntyessä susia kohdattiin entistä useammin. Ruotsin ja Venäjän vallan aikana kansalaisilla oli lain määräämä velvollisuus osallistua susijahteihin. Sudet pyrittiin hävittämään, koska ne verottivat kotieläimiä, kilpailivat riistasta ihmisten kanssa ja olivat uhka ihmisillekin. Susivaino kiihtyi erityisen voimakkaaksi 1800-luvun lopulla, jolloin ilmeisestikin susilauma oppi saalistamaan ihmisiä ja tappoi useita lapsia Varsinais-Suomessa. Tämä herätti suuren kohun, jonka seurauksena susijahtiin pyydettiin mukaan sotilaita ja ammattimetsästäjiä aina Venäjältä asti.

Määrätietoisen metsästyksen, susien surmaajille maksettujen tapporahojen sekä asetekniikan ja pyyntimenetelmien kehittymisen ansiosta sudet hävitettiin Suomesta 1900-luvulla käytännössä sukupuuttoon. Ihmiskasutuksen levittäytyminen yhä uusille alueille, metsien hakkuut ja tehokas hirvenmetsästys heikensivät susien mahdollisuutta pyytää luontaista ravintoaan. Kantaa pitivät yllä Neuvostoliiton puolelta vaeltaneet, uutta elintilaa etsineet satunnaiset kulkijat. Tapporahaa susista maksettiin 1970-luvulle asti. Valtiovallan suhtautuminen susiin muuttui kertaheitolla, kun vuonna 1973 susi rauhoitettiin maassamme. Rauhoitus ei edelleenkään koske pohjoista poronhoitoaluetta, joka kattaa yli kolmanneksen Suomen maapinta-alasta. Ihmisille tai kotieläimille vaaraa aiheuttavia susia voidaan Etelä-Suomessakin tappaa poikkeusluvalla. Susikanta on viime vuosikymmeninä vahvistunut ja maan länsiosiin on vuosisadan tauon jälkeen asettunut muutamia susilaumoja. Ongelmitta susien lisääntyminen ei ole sujunut.

Susikeskustelussa numerot herättävät paljon intohimoja. Yksimielisyyttä ei ole siitä, paljonko susia Suomessa pitäisi olla, eikä edes siitä, paljonko susia on. Osa metsästäjistä on sitä mieltä, että susia on paljon enemmän kuin viralliset tilastot osoittavat, mutta tutkijat pitävät tätä harhaluulona, joka johtuu pääosin siitä, että sudet liikkuvat nopeasti ja laajoilla alueilla. Uutisoinnissa kiistat usein esitetään kärjistettyinä. Vuonna 2011 kiistelyä herätti Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen edustajan julkisuudessa esittämä arvio, jonka mukaan tuolloin todettu notkahdus susien määrässä johtui luultavimmin salametsästyksestä. Mediassa painotettiin salametsästyksen vähentäneen susikantaa jopa kymmenillä yksilöllä vuoden aikana.²⁷ Kohun takana olleen virallisen lausunnon mukaan sudet vähenivät arviolta vain 5–15 yksilöllä.²⁸

Susien määrä on vaihdellut viime vuosikymmenen aikana noin 250 ja reilun sadan välillä.²⁹ Määrien arviointia hankaloittaa se, että varsinkin Itä-Suomessa sudet liikkuvat valtakunnanrajan molemmin puolin.

Susisuhteen monet puolet

Suden ja ihmisen suhde kietoutuu yhteen monin tavoin. Susi oli ihmisen ehkä kaikkein ensimmäisenä kesyttämä kotieläin, joka on sittemmin kulkenut rinnallamme koirana. Susista on kerrottu tarinoita läpi historian. Antiikin aikana Aisopos kertoi sudesta lampaiden vaatteissa. Samasta teemasta ammentaa myös satu punahilkasta, jonka tunnetuimman version saksalaiset Grimmin veljekset merkitsivät muistiin 1800-luvulla. Nykyisin sadun merkitys susipelkojen synnyssä on vähäinen.³⁰ Alun perinkään sadun varsinainen tarkoitus ei ehkä niinkään ollut varoittaa susista, kuin muistuttaa lapsia siitä, että vanhempien neuvoja on tärkeää totella. Yhden tulkinnan mukaan satu on epäsuora ja jopa karnevalistinen tapa varoittaa tyttöjä seksuaalisesta väkivallasta; vaarattomaksi isoäidiksi naamioitunut susi on tämän tulkinnan mukaan vertauskuva nuoria naisia vaanivista miehistä.

Susiin on aina liitetty sekä kielteisiä että myönteisiä mielikuvia. Sutta pidetään uljaana villin luonnon, voimakkuuden, kestävyyyden ja rohkeuden vertauskuvana, mutta myös häikäilemättömänä, arvaamattomana ja verenhimoisena petona. Muinaisen legendan mukaan susiäiti imetti Rooman kaupungin perustajaa Romulusta ja hänen veljeään Remusta. Nykyään susihahmoja löytyy vaikkapa urheiluseurojen logoista. Saumattoman yhteispelin avulla saalistava sitkeä ja voimakas peto onkin luonteva tunnus joukkuelajeille. Maajoukkueetasolle sudet pääsivät vuonna 2014, kun Suomen koripallomaajoukkue pääsi pelaamaan maailmanmestaruusturnaukseen. Susijengiksi nimetty joukkue herätti poikkeuksellista innostusta. Esimerkiksi Ilta-Sanomat raportoi koripalloilijoiden kisataipaleesta kannustavasti, vaikka taustoittavan juttusarjan otsikoksi lipsahtikin ”susi jo syntyessään”.³¹ Tarkoituksena oli korostaa koripalloilijoiden ja heidän kannattajiensa sitoutuneisuutta ja intohimoa lajia kohtaan, mutta jutun lukijalle saattoi tulla mieleen myös suomalaisten palloilujoukkueiden vähemmän mairittelevat suoritukset kansainvälisillä pelikentillä.

Kielteinen suhtautuminen susiin on yleensä ollut voimakkaampaa kuin myönteinen. Tämä ilmenee myös kielikuvissa. Huonosti toimiva on perinteisesti ollut susi. Aika menee hukkaan, eksyneet ovat hukkateillä ja susiparin yhteiselossa on jotakin epäilyttävää. Aku Ankka -sarjakuvan isoksi pahaksi sudeksi nimetty Sepe Susikin on tosiasiaa surkuhupaisa ilkimys, joka aina epäonnistuu yrityksissään napata porsaas suupalakseen.

Kielteisiä susimielikuvia voidaan hyödyntää, kun halutaan kertoa jonkin asian olevan pielessä. Esimerkiksi ympäristöministeriö käynnisti vuonna 2016 taloyhtiöille suunnatun energiahukka-viestintäkampanjan. Sen kärkihahmona oli ilkeän oloinen piirretty susihahmo, jonka kerrotaan haukkaavan jopa 30 prosenttia taloyhtiön energiasta. Tämän seurauksena 10 prosenttia taloyhtiön rahoista voi mennä ”suden suuhun”, väitettiin humoristisessa kampanjassa.

Verkossa huutelu yltyy

Verkkokeskusteluista ja sosiaalisesta mediasta on helppo löytää esimerkkejä kahtiajakautuneesta ja kärjistävästä keskustelusta. Keskustelupalstojen kärjistyksissä luonnonsuojelijat väittävät metsästäjiä moraalittomiksi syrjäseutujen barbaareiksi, jotka verenkiilto silmissään teurastavat avuttomia eläimiä. Metsästäjien hellimä myönteinen stereotypia puolestaan korostaa metsästäjien paikallisista oloista kumpuavaa luonnon tuntemusta, aitoa vastuullisuutta ja arkijärkeä, joka on ainoa tae turvalliseen asumiseen petoja vilisevillä seuduilla. Luonnon antimien monipuolinen hyödyntäminen, karjan laiduntaminen ja poronhoito sekä metsästys ovat tämän näkemyksen mukaan luonnollista toimintaa, jota epäluonnollisilla pedoilla tai niiden suojelejoilla ei ole oikeutta häiritä.

Vahvojen stereotyyppisten luonnehdintojen avulla susikeskustelun kumpikin osapuoli pyrkii leimaamaan vastustajansa tietämättömäksi siitä, miten susien kanssa tulisi elää. Kaupungista käsin ylimielisiä neuvojaan jakelevien luontoaktivistien nyrjähtäneenä pidettyä luontosuhdetta on sanomalehtikeskustelussa kritisoitu esimerkiksi mustan humoristisella kysymyksellä: ”Koska risuparrat ja kettutyöt vievät vauvansa lisäravinnoksi, kun kuulemma vanhemmat susialueilla ’ylireagoivat’ kuljettamalla lapsiaan kouluun?”³²

Tunteita herättävä aihe ja huumorin käyttö vastapuolen pilkkaamiseen johtaa herkästi siihen, ettei keskustelussa päästä yhteisymmärrykseen. Tämä näkyi esimerkiksi Iltalehden verkkosivuilla tammikuussa 2010 aloitetussa susipelkoja käsitelleessä keskustelussa, johon kertyi noin 4 300 vastausta.³³ Keskustelun aloitus liittyi Varsinais-Suomessa liikkuneen susilauman herättämiin pelkoihin, mutta se laajeni nopeasti yleiseksi väittelyksi siitä, miten susiin tulisi suhtautua. Keskustelun aloittaja vaati, että kaikki sudet Mynämäen ja Yläneen alueelta tulisi ampua. Ensijaisena perusteluna hän käytti sitä että, sudet ”eivät ole yhdenkään raadellun pienen koululaisen arvoisia”. Kirjoittajan mukaan sudet ovat vaaraksi, koska ne eivät pelkää edes moottorisahaa.

Kannanotto keräsi nopeasti useita puolustavia ja vastustavia kommentteja. Keskustelun kaksijakoisuus tuli esiin jo ensimmäisissä vastausviesteissä, jotka ilmestyivät keskustelufoorumille kuusi minuuttia aloitusviestin jälkeen. Näistä vastauksista ensimmäinen korosti aloitusviestin tapaan lapsille aiheutuvaa vaaraa. Kirjoittaja perusteli näkemystään susien vaarallisuudesta kahdella eri tavalla. Hän kyseenalaisti koko suomalaisen susipolitiikan kärjistyksellä, jonka mukaan ”Helsingin herrat ja viherpiiperöt eivät ymmärrä minkälaista pelkoa susi täällä maaseudulla aiheuttaa.” Tämän jälkeen kirjoittaja perusteli asiallisesti ja maltillisesti, että asutuksen lähellä oleilevat sudet oppivat vähitellen, ettei ihmistä tarvitse pelätä. Kirjoittaja loi mielikuvan, jonka mukaan tämä on riski lapsille, jotka kulkevat koulumatkoillaan kävellen bussipysäkille tai taksin pysähtymispaikalle.

Keskustelufoorumille toisena ilmestyneessä vastausviestissä sen sijaan puolustettiin susia aggressiivisesti. Siinä susipelko pyrittiin leimaamaan naurettavaksi omakohtaisten kokemusten avulla: ”Mikä vitun tappaja susi on, olen mökillä ja sen seudun metsissä kymmeniä kertoja törmännyt susiin ja hengissä ollaan.” Lisäksi kirjoittaja kyseenalaisti susien vaarallisuuden laajemmin tuomalla esiin ihmisten haitalliset vaikutukset ympäristöön ja väittämällä ihmistä planeetan pahimmaksi tappajaksi.

Osa keskustelijoista parodisoi itse väittelyä ja siinä esitettyjä äärimmäisiä näkemyksiä. Murteellisella ilmaisulla humoristista vaikutelmaa korostanut kommentoija vakuutti että: ”Eilennään olin risusavotallah ja sustul ja söi miun uuden huksvarnan. Kettinkin paskans pois. Kele!” Toinen kommentoija jatkoi vitsailua kuvailemalla mehevästi miten ”meilläkii täällä Savossa pidetään moottorisahat ja lapset ulkohäkissä lukkojen takana, ettei sudet vaan pääse kimppuun ja kouluun ei uskalla kumpiakaan lähettää. Kerran uhkasin pihaamme lähestyvää sutta toisessa kädessäni käynnissä oleva moottorisaha ja toisessa parkuva kersa - eikä mitään vaikutusta sutteen!”

Huumori voi myös hillitä ylilyöntejä

Humoristiset kommentit voivat hillitä liian kärkeväksi käyvää keskustelua, jos kärkkäimmät osallistujat huomaavat altistuvansa yliampuvilla mielipiteillään parodian kohteeksi. Parodisointi voi myös osua harhaan tai muuttua perusteltujen huolenaiheiden vähättelyksi. Tämä saattaa johtaa siihen, ettei huolenaiheita haluta nostaa esiin lainkaan, ainakaan omalla nimellä. Nimettömyys onkin pääsääntö petokeskustelussa. Naurunalaiseksi joutumisen pelon lisäksi halua esiintyä omalla nimellä hillitsevät riski törkyviestien tulvasta ja keskusteluissa esiintyvät loukkaukset ja uhkaukset. Erityisesti salametsästyksen kaltaisten arkaluonteisten asioiden esiin tuonti vaatii mahdollisuutta esiintyä nimettömänä. Tämän takia Suomen luonnonsuojeluliitto

avasi vuonna 2015 suomenkielisen version kansainvälisestä WildLeaks-verkkosivustosta. Sen kautta kuka tahansa voi jättää nimettömänä ilmoituksen epäillyistä luontorikoksista.

Petokeskustelun yksi hankaluus on se, että erilaisia riskejä on aidosti vaikea vertailla. Iltalehden esimerkkikeskustelussa jotkut kommentoijat nostivat esiin sen, että liikenne ja autoilijat ovat syrjäseutujen hämärillä teillä huomattavasti suurempi turvallisuusriski lapsille kuin sudet. Tällainen riskien suhteellistaminen on kuitenkin vaikeaa silloin, kun riskit ovat keskenään eriluonteisia. Vertailu myös menettää käytännössä merkityksensä, jos susi todellisuudessa hyökkää yhdenkin lapsen kimppuun. Todennäköisyys tällaiselle hyökkäykselle on pieni, mutta se on olemassa.

Karhuihin liittyvässä keskustelussa tällainen tilanne on jouduttu jo kokemaan. Vuonna 1997 uutisoitiin laajasti lenkkeilijästä, joka joutui karhun repimäksi, mutta selvisi kohtaamisesta hengissä. Julkisuudessa raapimisjälkiä kommentoi muun muassa tapauksen todenperäisyyttä vahvasti epäillyt luontokuvaaja, joka totesi että ”Kun mulla on eukko joskus oikein villillä tuulella, siinä syntyy silloin samannäköisiä jälkiä”. Vähättelevää kommenttia selitti osaltaan se, että luontokuvaajat olivat tuolloin joutuneet puolustautumaan syytöksiltä, joiden mukaan kuvauspaikoilla petojen houkuttelemiseen käytetyt eläinten raadot totuttaisivat susia ja karhuja ihmisiin. Seuraavan vuoden kesäkuussa karhu tappoi lenkkeilijän Ruokolahdella. Lenkkeilijä oli ilmeisesti joutunut huomaamattaan karhuemon ja sen pennun väliin. Pentuaan puolustaneen emon kypälän huitaisu puhkaisi lenkkeilijän kaulavaltimon. Tätä tapausta luontokuvaajat eivät enää halunneet kommentoida asiantuntijoina julkisuudessa.³⁴

Jos petoeläin tappaa Suomessa ihmisen, syntyy takuuvarmasti tunnepitoinen kohu ja moraalinen paniikki, jonka aikana vaaroista varoittelijoille ei naureskella. Sen sijaan petokeskustelun ennestäänkin vakavat sävyt ja vastakkainasettelut todennäköisesti syvenevät. Tämä puolestaan johtaa herkästi siihen, että luonnontutkijoiden ja aktivistien painottamat ekologiset suojeluperusteet käyvät entistä vaikeammin ymmärrettäviksi ja eriytyvät entisestään susialueilla asuvien arkikokemuksia, toimeentuloa ja perinteitä painottavista näkemyksistä.

Kaupungistuneessa ja teknisesti kehittyneessä vauraassa valtiossa luontoa ei yleensä koeta uhkaksi ihmisten hengelle. Juuri tämän takia on tärkeää kehittää tapoja elinympäristön riskien suhteellistamiseen. Miksi olemme valmiita hyväksymään satojen ihmisen menehtymisen joka vuosi alkoholin liiakäytön takia tai autoilijoiden tappamina liikenteessä, mutta emme yhdenkään ihmisen kuolemaa vuosisadassa petoeläimen puolustautuessa? Ehkäpä riskien suhteuttamisessa auttaa asetelman kääntäminen koomiseksi: voiko 5,5

miljoonan ihmisen asuttamassa maassa muutama sata sukupuuton partaalla hoippuvaa eläintä synnyttää turvallisuushan, josta koko kansakunnan on syytä olla huolissaan?

"Vaihtoehtoiseksi" leimaaminen heikentää uusien aloitteiden etenemistä

Uusia ituja
viljelyyn

Ympäristönsuojelussa on useimmiten monia mahdollisia toimintatapoja, joiden avulla vallitsevaa tilannetta voitaisiin parantaa. Esimerkiksi maatalouden ympäristöhaittoja voidaan vähentää ottamalla käyttöön paras saatavilla oleva viljelytekniikka, keksimällä kokonaan uusia viljelytapoja tai vaikkapa muuttamalla ruokailutottumuksia ja sitä kautta maataloustuotteiden kysyntää. Luomuviljely eli luonnonmukainen maatalous on ollut tavanomaisen maatalouden vaihtoehtona jo vuosikymmeniä. Luomuviljelyssä ei käytetä lainkaan keinotekoisia lannoitteita ja torjunta-aineita eikä geenimanipuloituja kasveja tai eläimiä. Se perustuu mahdollisimman paljon paikallisiin luonnonvaroihin ja pyrkii sopeutumaan vallitseviin luonnonoloihin.

Vielä 1900-luvun alkupuolella maatalous Suomessa oli käytännössä kokonaan luonnonmukaista. Keinolan- noitteita ja torjunta-aineita ei käytetty ja pelloja muokattiin lihas- ja hevosvoimin. Tällaisesta työvoimaval- taisesta viljelystä on pyritty määrätietoisesti eroon. Nykyaikainen luomuviljely ei ole paluuta menneisyyden maalaisidylliin, vaikka luomutuotteiden markkinoinnissa hyödynnetäänkin idyllisiä agraarimielikuvia. Luomuviljely perustuu tekniikan hyödyntämiseen ja luonnon muokkaamiseen aivan kuten tavanomainen viljelykin. Esimerkiksi fossiilisten polttoaineiden käyttöä maatalouskoneiden voimanlähteenä ei ole luo- muviljelyssä kielletty. Täsmällisesti ottaen luonnonmukainen maatalous on käsitteellinen mahdottomuus, sillä maataloudessa ihminen muokkaa aina luontoa omien tarpeidensa toteuttamiseksi. Luomupeltokin on keinotekoinen ympäristö, mutta se on toisella tavalla keinotekoinen kuin tavanomaisesti viljelty pelto.

Suomessa luomuviljelyyn on hyvät mahdollisuudet, sillä pohjoinen luontomme suojaa maataloutta mo- nilta tuhohyönteisiltä ja taudeilta. Tämän takia teollisille torjunta-aineille on vähemmän tarvetta kuin eteläisemmillä viljelyalueilla. Luomuun erikoistuminen olisi järkevä valinta myös siksi, että Suomen karut ja kylmät luonnonolot eivät mahdollista tasavertaista kilpailua tehotuotannon määrässä viljavampien ja lämpimämpien maatalousalueiden kanssa. Tästä huolimatta luomuviljelyn suosio on jäänyt maassamme melko vähäiseksi. Osasyynä on se, että luomuviljely on jo pitkään joutunut pyristelemään irti naurettavuuden leimasta. Vielä vuonna 2011 luomuun siirtynyt viljelijä painottaa lehtihaastattelussa että "en halua antaa

kuvaa, että tämä on jotain hippiukkojen touhua. Kyllä tätä tehdään siksi, että kuluttaja sitä haluaa ja viljelijä saa tästä elannon.”³⁵ Toisen, jo vuosia sitten luomuviljelyn aloittaneen viljatilän omistajat korostavat samaan tapaan valintansa taloudellista mielekkyyttä: ”Ei tässä ollut ideologiaa taustalla, ammatillinen kiinnostus ja talousnäkökulma ratkaisivat.”³⁶

Miksi nämä viljelijät näyttävät väheksyvän luonnonmukaisen tuotannon ympäristönäkökohtia, vaikka juuri niiden avulla on tarkoitus erottautua tavanomaisesta tuotannosta? Osaselitys löytyy huumorin ylemmysteoriasta: ammatistaan ylpeät maanviljelijät eivät halua, että heidät samaistetaan pikkuruisella tilalla puuhastelemaan, kaupungista maalle muuttaneeseen luontointoilijaan, joka luottaa tekniikan ja käytännössä koetellun taitotiedon sijaan kyseenalaisiin ja jopa naurettaviin vaihtoehto-oppeihin. Tällaisia mielikuvia on liitetty erityisesti biodynaamiseen viljelyyn, joka usein on sekoitettu luomuviljelyyn.

Biodynaamisessa viljelyssä noudatetaan luomuviljelyn sääntöjen lisäksi Rudolf Steinerin (1861–1924) antroposofisia oppeja. Niiden mukaan viljelyssä käytetään niin sanottuja biodynaamisia preparaatteja, joiden uskotaan parantavan kasvien kykyä vastustaa tauteja ja tuholaisia. Viljelyä ajoitetaan myös kuun ja planeettojen vaiheiden perusteella. Osa kuluttajista uskoo Demeter-merkinnällä varustettujen biodynaamisten tuotteiden olevan muita terveellisempiä. Myös luomutuotteisiin liitetään usein uskomus niiden terveellisyydestä.

Vaihtoehtoja vaihtoehtoiselle

Kun jotakin maanviljelyn tapaa kutsutaan tavanomaiseksi tai tehotuotannoksi, synnytetään samalla mielikuva, jonka mukaan muut tuotantotavat ovat jotakin vaihtoehtoisia tai tehotonta. Todellisuudessa luomuviljelyssä pyritään tehokkaaseen tuotantoon ja parhaimman mahdollisen tekniikan hyödyntämiseen vähintään yhtä määrätietoisesti kuin tavanomaisessa viljelyssä. Erona on se, että luomuviljelyn tehostamisessa päähuomio on luonnon prosessien valjastamisessa tuotannon osaksi, kun tavanomaisessa tuotannossa luotetaan keinotekoisiiin ja teollisen logiikan mukaisiin prosesseihin.

Yleisten mielikuvien vastaisesti suomalaiset luomutilat ovat pinta-alaltaan suurempia kuin muut maatilat. Tilojen keskikoko on kasvanut nopeasti. Vuosituhannen vaihteessa luomutiloilla oli keskimäärin alle 30 hehtaaria peltoa. Reilussa viidessätoista vuodessa keskikoko kasvoi noin 60 hehtaariin.³⁷ Varsinkin viime vuosina viljelijöiden kiinnostusta luomuun on lisännyt tavanomaisen tuotannon heikentynyt kannattavuus, eivät niinkään ympäristökysymykset.

Kansallisessa politiikassa luonnonmukainen viljely tunnustettiin vakavasti otettavaksi vaihtoehdoksi varsin myöhään. Maa- ja metsätalousministeriö asetti vuonna 2012 tavoitteeksi, että viidennes maamme viljellyistä pelloista olisi luomuviljelyssä vuoteen 2020 mennessä.³⁸ Sama tavoite vahvistettiin hallituksen luomualan kehittämisohjelmassa vuonna 2013. Jorma Ollilan johtama maabrändityöryhmä esitti kunnianhimoisemman tavoitteen, jonka mukaan vuonna 2030 vähintään puolet peltoalasta tulisi olla luomuviljelyssä.³⁹

Noin kymmenen prosenttia Suomen pelloista on luomuviljelyssä. Jos luomuala kasvaa, pitää myös luomutuotteiden kysynnän kotimaassa tai viennin ulkomaille kasvaa, ellei luomuna tuotettuja tuotteita haluta myydä tavanomaisina tuotteina. Luomutuotteiden osuus Suomen vähittäiskauppojen elintarvikemyynnistä on ollut hieman yli prosentti ja ammattikeittiöiden raaka-aineista arviolta puoli prosenttia. Luomukeskustelun yksi ydinpiirre onkin ollut syyttely, jossa kauppiaita arvostellaan innottomuudesta ottaa luomutuotteita myyntiin sekä niiden puutteellisesta markkinoinnista ja ylihinnoittelusta. Kauppiat arvostelevat tuottajia luomutuotteiden epäsäännöllisestä saatavuudesta ja vaihtelevasta laadusta. Kuluttajia puolestaan kritisoidaan siitä, että luomumyönteisyys näkyy kyllä mielipidekyselyissä, mutta ei ostosvalintoja tehdessä. Osansa kritiikistä ovat saaneet myös maataloustutkijat ja -yritykset, jotka eivät ole riittävän pontevasti kehittäneet luomutuotannon menetelmiä. Maataloushallinnon ja valvonnan byrokraattisuus on sekin pelottanut monia luomuviljelijäksi aikoneita, eivätkä poliittiset päättäjät ole kyenneet tekemään riittävän määrätietoisesti päätöksiä. Syy luomutuotannon hitaaseen edistymiseen on voitu vierittää aina jonkun muun niskoille.

Aitoja vaihtoehtoja on löydyttävä

Nykyisen kaltainen tehoviljely on kiistämättömästi kestäväntöntä jo siksi, että se perustuu kallioperästä louhittaviin fosforilannoitteisiin, jotka väijäämättä ehtyvät. Keinotekoista typpilannoitetta saadaan ilmakehän tuestä, mutta valmistusprosessi kuluttaa paljon energiaa, joka on usein lähtöisin fossiilisista polttoaineista. Luomuviljely perustuu ravinteiden mahdollisimman tarkkaan kierrätykseen, mutta senkään avulla ei voida ratkaista kaikkia ravinnontuotannon ongelmia. Luomuviljelyä on kritisoitu muun muassa siitä, että pienempien hehtaarisatojen takia se voi johtaa ravinnontuotannon vähenemiseen. Uutta peltoalaa ei maailmassa enää ole tarjoakaan raivattavaksi, ainakaan jos myös metsiä halutaan suojella. Maailmanlaajuisesti toimiva ratkaisu voi löytyä vaikkapa kehittämällä uudenlaista luomutuotantoa, jossa puita ja peltokasveja kasvatetaan yhdessä.

Luomun puolustajia on syytetty ennakkoluuloisesta ja riskejä paisuttelevasta suhtautumisesta uuteen tekniikkaan, kuten geenimuokkaukseen perustuvaan kasvijalostukseen. Väittely geenimuokkauksesta onkin malliesimerkki kiistelystä, jossa osapuolet hyödyntävät valikoituja tutkimustuloksia ja käyttävät julkisessa keskustelussa tarkoitushakuisesti voimakkaita mielikuvia luovia ilmauksia. Geenimuuntelun vastustajat alkoivat 1990-luvun alussa nimittää ”Frankenstein-ruoaksi” elintarvikkeita, joita suunniteltiin valmistettavan tai valmistettiin geenimuunnelluista raaka-aineista.⁴⁰ Yliampuva termiä käytettiin erityisen runsaasti Englannissa. Kielikuvan avulla geenimuokkaus voitiin kytkeä sekä paljon kohua herättäneeseen hullun lehmän tautiin että hullun tiedemiehen stereotyyppiin.

Kiistelyä maataloustuotannon eri vaihtoehtojen välillä on myös pidetty kokonaan toisarvoisena. Tämän kritiikin mukaan on naurettavaa keskittyä tuotantoon, koska ravinnon kulutus on paljon tärkeämpi kysymys. Miltei miljardi aliravittua ihmistä ei mieti sitä, onko ruoka ympäristöystävällistä, vaan sitä, onko ruokaa. Periaatteessa ravintoa olisi riittävästi kaikille ihmisille. Nykyajan globaalissa ruokaturvallisuudessa ei ole kyse niinkään ruoan absoluuttisesta riittävydestä, vaan siitä, kenellä on varaa ostaa ruokaa.

Ylipaino on osa ruokaturvallisuutta siinä kuin aliravitsemuskin. Evoluutiossa elimistömme on kehittynyt niukan ravinnon ja runsaan liikunnan oloihin. Suuri osa maapallon väestöstä ei kykene syömään riittävän vähän, sillä nykyisissä vauraissa maissa useimmat ihmiset elävät runsaan ravinnon ja niukan liikunnan oloissa. Lähitulevaisuudessa ravinnosta pelätään kuitenkin tulevan aidosti pulaa, jos väestönkasvu jatkuu ja ilmastonmuutos ja muut ruoantuotantoa koettelevat ympäristöongelmat kärjistyvät. Ravinnon tuotannon lisääminen kasvattaa myös ympäristökuormitusta, erityisesti jos ihmisten ravintotottumukset suosivat yhä enemmän liharuokia, joiden tuottamiseen käytetään suoraan ihmisravinnoksikin kelpaavia tuotantoeläimille syötettäviä kasveja. Eläinsuojelun ja terveellisyyden lisäksi ympäristönsuojelu onkin noussut lisäperusteluksi kasvissyönnille.

Pelastavatko ituhipit maailman?

Luomuviljelyn tavoin myös kasvissyönti on vähitellen muuttunut kummastusta ja huvittuneisuutta herättäneestä erikoisuudesta yleisesti tunnetuksi vaihtoehdoksi. Muutama vuosikymmen sitten sanomalehden toimittaja tuskin olisi ryhtynyt vakavissaan tekemään juttua esimerkiksi siitä, miten kasvissyöjät saattavat kokea epämiellyttävänä sen, että hampurilaisen väliin tuleva kasvispihvi paistetaan pikaruokaravintolassa samassa rasvassa, jossa on paistettu kanapihvejä. Vuonna 2005 tämä oli jo mahdollista.⁴¹ Runsas ja päivittäinen lihansyönti otettiin jutussa kuitenkin itsestään selväksi lähtökohdaksi.

Nykyään kasvipainotteisen ruokavalion terveys- ja ympäristöhyödyistä vallitsee tutkimuksiin perustuva laaja yhteisymmärrys. Monet ihmiset elävät vapaaehtoisesti kokonaan ilman eläinperäistä ravintoa. Silti liiallistakin lihan käyttöä perustellaan edelleen sillä, ettei ihminen pärjää ”ruohon syönnillä” tai ”jäniksen ruoalla”.⁴² Asenteet muuttuvat hitaasti. ”Tuhdit liharuuat voivat olla joillekin aivan selkeä valinta. Onhan sekin yksi tapa päättää päivänsä.” toteaa professori Ilmo Massa ilmeisen sarkastisesti.⁴³

Helsingissä ehdotettiin vuonna 2011 kouluruokailuihin yhtä viikoittaista kasvisruokapäivää. Ehdotus sai tyrmistyneen vastaanoton. Tunteita kuohuttanut kiistely osoitti, että vaikka kasvissyönti oli jo laajasti hyväksytty vaihtoehtona, johon tulee antaa mahdollisuus, sitä ei pidetä normina, johon kaikkien koulu- laisten tulisi mukautua edes yhden viikoittaisen aterian ajaksi. Maaseudun Tulevaisuuden päätoimittaja kommentoi kolumnissaan ehdotusta vähättelevään ja sovinistiseen sävyyn: ”Viime vuonna Helsingin kaupunginvaltuusto päätti nutturat tutisten, että kouluissa pitää olla pakollinen kasvisruokapäivä.”⁴⁴ Kirjoituksessa kasviravinnon ilmastohyödyt kyseenalaistettiin vertaamalla kotimaista nautaa espanjalaisiin tomaatteihin, brasilialaiseen soijaan ja uusseelantilaisiin kiiweihiin. Pohdinnan päätelmäksi jäi se, että maailman pelastaminen on vaikeaa paljolti siksi, ettei ympäristönsuojelijoille kelpaa mikään vaihtoehto, vaikka nimenomaan kasvissyöntiä tarjottiin vaihtoehdoksi.

Ympäristöpolitiikan tärkein tehtävä on sinnikäs parempien vaihtoehtojen etsintä. Tämä tarkoittaa myös vanhojen toimintamallien hylkäämistä silloin, kun uusia ja parempia ratkaisuja keksitään. Tämä unohtuu herkästi niin vanhojen tottumusten puolustajilta kuin uusia ideoita ehdottavilta. Luomu tai kasvisruoka eivät ole täydellisiä ratkaisuja, vaikka ne voivat olla monia muita ratkaisuja parempia.

Ilmastomuutos on äärimmäisen vakava ongelma

Säitä pideltäessä

Ilmastomuutos on ollut 2000-luvun alun eniten huomiota saanut ympäristökysymys. Ilmastokeskustelu on vuoroin voimistunut, vuoroin vaimentunut. Ensimmäinen keskustelun huippukausi oli 1980-luvun lopulla. Historioitsija Spencer Weart on pitänyt vuonna 1988 tapahtunutta ilmastoaiheiden nousua sanomalehtien sarja- ja pilakuviin osoituksena aihepiiriin lopullisesta läpilyönnistä Yhdysvalloissa.⁴⁵ Tuolloin huolta herättivät poikkeukselliset kesähelteet ja kuivuus. Ne antoivat kaikupohjaa poliittiselle väittelylle ja tutkijoiden arvioille siitä, että ihmisen ilmaan päästämät kasvihuonekaasut aiheuttavat maailmanlaajuisesta ilmaston kuumentumista.

Ilmastotutkijat osoittivat jo 1990-luvulla melko vakuuttavasti, että maapallon ilmasto on muuttumassa vaarallisella tavalla. Sittemmin näkemykset ihmisen aiheuttamasta ilmaston muuttumisesta ovat van- kistuneet entisestään. Tutkimustiedon kartuttua enää vain harva tutkija kiistää, etteikö ihmisen toiminta lämmittäisi merkittävästi ilmastoa. Sen sijaan kiivasta väittelyä käydään odotettavissa olevien muutosten laadusta, voimakkuudesta ja nopeudesta sekä varsinkin siitä, miten haitallisia muutoksia voidaan vaimentaa tai miten niihin voitaisiin sopeutua mahdollisimman hyvin. Julkisuudessa ja politiikassa kiistely on ollut kiivasta, koska päästöjen rajoittaminen vaatii perusteellisia muutoksia koko yhteiskunnassa ja muuttaa taloudellisten etujen jakautumista eri toimijoiden kesken.

Vuosituuhannen vaihteen ja syyskuun 2001 terrori-iskujen jälkeen ilmastokysymykset saivat varsin vähän huomiota kansainvälisessä uutisoinnissa. Pian ilmastouutisointi kuitenkin lisääntyi ennennäkemättömän vilkkaaksi.⁴⁶ Tähän oli monia syitä, kuten muiden suurten uutisaiheiden vähäisyys, vuonna 2005 New Orlean- sin murjonut hirmumyrsky Katrina ja muut poikkeukselliset sääilmiöt, jotka liitettiin ilmastomuutokseen. Havainnot jäätiköiden sulamisesta ja muut muutokset luonnossa antoivat vauhtia ilmastokampanjoille. Huoli öljyn loppumisesta ja bensiinin hinnannousu siivitti keskustelua vaihtoehtoisista polttoaineista. Ilmastouutisoinnin huippuvuodet osuivat useimmissa maissa vuosiin 2006–2009.

Arvovaltaisen Sir Nicholas Sternin työryhmän vuonna 2006 julkaistut laskelmat ilmastomuutoksen talou- dellisista haitoista saivat laajaa huomiota.⁴⁷ Laskelmien perusviesti oli, että ellei ilmastopolitiikkaa tehosteta tuntuvasti ja nopeasti, seuraa suuria taloushaittoja myöhemmin. Laskelmien taustaoletuksista kiisteltiin, mutta tulokset vakuuttivat joitakin keskeisiä talouspäättäjiä. Suomessa huomiota herätti alkuvuonna 2007 Jorma Ollilan haastattelu, jonka merkitystä Helsingin Sanomat arvioi loppuvuonna: ”Nokian ja Shellin hallitusten puheenjohtaja Jorma Ollila piti alkuvuonna ilmastomuutoksesta varoittavan puheen, jonka jälkeen jokainen aikaansa seuraava yritysjohtaja on ymmärtänyt lopettaa viherpiipertelylle hymähtelyn.” Öljy-yhtiö Shellin palvelukseen siirtyneen Ollilan ilmastohuolen aitouteen lehti kuitenkin suhtautui epäil- len, sillä puheenvuoro nimettiin ”vuoden viherpesuksi”.⁴⁸

Ilmasto mainontaan valjastettuna

Ilmastohuoli on näkynyt uutisten lisäksi lehtien kolumneissa, pääkirjoituksissa, mielipideosastoilla ja mainoksissa. Helsingin Sanomat mainosti 2.9.2007 uutta HS Raportti -aikakauslehteä ilmastoaiheisella kokosivun sanomalehtimainoksella. Mainoksen taustakuvana oli myrskyisänä raivoava meri, jonka yllä vyöryivät synkät mustat pilvet. Keskellä kuvaa vaappui öljynporaustautta. Lautan torni muistutti aiem-

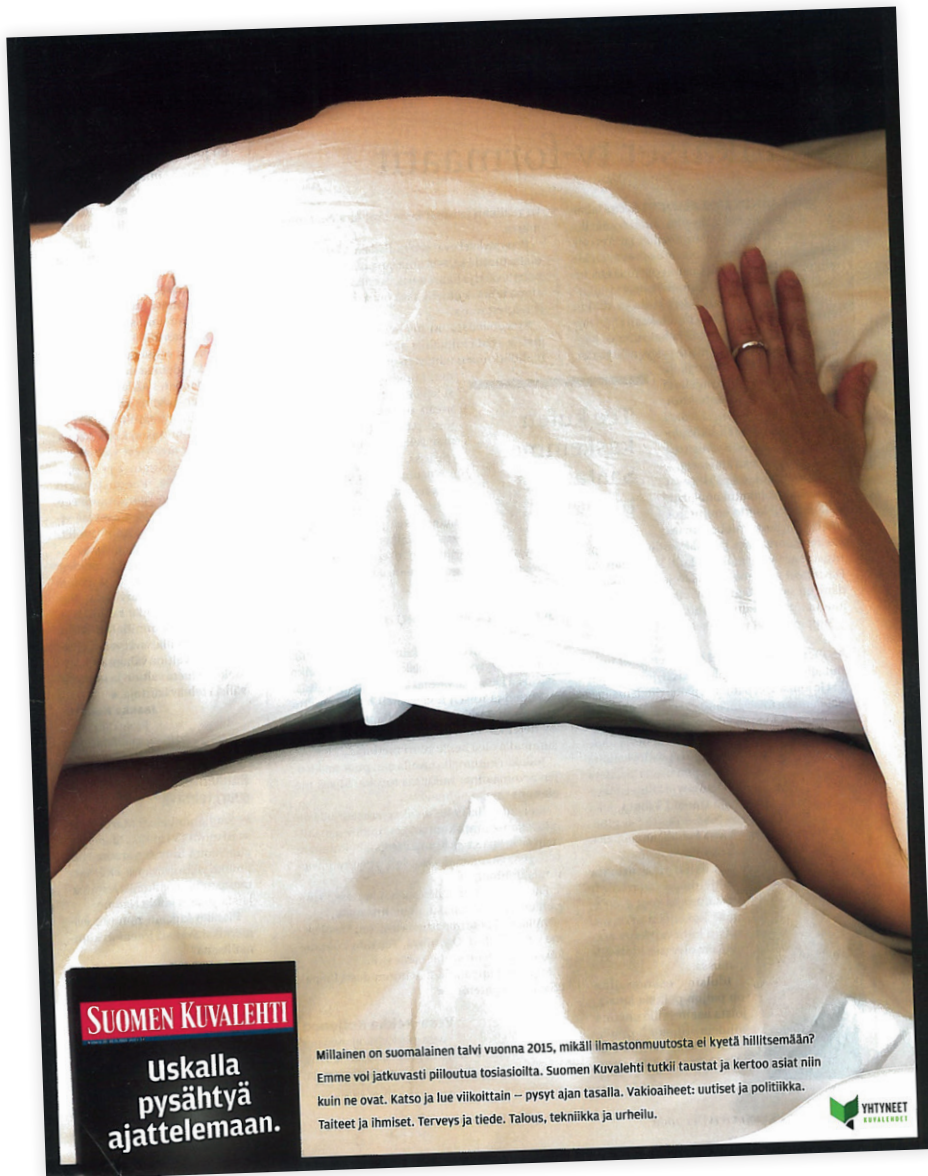
masta ympäristökuvastosta tuttua saastuttavaa tehtaan piippua. Siitä purkautui savua muistuttava vana, jota tuuli kuljetti kuvan yläreunaa kohti. Vana koostui iloisista pienistä vauvoista, jotka kiitivät taivaalla kuin koomiset versiot Teräsmiehestä. Kuvan alareunassa olevassa teksti väitti että ”Tulevaisuus ei ole öljyssä. Tulevaisuus on lapsissa.” Synkän ilmasto- ja ympäristökuvaston ja hellyttävien vauvakuvien absurdi yhdistelmä toimi lukijan kiinnostuksen herättävänä tehokeinona.

Ilmastohuolta hyödynnettiin myös saman päivän Helsingin Sanomissa julkaistussa automainoksessa, jossa uutta dieselautomallia keuhuttiin ekologisena, äänettömänä ja ympäristöystävällisenä. Mainoskuvassa auto kiittää keskellä tyhjää autiomaata. Auton äänettömyyttä korostavat mainoksen koko etualan peittävät, korvat höröllään olevat suurisilmäiset kauriseläimet, jotka uusintavat Disneyn Bambi-elokuvan mielikuvia. Mainos ei sinänsä pyri hauskuuttamaan. Koominen tulkinta rakentuu kuitenkin helposti, jos vertailukohteeksi otetaan mainoksen luomien mielikuvien ja autoilun todellisuuden välinen ristiriita. Tyypillinen autoilija tuskin kiittää vapaudestaan nauttien aution ja luonnontilaisen erämaan keskellä, valppaiden kauriiden yrittäessä epätoivoisesti kuunnella missä yksinäinen auto huristaa.

Harhaanjohtavien mielikuvien rakentaminen oli yleistä automainonnassa varsinkin 1990-luvun alkupuolella, jolloin Kuluttaja-asiamies joutui ojentamaan mainostajia ”ympäristöystävällisyyden” kaltaisten epämääräisten ja harhaanjohtavien termien käytöstä. Tuolloin mainostettiin esimerkiksi nelivetoista japanilaista pakettiautoa otsikolla ”Uutta puhdasta voimaa”. Autoon liitetyn luonnollisuuden, puhtaan tulevaisuuden ja voimakkuuden mielikuvaa korostettiin valokuvalla puiden keskellä olevasta karhusta. Kyseinen karhu oli suomalaisten luontokuvaajien usein kuvaama, Halkikorvaksi nimetty kontio, joka kuvaajien tyrmistykseksi ammuttiin syksyllä 1992 laillisessa metsästyksessä.³⁴

Autoala on sittemmin sopinut kuluttajaviranomaisten kanssa mainonnan linjauksista. Tästä huolimatta autojen myyntiä on pyritty piristämään epämääräisten ja harhaanjohtavien ympäristöväittämien avulla 2000-luvullakin. Esimerkiksi vuonna 2011 Kuluttaja-asiamies kritisoi saksalaisen automerkin mainoksessa esitettyjä väitteitä ympäristöystävällisyydestä ja ympäristön säästämisestä.⁴⁹ Suomen kielen väärinkäyttöön kuluttaja-asiamies ei puuttunut, vaikka mainoksen mukaan kyseisen auton ostaminen oli ”ecoteko”.

Automainoksissa ekologisuuden, ympäristöystävällisyyden ja pienten päästöjen korostamisella halutaan peittää sitä, että liikenteeseen liittyvien ympäristöongelmien ratkaisu on edennyt liian hitaasti. Varsinkin liikenteen hiilidioksidipäästöjen vähentämisessä on edetty hitaasti, sillä liikennemäärien kasvu on paljolti syönyt hyödyt autojen ominaispäästöjen vähentymisestä.⁵⁰ Erityisen irvokasta ympäristökysymysten hyö-

dyntäminen automainonnassa on, kun vaikkapa paljon polttoainetta kuluttavien nelivetoisten kaupunkimaastureiden mainostetaan sopivan hyvin tulevaisuuden rankkoihin ilmasto-oloihin.⁵¹

Suomen Kuvalehdessä ilmastotuoli valikoitui vuonna 2008 mainoskampanjaan, jossa tyyryn alle tiukasti piiloutunut hahmo karrikoi pelkurimaista tosiasioden kieltämistä. Suomen Kuvalehteä itseään mainostaneessa mainoksessa todettiin, että emme voi jatkuvasti piiloutua tosiasioilta. Lisäksi mainoksessa kysyttiin, millainen on suomalainen talvi vuonna 2015, mikäli ilmastonmuutosta ei kyetä hillitsemään. Lokakuun lopussa julkaistu mainos perustui edellisten lauhojen ja vähälumisten talvien herättämälle pelolle kunnan talvien häviämisestä. Tahatonta huumoria mainokseen syntyy siitä, että siinä esitetty muutosten aikajänne on täysin epärealistinen. Näin lyhyellä aikajänteellä talvisäiden muutokset ovat ennen muuta satunnaista vaihtelua eri vuosien sääti-

loissa. Ilmastomuutos vaikuttaa keskimääräisiin säätiloihin kymmenien tai satojen vuosien kuluessa ja vieläkin pitemmillä aikajäniteillä.

Sää on ihmisten ilmasto

Ilmastomuutoksen kaltaisia moniulotteisia, laaja-alaisia ja pitkäkestoisia ilmiöitä pidetään hankalina uutisaiheina. Lyhyisiin uutisiin on vaikea saada mahtumaan kaikkia oleellisia näkökulmia, mahdollisia sivuvaikutuksia ja lukuisia epävarmuuksia. Tiedeviestinnälle tällaiset hankalasti hahmotettavat aiheet tarjoavat toisaalta myös mahdollisuuksia. Aiheen monimutkaisuuden voi kääntää voimavaraksi osoittamalla pinnallisen ja liian yksinkertaistavan uutisoinnin naurettavaksi tai nostamalla esiin aiheeseen liittyviä ristiriitaisuuksia ja riskejä, jotka herättävät yleisön kiinnostuksen.

Arvioille ilmaston pitkän aikavälin lämpenemisestä vinoillaan ilmastokeskustelussa usein silloin, kun nykyhetken säätilat sattuvat olemaan koleita. Toimittaja Jarmo Aaltonen uhkasi Helsingin Sanomien pakinassaan lähettää laskun ilmatieteen laitoksen dosenteille ja vihreiden puoluetöimistöön, koska vuosikymmenen kestäneestä toivotuksesta huolimatta Suomeen eivät olekaan pelmahtaneet vähintään subtrooppiset olot. Ilmastomuutoslupausten innoittamana pakinoitsija oli jo sielunsa silmin nähnyt, kuinka hän ”retkottaa pihapalmun alla verkkokeinussa caipirinha kourassaan lempeän pasaatituulen leyhytellessä terassin retonkiverhoja.” Pakinoitsijan kohtaama todellisuus ei näitä odotuksia vastannut, sillä ”kolmatta talvea peräkkäin kaikkina vapaa-aikoina kourassa on jallukolan sijasta lumikola”.⁵² Pakinan lukijan vastuulle jää arvioida, tekeytyikö pakinoitsija tarkoituksellisesti tietämättömäksi siitä, että arviot ilmaston lämpenemisestä eivät koske nykytalvia vaan ulottuvat vuosikymmenien päähän.

Yksittäinenkin kylmä sääjakso riittää joillekin ilmastotutkimuksen tuloksiin epäilevästi suhtautuville osoitukseksi siitä, että kaikki tulokset ilmaston lämpenemisestä ovat valetta. Poikkeuksellisen leudot kelit vastaavasti antavat muutoksesta huolestuneille mahdollisuuden väittää ennusteita ilmaston rajustakin lämpenemisestä oikeaan osuviksi. Mikään yksittäinen sääilmiö ei kuitenkaan riitä todisteeksi ihmisen aiheuttaman ilmastomuutoksen puolesta tai sitä vastaan. Satunnaiset kylmät säät eivät anna aihetta julistaa ilmastomuutosta peruutetuksi, eikä yksittäinen hellejakso kerro ilmaston muuttuneen. Kyse on pitkän aikavälin kehityksestä.

Ilmastomuutoksen ymmärtämiseksi pitää ymmärtää, mikä ero on ilmastolla ja säällä. Globaalin pitkän aikavälin ilmastomuutoksen ja lyhytaikaisen paikallissään erottamisen vaikeus tuli ilmi muun muassa

Helsingin Sanomien helmikuussa 2010 julkaisemassa Henrik Karlssonin pilapiirroksessa, jossa kaksi lumeen puoleksi hautautunutta miestä keskustelee bussipysäkillä. Toinen mies kysyy karvalakkinsa sisältä ”Mistä ne oikein tietävät että ilmasto lämpenee?” Toisella miehellä on kädessään sanomalehti, jonka otsikot julistavat, että pakkasennätykset lyötiin taas ja että lisää lunta on tulossa. Mies vastaa kysymykseen: ”Varmaan siitä, kun sää koko ajan kylmenee.” Pilapiirtäjältä ja monilta muiltakin suomalaisilta jäi huomaamatta, että vaikka kylmät säät vallitsivat tuolloin Pohjois-Euroopassa, maailmanlaajuisesti alkuvuosi oli hyvin lämmin. Suomessa paleltiin, mutta globaalisti tammikuu oli neljänneksi lämpimin ja helmikuu kuudenneksi lämpimin vuodesta 1880 alkaneen mittausjakson aikana.⁵³

Epämiellyttäviä ja epäilyttäviä totuuksia

Pilapiirtäjien kiinnostusta ilmastokysymyksiin on lisännyt se, että aihe on laajentunut tieteellisestä keskustelusta laaja-alaisesti yhteiskuntaa koskevaksi poliittiseksi kiistelyksi. Yhdysvalloissa erityisen suosittu pilakuvien aihe on ollut entinen varapresidentti Al Gore, joka poliittisen uransa jälkeen on ryhtynyt kampanjoimaan ilmastomuutoksen riskeistä ja vaatimaan ilmastopolitiikan tehostamista. Hän tuli tunnetuksi varsinkin vuonna 2006 julkaistun dokumenttielokuvan *Epämiellyttävä totuus* (An Inconvenient Truth) ja siihen liittyneen kansainvälisen puhekiertueen ansiosta. Paljolti sen ansiosta Gore sai yhdessä Hallitustenvälisen ilmastomuutospaneeli IPCC:n kanssa Nobelin rauhanpalkinnon vuonna 2007.

Epämiellyttävä totuus on yksi eniten esitetyistä dokumenttifilmeistä maailmassa. Dokumentti sisältää runsaasti tieteellisiä faktoja, mutta sitä on arvosteltu myös riskien liioittelusta ja joistakin asiavirheistä. Ilmastomuutoksen ohella dokumentti kertoo Al Goren elämästä ja urasta poliitikkona. Yksi syy dokumentin suosioon on sen sisältämä huumori. Dokumentin alussa Gore esittelee itsensä luentotilaisuuden yleisölle Yhdysvaltojen entisenä tulevana presidenttinä, viitaten vuoden 2000 presidentinvaaleihin. Näissä vaaleissa hän hävisi George Bushille, vaikka sai tätä enemmän ääniä. Studioyleisön nauraessa sutkautukselle Gore toteaa kuivan itseironisesti, että häntä itseään titteli ei juuri naurata. Dokumentissa huumoria hyödynnetään myös faktojen esittelyssä. Esimerkiksi vaikeutta reagoida hitaasti eteneviin mutta vaarallisiin muutoksiin havainnollistetaan tragikoomisella animaatiolla, jossa piirretty sammakko läikähtyy hitaasti lämmitettävään veteen. Sanoma välittyy vertauskuvallisen animaation avulla tehokkaasti, vaikka tosiasiaissa sammakot osaavatkin hypätä pois hitaasti lämpenevästä vedestä.

Al Gore henkilöityi niin sanottujen ilmastoskeptikoiden päävastustajaksi. Ilmastoskeptikoiksi kutsutaan henkilöitä tai tahoja, jotka eri syistä suhtautuvat epäillen ilmastotutkimuksen valtavirtaan.⁵⁴ Gorea on

suomittu erityisesti oikeistolaisesti suuntautuneilla ja republikaaneja kannattavilla Yhdysvaltain TV- ja radiokanavilla, keskustelupalstoilla ja lehdistössä. Sanomalehdissä ja verkkosivuilla on julkaistu vähätteleviä pilakuvia, joissa Gore hytisee epämiellyttävässä lumimyrskyssä tai on lämpenemispuheista huolimatta jäänyt talvipakkasella kielestään kiinni metalliseen lipputankoon. Gorea on pilkattu yläluokkaisesta ja paljon päästöjä aiheuttavasta elämäntyylistään ja jopa siitä, että hänen suuressa kodissaan on ollut valot päällä energiansäästöön kannustavan Maan tunti -tapahtuman aikana. Naljailua on herättänyt myös se, että Gore on matkustanut paljon päästöjä synnyttävällä lentokoneella satoihin kaupunkeihin eri mantereilla luennoidakseen ilmastomuutoksen vaarallisuudesta ja kasvihuonekaasujen vähennystarpeesta.

Kritiikki on sisältänyt paljon ylilyöntejä. Ilmastoskeptikot ovat altistaneet itsensä pilailun kohteeksi varsinkin esittämällä mielikuvituksellisia salaliittoteorioita, joiden mukaan tutkimustulokset ilmaston lämpenemisestä ovat vain tutkijoiden, ympäristöaktivistien ja poliitikkojen juonittelua rahan ja vallan saamiseksi. Esimerkiksi kansainväliset ilmastokokoukset voidaan nähdä juonitteluna, jossa pieni joukko etuoikeutettuja ihmisiä kokoontuu keksimään uusia keinoja tavallisten ihmisten elämän hankaloittamiseksi. Suomessa ympäristösäätelyn keventämistä vaatinut Esa Eranti on väittänyt, että maailman metropoleissa sukkuloiva ympäristöbyrokraattinen eliitti käyttää ilmastokysymystä perusteena määrittäessään, missä ja miten ihmisten pitäisi elää.⁵⁵ YK:n kansainväliset ilmastokokoukset poikivat herkästi myös kitkeriä kommentteja maailmaa pelastavien poliitikkojen, aktivistien ja virkamiesten suuresta määrästä ja kokousten aiheuttamasta lentopolttoaineen kulutuksesta.

Yhden osuvimmista ilmastoskeptikoiden kritiikeistä on muotoillut pilapiirtäjä Joel Pett USA Today -sanomalehdessä.⁵⁶ Joulukuussa 2009 Kööpenhaminan paljon huomiota saaneen ilmastokokouksen aikaan julkaistussa pilakuvassa ilmastokokouksen esitelmän pitäjä on heijastanut valkokankaalle pitkän listan erilaisia tavoitteita, kuten energiaomavaraisuus, sademetsien suojele, vihreät työpaikat, puhdas ilma ja vesi. Piirroksessa ilmastoskeptikoita parodisoiva, takapenkistä nouseva mieshahmo kysyy ärhäkkäästi: ”No entäs jos ilmastomuutos onkin suuri huijaus ja luomme paremman maailman ihan turhan takia?”

Piirros kommentoi kohua, joka oli noussut ennen kokousta, kun internetiin oli ilmestynyt suuri määrä ilmastotutkijoiden yksityisiä sähköpostiviestejä, jotka oli anastettu englantilaisen East Anglian yliopiston tietokoneilta. Tapaus nimettiin nopeasti Climategate-kohuksi, mukaillen Yhdysvaltojen presidentti Richard Nixonin eroamiseen 1970-luvulla johtanutta Watergate-skandaalia. Sähköposteista poimittujen katkelmien perusteella ilmastotutkijoiden luotettavuus asetettiin kyseenalaiseksi ja heitä syytettiin tulosten vääristelystä ja jopa salaliitosta toisin ajattelevia kohtaan.

Epäluottamusta ilmastotutkijoita kohtaan lisäsivät myös muutamat virheet, jotka löytyivät hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneelin (IPCC) monituhatsivuisista raporteista. Himalajan jäätiköiden sulamisnopeutta koskenut virhe nimettiin Himalajagateksi. Suomalaisissa valtamedioissa climategate-kohu näkyi varsin vähän. Helsingin Sanomissa ja Ilta-Sanomissa siihen viitattiin vain harvoissa mielipidekirjoituksissa, muutamissa uutisjutuissa sekä pilakuvissa, joissa vinoiltiin ilmastoneuvotteluille ja asetettiin koko keskustelu ilmastomuutoksesta naurunalaiseksi.⁵⁷

IPCC otti syytökset vakavasti ja niitä tutkittiin useissa puolueettomissa arvioissa. Todisteita väärinkäytöksistä ei löydetty.⁵⁸ Arviot eivät lopettaneet kiistelyä, vaan pikemminkin vahvistivat joidenkin tahojen epäilyjä uusista salaliitoista tutkijoiden suojelemiseksi. Tällaisia epäilyjä on hyvin vaikea lopettaa tietoon tukeutuvilla perusteluilla.

Syytökset ilmastotutkimuksen yleisestä epäluotettavuudesta otettiin ehkä liiankin vakavasti, sillä koko kohussa saattoi olla kyse tarkoitushakuisesta yrityksestä halvaannuttaa kansainväliset ilmastoneuvottelut ja estää uusien sitovien sopimusten synty. Myönteistä kohussa oli se, että sen myötä aloitettiin toiminta IPCC:n käytäntöjen muuttamiseksi entistä luotettavammiksi ja läpinäkyvämmiksi.

Ilmastoskeptikot ovat usein syyttäneet mediaa siitä, että media suosii tutkijoiden valtavirran näkemyksiä ja liioittelee ilmastomuutokseen liittyviä riskejä. Toisaalta mediaa on moitittu myös siitä, että skeptisille näkemyksille annetaan aivan liikaa tilaa. Erityisesti Yhdysvalloissa ilmastoskeptikot ovat lietsoneet epävarmuutta ja epäilyjä menestyksekkäästi. Tämä on osittain johtunut oikeistolaisesti suuntautuneista ja pääosin yritysten rahoittamista ajatushautomoista. Ne ovat tarkoituksellisesti levittäneet ilmastotutkimuksia kyseenalaistavaa tietoa.⁵⁹ Viime vuosikymmenien aikana tutkimustietoa ilmastomuutoksesta on kertynyt yhä enemmän, joten ilmastotutkimuksen vähättelystä ja vääristelystä on tullut entistä vaikeampaa. IPCC:n arviot muutoksen ovat varmentuneet ja ilmastotutkimusten perustulosten kyseenalaistaminen on vähentynyt myös Yhdysvaltain lehdistön uutisoinnissa.

Suomalaisessa valtajulkisuudessa ilmastomuutokseen suhtaudutaan yleensä suunnilleen samalla tavoin kuin tutkimuksen valtavirrassa. Epämuodollisimmissa yhteyksissä skeptisiä kannanottoja esitetään kuitenkin runsain mitoin. Erityisesti sosiaalisesta mediasta on helppo löytää kommentteja, joissa ilmaston lämpenemistä pidetään täytenä humpuukina. Internetin keskustelupalstojen vahva ilmastoskeptisyys johtuu osin siitä, että tietoverkoissa yksittäinenkin ututterasti kirjoitteleva henkilö voi hallita keskustelua useilla eri foorumeilla.

Verkkokeskustelussa huumori tyypillisesti pikemminkin syventää vastakkainasetteluja kuin rakentaa siltoja osapuolten välille. Esimerkiksi autoilun ympäristövaikutuksiin liittyvää verkkokeskustelua on luonnehdittu kahtiajakautuneeksi ”herjahuuteluksi” jossa eri osapuolten väliset erimielisyydet kärjistyvät.⁶⁰ Juuri näin näyttää käyvän myös ilmastoaiheisessa keskustelussa. Argumenttien sisällön sijaan ilmastoaiheisissa keskusteluissa keskeistä on se, millaista taustaryhmää tai näkemystä kunkin tahon ajatellaan edustavan.⁶¹ Väitteiden epäluotettavuutta riittää osoittamaan se, että keskustelijan tulkitaan edustavan jo ennakolta naurettavaksi leimattua vastapuolta

Myös suomalaisilla TV-kanavilla ilmastokeptikot ovat päässeet esiin vain harvoin. Näkyvin poikkeus oli Yleisradion kriittisen journalismiin keskittynyt MOT-sarja, jossa esitettiin useita ilmastotutkimuksen tuloksiin epäilevästi suhtautuvia jaksoja. Ilmastomuutoksesta syvästi huolestunut tietokirjailija Pasi Toiviainen on luonnehtinut sarjaa ympäristönsuojeluvastaisuuden runsaudensarveksi, jossa katsojien hienovarainen sumuttaminen viedään ilmastomuutoksen kiistämisessä huippuunsa.⁶² Internetin keskustelupalstoilla ohjelmaa pidettiin niin sankarillisena totuuden puolustajana kuin pahimman laatusena totuuden vääristelynä.⁶¹

Ilmastotutkimuksen monet epävarmuudet luovat loputtomasti mahdollisuuksia väittää, etteivät tulokset ole täysin varmoja. Yksittäisiin kysymyksiin kohdistuvia epävarmuuksia korostamalla voidaan mielikuva koko tutkimusalan epäluotettavuudesta. Kosmologian professori Kari Enqvist on julkisuudessa painottanut, että tiedeyhteisöstä löytyy monenlaisia toisinajattelijoita, joita kaikkia ei voi pitää vakavasti otettavina tutkijoina: ”Niinpä olen varma, että MOTin puuhakkaat toimittajat pystyisivät kaivamaan esiin jonkun tohtori Tolvanan Harhamalan yliopistosta väittämään että maapallon litteä. Tai että salaliittonsa verivalalla vahvistaneet tutkijat vähintään liioittelevat maapallon pallomaisuutta.”⁶³

Pelkäksi irvailuksi äitynyt julkinen keskustelu tuskin loppuu yhteisen ymmärryksen löytymiseen, vaan asetelmien lukkiutumiseen ja erimielisyyden syvenemiseen. Yhteiskunnallisen päätöksenteon ja avoimen keskustelun kannalta tällainen keskustelukulttuuri on vaarallista erityisesti siksi, että se johtaa herkästi vahvemman oikeuteen. Pahimmillaan kaikenlainen valtavirrasta poikkeava kritiikki leimataan naurunalaiseksi riippumatta siitä, onko toisinajattelulle aitoja perusteita.

Loputtomasti lisää tiedon tuskaa

Ilmastoskeptikoiden ohella myös jotkut ilmastotutkijat, kuten englantilainen ilmastomuutoksen professori Mike Hulme ovat esittäneet kritiikkiä ilmastouutisoinnin ylilyöntejä, liiallista dramatisointia ja riskien liioittelua kohtaan.⁶⁴ Näiden ilmastotutkijoiden pelkona on, että ilmastotiede menettää uskottavuutensa ja muuttuu naurettavaksi, koska mediaotsikoiden mukaisia dramaattisia muutoksia ei todennäköisesti tapahdu lähitulevaisuudessa. Mediatutkija James Risbey on kuitenkin arvioinut, että pääpiirteissään englanninkielisten sanomalehtien uutisointi vastaa hyvin ilmastotutkijoiden valtavirran ja IPCC:n näkemyksiä.⁶⁵ Uutisotsikoissa muutosten vaarallisuus, äkillisyys ja voimakkuus korostuvat, eikä uutisissa käsitellä perinpohjaisesti tutkimuksiin liittyviä epävarmuuksia. Pelkistävä otsikointi ja vain oleellisen kertovat uutistekstit ovat kuitenkin kaiken uutisoinnin peruspiirre, johon myös ilmastotutkijoiden on sopeuduttava. Kaikkia yksityiskohtia ei voi esittää suurelle yleisölle suunnatussa viestinnässä.

Jotkut tutkijat ovat puolestaan vakaasti sitä mieltä, että ilmastokysymykset eivät ole saaneet läheskään riittävästi julkisuutta tärkeytensä nähden.⁶⁶ Nämä näkemykset voimistuivat, kun uutisointi lopahti vuoden 2009 jälkeen. Viihde ja urheilu päihittävät ilmastokysymysten saaman huomion moninkertaisesti, eivätkä ympäristökysymykset ole missään vaiheessa päässeet samalle tasolle esimerkiksi talousuutisoinnin kanssa. Suomessa ilmastouutisoinnin ollessa kiivaimmillaan tammi-helmikuussa 2007 noin puoli prosenttia Helsingin sanomien jutuista keskittyi ilmastomuutokseen.⁶⁶ Jos mukaan lasketaan myös ilmastokysymykset sivumennen mainitsevat jutut, osuus nousi noin kahteen prosenttiin.

Maailmanloppujen maalailua

Ilmastonsuojelun näkökulmasta maailman tila näyttää synkältä. Monilla yhteiskunnan sektoreilla päästöjen vähentämisessä on edistytty, mutta missään edistys ei ole ollut riittävää. Tietämyksen lisääntyessä myös uusia riskejä nousee esiin koko ajan. Niinpä ei olekaan ihme, että julkisessa keskustelussa ilmastomuutos voi näyttäytyä maailmanlopun lietsontana. Länsimaissa ilmastohuoli liitetään usein kristillisen perinteen mukaisiin ennustuksiin maailmanlopusta.

Apokalyptiset visiot ovat taustalla, kun esimerkiksi professori Paul Lillrank irvaili lopun aikojen ennustajille: ”Nyt ilmastomuutos tarjoaa limaisen laudan, jolle kaikki pahan ilman linnut voivat istahtaa pipertämään omaa versiotaan suuresta kertomuksesta.”⁶⁷ Lillrankin mukaan maailmanloppu on länsimaiden suuri kertomus, joka lamaannuttaa ihmisiä ja estää heitä näkemästä miten ihmeellisiin saavutuksiin vapaa ja

utelias ihminen kykenee. Kun uskonnollisilta lahkoilta on puhti poissa, niiden paikan ovat ottaneet ”ympäristöhuuhaat”, totesi myös toimittaja Jukka Viitaniemi. Hänen mielestään on naurettavaa, että ilmaston lämpenemisen ja ihmiskunnan hukuttavan vedenpaisumuksen varmaksi merkiksi on tulkittu yksittäinen, televisiossa vuosia esitetty filminpätkä etelämantereesta meren aaltoihin lohkeavasta ikijään palasta.⁶⁸ Tällaisessa kritiikissä unohtuu herkästi, että vaikka ympäristötutkimuksen päätelmät voivat näyttää samankaltaisilta tuhoennusteilta kuin uskontojen tarjoilemat maailmanloppumyytit, ovat päätelmien perusteet tyystin erilaisia.

Ilmastokeskustelussa on tyypillistä leimata toista mieltä olevat uskovaisiksi. Varsinkin verkkokeskusteluissa luodaan usein mielikuvia uskovaisista naurettavina, mutta myös vaarallisina fatalisteina. Tämä näkyi selvästi, kun professori Atte Korhola varoitteli vuonna 2007 ilmastoriskien liioittelusta mediassa.⁶⁹ Tätä kannanottoa seuranneessa verkkokeskustelussa professoria luonnehdittiin vakavasti otettavaksi tutkijaksi ”eikä miksikään saarnaajaksi”. Toisaalta professorin pelättiin nousevan ”itsekkäiden ja vähä-älyisten ilmastonmuutoksen kieltäjien uudeksi ylijumalaksi”. Verkkokeskustelussa ilmastohuoli esitettiin fundamentalistisena uskontona, jonka edustajat eivät voi sietää kriittistä ajattelua ja keskustelua. Monille keskustelijoille tiedon luotettavuudessa oli kyse ennen muuta siitä, kenen tuottamaa tietoa on. Joissakin kommenteissa Hallitustenvälinen ilmastonmuutospaneeli IPCC esitettiin kirkon kaltaisena instituutiona, jonka tuomionpäivän sanomaa uskovaisten ei sovi epäillä. Joillekin IPCC:n raportit näyttäytyivät luotettavana tutkimustiedon koosteena, mutta toisille ne olivat lähinnä hartauskirjallisuutta, jonka muut kuin uskovaiset voivat huoletta sivuuttaa.⁶¹

Useat kommentoijat osoittivat kyllästyneisyytensä skeptikoiden loputtomia vastaväitteitä kohtaan ja leimasivat heidät jankuttaviksi jääriksi, joiden uskomuksia mitkään tutkimustulokset eivät pysty muuttamaan. Joissakin kommenteissa kiistelyn kummatkin äärilaidat leimattiin naurettaviksi omaan asiaansa sokeasti uskoviksi kiihkoilijoiksi. Osa kommentoijista odotti tutkijoilta uskonnollisen sanoman kaltaista varmaa ja lopullista vastausta. Tutkimukselle luonteenomainen tiedon epävarmuus tuottaakin herkästi kyynistymistä ja epäluottamusta tutkimustuloksia kohtaan. Tämä puolestaan johtaa herkästi kaikkien tutkimustulosten kyseenalaistamiseen: ”Täytyykin olla itse ukkojumala paperia kirjoittamassa jos väittää tietävänsä miten kehitys kulkee”, kuten eräs kommentoija kiteytti.⁶¹

Optimistisen näkemyksen mukaan vapaa verkkokeskustelu edistää ihmisten osallistumismahdollisuuksia, parantaa tiedon kulkua ja auttaa perusteltujen näkemysten muodostamisessa. Käytännössä tämä ideaali ei läheskään aina toteudu. Professori Korholan virittämä keskustelu Helsingin Sanomien verkkosivuilla

antoi esimerkin siitä, että silloinkin kun rakentavaa keskustelua käydään, ajautuu keskustelu herkästi yksityiskohtaiseen väittelyyn, johon on vaikeaa päästä sisään ilman syvällistä erityisalojen tietämystä. Näin hyvin ei aina käy. Yleisempää on se, että todellista keskustelua ja vuorovaikutusta ei synny, vaan keskustelu pysyy yksipuolisena julistamisena ja muiden keskustelijoiden mustamaalaamisena.

Edellytykset yhteistä ymmärrystä rakentavalle, eri tyyppisten argumenttien keskinäistä painoarvoa vertailevalle keskustelulle ovat nykymuotoisessa verkkokeskustelussa ja sosiaalisen median keskustelukuplissa heikkoja. Koomisia asetelmia luomalla pyritään vakiinnuttamaan tietyt näkemykset vakavasti otettaviksi, totuudenmukaisiksi ja järkeviksi sekä toisaalta leimaamaan toisia näkemyksiä epäuskottaviksi. Koomisten asetelmien synnyttämä huumori pikemminkin syventää olemassa olevia juopia eri näkemysten välillä kuin luo hedelmällistä kosketuspintaa muiden näkökulmien ymmärtämiseksi. Verkkokeskustelu näyttäytyy ennemmin paineiden purkamiskanavana ja itseilmaisun välineenä kuin oppimisen areenana. Voimakkaiden ennakoluulojen lukitsemassa keskustelussa suurin häviö on hyvin perusteltu kritiikki, joka jää vaille ansaitsemaansa aitoa huomiota.

Energiakeskustelussa vaihtoehtoja ei ole otettu vakavasti

Suomen 2000-luvun alun paikallaan polkeneeseen ja vaihtoehdottomaan energiapolitiikkaan turhautuneet asiantuntijat purkivat tuntojaan luonnehtimalla energiakeskustelua ”huulienergiaksi”.⁷⁰ Maamme energiapolitiikassa on perinteisesti turvauduttu ydinvoiman kaltaisiin suuriin ja keskitettyihin energiantuotannon ratkaisuihin, eikä vaihtoehtoista ole käyty todellista keskustelua. Huulienergia-termi viittaa erityisesti tuulienergiaan, josta on keskusteltu paljon, mutta jonka tuotanto pysyteli pitkään miltei olemattomana. ”Vielä kaksi vuotta sitten tuulivoimaa pidettiin pelleilynä, vaikka sitä ei kehdattu sanoa ääneen”, totesi tuulivoimayhtiön edustaja lehtihaastattelussa vuonna 2009.⁷¹

A large orange circle graphic is positioned on the right side of the page, partially overlapping the text of the second paragraph. Inside the circle, the text 'Käpyleikkejä energia-keskustelussa' is written in white, sans-serif font, arranged in three lines.

Käpyleikkejä
energia-
keskustelussa

Tuulivoiman vähättely on vähentynyt, kun voimaloiden tekniikka on kehittynyt ja ulkomaiset esimerkit osoittaneet, että tuulivoimalla voidaan tuottaa suuria energiamääriä. Myös Fukushima ydinvoimalaonnettomuus alkuvuonna 2011 ja sitkeästi jatkuvat vaikeudet Suomen viidennen ydinvoimalan rakentamisessa Olkiluodossa ovat lisänneet vaihtoehtoisiksi leimattujen energialähteiden uskottavuutta. Silti tuulivoiman, biokaasun, aurinko- ja aaltovoiman ja muiden uusiutuvien energialähteiden puolustajat ovat edelleen energiakeskustelussa haastajan asemassa.

Energiakeskustelussa on elänyt voimakkaana mielikuva, jonka mukaan kaikki ydinvoimaa vastustavat ovat tunteiden ohjaamana toimivia vihreitä idealisteja. Ydinvoiman puolestapuhujat ovat tarkoituksellisesti pyrkineet voimistamaan tätä mielikuvaa. Käytetyn ydinpolttoaineen loppusijoituksesta vastaava Posiva Oy toteutti elokuussa 1998 mainoskampanjan, jossa hyökättiin kuvitteellisia ydinjätepelkoja vastaan. Lehti-ilmoituksissa yritettiin luoda mielikuva tunteiden pohjalta hysteerisesti ydinjätteitä pelkäävistä hörhöistä – jotka olivat tyypillisesti naisia. Yhdessä ilmoituksessa esitettiin nuorehko nainen ja tarkoituksellisen yli-ampuva teksti, jonka mukaan ”Ydinjäte keittää kalat ja kuumentaa vedet. Eikä siihen mene kauan”. Viestiä vahvistettiin väittämällä, että Posivan pitää olla tosiasioiden kanssa tarkkana, toisin kuin muiden. Tämän mainoskampanja kääntyi kuitenkin itseään vastaan, sillä liian provokatiivinen vastustajan leimaaminen ei niinkään vakuuttanut yleisöä Posivan toiminnasta, kuin loi mielikuvan ylimielisestä kritiikin vähättelystä.⁷²

Vuonna 2002 ydinvoiman lisärakentamisesta päätettäessä ydinvoiman vastustajat sen sijaan leimautuivat ennen eduskuntakäsittelyä ainakin joidenkin kansanedustajien mielissä vihreiksi tunteilijoiksi, vaikka juuri tätä mielikuvaa ydinvoiman vastustajat pyrkivät välttämään perustelemalla kantaansa korostetun asiallisesti.⁷³ Myönteinen päätös oli päinvastainen kuin vuonna 1993, jolloin eduskunta edellisen kerran käsitteli teollisuuden hakemusta viidennen ydinvoimalan rakentamiseksi. Tuolloin ydinvoimalaonnettomuuteen liittyviä pelkoja oli vaikeampi leimata naurettaviksi, koska Tšernobylin vuoden 1986 tuhoisa ydinonnettomuus vielä hyvin muistissa. Lisäksi Loviisan voimaloista Venäjälle vietävän ydinjätteen käsittelyn asianmukaisuus herätti tuolloin perusteltuja epäilyjä. 2000-luvun alussa ydinjäteongelma näytti ratkaistulta, sillä päätös jätteiden lopullisesta sijoittamisesta Olkiluotoon oli jo tehty.

Pitkään politiikassa vihreiden edustajana mukana ollut Satu Hassi arvioi omiin kokemuksiinsa perustuen, että suurin ero 1990-luvun ja 2000-luvun alkujen energiakeskustelussa löytyy ydinenergian kannattajien suhtautumisessa uusiutuvaan energiaan.⁷⁴ Ydinvoiman kannattajat yrittivät 1990-luvulla tehdä uusiutuvan energian naurunalaiseksi herjaamalla sen puolustajia risusavotoista ja käpykaarteista. Kymmenkunta vuotta myöhemmin ydinvoiman puolustajat vakuuttivat kilvan olevansa uusiutuvan energian ylimpiä ystäviä.

Käpyjä ja risuja polttamaan

Kaikki eivät kannattaneet varauksettomasti bioenergiaa vielä 2000-luvullakaan. Energiakeskustelun sitkeästi paikallaan pysyneitä asetelmia kuvaa lehtihaastattelu, jossa energiayhtiö Pohjolan Voiman edustaja perustelee vuonna 2006 lisäydinvoiman tarvetta toteamalla että ”Ei näitä asioita voi kävyillä hoitaa”.⁷⁵ Energiayhtiön mukaan uusia suuria voimaloita tarvitaan joka tapauksessa korvaamaan vanhoja ja käytöstä

poistuvia energiantuotantolaitoksia, vaikka sähkön kulutus ei vastaisuudessa kasvaisi yhtään. Muiden energialähteiden leimaaminen vähäpätöiseksi käpyjen poltoksi korostaa epäsuorasti ydinenergian vaatimaa teknistä osaamista ja vähättelee erityisesti bioenergiaa hajautettuna energiamuotona. Samalla uudenaikaiset toimintamallit ja tekniset ratkaisut sulkeutuvat pois vakavasti otettujen vaihtoehtojen joukosta.

Bioenergiaa väheksyttiin 2000-luvun alun ydinvoimakeskustelussa nimeämällä päätökset bioenergian tukemisesta ”risupaketiksi”. Tämän uudissanan toivat julkisuuteen ydinvoimaa vastustaneet ympäristöjärjestöt, jotka pelkäsivät luvan myöntämisen viidennelle ydinvoimalalle johtavan siihen, ettei muiden energiamuotojen kehittämiseen tosiasiallisesti enää riittä voimavaroja. Kiinnostus bioenergiaan on kuitenkin jatkunut. EU:n komissio on asettanut tavoitteen, jonka mukaan jäsenmaiden tulee lisätä uusiutuvilla energialähteillä tuotetun energian määrää tuntuvasti. Suomessa tavoitteeksi asetettiin, että 38 prosenttia energiasta olisi peräisin uusiutuvista energialähteistä vuonna 2020. Tavoite saavutettiin kuusi vuotta etuajassa, paljolti juuri bioenergian runsaan käytön ansiosta.

Bioenergian kasvanut suosio näkyy talouselämän vaikuttajien kannanotoissa. Energiayhtiö Royal Dutch Shellin hallituksen suomalainen puheenjohtaja Jorma Ollila väitti lehtihaastattelussa vuonna 2008, että ”Kaikki risut ja kävyt nousevat kyllä arvoonsa”.⁷⁶ Ollilan näkemystä on helppoa pitää liioitteluna. Kaikki risut ja kävyt eivät muutu arvokkaaksi energialähteeksi, vaikka niitä päätyykin suurempikokoisen puumassan mukana energian tuotantoon. Tietävästi vain yksi pieni voimalaitos Suomessa tuottaa energiaa pääasiassa käpyjä polttamalla, mutta nämä kävyt on alun perin kerätty siementuotantoon puuntaimien viljelyä varten.⁷⁷ Ollilan näkemys voidaan tulkita jopa tragikoomiseksi, kun huomioidaan se, että liian innokas metsäbiomassan käyttö aiheuttaa merkittäviä ympäristöhaittoja, kuten luonnon monimuotoisuuden vähenemistä, ravinnepäästöjä vesistöihin ja luonnon virkistyskäytön vaikeutumista.

Järjestelmämuutoksia tarvitaan

Uusiutumattomiin fossiilisiin polttoaineisiin perustuvan yhteiskuntajärjestelmän perinpohjainen muuttaminen on hankalaa, mutta ei mahdotonta. Raakaöljyn varannot hupenevat väijäämättä ja ilmastomuutoksen hillitsemisen takia öljyjalosteiden käytöstä polttoaineena tulee luopua jo paljon ennen kuin öljyvarannot ehtyvät.

Urakka voi näyttää ylivoimaiselta. Esimerkiksi uusiutuvien energianlähteiden mahdollisuuksiin lentokoneiden polttoaineena on suhtauduttu yleisesti hymähdellen. ”Tuskin kuitenkaan 3 334 galloniaa tunnissa

käyttävä B 52 -pommikone lentää jatkossakaan rypsilä tai muulla biopolttoaineella” epäili ympäristötutkija vuonna 2007.⁷⁸ Huumorin ja ironian avulla on helppo ampua alas uudet aloitteet silloinkin, kun tarve uusille ratkaisuille on ilmiselvä. Mielikuva rypsikäyttöisestä pommikoneesta vähättelee biopolttoaineiden käyttömahdollisuuksia ja vahvistaa samalla mielikuvaa siitä, että ympäristösuojelu olisi jotakin armeijoiden toimintaan kuulumatonta.

Lentokonekäyttöön kelpaavia biopolttoaineita kehitetään ja kokeillaan kuitenkin aktiivisesti. Nykyään niiden yleistymisen esteenä on lähinnä hinta. Energia- ja ympäristökysymykset kiinnostavat myös sotilaita, vaikka ajatus ympäristöystävällisestä sodankäynnistä voikin kuulostaa absurdilta.⁷⁹ Energiakriisit ja ympäristöongelmat altistavat yhteiskuntia levottomuuksille, jotka voivat johtaa kansainvälisiin selkkauksiin ja jopa sotiin. Ympäristötuhojen tarkoituksellinen tuottaminen on myös tapa tuottaa vahinkoa viholliselle, kuten vaikkapa Persianlahden sodissa savuamaan sytytetyt öljylähteet osoittivat.

Biopolttoaineille on hymähdelty myös maan pinnalla. Suomessa biokaasua ei ole pidetty varteenotettavana vaihtoehtona autojen energialähteeksi, vaikka teknisiä esteitä sen käytölle ei olisi. Biokaasua voitaisiin tuottaa esimerkiksi maataloilla lannasta, elintarviketejätteistä, pelloilta saatavasta biomassasta ja muusta orgaanisesta jätteestä. Parhaimmillaan kasvihuonekaasujen päästöt vähenisivät moninkertaisesti, kun kaatopaikalla metaanipäästöjä aiheuttavat biojätteet päätyvät korvaamaan fossiilisia polttoaineita. Suomessa on vain muutamia kymmeniä bioreaktoreita, joiden tuottama biokaasu käytetään valtaosin lämmitykseen ja sähköntuotantoon. Toisin kuin vaikkapa Ruotsissa tai Saksassa, Suomessa valtio ei ole tukenut pienimuotoista energiantuotantoa. Erkki Kalmarin maatilan bioreaktori Laukaassa oli vuoteen 2010 asti maamme ainoa liikennebiokaasun tuotantopaikka.⁸⁰

Myös sähköautojen yleistyminen Suomen teillä on ollut hidasta. Sekä bensiini että sähkömoottorin voimalla kulkevan hybridi-auton työkalukseen valinneet taksinkuljettajat kertovat lehtihaastattelussa olevansa tottuneita kuulemaan kollegoiltaan irvailua sähkömopoista ja leikkiautoista. Miljoona kilometriä hybridi-autoilla ajelleilla taksimiehillä oli kuitenkin vankat eväät kääntää vähättelevä huumorin ympäri. He totesivat naureskelevansa moisille kommentteille, sillä hybridi-autot ovat miellyttäviä käyttää, taloudellisia ja vaihtoarvonsa hyvin säilyttäviä sekä ympäristöystävällisiä, eikä ennakoluulojen lisäksi ole muuta syytä niiden vähäiseen käyttöön taksiautoina.⁸¹ Taksimiesten esimerkki osoittaa, että ammattirooleihin liittyvät vahvat odotukset ja ennakoluulot voivat estää taloudellisesti järkevienkin investointien tekemisen. Naurolla näitä ennakoluuloja voidaan vahvistaa, mutta myös murtaa.

Vesien tila on herättänyt paljon huolta

Vesiensuojelu on ilmastonmuutoksen ja luonnonsuojelun ohella ollut runsaimmin keskustelua herättänyt ympäristökysymys Suomessa. Vesiensuojeluun on meillä kiinnitetty enemmän huomiota kuin useimmissa muissa teollisuusmaissa. Suomessa on runsaasti matalia, vähävetisiä, karuja ja kylmiä vesistöjä, jotka ovat herkkiä ihmisen aiheuttamalle kuormitukselle. Lisäksi maassamme on ollut paljon metsäteollisuutta ja muuta teollisuutta, joka likasi vesistöjä 1960-luvulle asti lähes pädäkkeettömästi. Liikenteen, energiantuotannon ja asutuksen aiheuttama ilman saastuminen on Suomessa ollut paljon vähäisempi ongelma kuin tiiviimmin astutuissa maissa.

Kakkahuumoria
vesiensuojelussa

Varsinkin metsäteollisuuden päästöjä vähäteltiin pitkään ”rahan hajuna”. Lemu oli usein peräisin selluteollisuuden rikkipitoisista päästöistä, mutta termi kuvasi myös yleisemmin teollisuuden ympäristöhaittoja, kuten vesistöihin pääseviä haisevia jäteliemiä. Haittoja siedettiin, sillä teollisuus toi köyhään maahan taloudellista vaurautta ja lisäsi siten ihmisten hyvinvointia. Kritiikki kuitenkin yltyi, kun kuormituslähteen lähivedet saastuivat pahoin, ihmisten ympäristötietoisuus lisääntyi, elinkeinorakenne monipuolistui ja yhä useammat ihmiset pääsivät irti köyhyydestä. Kritiikille löytyi kaikupohjaa varsinkin sitten, kun ympäristötekniikan nopean kehityksen ansioista päästöjen pienentäminen ja tuotannon samanaikainen kasvattaminen osoittautui mahdolliseksi. Suurista pistemäisistä kuormituslähteistä vesistöihin johdetut haitallisten aineiden päästöt ovat vähentyneet Suomessa jo vuosikymmeniä.⁸² Maa- ja metsätalouden, turvetuotannon ja haja-asutuksen päästöt ovat vähentyneet vain hitaasti tai eivät lainkaan, joten niiden osuus kokonaispäästöistä on kasvanut.

Vesistöt ovat tärkeitä virkistykselle ja varsinkin kesä mökkiasukkaat ovat kiinnostuneita lähirantojensa veden laadusta. Tämä koettiin konkreettisesti esimerkiksi kesällä 2003, kun Saimaaseen pääsi Kaukaan sellutehtaasta mustalipeäpäästö, joka pilasi tilapäisesti uintivedet laajalla alueella. Onnettomuuden aiheuttaman julkisen arvostelun nöyristele mätöntä sävyä kuvasi keskustelua analysoineen tutkijaryhmän raportin tyyly otsikko: ”Kaukas perkele!”⁸³ Onnettomuus nosti pintaan asukkaiden katkeria muistoja aiemmista teollisuuden aiheuttamista vesistöhaitoista ja johti syytöksiin päästöjen salailusta ja haittojen vähättelystä, vaikka päästön aiheuttanut metsäyrittäjä koettikin vakuuttaa, että kyse oli tahattomasta ja kertaluontoisesta onnettomuudesta, joka ei heikentänyt vesistöjen tilaa pysyvästi.

Menneiden vuosikymmenien pitkään jatkuneisiin päästöihin verrattuna kesän 2003 onnettomuus oli vähäinen, mutta asukkaiden valituksiin ja huoleen veden laadusta suhtauduttiin silti vakavasti. Kyse oli merkittävästä imagohaitasta, sillä suurista ympäristöinvestoinneistaan huolimatta yritys epäonnistui onnettomuuden ehkäisyssä. Monet muutkin esimerkit osoittavat, ettei teollisuus voi enää leimata ihmisten huolia naurettaviksi silloinkaan, kun ne yrityksen näkökulmasta ovat vähäisiä. Teollisuuslaitoksen lähiseudun asukkaat eivät enää suhtaudu ympäristöä pilaaviin päästöihin nöyrästi alistuen ja hyväksyen, ainakaan jos päästöjen aiheuttaja on joku muu kuin oma työnantaja. Yhtä lailla kunniansa saavat kuulla esimerkiksi kunnalliset vesilaitokset, jos niiden puhdistamoiden koetaan aiheuttavan haittoja vesistöihin.

Huomio omalle tontille

Vesiensuojelu ei ole pelkästään ihmisten kritiikkiä suurten saastuttajien virheitä ja piittaamattomuutta kohtaan. Kyse on myös ihmisten omakohtaisesta toiminnasta ympäristönsä hyväksi. Tuhannet suomalaiset ovat rakentaneet jäteveden käsittelylaitoksia ja pieniä vedenpuhdistamoita omille pihoilleen, jotta kotitalouden jätevedet eivät kuormittaisi vesistöjä. Tätä vaatii nykyään lainsäädäntökin.

Viime vuosien jätevesikeskustelussa on kritisoitu ympäristönsuojelun liian ankariksi koettuja tavoitteita ja joustamattomia määräyksiä, jotka perustuvat alun perin vuonna 2003 hyväksyttyyn asetukseen jätevesien käsittelystä haja-asutusalueilla. Arviolta neljännesmiljoona suomalaista asui vuosituhannen alkupuolella viemäriverkkojen ja kunnallisten vedenpuhdistamojen ulottumattomissa. Näissä kotitalouksissa jätevesien käsittely oli usein puutteellista. Yleinen käsittelytapa on ollut, että vessavedet johdetaan sakokaivoihin, jotka keräävät kiinteimmät jätökset. Suurin osa nesteistä valuu ympäristöön. Tätä ei voi pitää varsinaisena veden puhdistamisena.

Asetus herätti paljon epätietoisuutta, vaikka sillä pyrittiin ratkaisemaan hyvin konkreettista ongelmaa. Yleisluonteinen tiedotus ei antanut asukkaille selvää kuvaa siitä, millainen jätevesien käsittelyjärjestelmä vaaditaan juuri omalle tontille. Uusia teknisiä ratkaisuja epäiltiin epäluotettaviksi ja ne koettiin sekä asennus- että käyttökustannuksiltaan kalliiksi. Huhut huijatuiksi joutuneista keunojen puhdistamojen ostajista levisivät nopeasti. Erityisen kohtuuttomaksi vesienpuhdistuksen tehostamisvaatimukset koettiin kotitalouksissa, jotka ovat kaukana vesistöistä ja tuottavat vain vähän jätevesiä. Vedenpuhdistamiselle asetettuja vaatimuksia pidettiin ylipäättään liian vaativina, sillä pienpuhdistamoilta vaadittiin jopa parempaa puhdistustehoa kuin kunnallisilta jätevesilaitoksilta. Monesti epäselvää oli, mitä hyötyä kalliista laitteista ympäristölle oikeastaan on. Eri kuntien välillä oli myös eroja annetuissa ohjeissa ja määräyksissä.⁸⁴

Monet kriittiset puheenvuorot ja kannanotot, kuten helmikuussa 2008 lähetetty Yleisradion MOT-ohjelman vesiensuojelua kriittisesti käsitellyt jakso, voimistivat arvostelua entisestään. Ohjelman innoittamana esi-merkiksi Kauppalehden verkkosivuilla aiheesta käytiin keskustelu otsikolla ”ympäristöhallintomafia”.⁸⁵ Keskustelijat suomivat yksituumaisesti ympäristöhallintoa, tutkijoita ja poliitikkoja tarpeettomana ja kalliina pidetystä lainsäädännöstä. Vesiensuojelun tavoitteita kritisoitiin elitistisinä ja tekopyhinä vaatimuksina, jotka kurittavat maaseudun köyhiä ihmisiä ja joista ei ole ympäristölle mitään hyötyä. Nämä teemat tulivat esille parodisessa kommentissa, joka leikitteli stereotyypeillä rikkaista helsinkiläisistä suomenruotsalaisista ja syrjäseutujen puutteenalaisista asukkaista. Provokatorisen kommentin lukuisat kirjoitusvirheet saattoivat tarkoituksellisesti ironisoida monien verkkokeskustelijoiden heikkoa oikeinkirjoitustaitoa:

Gunvor Perselius paskannuttaa päivittäin 3 kertaa kahta valtavaa tanskan doggia kaivopuistoon, meren rantaan. Valtavat paskavuoret jäävät suoraan luontoon ympäri vuoden. Tanskan doggi syö 900 g sisäfilettä päivässä ja tuottaa paskaa noin 4 sisämaan eläkeläis mummon verran. Eläkeläisillä ei ole varaa syödä niin hyvin ja paljon. Mutta ympäristövän huoli on suuri, kun nuo kauheet mummot savossa pissii luontoon yhä vapaasti.

MOT-ohjelmassa luotiin mielikuva, jonka mukaan hajajätevesiasetuksella pyritäisiin ensisijaisesti suojelemaan Itämerä. Tämä ei ollut asetuksen päätavoite, vaan vesistöjen ja pohjavesien paikallisen pilaantumisen ehkäiseminen. Syytökset asetuksen vaatimien toimenpiteiden kalleudesta sitä vastoin olivat paljolti oikeutettuja. Kustannustehottomuutta lisäsi se, että varsinkin asetuksen toteutuksen alkuvaiheessa luotettavaa tietoa puuttui. Tämä johti pahimmillaan heikkolaatuisten, kohteeseen huonosti soveltuvien ja kalliiden puhdistusjärjestelmien asentamiseen. Viranomaisilta puuttui osaamista ja voimavaroja asukkaiden yksityiskohtaiseen neuvomiseen. Jälkikäteen arvioiden lainsäätäjät luottivat aivan liian sinisilmäisesti kaupallisten yrittäjien kykyyn ja haluun tarjota ihmisille parasta mahdollista tekniikkaa. Kärkevä julkinen arvostelu tuskin myöskään innosti viranomaisia myöntämään virheitä tai osallistumaan keskusteluun ja altistamaan itseään vapaaehtoisesti lisäkritiikille.

Kuivakäymälät eivät ole vitsi

Runsas kritiikki johti hajajätevesiasetuksen toteutustapojen ja tavoitteiden uudelleenarviointiin ja sen vaatimusten lieventämiseen. Uudistettu asetukset annettiin 2011.⁸⁶ Voimakas kritiikki kuitenkin jatkui edelleen.⁸⁷ Joulukuussa 2014 ympäristöministeri Sanni Grahn-Laasonen esitti uudistetussa asetuksessa määriteltyjen siirtymisaikojen pidennettäväksi vuoteen 2018 asti ja aloitti lainsäädännön uusien lievennysten selvittämisen.

Hajajätevesiasetuksen kritiikissä nauru kohdistui ympäristönsuojelun toteutustapoihin, mutta ei niinkään itse tavoitteeseen, eli vesien pilaantumisen ja rehevöitymisen torjuntaan. Tämä on selvä ero esimerkiksi petokeskusteluun nähden, sillä suurpedoista puhuttaessa kyseenalaistetaan usein myös se, onko niiden suojelu tietyllä alueella tai koko Suomessa lainkaan tarpeellista. Ero on selvä myös ilmastokeskusteluun nähden. Ilmastoskeptikoiden yksi perusväite on ollut se, että ihmisen toiminta ei aiheuta ainakaan määrittävissä määrin ilmastoon muuttumista. Jätevesipäästöistä johtuvat sinilevähaitat ja muut veden laadun muutokset ovat niin ilmeisiä, että vesiensuojelussa tällainen väite olisi täysin epäuskottava. Tästä huolimatta täsmällisiä syitä ja syyllisiä vaikkapa tietyn järven tai Itämeren rehevöitymiseen on vaikea yksilöidä ja yksittäisen talouden päästöjen vaikutusta kokonaisuuteen on helppoa pitää vähäisenä. Erilaisten päästöjen lisäksi kyse on säätilojen, veden virtausten, vesistön eliöstön ja vesistöjen pohjasedimentteihin varastoituneiden ravinteiden yhteisvaikutuksista.

Hajajätevesikeskustelussa huumori on ollut ennen muuta vastustamisen väline. Sen avulla on leimattu ympäristöviranomaisten vaatimuksia ja asiantuntemusta ja kritisoitu voimavarojen käyttöä ongelman kokonaisratkaisun kannalta toisarvoisiin kohteisiin. Huumorin avulla ei juurikaan ole pyritty edistämään vaihtoehtoisia ja mahdollisesti parempia ratkaisuja. Esimerkiksi kuivakäymälöitä on käytössä vain harvoissa vakituisesti asutuissa asunnoissa. Pelkkä ajatus vedettömästä käymälästä omassa kodissa herättää helposti epäuskoista hymähtelyä, ainakin jos mielikuvia hallitsee mökin takana lymyvä haiseva ja huonosti hoidettu huussi. ”On oikeasti hienoa, että ulosteesta tulee yhdellä vetäisyllä jonkun muun ongelma, eikä se jää haisemaan omalle takapihalle” tilittää toimittaja Jani Suhonen puuceekokemustensa pohjalta.⁸⁸ Parhaimmillaan nykyaikaiset kuivakäymälät tarjoavat kuitenkin hygieenisen, miellyttävän, helppohoitaisen ja halvan vaihtoehdon sille, että huutelemme eritteemme juomakelpoisella vedellä viemäriin ja yritämme sitten puhdistaa synnyttämämme sotkun.

Vesivessojen järkevyydestä on väitelty Suomessa aiemminkin. 1800-luvun lopulla viranomaiset pyrkivät määrätietoisesti estämään vesivessojen käyttöönoton Helsingissä, koska ihmisjätöksiä pidettiin arvokkaana raaka-aineena, eikä vesistöjä haluttu pilata johtamalla niihin ulosteita.⁸⁹ Helsingistä pyrittiin tekemään kuivakäymäläkaupunki, joka kierrättäisi ravinteet kaupungin ja maaseudun välillä. Nopeasti kasvava kaupunki tuotti kuitenkin yhä enemmän ulosteita, joiden kuljettaminen viljelypelloille tynnyreissä oli hankalaa. Lukuisat huussit ja käymäläkuopat tuottivat viihtyvyshaittoja ja niiden pelättiin saastuttavan kaivoja. Niinpä 1900-luvun alkuvuosina vesivessat sallittiin ja viemäriverkkoa ryhdyttiin käyttämään myös ulosteiden kuljetukseen. Vesiklosetista tuli statussymboli.

Alun perin riukuun ja kuoppaan perustuva kuivakäymälöiden tekniikka on kehittynyt sadassa vuodessa aivan uudelle tasolle. Vaikka vesien pilaantumiseen liittyvät ongelmat on osin saatu ratkaistua puhdistamojen avulla, ihmisten jätösten sisältämien ravinteiden kierrätys takaisin ravinnon tuotantoon ei edelleenkään toimi. Tämän takia käymäläkeskustelu olisi syytä käynnistää uudelleen.

Kuivakäymälöille naureskelu on lyhytnäköistä pelkästään sen takia, että maailmassa on arviolta 2,3 miljardia puutteellisesta sanitaatiosta kärsivää ihmistä. Heistä miltei 900 miljoonalla ei ole käytössään minkäänlaista käymälää, eikä muuta mahdollisuutta kuin tehdä tarpeensa ojanpenkalle, kuoppaan tai muovipussiin.⁹⁰ Ulosteperäiset taudit tappavat vuosittain miljoonia ihmisiä. Vesipulasta kärsivässä maailmassa näitä ongelmia tuskin kannattaa yrittää ratkaista lisäämällä veden käyttöä vessoissa.

Mitä huumorilla tehdään?

Esimerkkejä ympäristöpolitiikasta

Huumori on tärkeää myös tietoon perustuvassa päätöksenteossa

Puhe totuudenjälkeisestä ajasta on paljolti liioiteltua.¹ Tosiasiassa faktat ja asiantuntijuus ovat korostuneet viime vuosikymmenien ympäristökeskustelussa. Ympäristönsuojelijat vetoavat yhä useammin arvojen sijaan tieteellisiin tosiasioihin ja ympäristölainsäädännön muutotarkkoihin määräyksiin. Tämä liittyy yleisempään yhteiskunnalliseen kehitykseen, jossa poliittisia päätöksiä pyritään perustelemaan arvopohjaisten tavoitteiden sijaan asiaperusteisella tiedolla. Asiantuntijuuden hallitsemassa yhteiskunnassa tukeudutaan siihen, mitä pidetään totena, eikä niinkään siihen, mikä mielletään hyvänä tai oikeana.

Asiantuntijuus
nurin
nauramalla

Asiantuntijatiedon painottumisesta huolimatta käytännön päätöksiä ei tehdä juuri milloinkaan pelkästään tieteellisten faktojen perusteella. Tietoon nojaavan näyttöperustainen politiikka (evidence-based policy) lipsuu helposti politiikkaperustaiseksi näytöksi (policy-based evidence), jossa faktat valikoidaan siten, että niillä voidaan perustella miltei mikä tahansa etukäteen sopivaksi katsottu toimintatapa.² Näyttöperustainen politiikka toimii parhaiten silloin, kun päätöksiä tehdään tarkasti rajatuista ja selkeästi määritellyistä ongelmista, joihin liittyvien toimenpiteiden todennäköiset seuraukset pystytään arvioimaan luotettavasti. Ympäristöongelmat ovat tällaisia vain harvoin.

Ympäristökysymykset ovat usein niin sanottuja viheliäisiä tai pirullisia ongelmia (wicked problem) joita ei pystytä ratkaisemaan pelkän tieteellisen tiedon avulla.³ Viheliäiset ongelmat ovat epämääräisiä, ne voidaan rajata ja määritellä monin eri tavoin ja niitä koskeva tieto on epävarmaa ja nopeasti muuttuvaa.

Mahdolliset ratkaisut ovat luonteeltaan erilaisia eikä niiden paremmuutta ole helppoa vertailla. Niihin liittyy sivuvaikutuksia, joiden merkitys voi olla suurempi kuin toimenpiteen aiottu vaikutus. Ympäristökysymyksiin liittyy myös tyypillisesti suuri kirjo toisistaan poikkeavia arvoja, asenteita ja taloudellisia etuja, joiden yhteensovittaminen on vaikeaa.

Parhaimmassa tapauksessa asiantuntijuuden korostuminen ja arvostus yhteiskunnassa johtaa siihen, että hedelmätön kiistely eri mielipiteiden välillä muuntuu perustelluksi keskusteluksi, jossa mielipiteitä yrittään aidosti perustella luotettavan asiatiedon avulla. Erityisen onnistunutta keskustelu on, jos osallistujat ovat valmiita muuttamaan mielipiteitään silloin, kun asiaperusteet niin vaativat. Yleensä näin ei käy, sillä ihmisten on vaikeata olla avoimia uudelle tiedolle. Omia ennakoasenteita ja mielipiteitä tukeva tieto saa tietoisesti tai tiedostamatta enemmän huomiota ja hyväksyntää kuin jo omaksuttuja oletuksia kyseenalaistavat uudet tiedot ja tulkinnot.

Asiantuntijuuden korostuminen ei siis välttämättä paranna päätöksenteon laatua. Ehkä kaikkein vaarallista on, jos arvokeskustelun tarvetta ei edes tiedosteta, ja päätökset perustellaan arvovapaaksi oletetulla tiedolla, joka on vain näennäisesti luotettavaa ja kattavaa. Tämä vaara on ilmeinen vaikkapa silloin, kun pitkän aikavälin vaikutukset ja epävarmuudet sysätään keskustelussa syrjään ja päätökset tehdään pelkäämään lyhyen aikavälin taloudellisia hyötyjä kapeasti korostaviin ”faktoihin” perustuen.

Asiantuntijuus ei ole absoluuttista

Tietoon perustuvat päätökset voidaan haastaa esittämällä asiantuntijuus epäilyttävässä valossa. Tutkimustietoa voidaan esimerkiksi leimata niin sanotuksi nollatutkimukseksi, jossa verorahoja tuhlataan päivän selvien asioiden selvittämiseen. Näin teki Hämeen Sanomat kommentoidessaan Oulun yliopiston tutkimusta, jossa selvisi että noin 14–15 asteen ulkolämpötila on ihmisten hyvinvoinnille otollisin.⁴ Sekä kylmempi että lämpimämpi sää lisää terveysriskejä. Lehti nälvi tätä tulosta vertauksella tilastoon, joka osoittaa että ihminen on onnellisimmillaan kun toinen jalka on kiehuva ja toinen jäätyneessä vedessä. Tutkimuksen taustalla oli kuitenkin vakavia kysymyksiä esimerkiksi äärevöityvän ilmaston ikääntyville tuottamista terveysriskeistä. Pitkien hellejaksojen, liukkaiden nollakelien tai rajuilmojen yleistyminen ei välttämättä aiheuta suuria ongelmia hyväkuntoiselle aikuiselle, mutta heikkokuntoiselle vanhukselle ne voivat koitua kohtaloksi. Tämän takia on oleellista tietää, missä lämpötilassa riskit ovat vähäisimpiä.

Asiantuntijuutta on usein tehty naurettavaksi luomalla kuva ihmisten arjesta ja talouden realiteeteista irtautuneesta erikoisalan asiantuntijasta. Kari Suomalaisen piirtämiin Helsingin Sanomien pilakuviin ympäristötutkimus nousi vuonna 1986 kuvitteellisen erikoistutkija Raimo Murjun muodossa.⁵ Tuolloin kansainväliset ympäristökysymykset olivat nousseet julkiseen keskusteluun ja tutkijoita tarvittiin selvittämään kansalaisille haposateiden, radioaktiivisen säteilyn, yläilmakehän otsonikadon, biodiversiteetin ja kasvihuoneilmiön kaltaisia uusia ja hankalasti hahmotettavia käsitteitä. Murju oli yleistieteilijä, ”päivystävä dosentti” joka saattoi kommentoida mitä tahansa ilmiötä. Murjulla oli koomisen lapsenomaisen ja todellisesta maailmasta tietämätön ilme, kravatti ja kituliaasti kasvava parta. Piirroksissa hän esitteli ylpeänä tutkimuksiaan, joista ei ollut vähäisintäkään hyötyä kenellekään, mutta jotka usein tekivät yksinkertaiset asiat monimutkaisiksi.⁶

Hieman erilainen ympäristöasiantuntijan karikatyyri esiintyi 1990-luvulla TV-sarja Kummelin ympäristöongelmia ja ihmiskunnan kehitystä käsitelleissä Ympäristöruutu-sketseissä. Sketseissä ympäristöviranomaisen olemuksen kiteytti valtion ohjeistamispäällikkö, valtiotieteitten maisteri Jaakko Parantainen. Hahmon humoristisuus perustui kärkevään kritiikkiin, joka useimmiten kohdistui aivan muuhun kuin puheena olleisiin ympäristökysymyksiin. Tuolloin ympäristöhallinto oli jo vakiintunut ja ympäristöasioita hoitavia virkamiehiä oli palkattu niin kuntiin kuin valtion virastoihin. Ympäristöviranomaisista oli tullut tutkijoiden rinnalle asiantuntijoita, jotka toimeenpanivat ympäristösäädöksiä ja kertoivat kansalaisille ympäristön tilasta. 1990-luvun lopulla ja 2000-luvulla kansainvälisyys lisääntyi ja erityisesti EU-säädöksiä tulkitsevista viranomaisista ja poliitikoista tuli uudenlainen karikatyyrien aihe.

Hullun tiedemiehen jäljillä

Raimo Murju ja Jaakko Parantainen kuvastavat ympäristötutkimuksen ja ympäristöviranomaisten nousua uudennaisiksi todellisuuden määrittelijäksi. Huumorin paradoksaalisen perusluonteen mukaisesti ne esittävät kohteensa jollakin tapaa naurettavana, mutta samalla tunnustavat kohteensa vakavasti otettavaksi. Murjun ja Parantaisen hahmot pohjautuvat hullun tiedemiehen stereotyypille. Hullusta tiedemiehestä on lukemattomia muunnelmia, keskiajan kullankiilto silmissään touhunneista alkemisteista nykypäivän pelipelottomiin ja pähkähulluihin professoreihin.⁷ Harmittomimpia esimerkkejä ovat sarjakuvista tutut Muumien kasvitieteilijä Hemuli ja Tintin huonokuuloinen ja hajamielinen professori Tuhatkauno. Toisesta ääripäästä löytyvät muun muassa hirviömäisen ihmishahmon kokoon harsinut tiedemies Victor Frankenstein ja itse hirviöksi muuttuva Dr Jekyll.

Hullun tiedemiehen stereotyyppi korostaa miehisyyttä ja esittää nimenomaan miehet tiedon haltijoina. Ympäristönsuojelu on innoittanut fiktion tekijöitä luomaan myös joitakin naispuolisia tutkijahahmoja. Fantasiaa ja camp-huumoria yhdistävässä Batman ja Robin (1997) -elokuvassa yksi päähahmoista on Myrkkymuratti (Poison Ivy). Elokuvassa hän on alun perin trooppisiin kasveihin erikoistunut kasvitieteilijä, joka joutuu murhatuksi, mutta herää yllättäen henkiin. Seksikkääksi ihmisen ja kasvin yhdistelmäksi uudelleensyntyneessä naishahmossa yhdistyy henkilökohtainen kosto feminiinisesti sävyttyneeseen liioiteltuun huoleen kasvikkunnasta.

Kotimaassa tiedemiehen ja supersankarin stereotyyppiä parodisoi Ekomies, joka pelasti maailmaa kierätysvinkeillään vuosina 1995–2001 lähetetyssä Yleisradion Ekoisti-ohjelmassa. Ekomies parodisoi myös mielikuvaa nuhteettomasta ja kaikkietävästä ympäristönsuojelijasta, joka puolustaa aina pyyteettömästi hyviä asioita, antaa äänen heikoille ja hyväksikäytetyille luontokappaleille ja näyttää mallikelpoista moraalista esimerkkiä. Absurdi sankariluonnonsuojelija asettui kaikkien muiden yläpuolelle puolustaessaan tinkimättömän suoraselkäisesti ihanteitaan niin virkavaltaa kuin suuryrityksiäkin vastaan ja osatessaan erehtymättömästi lajitella pienimmätkin roskat kierrätystä varten.

Tieteellinen asiantuntijuus on määritelmällisesti poliittisesti neutraalia. Tästä huolimatta asiantuntijoiden epäillään usein edustavan ennemminkin jotakin tiettyä arvomaailma kuin puolueetonta tiedettä. Ympäristöasiantuntijat leimataan usein lähtökohtaisesti vasemmistolaisiksi. Tietokirjailija Tommi Uschanov kärjistää tällaisen asiantuntijan risupartaiseksi päivystäväksi dosentiksi, joka on kahlinnut itsensä puuhun ja jonka suusta pulppuaa sarjana haihattelevia vaatimuksia maailman parantamiseksi.⁸ Oikeistolaisesti suuntautuneen asiantuntijan stereotyyppi on Uschanovin mukaan vaikutusvaltainen kauppatieteilijä, joka latelee totuuksiaan vapaan kilpailun autuudesta. Tällaisilla yksiulotteisilla stereotypioilla ei ole todellisuuden kanssa juurikaan enempää tekemistä kuin elokuvien tärähtäneillä tutkijahahmoilla. Silti niillä voidaan rakentaa eroja ryhmien välille ja niitä voidaan käyttää lyömäaseena yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Kamppailua järkivihreydestä

Tieteen ohella myös politiikassa kamppaillaan siitä, kuka on vakuuttavin asiantuntija. Vihreä puolue on pyrkinyt sanoutumaan irti ideologisesta oikeisto–vasemmisto -jaottelusta ja ilmoittanut olevansa sen sijaan edellä. Vihreiden esittämä peruste edelläkävijyydelleen on heidän omasta mielestään ennakkoluuloton ja tietoon perustuva politiikka. Muut puolueet eivät ole tätä uutta jaottelutapaa omaksuneet. Taka-alalle jättäytymisen sijaan useimmat muut puolueet ovat omaksuneet ainakin julkilausumien tasolla vihreiden

kannattamia ympäristöarvoja ja -tavoitteita. Vihreiden ”edelläkävijyyttä” vastaan on hyökätty myös luomalla mielikuvaa ympäristöhuolta aatteellisista syistä suhteettomasti paisuttelevasta puolueesta, jonka perimmäinen tarkoitus on kerätä itselleen äänestäjiä ja valtaa.

Ilmoittautumalla sekä vihreäksi että järkeväksi voidaan leimata kaikki muut ei-järkeviksi tunteiden pohjalta toimiviksi haihattelijoiksi tai ympäristökysymyksistä piittaamattomiksi ei-vihreiksi. Kokoomus linjasi vuonna 2008 järkivihreyden vastapainoksi ideologiselle ilmastopolitiikalle.⁹ Järkivihreys näkyi varsinkin syksyllä 2014 ympäristöministeriksi nousseen Sanni Grahn-Laasosen asialistalla. Kokoomuksen järkivihreydessä painotettiin eri vaihtoehtojen kustannustehokkuuden vertailua. Keskustapuolueen nuorten järjestö puolestaan painotti 2010 ruokaturvakampanjassaan keskustalaisen järkivihreyden edellyttävän sitä, että elintarvikkeiden tuotanto saadaan mahdollisimman omavaraiseksi kaikkialla.

Vihreät perustivat 2012 puolueen sisälle JärkiVihreät ry:n. Tämä yhdistys pyrkii kehittämään puolueen toimintakulttuuria ammattimaisemmaksi muun muassa hyödyntämällä yritysmaailmasta tuttuja käytäntöjä. Yhdistyksen puheenjohtajan mukaan vihreiden harrastelijamaiset toimintatavat olivat rajoittaneet puolueen kasvua ja puolueesta vallitsi julkisuudessa ”aika ituhippimäinen kuva”.¹⁰ Aiemmin Suomessa toimi myös Järkivihreät-järjestö, jonka pieni joukko pääosin kokoomustaustaisia nuoria perusti vuonna 2001.¹¹ Tämä järjestö kampanjoi erityisesti ydinvoiman lisärakentamisen puolesta. JärkiVihreät ry:n puheenjohtajan mukaan yhdistystä perustettaessa ei oltu tietoisia Järkivihreistä.¹⁰

Puolueiden lisäksi muutkin tahot ovat ilmoittaneet olevansa järkivihreitä. Järkivihreyttä on korostettu esimerkiksi kuntien markkinoinnissa. Forssa, Humppila, Jokioinen, Tammela ja Ypäjä ovat yhteisessä elinkeinostrategiassaan nimenneet alueensa ”jarkivihreäksi Forssan seuduksi”. Strategiassa korostetaan innovatiivisuutta, ympäristöystävällisyyttä, kestäväää kehitystä ja vihreää liiketoimintaa.¹² Taloudellista dynaamisuutta korostavan strategian ero on selvä vaikkapa ekokuntana aiemmin tunnetuksi tulleeseen Suomussalmen kuntaan. Vuonna 1981 Suomussalmi julistautui kunnanvaltuuston päätöksellä maailman ensimmäiseksi ekokunnaksi. Kunnan tavoitteena oli ihmisen talouden sopeuttaminen alueen luonnonvaroihin siten, että kaikkien uusiutuvien luonnonvarojen tuotto ja kylien elinkelpoisuus pysyy hyvänä. Tällaisia strategioita, joissa ekologinen kestävyys asetetaan tärkeämmäksi kuin talous, ei ympäristökysymysten nauttimasta arvostuksesta huolimatta pidetä nykyisin kovin uskottavina.

Järkivihreys kumpuaa osin samoista ajatuksista kuin erityisesti Yhdysvalloissa 1980-luvun lopulta lähtien virinneet luonnon ”järkevää käyttöä” (wise use) edistävät järjestöt ja ideologiat. Niissä perusajatus

on, että ihmisellä on oikeus ja jopa velvollisuus hyödyntää luontoa oman hyvinvointinsa edistämiseksi. Yhdysvalloissa kyse oli myös oikeistolaisesti suuntautuneiden ajatushautomoiden, yritysten ja järjestöjen hyökkäyksestä tiukkenevaa ympäristösääntelyä vastaan.¹³ Järkivihreydellä onkin monia sävyjä. Kyse voi olla kiristyvien ympäristösäädösten vastustamisesta tai jopa pyrkimyksestä leimata ympäristönsuojelun vaatimukset ekofasistiseksi ääriilikehännäksi, mutta myös asiallisesta kritiikistä tehottomia ympäristönsuojelun keinoja vastaan ja aidosta halusta lisätä ympäristöpolitiikan vaikuttavuutta. Pohjimmiltaan kyse on muiden ryhmien alentamisesta, sillä järkivihreäksi on vaikea julistautua ilman ettei muita ryhmiä leimattaisi samalla järjestömieksi.

Huolella huvittajat

Viihdeteollisuus hyödyntää ympäristöhuolta

Huumori voidaan kohdistaa tiettyyn yksittäiseen henkilöön, mutta myös laajemmin vallitseviin arvoihin, käytäntöihin ja tavoitteisiin. Erityisesti satiirin tavoitteena on vallitsevien totuuksien kyseenalaistus ja moraalisten opetusten antaminen. Satiirisia piikkejä vallanpitäjiä kohti heitteli muun muassa kirjailija Erno Paasilinna (1935–2000). Teoksessaan *Yksinäisyys ja uhma* hän kuvasi soutamalla tehtyä kalastusretkeään tunnetun ympäristöajattelijan ja ammattikalastaja Pentti Linkolan kanssa.¹⁴ Kirjoituksensa lopuksi Paasilinna mietiskeli talouden ironista toimintalogiikkaa, jossa talouskasvua katkerasti vastustavan ja omasta halustaan köyhänä elävän Linkolan vaivalla pyytämät kalat matkaavat Helsinkiin rikkaiden teollisuusmiesten ravintolaherkuksi.

Toinen satiirikko, kirjailija Veikko Huovinen (1927–2009) käsitteli tuotannossaan ihmisen luontosuhdetta ja otti ympäristönsuojeluun kantaa erityisesti vuonna 1982 ilmestyneessä novellikokoelmassa *Ympäristöministeri*.¹⁵ Huovinen irvaili tuolloin muodikkaaksi nousseelle luonnonsuojelulle ja romanttiselle alkuperäisen luonnon ihannoinnille. Kirjan taustalla oli 1980-luvun taitteen ympäristöliik ehdintä, erityisesti Kojjärven 1979 paljon huomiota herättänyt protestiliike ja vihreän puolueen nousu valtakunnanpolitiikkaan. Kokoelman nimikkonovelli Ympäristöministeri ennakoi vuonna 1983 perustettua ympäristöministeriötä. Novellissa esitetään satiirinen kuvitelma Suomen ensimmäisen ympäristöministerin ensimmäisestä työpäivästä. Novelli kommentoi monimerkityksellisesti idealismin suhdetta vakiintuneisiin valta-asetelmiin. Siinä uusi ministeri hahmottaa tulevan työnsä haasteita talouselämän ja luonnonsuojelijoiden ristipaineessa. Ihanteena hänellä on liioitellun idyllinen mielikuva aidosta luontosuhteesta, jota ministerin tulisi työssään

vaalia. Novellin lopussa aidon luonnon puolustaminen näivetty kuitenkin toiveeksi saada työhuoneeseen viherkasveja ja Wrightin lintumaalauksia.

Ylivoimainen osa kirjallisuudessa ja muissa medioissa esitetystä huumorista tähtää yhteiskunnallisten kannottojen sijaan ensisijaisesti – usein yksinomaan – viihdyttämiseen. Esimerkiksi suomalaisten television viihdeohjelmien poliittinen satiiri ei läheskään aina kohdistu vallankäyttöön ja yhteiskunnan rakenteisiin, vaan tyytyy vitsailemaan yksittäisten poliitikkojen henkilökohtaisilla ominaisuuksilla ja omituisuuksilla.¹⁶ Poikkeuksiakin löytyy, kuten ajankohtaisia uutisia ruotivat uutissatiirit Uutisvuoto (1998–), YleLeaks (2011–2016) ja Noin Viikon Uutiset (2014–2017). Niissä satiiri pureutuu myös toimijoiden välisiin valtasuhteisiin, poliitikkojen pyrkymäisyyteen ja virkamiesten paisuvaan valtaan.

Piirrossarja ympäristönsuojelun puolesta puhujana

Valtavirran viihdeteollisuus pikemminkin peittää kuin paljastaa ympäristöongelmien kaltaisia ahdistavia asioita. Jotkut kansainväliset viihdeohjelmat kuitenkin onnistuvat huvittamaan ympäristöhuolella. Simpsonit ja South Park -piirrossarjat ovat tunnettuja esimerkkejä kanta-aottavista piirrossarjoista, jossa käsitellään silloin tällöin myös ympäristöaiheita. Matt Groeningin luoma Simpsonit (The Simpsons) on pisimpään yhtäjaksoisesti Yhdysvaltain kansallisilla televisiokanavilla parhaaseen katseluaikaan esitetty TV-sarja. Sarja parodisoi ihannekuvaa amerikkalaisesta perhekeskeisestä elämänmuodosta ja käsittelee satiirisesti ajankohtaisia yhteiskunnallisia aiheita koulukiusaamisesta työelämään ja tasa-arvoon.¹⁷ Sarja rakentuu viisihenkisen Simpsonien perheen ympärille. Ympäristökysymyksiä on sarjassa käsitelty muun muassa perheen tyttären, Lisan kirkasotsaisen huolestuneisuuden ja hänen isoveljensä Bartin täydellisen piittaamattomuuden kautta.

Sarjan keskeinen tapahtumapaikka on kuvitteellisen Springfieldin kaupungin ydinvoimala, jossa perheen isä Homer Simpson työskentelee (täysin epäpätevänä ja äärimmäisen laiskana) turvallisuusvastaavana. Muutkin ydinvoimalan työntekijät näyttävät olevan autuaan tietämättömiä tai välinpitämättömiä ilmeisistä turvallisuusriskeistä, kuten vihreän hohtavana hehkovasta ydinjätteestä, jota tursuaa voimalan eri puolilla. Voimalan huonokuntoisuuden takia se on rekisteröity kanarialinnun nimiin, jottei todellinen omistaja, kaupungin rikkain mies Montgomery Burns, joutuisi vastuuseen onnettomuustilanteessa. Vakava onnettomuus oli lähellä muun muassa kolmannen tuotantokauden jaksossa Voimalan sankari, jossa vain Homerin sattumanvarainen napinpainallus esti täystuhon. Ympäristösosiologisessa riskitutkimuksessa samaa teemaa on kuvattu muun muassa organisoidun vastuuttomuuden käsitteen avulla; tosiasiaassa

monimutkaisten järjestelmien riskeistä ei ole vastuussa kukaan, vaikka turvallisuus on keskeinen huolenaihe.¹⁸ Esimerkiksi Suomessa ydinvoimaloiden omistajat eivät ole täysimittaisesti vastuussa suuren ydinvoimalaonnettomuuden aiheuttamista vahingoista. Riski tällaiselle onnettomuudelle on olemattoman pieni, mutta riskin toteutuessa kustannukset kohoaisivat niin suuriksi, ettei niitä voida kattaa esimerkiksi toiminnanharjoittajan ottamalla vakuutuksilla.

Ydinvoimala on Simpsonsissa symboloinut ympäristöriskien lisäksi myös suuryritysten piittaamattomuutta ja ahneutta.¹⁹ Eräässä jaksossa kaupungin lähijärvestä löytyy kolmisilmäinen kala, joka on altistunut voimalan radioaktiivisille päästöille. Tämän seurauksena ydinvoimalan johtaja käynnistää tiedotuskampanjan, jonka tarkoituksena on kaikin keinoin välttää rahaa vaativista ympäristöinvestoinneista. Kampanjaan kuuluu muun muassa absurdi väittely evoluutioteorian isän Charles Darwinin kanssa siitä, onko kolme silmää itse asiassa evolutiivinen edistysaskel.

Sarjan pohjalta tehtiin vuonna 2007 valmistunut piirroselokuva *The Simpsons Movie*, jonka pääjuoni käsitteli ympäristöongelmien hallintaa. Elokuvassa Homer Simpson pilaa lemmikkisikansa jätelietteilä Springfieldin kaupungin järven, jonka seurauksena koko kaupunki luokitellaan saastuneeksi. Tämän takia Yhdysvaltain liittovaltion ympäristönsuojeluvirasto (Environmental Protection Agency, EPA) rakennuttaa koko kaupungin ylle lasikuvun. Ratkaisukeino valitaan umpimähkäisesti toinen toistaan epärealistisempien vaihtoehtojen joukosta. Asukkaat jäävät vangeiksi kuvun sisään, lukuun ottamatta pakenemaan pääsystä Simpsonin perhettä. EPA alkaa suunnitella myös koko kaupungin tuhoamista, jottei tieto onnettomuudesta leviäisi. Elokuva kommentoi ihmisten välinpitämättömyyttä luonnosta, mutta myös ympäristönsuojelun ylilyöntejä sekä viranomaisten kaupallisia sidoksia ja osaamattomuutta. Tarinan pääkonna on liittovaltiota ja suuryritysten etua edustava EPA:n johtaja. Elokuvaa onkin pidetty satiirisena kommentointina Yhdysvaltain liittovaltion ja viranomaisten puutteellisena pidetylle toiminnalle New Orleansin kaupungin runnelleen hurrikaani Katrinan (2005) tuhojen hoidossa.

Piirrossarja ympäristönsuojelun kriittikkona

Simpsonsissa ympäristönsuojeluun suhtaudutaan pohjimmiltaan myötämielisesti, vaikka sarjasta löytyy myös kritiikkiä järjestöminä pidettyjä ympäristöpolitiikan vaatimuksia kohtaan. Useimmiten sarjan ympäristökysymyksiin liittyvä huumori rakentuu kärjistyksille, joissa kritiikin pääkohteena on tekopyhyys ja piittaamattomuus ympäristön tuhoutumisesta. Toisen suosittu piirrossarjan, *South Parkin*, perusvire on erilainen. Sarja on astetta anarkistisempi kuin Simpsonit, ja useimmiten sen huumori suuntautuu

ympäristöpolitiikkaa vastaan. South Parkissa ympäristönsuojelu esitetään amerikkalaisten perusarvojen vastaisena, yksilön toimintavapautta rajoittavana säätelynä ja vasemmistolaista ideologiaa edistävänä juonitteluna. Osansa South Parkin kritiikistä ovat saaneet niin ilmastonmuutoksen vaarojen liioittelijat kuin alkuperäisen luonnon ihannoijatkin.²⁰ Esimerkiksi jaksossa ”Kaksi päivää ennen ylihuomista” parodisoidaan ekotrillerielokuvaa *The Day After Tomorrow* (2004). Epäuskottavaan ja kömpelöön juoneen mutta näyttäviin visuaalisiin tehosteisiin perustuvassa elokuvassa ilmastonmuutos aiheuttaa äkillisen, muutamissa päivissä tapahtuvan maapallonlaajuisen kylmentymisen.

South Parkin irvailussa asukkaan joutuvat kohtaamaan kylmentymisen sijaan äkillisen tulvan. Aikuiset esitetään jaksossa ilmastonmuutoksesta ideologisesti kiihkoilevina joukkosieluina, joiden mielestä tulva aiheutuu ilmaston lämpenemisestä johtuvasta vedenpinnan noususta. Muita mahdollisia syitä tulvalle aikuiset eivät suostu ottamaan huomioon. Oikeasti tulva johtuu sarjan päähahmoina olevien lasten leikeistä aiheutuneesta pato-onnettomuudesta. Lapset tunnustavat tekonsa ja yrittävät turhaan vakuuttaa aikuiset syyllisyydestään, mutta aikuiset tulkitsevat tämän jääräpäisesti symboliseksi synnintunnustukseksi siitä, että kaikki ihmiset ovat syyllisiä ilmastonmuutokseen.

South Park kritisoi ihmisryhmien kollektiivista typeryyttä, mutta sarjan perusvireenä on luottamus yksittäisten ihmisten arkijärkeen ja tavallisten kansalaisten omaan neuvokkuuteen ongelmien ratkaisijana.²⁰ Tieto arkikokemusten ulottumattomissa olevista ympäristömuutoksista esitetään sarjassa tämän takia usein naurettavana. Suomalaisessa tulkintakehyksessä South Parkin tapahtumat joutuvat irralleen Yhdysvaltojen yhteiskunnallisesta keskustelusta. Tämän takia sarja näyttäytyy herkästi pelkästään teknisesti kömpelönä, rivouksiin ja räävittömyyteen perustuvana vakiintuneiden arvojen rienauksena. Toki sarja on tätäkin, mutta kotimaassaan South Park on myös kommentoinut terävästi päivänpolttavia aiheita. Teknisesti yksinkertaisen ja nopeasti käsikirjoitettujen jaksojen tuotantoaikataulu on nopeimmillaan vain muutamia viikkoja, mikä mahdollistaa ajankohtaisten kysymysten käsittelyn.

Simpsonien ja South Parkin erilaiset näkökulmat osoittavat, että huumorin avulla voidaan luoda hyvin eri tyyppisiä näkökulmia ympäristönsuojeluun. Kummankin sarjan tärkein tavoite on saada runsaasti katsojia ja tuottaa televisioyhtiöille taloudellista voittoa, joten yhteiskunnallinen kritiikki on niissä alisteista ihmisten huvittamiselle. Yhteiskunnallisen kriittisyyden ja ihmisten huvittamisen välillä on jatkuva ristiveto, eikä samanaikainen huvittaminen ja ajatusten herättäminen ole helppoa. Tämän takia useimmiten päädytäänkin tekemään joko vakavaa valistusta ympäristökasvatuksellisissa hengessä tai pelkkää komediaa viihdeteollisuuden tarpeisiin.

Huumori kukkii uudissanoissa

Huumorin suuri yhteiskunnallinen merkitys näkyy muun muassa siinä, miten uudet sanat ja käsitteet vakiintuvat kielenkäyttöön.²¹ Kieli elää ja muuttuu jatkuvasti. Osa tätä muutosta on erikoisaloilta tulevien termien vakiintuminen yleiskieleen. Monissa uudissanoissa näkyy humoristista pilkettä. Näitä ovat esimerkiksi **verkkovaari**, jonka vastakohta voi olla **digikätky**. Myös ympäristö- ja luontokysymykset ovat viime vuosikymmeninä tuoneet suomen kieleen lukuisia uudissanoja, joista monissa on leikkilinen tai irvaileva vivahde.²²

Oheiset esimerkit on poimittu Suomen Kuvalehden ja Mitä Missä Milloin -kirjasarjan vuosittain julkaisemista uudissanojen listauksista. Näihin listauksiin valikoidaan julkisuudessa paljon esillä olleita tai käyttöön tulleita sanoja. Listausten perusteella yleiskieleen ponnahtaa vuosittain useita ympäristökysymyksiin liittyviä termejä. Eko- ja ympäristö -alkuisten yhdyssanojen rinnalle on viime vuosina ilmaantunut laajempi valikoima eri tavoin ympäristöön liittyviä käsitteitä.

Erityisesti ilmastokeskustelussa on syntynyt uusia ilmaisuja. **Grogilasiteorian** mukaan pohjoisen napa-alueen jäätikön sulaminen ei nosta veden pintaa sen kummemmin kuin jääpalojen sulaminen juomalasissa. **Hiilinielu** ei liity huonoon suuhygieniaan, vaan sillä tarkoitetaan metsää tai muuta

viheraluetta, jonka kasvillisuus sitoo itseensä ilma-kehää lämmittävää hiilidioksidia. **Nielurajoitin** puolestaan on katiskan suuaukkoon asennettava vahvike, joka estää esimerkiksi uhanalaisen saimaannorpan pääsyn kalanpyydykseen. Asiatyhteydestään irrotettuna harhaan johtaa myös **materiaalipanos**. Se ei liity räjähdetekniikkaan, vaan tuotteen tai palvelun valmistamiseen tarvittavaan luonnonvarojen kokonaismäärään.

Kepeillä uudissanoilla voidaan kuvata raskaaksi koettuja asioita. **Suklaailmasto** viittaa ilmaston lämpenemiseen, jonka takia talvista tulee niin pimeitä, että ihmiset tarvitsevat suklaata pirsteekseen. Termiä käytettiin etenkin talvella 2006–2007, jolloin lumipeite antoi odottaa itseään poikkeuksellisen pitkään.

Jotkut sanat ovat tahattoman koomisia, ainakin jos niiden merkitystä ryhdytään miettimään tarkasti. Osa sanoista on niin ympäripyöreitä, yleisluonteisia tai ristiriitaisia etteivät ne tarkoita oikeastaan mitään. Millainen oikeastaan on **ympäristömyötäinen** tai **ilmastomyötäinen**? Epämääräisetkin termit, kuten **kestävä kehitys**, voivat kuitenkin olla laajasti käytössä.

Kaikki vuoden sanoiksi valikoidut termit eivät vakiinnu keskustelun kiintotähdiksi, vaan jäävät

nopeiksi tähdenlennoiksi. Sympaattisilta kuulostavat **keräämö** ja **lajikko** eivät jääneet pysyväksi osaksi jätehuollon terminologiaa eikä eläintutkimuksessa käytetty **karvannyhtöasema** ole enää esiintynyt petokeskustelussa.

Ympäristönsuojelusta termit leviävät myös muille elämän alueille. **Luomurinnat** ja **lööppisaasta** ovat esimerkkejä sanoista, jotka eivät sinänsä liity ympäristökysymyksiin. Niiden koomisuus rakentuu siitä, että alun perin ympäristökysymyksiin liittyvät luonnonmukaisen tuotannon ja saastumisen käsitteet on kytketty muihin aihepiireihin, näissä tapauksissa seksuaalisuuteen ja median pinnallistumiseen.

Vesistöjen rehevöitymisestä käyty keskustelu innoitti osaltaan nimeämään 1990-luvun alussa kokoomuksen ja keskustan johtaman hallitusko-
koonpanon vähemmän mairittelevasti **sinilevä-**
hallitukseksi, vaikka hallitus ei erityisesti vesien-
suojaan keskittynytkään. Liiallinen ympäristönä-
kökohtien korostaminen määriteltiin vuonna 2010
viherhumpaksi. Termin toi julkisuuteen SDP:stä
perussuomalaisiin siirtynyt politiikan taustavai-
kuttaja Matti Putkonen, jonka mielestä vasem-
mistopuolueet tanssivat liiaksi vihreän puolueen
tahdissa.

Jotkut uudet sanat ovat nousseet esiin siksi, että ne viittaavat johonkin koomisena tai tragikoomi-
sena pidettyyn ilmiöön. **Pyöriäistentarkastaja**
oli EU-säädösten edellyttämä viranomainen, joka
tarkkaili Itämerellä mahdollisesti liikkuvia pyöriäi-
siä. Surkuhupaisaksi tämän toimenpiteen teki se,
että Suomen vesillä pyöriäiset ovat äärimmäisen
harvinaisia satunnaisia harhailijoita. Termi yleistyi-
kin laajasti tunnetuksi esimerkiksi Suomen oloihin
huonosti sopivasta – toisin sanoen järjettömästä
– EU-säädöksestä. Sitten erillisen henkilön
palkkaamisesta tähän tehtävään on luovuttu.

Teollisuuskin
ottaa
ympäristöhuolen
todesta

Ympäristönsuojelu on noussut vitsailun aiheesta valtaviiraksi

Omassa viiteryhmässä vallitsevista uskomuksista poikkeavia näkemyksiä pidetään usein naurettavina pelkän poikkeavuutensa takia. Talouselämän edustajalle ympäristöaktivistin luontoarvoihin vetoava ja taloudellisista arvoista piittaamaton puhetapa on epäuskottavaa ja toisarvoista. Ympäristöaktivisti voi samalla tavalla kummastella sitä suorastaan mahtipontista vakavuutta, jolla taloushuoliin suhtaudutaan politiikassa.

Ympäristönsuojelu on yhä harvemmin pelkkä vitsi, vaikka se haastaakin vallitsevan talouspuheen. Viime vuosikymmenien aikana ympäristöongelmat on tunnustettu yhä laajemmin vakavasti otettavaksi huolenaiheeksi. Filosofi Sami Pihlström väitti jo vuonna 1998 ympäristökeskustelun käsitettä pohtiessaan yhä useampien ymmärtävän, että ympäristöongelmat ovat vakavia ja ettei ekologinen kriisi ole pelkkä ”hysterisen luontoväen” keksintö.²³ Kymmenisen vuotta myöhemmin TV-kriitikko Kari Salminen ilmaisi saman asian astetta räväkämmin esitellessään ekokylästä kertovaa dokumenttia: ”Realiteeteista mussuttavat talouselämän kätyrit ovat sitä paitsi lopulta luuserijengiä. Kun öljyvarat vähenevät ja ympäristömuutoksen seuraukset kunnolla pamahtavat päälle, yhä useampien ihmisten on elettävä ekokylän hippien tapaan. Tai ainakin sinne päin.”²⁴

Muutamia vuosikymmeniä sitten ympäristöarvojen julkinen puolustaminen vaati paljon enemmän rohkeutta kuin nykyään. Sittemmin TV-kriitikkokin saattaa valtalehden palstoilla ilmaista uskovansa ainakin jossain määrin ”ekohippien” sanomaan, ilman että välttämättä leimautuu epäuskottavaksi. TV-kriitikon kommentti ilmentääkin nykyisen ympäristökeskustelun ristiriitaisuutta. Vaikka idealististen ekohippien puuhastelu voi vaikuttaa huvittavalta, on se pohjimmiltaan tunnustettu järkevämmäksi kuin yhteiskunnan valtaviirassa vallitseva jatkuvan talouskasvun tavoittelu.

Joskus pelkkä yhteisön paine johtaa ympäristönsuojelun julkiseen kritisoimiseen. Tapio Heikkilä on kuvannut ankaraa luonnonsuojelun vastustusta 1990-luvulla Pohjois-Karjalassa, jossa paikalliset asukkaat kokivat valtion luonnonsuojeluohjelmien kurittavan syrjäseutuja.²⁵ Kunnan edustaja haukkui luonnonsuojelua käsitelleessä yleisötilaisuudessa luonnonsuojelijat, virkamiehet, risupartaradikaalit ja heidän ajamansa asiat. Tilaisuuden jälkeen hän tuli kuitenkin pyytämään haukkuja kuunnelleelta ympäristöviranomaiselta anteeksi puheenvuoroaan, jonka hän selitti olleen ”välttämättömän asiaankuuluvaa käytöstä” yleisön tyytyväisenä

pitämiseksi. Hän toivoi myös, ettei puheenvuoroa huomioitaisi, kun alueellisessa ympäristökeskuksessa tehdään päätöksiä maisemanhoitotöistä, jotka työllistävät paikallisia ihmisiä.

Nykyäänkin ympäristöarvoja mollaamalla voi saada sympatiaa, vaikkapa vierittämällä syyn teollisuuden työpaikkojen häviämisestä ympäristönsuojelijoiden harteille. Suomalaisista puolueista kriittisimmin ympäristönsuojeluun on viime vuosina suhtautunut perussuomalaiset. Puolueen ympäristökriittinen linja on henkilöitynyt erityisesti politiikan taustavaikuttaja Matti Putkoseen, joka liittyi puolueeseen 2010 eroten samalla sosiaalidemokraateista (SDP). Putkonen työskenteli aiemmin Metalliliitossa, jossa hän kampanjoi kärkevästi SDP:n harjoittamaa ”punavihreää hössötystä” vastaan ja väitti liian kireän ympäristöpolitiikan johtavan työpaikkojen katoamiseen Suomesta. Ammattiliitot ovat keskeinen SDP:n taustavaikuttaja, joten niiden näkemykset ovat puolueelle tärkeitä. SDP:n puheenjohtaja Jutta Urpilainen kuitenkin varoitteli, että ”Suurempaa virhettä on vaikea kuvitella kuin uskoa, että ilmastopolitiikka on vain joidenkin viherpiiper-täjien koohotusta.”²⁶

Perussuomalaiset herättivät huomiota muun muassa vuoden 2011 alussa julkistamallaan ilmastopoliittisella ohjelmalla, jonka naljailtiin olevan käytännössä suora kopio Metalliliiton aiemmin julkistamasta ohjelmasta. Ohjelmassa kyseenalaistettiin ihmisen vaikutus ilmaston muuttumiseen ja kannatettiin ydinvoimaa halpana energialähteenä. ”Persujen Suomessa ilmastomuutos on peruutettu, koska siitä on perusteellisuudelle haittaa” ironisoi Keskustan kansanedustaja Timo Kaunisto.²⁷ Hän jatkoi purevasti: ”Persujen Suomi on turvallinen maa, jossa hipit eivät jumaliste riekku teollisuuden tosiäijille mistään riskeistä ja kustannuksista. Sähkön pitää olla halpaa ja makkaran punaista.” Kauniston kommentti ilmentää laajempaa asenneilmaston muutosta. Aiemmin naureskeltiin ennen muuta outoja vaatimuksia esittävälle ympäristöaktivisteille, mutta 2000-luvulla naurun kohteeksi joutui myös vihreiden arvojen kyseenalaistus.

Matti Putkosen mielipiteitä kritiikki ei muuttanut ympäristönsuojelulle suosiollisemmaksi. Vuonna 2016 Putkonen muun muassa väitti, että tuulivoimaloiden niin sanotut infraääniallot ovat haitallisia ihmisille ja eläimille, ja että ne räjäyttävät ilmassa lentäviä lepakoita. Varsinkin väite räjähtelevistä lepakoista herätti paljon huomiota, sillä kyse oli yksiselitteisesti väärästä tiedosta. Tapaus osoitti, että naurettavillakin väitteillä voidaan saada runsaasti huomioita ja ainakin ohjata keskustelua pois muista, mahdollisesti epämieluisimmista aiheista. Putkonen itse totesikin TV-haastattelussa, että ”Lepakosta tehtiin tällainen uusi Rapalan viehe, kolmikoukkuinen, jonka heitin sinne toimittajamereen. Ja hups! Tarttui.”²⁸

Pääsääntöisesti ympäristökysymykset otetaan Suomen nykyisessä poliittisessa keskustelussa ainakin julkilausumien tasolla vakavasti. Samoin talouselämän edustajat esittävät enää vain harvoin julkisesti näkemyksiä, joiden mukaan yritysten ei tarvitsisi lainkaan piitata ympäristökysymyksistä. Sen sijaan yritykset pyrkivät julkisessa retoriikassaan korostamaan ympäristö- ja yhteiskuntavastuuta ja sitoutuneisuutta kestävä hityksen edistämiseen.²⁹ Vaikka ympäristönsuojelu on yrityksissä alisteista rahallisen voiton tavoittelulle, on ympäristökysymykset ymmärretty yhä laajemmin osaksi liiketoiminnan normaaleja kustannuksia. Monille yrityksille ympäristönsuojelu tarjoaa myös kokonaan uusia yritystoiminnan mahdollisuuksia.

Kemianteollisuus on esimerkki teollisuudenalasta, joka on joutunut usein vastaamaan ympäristönsuojelijoiden syytöksiin riskien vähättelystä. 1960-luvulla Yhdysvalloissa kemianteollisuuden edustajat hyökkäsivät rajusti tietokirjailija Rachel Carsonia vastaan. Carson esitteli laajan huomion saaneessa teoksessaan *Äänetön kevät* DDT:n ja muiden torjunta-aineiden ympäristö- ja terveysriskejä.³⁰ Hänen uskottavuuttaan pyrittiin murentamaan niin epätieteelliseksi kuin vasemmistolaiseksi leimaamalla sekä virittämällä epäilyjä, että kirja on vain syöpää sairastavan Carsonin yritys löytää syyllinen sairaudelleen. Tieteellinen näyttö kuitenkin osoitti Carsonin huolet pääosin oikeutetuiksi. Carson sai myös voimakasta tukea USA:n presidentti John F. Kennedyltä ja hänen vaimoltaan.³¹

Sittemmin kemianteollisuuden suhtautuminen ympäristöriskeihin on muuttunut selvästi. Italian Seveson (1976) dioksiini-onnettomuuden ja Intian Bhopalin (1984) hyönteismyrkkytehtaan räjähdysen sekä muiden suurten kemikaalionnettomuuksien aiheuttama kielteinen julkisuus on pakottanut kemianteollisuuden ottamaan ympäristöhuolet entistä vakavammin. Kemikaalialan yritykset pyrkivät korostamaan ympäristövastuullisuuttaan muun muassa vapaaehtoisuuteen perustuvalla kansainvälisellä Responsible Care -ympäristöohjelmalla, johon Suomessa on sitoutunut noin sata yritystä.³²

Kokonaan ympäristöarvojen vähättely ei ole yrityksissä loppunut. Vähättely nousee esiin erityisesti silloin, kun ympäristölainsäädännön kiristäminen uhkaa välittömiä taloudellisia etuja. Osin tämän takia julkisessa keskustelussa elää sitkeästi mielikuva ympäristöstä vähät välittävästä talouselämästä. Nämä mielikuvat muuttuvat joissakin tapauksissa hitaammin kuin yritysten toiminta, ja yksittäisetkin onnettomuudet ja väärinkäytökset voivat saada paljon enemmän huomiota kuin ympäristökuormituksen vähittäinen pientyminen kokonaisilla tuotannonaloilla.

Myös epäluulot ympäristöväkeä kohtaan voivat olla syvään juurtuneita ja elää sitkeästi. Esimerkiksi Kaupalehden pääkirjoituksissa ja kolumneissa ympäristökysymysten käsittely muuttui selvästi myötäsukai-

semmäksi 1990-luvun kuluessa, mutta muutos tapahtui vasta sen jälkeen, kun yritykset olivat jo ryhtyneet ottamaan ympäristöasiat entistä vakavammin.³³ Vuosikymmenen alussa lehdessä suhtauduttiin ympäristökysymyksiin vähätellen ja skeptisesti, vuosikymmenen lopussa neutraalisti tai jopa ympäristöhuolta korostaen. Kokonaan epäluulot eivät silti haihtuneet. Usein ”viherpipertäjiä” kolumneissaan piikitellyt Kauppalehden pitkäaikainen päätoimittaja kehui vuonna 2003 eläkkeelle jäädessään suomalaisen journalismin yleistä tasoa, mutta painotti olevansa huolestunut erityisesti ympäristötoimittajista, jotka uskovat asiansa olevan niin hyvä, että heidän ei tarvitse välittää faktoista.³⁴ Todistusaineistoa siitä, että nimenomaan ympäristötoimittajat välittäisivät faktoista vähemmän kuin muut toimittajat ei kuitenkaan ole.

Saman tyyppistä kritiikkiä ympäristötoimittajia kohtaan esitti myös Talvivaaran kaivoksen mediakäsittelyä kirjassaan ruotinnut toimittaja Marko Erola.³⁵ Hänen mukaansa huolestuttavaa on erityisesti se, että kaivoksen ympäristövaikutuksia kuvailleet uutiset loivat liioiteltuja mielikuvia haittojen vakavuudesta ja laajuudesta. Tällainen ongelmia liioitteleva uutisointi vaikeutti Erolan mukaan rahoituksen saamista kaivoksen toiminnan kehittämiseen.

Näistä huolista huolimatta juuri faktatiedon eli luotettavaan tutkimukseen pohjautuvan ympäristötiedon lisääntyminen on tärkein yksittäinen syy ”viherpiperryksen” muuttumiselle vakavasti otetuksi huolenaiheeksi. Ympäristötoimittajat toki syyllistyvät riskien liioitteluun, ylilyönteihin ja liiallisiin yksinkertaisuuksiin siinä kuin muutkin toimittajat. Räväkät otsikot eivät ole ympäristöuutisoinnin erityispiirre, vaan ne ilmentävät kaikkea uutisointia ohjaavaa huomiohakuisuutta. Nimenomaan ympäristöuutisoinnissa on kuitenkin usein tieteellinen pohjavire. Pohjimmiltaan ympäristöuutiset kertovat ennen muuta luonnontieteen tuottamasta tiedosta. Rikoksista, politiikasta tai taloudesta uutisoidessa tutkimustiedon merkitys on paljon vähäisempi, urheilu- tai viihdeuutisista puhumattakaan.

Tutkimus auttaa uskomaan näkymättömään

Luonnon monimuotoisuuden maailmanlaajuinen hupeneminen, ilmastonmuutos ja yläilmakehän otsonikato ovat esimerkkejä vaikeasti havaittavista, laaja-alaisista ja pitkäkestoisista ympäristökysymyksistä, joihin liittyy monipolvisia syiden ja seurausten ketjuja. Niitä ei voi luotettavasti havaita pelkkien ihmisaistien avulla. Usko niiden olemassa oloon perustuu tietoon, jota saadaan monimutkaisilla ympäristön seurantalaitteilla. Yläilmakehän otsonikadosta käytiin kiivasta kiistelyä 1980-luvulla. Kansainvälisten neuvottelujen tuloksena allekirjoitettiin Montrealissa 1987 pöytäkirja, jossa sovittiin otsonikerrosta heikentävien aineiden käytön vähentämisestä. Sittenmin päästöjen vähennysvaatimuksia on kiristetty entisestään ja uusia

aineita on otettu mukaan sääntelyyn. Otsonikerroksen suojelua edistäviin sopimuksiin on sitoutunut 197 valtiota.³⁶ Otsonikerroksen toipuminen on alkanut, mutta sen palautuminen entiselleen kestää kuitenkin parhaimmassakin tapauksessa vielä vuosikymmeniä.

Korkealla ilmakehän stratosfäärissä sijaitseva otsonikerros suojaa maapalloa auringon haitalliselta lyhytaaltoiselta ultraviolettisäteilyltä. Otsonikerroksen tuhoutuminen tarkoittaisi nykyisen kaltaisen elämän edellytysten loppumista maan pinnalta. Kyseessä on siis aivan kirjaimellisesti maailmanlopun uhka. Ironista kyllä, tämä uhka aiheutuu kemikaaleista, jotka otettiin käyttöön paljolti juuri siksi, että niitä pidettiin turvallisempina kuin aiemmin käytettyjä kemikaaleja. Maan pinnan lähellä CFC-aineet, halonit, freonit ja muut otsonia yläilmakehässä tuhoavat aineet ovat reagoimattomia, turvallisia ja monikäyttöisiä. Niitä käytettiin laajasti muun muassa kylmälaitteissa ja erilaisissa suihkepulloissa. Käytössä niitä tihkuu ilmaan, josta ne vähitellen kulkeutuvat yläilmakehään. Stratosfääriin päästyään ne voimistavat otsonia hajottavia kemiallisia reaktioita. Nämä kemialliset reaktiot ja niistä aiheutuva otsonikerroksen heikentyminen ovat voimakkaita napa-alueiden lähellä. Otsonikerroksen heikentyminen havaittiin 1980-luvun puolivälissä Etelämantereen yltä.³⁷ Tällöin huomattiin, että seurantatuloksia analysoiva tietokoneohjelma oli pitänyt pieniä otsonimääriä osoittavia mittaustuloksia virheinä ja poistanut ne automaattisesti mittaustuloksista.

Otsoniaukosta tuli nopeasti uhka, joka herätti suurta huolta teollisuusmaissa. Julkinen keskustelu oli vilkasta esimerkiksi Australiassa, jonka yllä otsonikerros näytti heikentyvän erityisen nopeasti. Pelkoa herätti erityisesti ihosyöpäriskien kasvu, sillä otsonikerroksen heikentyminen lisää syöväälle altistavaa auringon UV-B säteilyä maan pinnalla. Keskustelun siivittämänä YK:n ympäristöjärjestö UNEP aloitti kansainväliset neuvottelut, joissa avainasemassa oli Yhdysvaltain suhtautuminen.

Presidentti Ronald Reaganin (1911–2004) hallinnon yksimielisyys säröili otsonikysymyksessä pahasti, sillä kansainväliseen ympäristösopimukseen sitoutuminen oli vaikeaa yrittämisen vapautta painottavalle oikeistolaiselle hallinnolle. Yhdysvaltain lopullisen kannan ratkaisivat hyvin pienet asiat, kuten sisäasiainministeri Donald P. Hodelin varomaton lausunto, jonka mukaan otsonikerros ei olisi ongelma, jos ihmiset vain käyttäisivät suojaverhoja ja laittaisivat ulos mennessään päähänsä aurinkolasit ja leveälieriset hatut.³⁸ Tämä tutkimustiedon sivuuttava ja ongelmaa vähättelevä lausunto herätti vihastusta, mutta myös huvittuneisuutta. Sille naurettiin muun muassa pilakuvissa, joissa niin lehmät, koirat kuin puutkin pukeutuivat hattuihin ja käyttivät aurinkolaseja. Riskien vähättelystä syytetty Reaganin hallinto taipui allekirjoittamaan Montrealin päästöjä rajoittaneen pöytäkirjan.

Poliittisessa kiistelyssä huumorin onnistunut tai epäonnistunut käyttö voi kääntää tasaväkisen väittelyn kumpaan tahansa suuntaan. Huumorin avulla pelkkä abstrakti tutkimustieto on helppo leimata liian epävarmaksi tai epäuskottavaksi erityisesti silloin, kun arkikokemukset eivät selvästi tue tutkimustuloksia. Tämä on näkynyt erityisesti ilmastokeskustelussa. Pakkasen keskellä on helppo naureskella ilmaston lämpenemiselle ja satunnainenkin hellejakso voidaan nähdä perusteeksi irvailla ilmastomuutoksen epäilijöille.

Konkreettiset ympäristötuhot ovat toisaalta tehneet joistakin ongelmista niin helposti havaittavia, ettei niiden kieltäminen ole enää mahdollista. Sinileväesiintymien äärellä on vaikea väittää, etteivät ravinnepäästöt rehevöitä vesistöjä, eikä vieraslajien aiheuttamien ongelmien vähättely onnistu citykanien kalvassa puutarhassa. Erityisesti tällaisten ympäristömuutosten kohdalla kiistely ongelmien olemassa olosta muuttuu nopeasti väittelyksi siitä, kuka on ongelmiin syyllinen ja miten ongelmia tulisi ratkoa. Ongelmien ennaltaehkäisy on kuitenkin myöhäistä siinä vaiheessa, kun ympäristön pilaantuminen on edennyt silmin nähtäväksi.

Ympäristökysymysten nousulle yleisesti tunnustetuksi huolenaiheeksi on myös muita syitä kuin tutkimustiedon lisääntyminen ja konkreettiset ympäristötuhot. Ympäristöaktivistien toimintatapojen muutos on yksi syy. Uskottavuuttaan lisätäkseen ympäristöjärjestöt vetoavat arvojen sijaan yhä useammin tieteiliseen tietoon ja taloudellisiin kustannuksiin tai hyötyihin. Kaivinkoneeseen kahliutuneen risupartaisen luonnonsuojelijan rinnalle ovat ilmestyneet kansainvälisten kokousten jakkupukuiset ympäristölobbarit ja räväköiden mielenosoittajien lisäksi tiedotusvälineissä vilahtelevat ympäristöjärjestöjen korostetun hillitysti pelkkää asiaa puhuvat asiantuntijat.

Teollisuuden kemikaalisanastoa

REACH on Euroopan Unionin järjestelmä kemikaalien ympäristö- ja terveysriskien hallintaan. Se perustuu kemikaalien arviointia, lupamenettelyä ja rajoituksia koskevaan EU-asetukseen (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction

of Chemicals). Asetuksen toimeenpanoa tukee ja valvoo Euroopan kemikaalivirasto ECHA, joka sijaitsee Helsingissä. Vuonna 2007 voimaan astunut REACH-asetusta edelsi kiivas keskustelu, jossa ympäristöjärjestöt syyttivät teollisuutta kunnian-

himoisten ympäristötavoitteiden vesittämisestä. Myös monet vihreät poliitikot tuskastuivat teollisuuden vaatimuksiin. Euroopan parlamentin vihreä ryhmä kokosi sanaston teollisuuden REACH-puheesta.³⁹ Sarkastiseen sanastoon koottiin suurten teollisuusyritysten edustajien lausuntoja ja selitettiin mitä lausunnot vihreiden mielestä todellisuudessa tarkoittivat:

”Tuemme täysin REACHin tavoitteita”

- a.) Emme ole samaa mieltä mistään REACHin ydinkohdasta.
- b.) Voimme murentaa lainsäädäntöä tehokaimmin teeskentelemällä suhtautuvamme rakentavasti.

”REACH on liian kallis”

- a.) Emme mitenkään voi käyttää 2,5 prosenttia vuosittaisista tutkimusrahoistamme siihen, että saisimme perustiedot kemikaaleista.
- b.) Tämä ei päde veronmaksajiin: mitä kalliimpaa tiedon hankinta on julkiselle sektorille, sen parempi.
- c.) Ympäristöhaittojen vähentymisestä seuraava yhteiskunnan kokonaiskustannusten pienentyminen ei kiinnosta meitä patkääkään.

”REACH johtaa pienten ja keskisuurten yritysten konkurssseihin”

- a.) Emme välitä hittojakaan pikkuyrityksistä ja mieluusti siirrämme taloudellista taakkaa niille, mutta koska muut välittävät niistä, niin on parempi että mekin teeskentelemme välittävämme.
- b.) Emme halua luovuttaa tietoja kemikaaleistamme pienille yrityksille.

”REACH johtaa siihen, että ainakin 20–40% kemikaaleista poistuu markkinoilta”

- a.) Faktojen esittämisen sijaan lietsomme pelkoa: kukaan ei kuitenkaan lue eikä ymmärrä konsulttiselvitystä, joka osoitti – vaikka me maksoimme selvityksen – ettei yksikään tärkeä kemikaali poistu markkinoilta.
- b.) Pelotellaan omia asiakkaitamme, jotta he ryhtyvät puolustamaan meitä.

”Tarvitsemme vahvan kemikaaliviraston”

- a.) Viedään ensin EU:n jäsenvaltioilta suorat mahdollisuudet puuttua kemikaaliriskeihin.
- b.) Sitten ylikuormitetaan kemikaalivirasto absurdeilla tehtävillä niin, että koko valvontajärjestelmä tukehtuu.

Ympäristönsuojelua luonnehtivat vahvat stereotypiat

Stereotypiat ovat huumorin peruskivi. Stereotyypillä tarkoitetaan voimakkaasti yleistävää ja yksinkertaistavaa kuvausta jostakin ilmiöstä tai toimijasta. Parhaimmillaan stereotyypinen kuvaus voi auttaa hahmottamaan kohteen tyypillisimpiä piirteitä. Termi ymmärretään kuitenkin useimmiten kielteisessä merkityksessä, kaavamaisena ja ennakkoluuloisena suhtautumisena, joka johtaa harhaan yksinkertaistamalla liikaa ja korostamalla suhteettomasti joitakin ominaisuuksia. Pahimmillaan stereotyypioiden avulla pyritään tietoisesti luomaan valheellisia mielikuvia ja johtamaan tarkoituksellisesti harhaan. Tällaisia stereotyyppioita hyödynnetään niin rasistisessa mustamaalauksessa, sotapropagandassa kuin tarpeettomaan kulutukseen yllyttävässä mainonnassakin. Myös ympäristöaktivismiin ja luonnonsuojeluun liittyy vahvoja stereotyyppioita.

Risupartojen
lopun
pärinä

Millainen sitten on stereotyypinen suomalainen luonnonsuojelija? Hän on kotoisin suuresta etelän kaupungista eikä hänellä ole todellista kokemusta luonnon ehdoilla elämisestä. Luonnossa hän käy satunnaisesti protestoimassa, mutta enimmäkseen hän parantaa maailmaa pääkaupungin trendikahviloissa. Kuluneista vaatteistaan ja epäsiististä ulkoasustaan huolimatta luonnonsuojelija on taustaltaan varakas, vähintään keskiluokkainen. Hän on korkeasti koulutettu – tai akateemisia opintojaan ikuisesti jatkava elämäntapa-aktivisti.

Luonnonsuojelijan stereotyyppiin on vuosien varrella liitetty myös muihin kuin varsinaisiin luonto- tai ympäristökysymyksiin liittyviä vaihtoehtoväen piirteitä hippiliikkeestä huumeiden käyttäjiin. Miehet on nähty pitkätukkaisina poninhäntäpoikina ja risupartaisina aseistakieltäytyjinä, naiset villapaitaa kutovina ja lasta yleisillä paikoilla imettävinä hippeinä. Verkkokeskusteluissa usein viljeltyjen luonnehdintojen perusteella luonnonsuojelijat ovat seksuaaliselta suuntautuneisuudeltaan homoseksuaaleja, ruokavalioltaan vegaaneja tai kasvissyöjiä ja poliittiselta kannaltaan kommunisteja tai vähintään vasemmistolaisia.

Ylioppilas kirmailee perhoshaveineen

Yllä kuvaillun kaltainen stereotyyppi anarkistisesta aktivistista on nuori ilmiö luonnonsuojelun pitkässä historiassa. Suomessa luonnonsuojelu miellettiin ennen 1960-lukua lähinnä pienen akateemisen sivistyneistön puuhasteluksi ja toisaalta lasten moraalia kehittäväksi harrastukseksi. Nykyisten luonto- ja ympäristö-

järjestöjen edeltäjiin kuului muun muassa lapsille suunnattu pikkulintujen suojelua edistänyt Toukokuun yhdistys, jonka Zacharias Topelius (1818–1898) perusti vuonna 1870.⁴⁰ Eläinsuojelun kautta Topelius pyrki tukemaan lasten kansallismielistä kasvatusta ja edistämään kristillisiä arvoja, joten matelijat ja petoeläimet eivät tässä yhdistyksessä kuuluneet eläinsuojelun piiriin.

Tutkijat ovat vaikuttaneet vahvasti luontoharrastuksen kehitykseen Suomessa. Maamme vanhin tieteellinen seura on luonnontieteilijöiden Societas pro Fauna et Flora Fennica. Se perustettiin Turussa 1821. Seuran alkuperäinen tavoite oli Suomen suuriruhtinaskunnan eläin- ja kasvimaailman tutkiminen. Luontotunte-
muksen edistäminen oli myös vuonna 1938 perustetun Suomen luonnonsuojeluyhdistyksen tavoitteena. Toimintansa alkuvuosikymmenet yhdistys oli leimallisesti yliopistomiesten akateeminen seura. Ympäristökysymysten laajemman esiin nousun myötä 1960-luvun loppupuolella yhdistyksen luontopainotteisuus herätti kritiikkiä, eivätkä kaikki olleet tyytyväisiä pelkkään ”sinivuokkojen ja siirtolohkareiden suojeluun”.⁴¹ Vuonna 1967 yhdistyksen johtoon valittiin yhteiskuntakriittisenä ja aktiivisena keskustelijana tunnetuksi tullut hyönteistieteilijä Pekka Nuorteva, josta myöhemmin tuli maamme ensimmäinen ympäristönsuojelun professori. Vuonna 1969 Suomen luonnonsuojeluyhdistys muuttui valtakunnalliseksi kattojärjestöksi, Suomen luonnonsuojeluliitoksi, joka yhdisti lukuisia luontojärjestöjä.

Yhteiskunnassa nousee koko ajan esiin uusia liikkeitä, jotka kritisoivat vanhoja toimijoita paikalleen jämähtämisestä. Kun Suomen luonnonsuojeluliitto ja Maailman Luonnon Säätiö WWF vakiinnuttivat asemansa kansalaistoiminnassa ja ympäristöpolitiikan valmistelussa, niitä arvosteltiin uudempien liikkeiden parissa ärhäkkyyden puutteesta. Maan ystävät -järjestöä 1990-luvulla perustamassa ollut kansalaisaktivisti Oras Tynkkynen on muistellut, että järjestön perustamisen taustalla oli turhautuminen siihen, että ”paikalleen sammaloituneet järjestöjohtajat istuivat valtion komiteoissa ja antoivat lausuntoja”.⁴² Myöhemmin Tynkkynen itse siirtyi antamaan lausuntoja kansanedustajana ja muun muassa hallituksen ilmastopoliittisena asiantuntijana.

Luonnon tutkijat, kasvien ja perhosten kerääjät ja lintuharrastajat ovat edelleen vahvasti esillä luonnonsuojelun mielikuvissa. Vanhakantaisen maatalousyhteiskunnan aikana perhosia keränneet älyköt herättivät kummastusta ja ärtymystäkin. Valtaosalle ihmisistä luonto ei ollut lumoutuneen ihmettelyn kohde, vaan arkipäiväinen niukan elannon lähde. Teollistumisen, kaupungistumisen ja ihmisten vapaa-ajan lisääntymisen myötä luontoharrastuksista on tullut aiempaa hyväksytympiä. Harrastajat tuottavat myös tutkijoille tärkeitä tietoja ekosysteemien muutoksista. ”Ihmisten suhtautuminen haavimiehiin onkin muuttunut paljon siitä, kun Pirkka-Pekka Peteliuksen esittämä ylioppilas Larvanto viuhtoi haavin kanssa ympäri

niittyjä valkolakki päässään”, kommentoi perhosharrastaja vuonna 2006 ihmisten asenteiden muutosta.⁴³ Silti koominen ”haavimiehen” stereotyyppi elää yhä vahvana.

Harmittoman akateemisen luontoharrastajan stereotyyppiä on hyödynnetty muun muassa Luontoilta-ohjelmasta tehdyissä parodioissa. Vuonna 1975 aloittanut Luontoilta on pisimpään yhtäjaksoisesti jatkunut suomalainen radio-ohjelma. Siinä asiantuntijat vastaavat kuuntelijoiden luontoaiheisiin kysymyksiin. Kansalaisten kysymyksiin on vastattu myös televisio-ohjelmissa, Suomen Luonto -lehden kysymyspalstalla ja erillisissä kirjoissa. Tunnettua ohjelmaa parodisoitiin jo 1980-luvulla Yömyöhä-radiohupailussa, jossa kuuntelijoiden kinkkisiin kysymyksiin vastasi muun muassa petokalojen tuntija Lintti Penkola.⁴⁴ Häntä ja monia muita asiantuntijoita sekä omituisehkoja luontokysymyksiä esittäviä soittajia esitti koomikko ja näyttelijä Pirkka-Pekka Petelius. Vuonna 2008 Peteliuksesta tuli oikean Luontoillan vakituinen juontaja.

Luonnonsuojelija vakiintuneen järjestyksen uhkana

Omassa maailmassaan elävän, hieman hassahtaneen mutta enimmäkseen harmittoman luonnon tarkkailijan rinnalle on viime vuosikymmeninä työntynyt ulospäin suuntautunut, toimielias ja uhkaavakin aktivisti. Tähän modernin ympäristöaktivistin stereotyyppiin nivoutuu monia luontoharrastajiin liitettyjä piirteitä. Perinteisen luonnon tarkkailijan tapaan moderni ympäristöaktivisti esitetään todellisuudesta vieraantuneena. Äärevimmillään hän on alkuperäistä luontoa ihannoiva idealisti, joka on pakkomielteisesti kiinnostunut uhanalaisista eliöistä, mutta ei lainkaan paikallisten ihmisten elinkeinoista ja hyvinvoinnista.

Maanviljelijän, metsurin, tehtaan työläisen tai muun kritiikin kohteeksi joutuvan silmissä ympäristönsuojelijoiden tavoitteet näyttäytyvät herkästi ylimielisinä ja piittaamattomina pyrkimyksinä lopettaa kaikki elinkeinot, joissa luontoa hyödynnetään.⁴⁵ Tragikoomisimmillaan ekologisiin perusteisiin tukeutuva luonnonsuojelu voikin näyttäytyä hyökkäyksenä paikallisten ihmisten elämäntapaa ja olemassaoloa kohtaan, silloinkin kun se tarjoaisi myös mahdollisuuksia häviämässä olevan perinteisen luontosuhteen ylläpitoon tai antaisi kokonaan uusia elannon lähteitä.

Niin globalisaatiokriitikot kuin eläinaktivistitkin ovat syventäneet ympäristöaktivismiin julkisuudessa liitettyjä radikaaleja sävyjä. Turkiseläimiä luontoon päästäneet niin sanotut kettutyöt leimasivat 1990-luvulla koko ympäristöliikettä, vaikka maltilliset ympäristöjärjestöt irtisanoutuivat selväsanaisesti suoran toiminnan turkistarhaiskuista. Suomessa ei ole esiintynyt ihmisten vahingoittamiseen pyrkivää ekoterrorismia, ja siitä on vain harvoja esimerkkejä ulkomailtaakaan. Silti terroristin leimoja on jaettu hanakasti.

Ympäristönsuojelija joutuu helvettiin

Vitseissä käsitellään usein käänteentekeviä tilanteita, jotka johtavat odotusten vastaiseen lopputulokseen. Yleinen versio tästä teemasta ovat kertomukset kuolleista, jotka selittelevät tekojaan taivaan portinvartijana toimivalle Pyhälle Pietarille. Monissa vitseissä taivaaseen pääsevät hurskaiden sijaan nokkelat ja neuvokkaat, mutta todellisuus portin sisäpuolella voi osoittautua joksikin aivan muuksi kuin odotetuksi autuudeksi. Yhdysvalloista peräisin olevassa vitsissä taivaan portti -teema yhdistetään ammattiryhmistä ammentavaan vitsailuun. Vitsissä ympäristönsuojelijan stereotyyppi esitetään varsin myönteisessä valossa:

Ympäristönsuojelija kuoli ja joutui Pyhän Pietarin puhutteluun taivaan portille.

Pietari tarkistaa papereitaan ja sanoo:

– Jaahas. Nyt kyllä on valitettavasti niin, että nimeäsi ei löydy listalta. Ympäristönsuojelija hämmästy, mutta ajattelee, ettei taivaassa tehdä virheitä ja menee ilmoittautumaan helvetin portille. Hetken ihmeteltyään Paholainen päästää ympäristönsuojelijan sisään. Eikä aikaakaan, kun ympäristönsuojelija ryhtyy ponnekkaisesti vaatimaan parannuksia helvetin ympäristön tilaan. Tämän seurauksena käynnistetään ympäristönsuojeluohjelma, ja pian helvetin lämpeneminen on kurissa, rikkipäästöt loppuneet, kidutettujen aiheuttamat melupäästöt vaimentuneet ja karrelle palaneet maisemat vihertyneet.

Eräänä päivänä Jumala soittaa Paholaiselle ja kysyy ilkkuen:

– Mitenkäs asiat sujuu siellä helvetissä?

Paholainen vastaa iloisena:

– Oikein mainiosti, meillä on puhdas ilma ja vesi, lämpötila on mukavampi ja ruokakin maistuu hyvältä. Saapa nähdä mitä se ympäristönsuojelija laittaa kuntoon seuraavaksi.

Jumala on hetken hiljaa ja huutaa sitten puhelimeen:

– Mitä? Onko teillä siellä ympäristönsuojelija? Sehän on virhe! Lähetä hänet heti paikalla tänne ylös!

Paholainen vastaa:

– Ei käy. Minä pidän hänet mieluummin täällä.

Jumala vaatii ankarasti:

– Lähetä hänet tänne tai haastan sinut oikeuteen!

Paholainen miettii hetken hiljaa, ja kysyy sitten viattomasti:

– Joopa joo, ja mistähän sinä kuvittelet löytäväsi lakimiehen?

Pääministeri Paavo Lipponen herätti alkuvuonna 2001 huomiota luonnehtimalla norjalaisessa sanomalehtihaastattelussa Bellona-ympäristöjärjestön toimintatapaa ekoterrorismiksi. Bellona on kritisoinut muun muassa ympäristöasioiden hoitoa Venäjällä. Saamansa kansainvälisen kritiikin takia Lipponen joutui myöhemmin lieventämään luonnehdintaansa.⁴⁶

Lipposen lausunto herätti huomiota erityisesti sen takia, että lausunnon antoi johtavassa asemassa oleva päättäjä laajalevikkisen sanomalehden haastattelussa. Epävirallisemmissa yhteyksissä huomattavasti rajumpikin kielenkäyttö voi jäädä vaille suurempia reaktioita. Yksityishenkilönä kirjoittanut perussuomalaisten taustavaikuttaja Matti Putkonen luonnehti vuonna 2010 lehtikolumnissaan Greenpeacea, eläinoikeusliikettä ja Maan ystäviä vihreän puolueen ekoterroristijärjestöiksi, joita voi hyvin verrata islamilaiseen Al-Qaida-verkostoon. Putkosen mielestä länsimaiset menettelytavat eivät koske näitä sotajoukkoja, joiden tavoitteena on aiheuttaa ihmishenkien menetystä kaihtamatta mahdollisimman paljon hämmennystä ja pelkoa. Ympäristöjärjestöjen ja Al-Qaidan sotajoukkojen hyökkäyskohteena ovat Putkosen mukaan ydinvoimat ja vääräuskoiset hallitukset. Putkonen epäili, että molempia saattavat rahoittaa suuret ylikansalliset itäiset öljy-yhtiöt.⁴⁷ Todennettuihin tosiasioihin perustuvassa keskustelukulttuurissa tällainen provosointi näyttäytyy epäuskottavana ja naurettavana, mutta tämä ei haittaa, jos tarkoitus on vain vahvistaa omassa kohderyhmässä vallitsevia ennakkoluuloja.

Monimuotoista liikehdintää

Ympäristöliikkeelle on tyypillistä osallistumisen muotojen laaja kirjo. Vain pieni osa ympäristöliikkeiden kannattajista osallistuu mielenosoituksiin tai suoraan toimintaan. Enemmistö harrastaa nojatuoliluonnon-suojelua, jossa osallistuminen rajoittuu luontojärjestön jäsenmaksujen maksamiseen, tykkäämiseen sosiaalisessa mediassa tai television luonto-ohjelmien seuraamiseen. Passiivinen ympäristöjärjestöjen tukeminen ja luontoharrastuksiin osallistuminen jää vähälle huomiolle, vaikka osallistujamäärillä mitattuna kyse on monin verroin laajemmasta toiminnasta kuin näyttävää mediahuomiota saavissa ympäristöprotesteissa ja muussa aktivismissa.

Stereotyyppinen kuva aktiivisista idealisteista ja todellisuudentajunsa enemmän tai vähemmän menettäneistä vaihtoehtoihmisistä on laajasti tunnettu ja määrittää edelleen sitkeästi ympäristöliikkeen julkikuvaa. Ympäristönsuojelua asemoidaan vähättelevien stereotyypioiden kautta silloinkin, kun aidosti halutaan korostaa sen vakavasti otettavaa. Tutkija Johanna Moisanderin mukaan ”Ympäristönsuojelu ei enää ole yksinomaan marginaalisten ’risuparta-aktivistien’ anarkistinen projekti, vaan vakavasti otettava

yhteiskunnallinen kysymys, josta keskustellaan luontevasti myös valtaapitävien keskuudessa.”⁴⁸ Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran yliasiamies Mikko Kosonen vaati puolestaan vuonna 2012, että kaikkien päätöksentekijöiden pitäisi oivaltaa tosiasioiden puhuvan kestävästä kehityksen puolesta: ”Tässä ei ole kyse viherpiipertämisestä, vaan Suomen tulevaisuudesta.”⁴⁹ Vuonna 2015 kaivostekniikkayhtiö Outotecin toimitusjohtaja ja ilmastokysymyksistä kiinnostuneita yrityksiä edustavan Climate Leadership Council -järjestön puheenjohtaja Pertti Korhonen puolestaan vakuutti, että: ”Maailmassa kaikkeen energiaan liittyvän pitää mennä uusiksi. Tämä ei ole viherpiipertämistä vaan kysymys on valtavan vakavasta asiasta.”⁵⁰ Lausunnon perusteella ympäristönsuojelussa oleellista näyttää olevan se, mitä se ei ainakaan ole.

Ympäristöaktivistien outoutta korostava stereotypia marginalisoi luonnonsuojelun pitkän historian. Tosi-asiassa kyseessä ei ole äskettäin keksitty ohimenevä muoti-ilmiö, vaan jo vuosisatoja tai jopa vuosituhansia jatkunut ihmisyyshänke pyrkimys pitää huolta ympäristöstään. Uudenlaiseksi ja oudoksi leimaaminen häivyttää näkyvistä ympäristöhuolen syvälle ulottuvat juuret, samalla kun ympäristöstä piittaamaton toiminta saadaan näyttämään vakiintuneena ja tavanomaisena.

Pahanilmanlintu Linkola

Yksittäisistä ihmisistä kalastaja ja ympäristöajattelija Pentti Linkola on vaikuttanut ympäristönsuojelijan stereotyypin muotoutumiseen luultavasti voimallisemmin kuin kukaan muu yksittäinen suomalainen. Linkola on vuosikymmenien ajan puhunut ja kirjoittanut luonnon puolesta ja näyttänyt itse esimerkkiä muun muassa perustamalla luonnonsuojeluun rahaa keräävän Luonnonperintösäätiön. Hänen julkisuuskuvansa hallitsee mielikuva kiivasluonteisesta ihmisvihaajasta, joka tinkimättömästi puolustaa luonnon etua.

Henkilökohtaisesti Linkola noudattaa vaatimatonta, mahdollisimman pitkälle omavaraistalouteen perustuvaa elämäntapaa. Hänen kritiikkinsä peruskohde on modernin tekniikan mahdollistama ja väestönkasvun ylläpitämä luonnonvarojen liikakäyttö. Omakohtaista luontoasiantuntemusta Linkolalla on erityisesti linnuista, sillä hän on havainnoinut lintulajien kantojen kehitystä vuosikymmenien ajan eri puolella maata. Muodollista ympäristöalan koulutusta hänellä on kuitenkin vain aikoinaan kesken jääneiden biologian yliopisto-opintojen verran.

Kirjassaan *Voiko elämä voittaa?* Linkola esittelee yhteiskunnallisen muutosohjelmansa, joka käytännössä romuttaisi monimutkaiseen tekniikkaan perustuvan elämäntapamme. Väkiluvun alentamiseen ja lihasvoimalla toimivaan perinteiseen maatalouteen perustuvan yhteiskuntamallin hahmoteltuaan hän päätyy

epäilemään että ”- - lukija saattaa ajatella että edellä esitetty on huumoria, mustaa huumoria. Ajatus ei ole aivan typerä, sillä huumori tietävästi versooa ahdistuksesta.” Muutamia rivejä myöhemmin hän kuitenkin tyrmaa yksiselitteisesti epäilykset ajatustensa minkäänlaisesta humoristisuudesta ja toteaa muutosohjelmansa olevan ehdottoman vakava asiakirja ilman hymyn häivää.⁵¹

Linkolan päätelmät poikkeavat niin jyrkästi yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyistä tavoitteista ja toimintamalleista, että ne voidaan naurunalaistaa pelkän poikkeavuutensa takia. Irvien torjuttu ilonpilaaja, joka suljetaan hymähtelyjen ja hörähtelyjen saattelmana todellisuuden ulkopuolelle ja jonka vaatimus vanhaan tekniikkaan palaamisesta käy vain huonosta vitsistä, analysoi professori Kauko Kämäräinen yleistä suhtautumista Linkolaan.⁵² ”Huru-ukon kiihkoiset puheet eivät enää hetkauta eivätkä hätkäytä” kiteyttää puolestaan toimittaja Pirkko-Liisa Kastari, joka vakuuttui luonnontieteilijöiden ilmastonmuutosta koskevista näkemyksistä, mutta ei saman sanoman sisältäneestä Linkolan ”saarnasta”.⁵³

Osa oudoistakin ajatuksista voi ajan saatossa muuttua yleisesti hyväksytyiksi. Linkola ennakoi talouskasvun tavoittelua kritisoivaa 2000-luvun leppoistamis- ja downshifting-keskustelua jo vuonna 1960 kirjoittamassaan esseessä:⁵⁴

”Nykyajattelun hullutuksia kosketeltaessa ei voida unohtaa myöskään ns. työttömyysongelman tragikomedialla: pieni osa kansasta ei mahdu muurahaisiksi talouselämämme kehoon, koska suurempi ja voimakkaampi osa paiskii yli-, yö- ja lomatöitä hampaat irvessä. On järkyttävää, että ongelmalle on ylimalkaan etsitty mitään muuta ratkaisua kuin työajan lyhentäminen – josta samalla ylen terveellisenä palkkiona seuraisi elintason pieni putoaminen.”

Puoli vuosisataa sitten Suomi oli nykyistä paljon nykyistä köyhempi, raskaasta sodasta ja jälleenrakennuksesta selvinnyt maa. Puhe taloudellisen elintason pienestäkään heikentämisestä ei saanut juuri vastakaikua. Linkolakin oli huolissaan ihmisten toimeentulosta ja varattomuudesta, vaikka kritisoi työn ja tavaratuotannon ihannoitua. Nykyään sen sijaan käydään aivan vakavaa keskustelua siitä, missä määrin talouden kasvu on ihmisille ja yhteiskunnalle hyväksi. Kriitikoiden mukaan talouden kasvu ei mainittavasti lisää ihmisten onnellisuutta ja hyvinvointia, ainakaan sen jälkeen kun kohtuullinen vaurauden taso on saavutettu ja tärkeimmät tarpeet on tyydytetty.^{55,56} Sen sijaan talouskasvu voi johtaa ympäristön tilan heikkenemiseen, luonnonvarojen ehtymiseen ja sitä kautta ihmisten hyvinvoinnin heikkenemiseen.

Kaikkia Linkolan ajatuksia ei aikakaan ole muuttanut yleisesti hyväksytyiksi. Varsinkin hänen natsi-saksaan ymmärtävästi suhtautuvia näkemyksiään on kritisoitu laajasti. Se, että Linkola itse esittää omat ajatuksensa vakavina, ei myöskään estä muita näkemystä niitä naurettavina tai surkuhupaisina. Linkolan varmuutta oman ajattelunsa oikeellisuudesta on helppoa vähätellä jo siksi, ettei hän juurikaan esitä tutkimustuloksia päättelynsä tueksi, vaan tukeutuu ennen muuta omiin kokemuksiinsa, näkemyksiinsä ja havaintoihinsa maailman tilasta.^{52, 57} Asiantuntijatiedon hallitsemassa ympäristökeskustelussa tällainen omakohtaisten näkemysten oikeellisuuteen vetoava argumentointi näyttäytyy herkästi epäuskottavana ja jopa koomisena. Toisaalta juuri Linkolan varmuutta uhkuvat äänenpainot ja kiistämätön linnuston tuntemus antavat hänelle sellaista vakuuttavuutta ja henkilökohtaista uskottavuutta, jota pelkkiin tutkimustuloksiin tukeutuvien yliopistotutkijoiden on melkein mahdotonta saavuttaa.

Koijärveltä
vallan
kamareihin

Kansalaistottelemattomuus on oleellinen osa ympäristöliikkeen historiaa

Nykyisen kaltainen kuva luonnonsuojelijasta on rakentunut erityisesti 1960-luvulta lähtien. Suomessa ja muissa länsimaissa virisi tuolloin uudenlaista ympäristökysymyksiin liittyvää kansalaisliikehdintää. Se sai lisähuomiota, koska televisio yleistyivät kodeissa ja kansalaisaktivismi mielenosoituksineen tarjosi kiinnostavan ja televisiouutisointiin hyvin sopivan aiheen. Paikallisiin ympäristökysymyksiin oli Suomessa kiinnitetty huomiota jo paljon aiemminkin, mutta 1900-luvun alun sisällissota, suuri talouslama ja toinen maailmansota pysäyttivät ympäristönsuojelun edistymisen pitkäksi aikaa.⁵⁸ Vasta 1960-luvulla esiin alkoi nousta laajempi huoli ihmiskunnan vaikutuksesta ympäristöönsä ja koko maapallon tilaan. Ympäristöliikehdintä liittyi myös aikakauden voimakkaaseen opiskelija-, tasa-arvo- ja naisasialiikkeeseen ja vasemmistolaiseen liikehdintään.

Suomessa erityisesti Koijärven protesti herätti runsaasti huomiota, hämmennystä ja ärtymystä. Kiistassa oli kyse joidenkin maanomistajien sinänsä laillisesta hankkeesta, jonka tarkoituksena oli kuivattaa Forssan lähellä sijaitsevaa järveä, jotteivät tulvavedet vaivaisi lähipeitoja. Suuri määrä ihmisiä omisti pieniä maa-alueita järven ympärillä. Valtaosa pienmaanomistajista vastusti kuivatusta, jota pidettiin tarpeettomana rahanhaaskuuna ja myös alueen luontoarvot vaarantavana toimintana. Luonnonsuojelijoiden huolen herätti erityisesti järven rikas linnusto.

Kiista nousi valtakunnanuutiseksi pääsiäisenä 1979, mutta se oli muhinut jo muutaman vuoden ajan paikallisena riitana. Kiivasta kiistelyä kuvastaa se, että vuonna 1978 järven rantaan pystytetyn lintutornin avajaisten juhlapöytään oli salaa ututettu ulostekasa, jonka ilmoitettiin tervehdyskortissa olevan juhlaakku vihkiäisiin.⁵⁹ Keväällä 1979 riitely kärjistyi entisestään, kun järven laskuojaa perattiin ja syvennettiin. Tuolloin kiistasta kerrottiin television pääuutislähetyksessä. Muutamia päiviä myöhemmin paikalla vieraili maa- ja metsätalousministeri Johannes Virolainen (1914–2000), mutta hänkään ei saanut erimielisyyksien sovittelua etenemään. Varsinainen mediamylläkkä alkoi, kun pääasiassa helsinkiläisistä, tamperelaisista ja turkulaisista nuorista koostunut aktivistijoukko tuli paikalle ja rakensi luvattoman padon järven syvennettyyn lasku-uomaan.

Koijärven aktivistit leimautuivat poliittisen vasemmiston edustajiksi. Koijärven nuoret protestoijat eivät kuitenkaan toimineet aktiivisesti perinteisissä puolueissa.⁶⁰ Ympäristöprotestin taustalla oli päinvastoin turhautuminen 1970-luvun puoluepolitiikkaan ja erityisesti aikakaudella vahvaan äärivasemmistolaiseen taistolaisuuteen, joka tukahdutti mahdollisuuksia muuhun yhteiskuntakritiikkiin.

Kuivatusta vaativat maanomistajat arvostelivat aktivisteille myötämielistä uutisointia ja viranomaisia, jotka sallivat laittoman ”luonnonsuojeluvouhotuksen”. He purkivat aktivistien patoa omin käsin. Osa maanomistajista taas hyväksyi aktivistien tavoitteet ja heistä muutama teki jopa rikosilmoituksen niistä maanomistajista, jotka purkivat aktivistien luvattonta patoa. Noin viikon kuluttua Helsingin vesipiiri toi paikalle kaivurin, jolla oli tarkoitus aloittaa varsinainen järven kuivatus. Näin järeä toimenpide yllätti aktivistit.⁵⁹

Neljä päivää jatkuneen kaivutyön jälkeen aktivistit vastasivat kahliutumalla ketteillä kaivuriin. Media seurasi tilannetta tarkasti, kun poliisi joutui voimakeinoin irrottamaan työn estäneet aktivistit. Lasku-uomaan rakennettiin Helsingin vesipiirin toimesta väliaikainen säännöstelypato, joka kuitenkin aktivistien mielestä jätti vedenpinnan liian matalalle. He korottivat patoa, minkä jälkeen maanomistajat puolestaan purkivat korotuksen. Tätä jatkui farssimaisesti useita kertoja, kunnes tilanne vähitellen rauhoittui. Kesällä 1980 aktivistit rakensivat kokonaan uuden padon, jonka Helsingin vesipiiri räjäytti. Seuraavaksi aktivistit rakensivat tukevamman padon, joka poliisivoimien avustuksella jälleen purettiin. Lisähuomiota kiistely sai, kun aktivisteja vastaan nostettujen syytteiden oikeuskäsittely alkoi. Useita aktivisteja tuomittiin sakkoihin.

”Ministeritason kylätappeluksi” kutsuttua kiistaa käsiteltiin valtioneuvoston tasolla asti. Hankalien neuvottelujen jälkeen järvelle tehtiin säännöstelysuunnitelma, jolla pyrittiin turvaamaan sekä suojeluarvot

että maanomistajien oikeudet. Kojjärven suojelussa on monikerroksellista ironiaa, sillä itse järven tila jäi mediamylläkössä varsin vähälle huomiolle. Järvi oli 1970-luvulla hyvä lintujärvi siksi, että sen vedenpintaa oli laskettu rajusti aiemmin 1910-luvulla. Alun perin noin 250 hehtaarin järvi oli kutistunut alle 25 hehtaarin kosteikoksi, jossa vettä oli syvimmilläänkin vain noin puolitoista metriä. Suunniteltua kuivatusta perusteltiin sillä, että kyseessä on vain ”kosteikko, jossa polskii muutama ruutana ja hauenmulkero”.⁵⁹ 2000-luvulle tultaessa järvi oli kasvanut umpeen ja menettänyt suojeluarvojaan, vaikka alue nykyään on virallinen luonnonsuojelualue.

Monia muitakin protesteja

Kojjärven protestia on monesti muisteltu vihreän liikkeen lähtölaukauksena Suomessa, vaikka todellisuudessa se oli vain yksi protesti muiden joukossa. Mediahuomiossa se kuitenkin päihitti muut aikakauden ympäristöprotestit, kuten samanaikaisen kiistelyn Etelä-Pohjanmaalla sijaitsevan Lappajärven säännöstelystä. Lappajärvi on maakunnan suurin järvi, jonka vedenkorkeutta oli säännöstelty voimalaitosten tarpeisiin 1960-luvulta lähtien. Paikalliset asukkaat olivat hyvin tyytymättömiä rajun säännöstelyn aiheuttamaan vedenpinnan vaihteluun sekä viranomaisten ja voimalaitosten omistajien haluttomuuteen vähentää haittoja tai edes myöntää haittojen olemassaolo. Kirjailija Antti Tuuri on kuvannut, miten asukkaat ottivat oikeuden omiin käsiinsä ja rakensivat luvattoman padon järven vedenpinnan nostamiseksi.⁶¹

Kojjärven pienen aktivistijoukon lapioimiin muta- ja risupatoihin verrattuna Lappajärvellä oli kyse kerta-luokkaa jämerämmästä toiminnasta. Padon rakentamiseen osallistui yön hämärissä arviolta 2 000 ihmistä ja kiviainesta siirrettiin noin 400 kuutiota. Viranomaiset reagoivat padon rakentamiseen ripeästi ja paikallisten asukkaiden mielestä ylimitoitetusti. Keskusrikospoliisi kuulusteli yli sataa paikallista asukasta. Viranomaistutkinta loppui lyhyeen, kun nimismiehen puheille tuli 300 muuta asukasta, jotka ilmoittivat osallistuneensa padon rakentamiseen ja haluavansa kantaa vastuun teostaan. Nimismiehelle kerrottiin myös, että 1 600 paikkakuntalaista oli vielä tulossa ilmoittautumaan. Tämän jälkeen lääninsyyttäjä teki päätöksen, että syytteitä ei nosteta, koska vahinkoja ei ollut syntynyt ja kyseessä oli anteeksi annettava ajattelemattomuus. Pato purettiin samana vuonna, mutta sittemmin järven säännöstelyssä ryhdyttiin ottamaan ympäristöhaitat paremmin huomioon.⁶²

Lappajärven aktivistit olivat paikallisia asukkaita, eikä liike laajentunut paikkakunnan ulkopuolelle. Kojjärven tapahtumien siivittämänä sen sijaan Suomeen syntyi uudenlaista poliittista aktiivisuutta. Kojjärvi-liikettä olivat organisoimassa eräät vihreän liikkeen ydinhahmot, kuten myöhemmin kansan-

edustajiksi nousseet Ville Komsa ja Osmo Soininvaara. Näkyvästi julkisuudessa käsitelty liike antoi mallin kansalaistottelemattomuudelle, jota sittemmin on harjoitettu erityisesti metsien suojelussa. Aktivistit ovat pyrkineet saamaan huomiota ja estämään hakkuita kahliutumalla luvattomasti niin metsäkoneisiin kuin metsäyhtiöiden pääkonttoreiden oviin. Koijärvi-liike nosti luonnonsuojelun hetkeksi valtakunnallisesti näkyväksi uutisaiheeksi, ja oli siten osa laajempaa ympäristöarvojen esiin nousua.

Vähitellen ympäristökysymysten huomiointi sai enemmän jalansijaa yhteiskunnan eri sektoreilla, ja ympäristöaktivisteista itsestäänkin tuli osa yhteiskunnan valtakoneistoa. Helsingin Sanomien pääkirjoitustojen kirjoittaja Juha Akkanen on ironisoinut kehitystä kriittisistä risuparroista salonkikelpoisiksi vallanpitäjiksi: ”Alkuvihreät kahlitsivat itsensä kaivinkoneisiin, nykyiset ministeriaudeihin.”⁶³ Parhaiten vihreiden muutosta kuvaa Akkasen mukaan puolueen edustajien ulkoasu: Ville Komsin ruutukuvioisesta flanellipaidasta, virttyneestä villapuserosta, samettihousuista ja kumisaappaista on pitkä matka presidenttiehdokas Pekka Haaviston hillittyyn harmaaseen charmiin hyvin istuvan puvun takintaskusta pilkottavine silkkiliinoineen.

Luonnonsuojelu Karin tulkitsemana

Koijärven tapahtumat herättivät pilapiirtäjä Kari Suomalaisen (1920–1999) eli Karin huomion. Kari vaikutti merkittävästi ympäristönsuojelijan stereotyyppin muotoutumiseen, sillä hän oli aikansa vaikutusvaltaisin ja seuratuin pilapiirtäjä.⁶⁴ Hän toimi pitkäaikaisesti (1950–1991) Suomen luetuimman sanomalehden, Helsingin Sanomien, pilapiirtäjänä. Hän oli tunnettu politiikan kommentoijana ja erityisaseman hän saavutti usaliaanaa presidentti Urho Kekkosen (1900–1986) kritikkona.

Lisääntyvän teollisuuden aiheuttamaa ilman ja vesien pilaantumista Kari kommentoi jo 1968 piirroksessa, jossa kritisoitiin ympäristönsuojelun painopisteitä. Kuvan vasemman laidan täyttää veden rannalla oleva teollisuuslaitos, joka tupruttaa ilmaan mustaa savua ja päästää veteen haisevaa jätelientä. Kuvan toisen puolen täyttää siisti puisto, josta joukko lapsia kerää muutamia nurmella lojuvia roskia. Kari arvosteli piirroksellaan pidä Suomi siistinä -kampanjaa, jossa kerättiin pieniä roskia samaan aikaan kun teollisuuden lisääntyvät päästöt pilasivat miltei pidäkkeettömästi vesistöjä ja ilmaa.⁶

Suomalaiskansallisia perinteitä ja maalaisjärkeä painottanut Kari ei kuitenkaan ollut luonnonsuojelun puolestapuhuja.⁶⁵ Luonto on Karin piirroksissa ennen muuta toimeentulon ja virkistystyksen lähde. Erityisesti 1950- ja 1960-lukujen piirroksissa luonto myrskyineen, halloineen ja tulvineen näyttäytyy hyvinvoinnin uhkana, jonka rinnalla ihmisen vaikutusmahdollisuudet ovat mitättömiä. Vaikka Kari kritisoi vastuutto-

masti eläimiä ammuskelevia metsästäjiä, hän ei puolustanut susien ja muiden petoeläinten suojelua. Karhu ei näyttäytynyt Karin piirroksissa sympaattisena suojelun kohteena, vaan julmana petona tai kansalaisia säälimättömästi riistävänä verokarhuna.

Karin huumori oli osuvaa, mutta samalla hänen kärkevät kannanotonsa herättivät paheksuntaa pilkan kohteeksi joutuneissa. Erityisesti 1980-luvulla Karia kritisoitiin ympäristönsuojelun vastaisuudesta.⁶⁶ Lintujärvien ja vanhojen metsien suojelijoiden esittäminen naurettavina vastasi monien muidenkin suomalaisten näkemyksiä. Sen sijaan Karin näkemykset esimerkiksi vesakoiden lentoruiskutusten hyödyllisyydestä eivät saaneet kovin laajaa vastakaikua. Vesivoimaloiden vaatimien patojen rakentamista vastustavat aktivistit Kari kuvasi taantumuksellisina teknisen kehityksen kieltäjinä. 1980-luvun alussa Norjan Altajoen patoamisen vastustajille naurava piirros herätti erityisen kiihkeän väittelyn. Piirroksen takia Helsingin Sanomiin lähetettiin 82 yleisönosastokirjoitusta, joista 39 julkaistiin.⁶⁷ Suurin osa kirjoittajista moitti Karin näkemyksiä.

Ympäristökysymysten saadessa yhä laajempaa hyväksyntää Kari puolusti johdonmukaisesti ihmisen oikeutta käyttää ja muokata luontoa oman hyvinvointinsa turvaamiseksi. Luonnonsuojeluun hän suhtautui varauksellisesti ja luonnonsuojelijat olivat hänen piirroksissaan säännönmukaisesti naurun kohteena.⁶ Taloudellinen vaurastuminen oli Karin piirroksissa itsestään selvästi tärkeämpi arvo kuin luonnon koskemattomuus.

Oivaltavan huumorin ansiosta valtavirrastakin poikkeavia mielipiteitä siedettiin. Kuvat huvittivat, vaikka ne eivät välttämättä miellyttäneetkään. Rasistisiksi katsottujen ja maahanmuuttajia halventavien piirrosten myötä Kari ajautui kuitenkin liian suureen ristiriitaan moniarvoisuutta ja kansainvälisyyttä korostaneen Helsingin Sanomien kanssa. Pilapiirtäjä sai siirtyä sivuun.

Kampanjointia
vitsien voimalla

Huumoria hyödynnetään ympäristöjärjestöjen kampanjoinnissa

Huomiotaloudessa huumori on väkevä väline. Ympäristöjärjestöt ovat usein pyrkineet hyödyntämään huumoria huomion herättäjänä kampanjoissa, joiden avulla on haluttu edistää muutoksia koko yhteiskunnassa tai haastaa jokin yksittäinen kestävämmänä pidetty toimintapa. Myös ympäristökasvatuksessa ja -koulutuksessa humoristista otetta on hyödynnetty kiinnostuksen lisäämiseen ja oivallusten synnyttämiseen.

Huumorin avulla voidaan herättää kiinnostusta, mutta hintana saattaa olla vakavasti otettavuuden menetys. Eksoottiseen gorillapukuun pukeutuminen on karnevalistinen tapa kerätä huomiota tropiikkiin sademetsien suojelulle. Gorillapukuiset sademetsien hakkuiden vastustajat huomataan helpommin kuin arkivaatteissa mieltään osoittavat, mutta heitä voidaan myös pitää pelkästään huomionhakuksina performanssin esittäjinä. Onnistuessaan protesti voi avautua havahduttavaksi parodiaksi biopolttoaineita kehittävän yrityksen tyhmästä ja ”apinamaisesta” toiminnasta herkässä sademetsän ekosysteemissä ja herättää keskustelua tropiikista tuotujen polttoaineiden käytöstä Suomessa. Tällöin sademetsien tuhoajaksi leimatun yrityksen on vaikea saada omille näkemyksilleen vastakaikua, vaikka kritiikki olisi aiheetonta tai vääristelevää.

Kampanjointi voi päättyä täydelliseen mahalaskuun, jos huumori on huonoa tai liian kulunutta. Gorillaksi tekeytyminen voidaan kokea vanhaksi vitsiksi, sillä ihmisen pukeutuminen eläimeksi on sukupuoliroolien sekoittamisen ohella yksi käytetyimpiä ja samalla kuluneimpia tapoja luoda koomisia vastakohtaisuuksia. Huumorin osuvuutta on vaikea ennakoida. Huumorin hyödyntäminen on hankalaa erityisesti silloin, kun kampanjoinnin kohderyhmä on hajanainen. Laajasta joukosta löytyy vääjäämättä joku, joka ei huumoria ymmärrä tai sulata. Suuria joukkoja tavoiteltaessa väärinymmärrysten, pahastumisen ja ärsyyntymisen riski kasvaa, mutta taitavassa kampanjoinnissa näitäkin voidaan hyödyntää lisähuomion saamiseen.

Ilmastosplatter keskustelun kiihdyttimenä

Katsojia tarkoituksellisesti järkyttävään huumoriin perustui muun muassa englantilainen 10:10 -ilmastonmuutuskampanjan lyhytelokuva *Ei paineita* (No Pressure).^{68, 69} Vuonna 2009 aloitetun kampanjan tavoitteena oli kannustaa eri toimijoita vähentämään kasvihuonekaasupäästöjään kymmenellä prosentilla vuodessa. Kolmesta kohtauksesta koostunut lyhytelokuva kuvasi oppituntia koulussa, palaveria yrityksessä ja keskustelua jalkapallojoukkueen ja valmentajan välillä. Ensimmäisessä kohtauksessa opettaja kertoo oppilaille ilmastonmuutoksesta ja kampanjasta päästöjen vähentämiseksi. Sitten hän kysyy viattomasti: ”Ei paineita, mutta keitä tällainen kiinnostaisi?” Kahta lukuun ottamatta oppilaiden kädet nousevat. ”Omapa oli valintanne” tokaisee opettaja ja painaa pöydällä olevaa punaista nappia. Kaksi osallistumishalutonta lasta räjähtää veriseksi mössöksi. Seuraavissa kohtauksissa yrityksen johtaja räjäyttää ilmastotalkoista kieltäytyvät alaisensa ja jalkapalloilijat pamauttavat piittaamattoman valmentajansa riekaleiksi.

Kampanjan musta huumori oli tarkoituksellisesti yliampuvaa, eikä kampanja pyrkinytkään ihmisten ilahduttamiseen. Erityisesti lasten räjäyttäminen herätti runsaasti kritiikkiä, jonka vuoksi 10:10 -kampanja poisti lyhytelokuvan nopeasti verkkosivuiltaan ja pyysi anteeksi sen esittämistä. Mediamylläkkä oli kuitenkin

jo alkanut ja elokuva oli ladattu muualle internetiin. Suhtautuminen oli kaksijakoista. Valtaosa ihmisistä piti elokuvaa loukkaavana ja mauttomana, pienempi osa suorastaan hysteerisen hauskana. Sen epäiltiin lannistavan ihmisiä ja antavan ilmastokeptikoille perusteita syyttää ilmastoaktivisteja ekofasismista ja ihmisten pelottelusta. Toisaalta elokuva sai kiitosta häikäilemättömän suorasukaisesta tavasta, jolla se konkretisoi väitöntä tarvetta ryhtyä ilmastomuutosta hillitseviin toimiin. Joka tapauksessa kampanja sai kiistelyn ansiosta runsaasti huomiota.⁷⁰

Humoristiseksi tarkoitettu kampanjointi ei voi pakottaa ketään nauramaan, eikä kampanjoinnin vakavaa sisältöä korostamalla ei voida estää vastaanottajaa tulkitsemasta viestejä koomisiksi. Vakava ja jopa järkyttäväksi tarkoitettu kampanjointi voi kääntyä koomiseksi, jos se esitetään väärällä tavalla, väärässä yhteydessä tai väärälle yleisölle. Korostetun miehistä ja karskia omakuvaa tavoitteleva teinipoika voi huvittua eläinoikeusaktivistien kampanjasta, joissa esitetään eläinten julmaa kohtelua – eläinsuojelukuvaston ero groteskiin eli irtokkaaseen huumoriin ei ole suuri. Vaivautunut nauru ja leikiksi kääntäminen on myös keino saada etäisyyttä liian järkyttäväksi koettuihin eläinräkkäyskuviin tai muuhun ahdistavia asioita esille nostavaan kampanjointiin.

Ympäristöaktivistien vakaviksi tarkoitettut mielenilmaukset voivat näyttäytyä koomisena karnevaaliperinteenä, jossa vaihtoehtoväki kokoontuu pitämään hauskaa. Elokuussa 2012 Aamulehden pääkirjoituksessa luonnehdittiin Olkiluodon ydinvoimalaan johtavat tiet tukkineita mielenosoituksia festivaalikesän joka-vuotiseksi hassunkuriseksi päättäjäisiksi. Ydinvoima-aktivistit määriteltiin pääkirjoituksessa tunteiden pohjalta toimiviksi idealisteiksi, joiden vastapuolella on vakavasti otettava, totuudenmukaisia laskelmia yhteiskunnan energiaturvasta vastuullisesti tekevä elinkeinoelämä.⁷¹ Aamulehden kirjoitus vastasikin ympäristöaktivisti Iida Simeksen luonnehdintaa, jonka mukaan joissakin tiedotusvälineissä ydinvoima-problematiikan vastakkaisille puolille asetellaan isällinen ja turvallinen patruunateollisuus sekä lauma haihattelevia ympäristöhippejä.⁷²

Aamulehden kirjoituksessa epäiltiin, että ”kipakalla talvipakkasella ydinvoimahappeningin järjestäminen olisikin epäkiitollisempaa puuhaa.” Mukavien kesäkeliä lisäksi elokuisen mielenosoituksen syyksi kirjoituksessa ounasteltiin sitä, että talvipakkasilla aktivistit joutuisivat naurettaviksi, kun energiantarve on suuri, eivätkä tuulimyllytkään talvipakkasessa pyörisi. Tällä väitteellä on usein pyritty murentamaan tuulivoiman puolestapuhujien uskottavuutta, vaikka tosiasiasa talvella tuulet puhaltavat voimakkaasti suurten tuulivoimaloiden lapakorkeudessa. Rannikon tuulivoimalat jauhavat sähköä tammi-helmikuussa jopa kaksi kertaa enemmän kuin kesä-heinäkuussa. Kaikkiaan noin 60 prosenttia tuulivoimaloiden sähköstä

syntyy talvella, loka–maaliskuussa.⁷³ Harha talven tuulettomuudesta syntyy siitä, että maan pinnan lähellä on paukkupakkasilla tyypillisesti tyyntä, vaikka ylempana tuulisikin. Kritiikin kohteen on kuitenkin vaikea oikaista vääriin tietoihin perustuvaa kritiikkiä, jos sen avulla on jo leimautunut naurunalaiseksi.

Uutta potkua kampanjointiin

Ympäristöaiheiden uutuudenviehätys on vähitellen hiipunut. Maapallon tuhoutuminen ei enää hätkäytä samalla tavalla kuin ennen, joten huumori on löydetty uudeksi ja myönteiseksi tavaksi virittää kansalaisten ja median kiinnostusta. Ympäristöjärjestöt hyödyntävät kepeää huumoria samalla, kun ne nojautuvat yhä enemmän raskaaseen tutkimustietoon. Vankka tutkimustieto vähentää riskiä kampanjoinnin muuttumisesta pelkäksi ilveilyksi.

Yleensä ympäristökampanjointi ei ole huumorilähtöistä, vaan huumoria käytetään täydentämään muuta viestintää. Ympäristökampanjoinnissa huumorilla on monia tehtäviä.⁷⁴ Yleisölle huumori luo miellyttävän ilmapiirin ja aktivisteja itseään se voi auttaa käsittelemään epätoivon, raivon tai turhautuneisuuden tunteita. Huumorin avulla voidaan elävöittää muutoin kuivakkaa faktoihin perustuvaa kampanjointia ja keventää vakavahenkistä sanomaa. Esimerkiksi tietoa välittävien verkkosivujen elävöittäjänä käytetään keventäviä visuaalisia humoristisia elementtejä jopa viranomaisviestinnässä.⁷⁵ Pilakuvien ja vitsien avulla voidaan esittää monimutkaisia asioita yksinkertaistaen, korostaen oleellisimmiksi katsottuja piirteitä. Humoristinen ilmapiiri voi luoda hedelmällisen lähtökohdan uudenlaisen ymmärryksen ja toiminnan synnylle erityisesti silloin, kun yritetään tavoittaa ihmisiä, jotka eivät ole ympäristökysymyksistä aidosti kiinnostuneita.

Huumorin merkitystä osoittaa vaikkapa kansalaisjärjestöjen päivän fossiili -palkinto. Se on myönnetty YK:n kansainvälisen ilmastositoumuksen vuosikokouksen yhteydessä valtiolle, joka on ansiokkaaimmin estänyt neuvottelujen etenemistä. Sarkastisen palkinnon myöntää noin 500 kansalaisjärjestön verkosto, Climate Action Network.⁷⁶ Ensimmäisen kerran palkinto jaettiin vuoden 1999 neuvotteluissa.

Suomessa Maan ystävät -kansalaisjärjestö jakoi osana erillistä eurooppalaista kampanjaa vuonna 2004 vuoden fossiili -palkinnon, jonka sai kansalaisäänestyksen perusteella öljy-yhtiö Esso. Kampanja pyrki leimaamaan ilmastonmuutoksen torjuntaa vastustavia yrityksiä, poliitikkoja ja muita tahoja menneisyyteen jämähtäneiksi ”karmaiseviksi hiilidinosauruksiksi”. Kaikki eivät ottaneet kampanjaa aivan vakavasti, sillä muutamat äänestäjät nimesivät ilmavaivat pahimmaksi ilmaston pilaajaksi.⁷⁷

Pieruhuumori on ilmastokeskustelussa herättänyt huomiota muulloinkin, esimerkiksi kun vuonna 2012 uutisoitiin teoriasta, jonka mukaan muinainen ilmasto oli lämmin osin sen takia, että maapallolla tuoloin eläneet dinosaurukset tuottivat suolistossaan jättimäisiä määriä metaanipitoista kaasua. Metaani on voimakkaasti ilmastoa lämmittävä kasvihuonekaasu. Noin 150 miljoonaa vuotta sitten runsaslukuisina eläneiden pitkäkaulaisten kasvissyöjäliskojen, sauropodien, arvioitiin tuottaneen ruoansulatuksessaan vuosittain noin 520 miljoonaa tonnia metaania.⁷⁸ Määrä on suunnilleen sama kuin ihmisen ja muun luonnon yhteenlasketut vuosittaiset metaanipäästöt nykyään.

Hygieenisyyttä ja yksityisyyden suojaa korostavassa nyky-yhteiskunnassa on vaikea puhua luontevasti ulostamisesta, vaikka se on jokaisen terveen ihmisen jokapäiväinen toimitus ja vaikka ulosteiden puutteellinen kierrätys on yksi suurimmista ympäristö- ja terveysongelmista. Suomalaisten omakohtaisia ulostekokemuksia railakkaasti esittelevä *Paskakirja*⁷⁹ sekä TV:n dokumenttisarja *Paska juttu* ja siihen liittyvä kirja⁸⁰ ovat harvoja poikkeuksia, joissa aihe on nostettu näkyville. Ulostamisen ympärille kehittyneitä turhaa vaivaantuneisuutta ja häveliäisyyttä pyrkii hälventämään itse asialle omistautunut kansalaisjärjestö, Käymäläseura Huussi Ry. Järjestön kunnianhimoisena tavoitteena on parantaa kuivakäymälöiden avulla maailman ympäristön tilaa ja erityisesti vesihuoltoa, ravinteiden kierrätystä ja puhtaan juomaveden saatavuutta. Osana kampanjointiaan järjestö on myöntänyt ansioituneelle kuivakäymälöiden käytön edistäjälle vuosittain Kultainen talikko -palkinnon. Mahtipontisuudessaan humoristinen palkinto on yksi tapa herätellä ihmisiä näkemään nykyaikaisen, mukavakäyttöisen ja kustannuksiltaan kohtuullisen kuivakäymälätekniikan mahdollisuuksia.

Jäynähuumori kritiikin välineenä

Useimmille ympäristöjärjestöille huumori on vain pieni osa kampanjointia, mutta jotkut yhteiskuntakriittiset ryhmät perustavat koko toimintansa huumorille. Kansainvälisesti luultavasti tunnetuin tällainen ryhmä on The Yes Men.⁸¹ Ryhmän nimi viittaa esimiehiään tai muita vaikutusvaltaisia tahoja mielisteleviin ihmisiin, joo-miehiin. Ryhmän huumori perustuu siihen, että he näennäisesti myötäilevät kritiikin kohteeksi ottamansa tahon arvoja, tavoitteita ja toimintatapoja, mutta pyrkivät samalla osoittamaan hyväksyttävyyden rajat ylittämällä ne. Ryhmän toimintamuoto muistuttaa erityisesti Yhdysvalloissa vahvaa prankster-huumoria eli pahaa-aavistamattomille ihmisille tehtäviä käytännön piloja. Suomessa tämän jäynäperinteen elinvoimaisin haara versoo epäilemättä teekkarihumorissa. Toisten nolaamiseen perustuva hauskanpito ei ole The Yes Men -ryhmälle tarkoitus sinänsä, vaan keino tuoda esille epäkohdiksi koettuja yhteiskunnallisia ilmiöitä.

The Yes Men -ryhmä on muun muassa julkaissut tekaistuja verkkosivuja, jotka hämäävästi muistuttavat alkuperäisiä, ivaillut Yhdysvaltain ilmastopolitiikalle kampanjoimalla ilmastonmuutosta kiihdyttävän politiikan tukemiseksi ja julkaissut pelkästään hyviä uutisia sisältävän näköisversion The New York Times -sanomalehdestä. Tämä tempaus innoitti myös suomalaisia aktivisteja toimittamaan Maaseudun Tulvaisuus -lehden vuonna 2009. Eläinsuojelujärjestö Animalian ja yhteiskunnallisen taiteen ja elokuvan järjestön Lens Politica Ry:n julkaisema lehti parodisoi Maaseudun Tulevaisuus -lehteä. Pilalehti oli päivätty ilmestyneeksi vuonna 2025 ja se sisälsi hyviä uutisia erityisesti eläinsuojelusta ja ympäristökysymyksistä. Lehden mukaan Suomi on tuolloin lähes hiilineutraali, kun kasvihuonekaasujen päästöt ovat vähentyneet 85 prosenttia vuodesta 1990 ja keinoliha on korvannut eläinperäisen lihan. Suomen ydinvoimalat oli suljettu mutta vuosituhannen alussa aloitettu Loviisan ydinvoimalan rakentaminen oli edelleen kesken laatuongelmien ja kohonneiden kustannusten takia.

Tekaistuilla nimillä esiintyneet The Yes Men -ryhmän jäsenet ovat päässeet puhumaan lukuisiin kansainvälisiin tieteellisiin ja talousalan konferensseihin. Niissä esiintyessään he ovat esittäneet ulkonaisesti vakavasti otettavia hahmoja, joiden sanoman sisältö paljastuu kuitenkin absurdiksi. Ison Britannian yleisradioyhtiö BBC:n uutistoimitusta ryhmä jekutti vuonna 2004 tekeytymällä kuvitteelliseksi Dow Ethics -yhtiöksi. Intian Bhopalissa tapahtuneen kemikaalionnettomuuden 20-vuotispäivänä tehdyssä haastattelussa ryhmän jäsen ilmoitti, että vastuunpakoilusta syytetty emoyhtiö Dow Chemical Company aikoo ottaa täyden vastuun onnettomuuden aiheuttamista haitoista. Uutisen jälkeen onnettomuuden uhrin juhlivat, mutta joutuivat pettymään, kun uutinen osoittautui pelkäksi pilaksi. Kuvitteellisen yrityksen todellinen emoyhtiö joutui kuitenkin ottamaan aktiivisesti kantaa kritiikkiin, jota se muuten pyrki vähättelemään ja painamaan näkymättömiin.

Maaailmanlaajuista huomiota ryhmä sai myös vuonna 2002, kun sen jäsenet onnistuivat tekeytymään maailman kauppajärjestö WTO:n edustajiksi tilintarkastajien konferenssissa Australiassa. Kutsun he olivat saaneet WTO:n edeltäjään viittaavan tekaistun verkko-osoitteen ansiosta.⁸² Konferenssissa WTO:n edustajiksi luullut puhujat ilmoittivat jymyutisen, jonka mukaan WTO lopettaisi toimintansa ja sen tilalle perustettaisiin uusi kansainvälinen järjestö, World Trade Regulation Organization. Uuden järjestön toiminta rakentuisi vapaan kaupankäynnin edistämisen sijaan YK:n ihmisoikeusjulistuksen tavoitteiden edistämiseen ja kaupankäynnin aiheuttamien haittojen ehkäisyyn. Ilmoitus herätti hämmennystä, mutta myös aitoa innostusta uuden järjestön mahdollisuuksiin.⁸³ Jäynän tarkoitus olikin osoittaa, että WTO:n äkillinen lopettaminen ja korvaaminen uudella järjestöllä on mahdollista, vaikka se tuntuisi naurettavalta

idealta. Aktivistien mukaan kyse on vain poliittisesta tahdosta ja siitä, millaista maailmankauppaa haluamme poliittisten päättäjien edistävän.

Kanadan suurimmassa öljyalan konferenssissa ryhmän edustajat pitivät vuonna 2007 esitelmän öljy-yhtiö ExxonMobilin ja Yhdysvaltain kansallisen öljy-alan yhteistyöjärjestön edustajiksi tekeytyneinä. Esitelmässään he mainostivat uutta biopolttoainetta, Vivoleumia. Esitelmöitsijöiden mukaan tämä ilmastonmuutosta hillitsevä polttoaine on tehty kuolleiden ihmisten ruumiista. Polttoainetta keuhuttiin uusiutuvaksi, sillä ilmastonmuutoksen aiheuttamien katastrofien takia ruumismateriaalia kertyy yhä enemmän. Esitelmää konkretisoitiin jakamalla yleisölle sytytettäväksi kynttilöitä, joiden valmistusmateriaaliksi nimettiin ExxonMobilin entinen talonmies.

Suomessa samanlainen energiapolitiikan ratkaisu on esitetty TV1:n YleLeaks-ohjelmassa vanhustenhoidon ongelmiin: ”Vanhuksiahan voisi vaikka jauhaa turpeen sekaan tai sekoittaa maakaasuun ja sitä kautta käyttää tällaisessa kotitalouden lämmittämisessä, pyörittää tehtaita, joukkoliikenteessä energianlähteenä, mummokaasuratkaita...”⁸⁴ Tämän tyyppisen satiirisen kritiikin kantaisä on kirjailija Jonathan Swift (1667–1774), joka jo 1700-luvulla kirjoitti vaatimattomassa ehdotuksessaan Irlannin köyhyyden ja nälkäongelman ratkaisuksi sen, että köyhät irlantilaiset myisivät mureat vauvansa rikkaiden ruoaksi.⁸⁵

The Yes Men -ryhmä on esiintynyt myös Suomessa. Tampereella 2001 järjestetyssä tekstiilialan konferenssissa esille pääsi organisaatioiden esimiehille suunniteltu vapaa-ajan high-tech haalaripuku. Uuden tekniikan mahdollisuuksia konkretisoitiin näyttämällä yleisölle, miten organisaation esimies voi vapaa-ajallaankin kätevästi valvoa kaukaisilla tehtailla ahertavia alaisiaan. Menetelmä perustui valvontamonitoriin, joka oli asennettu kullankäsitteisen haalarin etumustosta nousevaan jättimäiseen ilmalla täytettyyn ulokkeeseen. Katsojille uloke saattoi hyvinkin tuoda mieleen miehen sukupuolielimen. Muun muassa Aamulehti uutisoi tempauksesta täytenä totena.

Tempausten koomisuus perustuu draamalliseen ironiaan, jossa ryhmä rikkoo häikäilemättä odotukset tietyn tilaisuuden vakavahenkisyydestä. Koomisuus on selvää ryhmän tempauksista kertovien uutisten tai taltiointien seuraajille, mutta tempausten kohteena olevan yleisön on yleensä vaikea ymmärtää esiintymisiä pelleilyksi. Purevimmillaan ryhmän kritiikki onkin asettaessaan esityksiä seuraavan paha-aavistamattoman yleisön moraalinen kyseenalaiseksi. Omassa ammattiroolissaan ihmiset näyttävät hyväksyvän kaikkein kyseenalaisimmatkin ajatukset, kun niiden esittäjänä on auktoriteetiksi luultu taho ja kun ne esitetään alalla vakiintuneita esitystapoja noudattaen. Ryhmän toiminta on esimerkki vakiintuneita

valtasuhteita kyseenalaistavasta huumorista. Mikään ei kuitenkaan takaa, että ryhmän esittämä kritiikki osuisi lähtökohtaisesti oikeaan. Huumorin kohteet voivat kokea jäynät syvästi loukkaavina, mikä heikentää mahdollisuuksia rakentamaan vuoropuheluun.

Suomessa kalastaja ja ympäristöajattelijana Pentti Linkola ylsi The Yes Men -ryhmän tasolle jo vuonna 1979 Espoon Dipolissa. Myynti- ja markkinointipäivillä pitämänsä puheen Linkola aloitti hälventämällä yleisön pelkoja siitä, että tulossa olisi taas saarna, jossa menevää bisnesmiestä kehoitettaisiin syömään terveellisesti, nukkumaan riittävästi, lopettamaan tupakointi ja vähentämään viinanjuontia. Linkola hälvensi nämä pelot pontevasti: ”päähäni ei voisi pälkähtääkään suositella menevälle miehelle terveitä elämäntapoja, sillä on selvää, että mitä varhaisempi menevän miehen sydäntautikuolema, sitä pienempi hänen aiheuttamansa vaurio ihmiskunnalle. Paras menevä mies – kuollut menevä mies, eli mennyt mies.”⁸⁶ Kuten Linkolan näkemyksiä analysoinut Arto Tukiainen epäilee, yleisönä olleilla myyntimiehillä luultavasti oli vähintäänkin kohtuullisia vaikeuksia sulattaa tätä sanomaa.⁸⁷ The Yes Men -ryhmän esityksistä poiketen Linkola saattoi kuitenkin esittää puheensa aivan tosissaan.

Vastakampanjoissa kyseenalaistetaan mitä vain

Monet kansalaisjärjestöt ovat käyttäneet kampanjoinnissaan vastamainoksia.⁸⁸ Vastamainonta on mainonnan omia keinoja käyttävää yhteiskunnallista kritiikkiä. Se on osa niin sanottua kulttuurihäirintää (culture jamming), jossa vallitsevaa kaupallista kulttuuria ja siihen liittyviä poliittisia oletuksia kyseenalaistetaan ja horjutetaan. Pohjimmiltaan kyse on siitä, että kulutuskulttuurin markkinoima ajatus kuluttamisesta miellyttävänä ja hauskana pyritään korvaamaan toisenlaisilla hauskuuden määrittelyillä.⁸⁹

Kansainvälisesti tunnetuin vastamainonnan tuottaja on kanadalainen Adbusters -kansalaisjärjestö. Vastamainonnan suomalainen uranuurtaja Voima-lehti on julkaissut erityisesti suuryrityksille ja niiden tuotemerkeille irvailevia ilmoituksia, jotka on julkaistu myös kirjana.⁹⁰ Yhdessä ympäristöjärjestö Luonto-Liiton kanssa lehti on järjestänyt kulutuskulttuuria kritisoivia mainoskuplakilpailuja. Niiden avulla on pyritty saamaan lisähuomiota vuosittaiselle Älä osta mitään -päivälle.

Vastamainokset muistuttavat ulkoasultaan erehdyttävästi alkuperäisiä mainoksia, mutta sisältävät mainosta irvailevan ja sitä kritisoivan viestin. Tyypillinen vastamainos on vahvan moraalisen kannanoton sisältävää visuaalista satiiria. Vastamainonnassa voidaan käyttää helposti tunnistettavissa olevia logoja, mainoslauseita tai tuotemerkkejä muokkaamalla niitä ja esittämällä ne totutusta poikkeavassa yhteydessä.

Vastamainosten avulla kritisoidaan yksittäisiä tuotteita, kokonaisia tuotemerkkejä, yrityksiä tai vaikkapa viranomaisten ja poliitikkojen toimintatapoja. Niiden avulla kritisoidaan myös laajemmin mainontaa itseään ja median toimintaa. Useimmiten vastamainokset on suunnattu suuryrityksiä vastaan, mutta myös yritykset itse voivat hyödyntää vastamainontaa tuotteidensa markkinoinnissa, esimerkiksi mollaamalla kilpailevia tuotteita.

Vastamainonnan ideaa on hyödynnetty laajasti eri tyyppisissä kampanjoissa myös varsinaisen mainonnan ulkopuolella. Esimerkiksi Suomen Greenpeacen tekemä www.nestespoil.com -internet-sivu muistutti ulkoasultaan Neste Oil Oyj:n vuosikertomusta, mutta kritisoi yhtiön toimintaa ja palmuöljyn käyttöä biopolttoaineiden raaka-aineena. Yhtiö yritti saada sivuston poistettua tekijänoikeusrikkomukseen vedoten. Ruotsalainen verkkopalvelun tarjoaja poistikin palvelimellaan olleen sivuston, mutta YK:n alainen tekijänoikeusjärjestö Wipo hylkäsi Neste Oilin valituksen ja totesi, että epäkaupallista kritiikkiä esittänyt Greenpeace voi käyttää verkko-osoitteita nestespoil.com ja nestespoilreturns.com arvostellakseen palmuöljyn tuotantoa.⁹¹ Sivustoa ei avattu kokonaisuudessaan uudelleen, mutta kiistelystä ansiosta kam-

VAIHDA ILMASTOA
Jopa miljoonan
eliölajin äkkilähdöt.
Varaa paikkasi!

www.ilmasto.org **FINAL AIR**

fif.voima.fi

panja sai kosolti julkisuutta. Esimerkiksi Helsingin Sanomat julkaisi näyttävän, miltei puolen sivun jutun, jonka pääaiheena ei ollut itse sivusto, vaan Neste Oilin suivaantuminen parodiasivustosta.⁹² Vastamainoksen kohteen näkyvä reaktio onkin usein juuri sitä, mihin kritiikillä pyritään.

Uruguayhin sellutehdasta rakentanut Metsä-Botnia puolestaan joutui vuonna 2007 argentiinalaisen ympäristöjärjestön kritisoimaksi.⁹³ Asamblea-järjestö tekaisi nettisivut, jotka muistuttivat Metsä-Botnian sivuja. Tekaistuilla sivuilla metsäyhtiön toimitusjohtajan väitettiin iloitsevan siitä, että alikehittyneet maat edelleen sallivat likaisen teollisuuden harjoittamisen. Todellinen toimitusjohtaja kommentoi sivustoa lapselliseksi pelleilyksi, johon tuskin kukaan suhtautuu kovin vakavasti. Metsäyhtiö itse otti sivut kuitenkin niin vakavasti, että vaati lakimiesten välityksellä ympäristöjärjestöä sulkemaan sivuston. Yritysten on vaikea vastata viestinnällään huumorin kautta esitettyyn kritiikkiin, joten ne joutuvat turvautumaan muihin keinoihin.

Loanheitolta ei ole suojassa kukaan

Ympäristöjärjestöt ovat itsekin alttiina humoristiselle vastakampanjoinnille, jonka muoto vaihtelee karkeasta mustamaalaamisesta hienostuneeseen vähättelyyn. Kun ympäristötavoitteet koetaan omien arvojen vastaisiksi, on huumori yksi keino niiden horjuttamiseen. Ympäristöjärjestöjä suojaa se, että niiden koetaan puolustavan yleisesti hyvinä pidettyjä asioita. Puhtoinen julkisuuskuva on kuitenkin altis loanheitolle. Myös mielikuvat niin sanottujen pehmeiden arvojen puolustamisesta ja teknologiavastaisuudesta antavat eväitä ympäristöjärjestöjen vähättelyyn.

Ympäristöjärjestöjen päävastustajaksi on yleensä mielletty elinkeinoelämä ja yritykset. Eräät kansalaisjärjestöt ovat kuitenkin omistautuneet vastustamaan luonnonsuojelijoiden yleensä hellimiä teemoja. Järjestöt pyrkivät ottamaan itselleen puheoikeuden ajamaansa asiaan jo nimenvallinnallaan. Rintamalinjat eivät aina ole helposti hahmotettavia. Taajamasusi ry ei pyri suojelemaan susia, toisin kuin vaikkapa Suomen Susi ry, eikä Tuulivoima-kansalaisyhdistys ry pyri edistämään tuulivoiman käyttöä, toisin kuin Suomen tuulivoimayhdistys ry.

Vuonna 2003 perustettu ”Luonnonsuojeluyhdistys Tuottava Maa – Turvattu Luonto ry” pyrkii omien sanojensa mukaan levittämään tietoa tehokkaista ja tuottoisista moderniin tieteeseen perustuvista maanviljelyn tavoista. Käytännössä järjestö on keskittynyt luomutuotannon kritisointiin. Monien ympäristöjärjestöjen vastustamaan geenimuokkaukseen järjestö taas suhtautuu hyväksyvästi. Järjestön nimi voidaan tulkita ironiseksi kannanotoksi perinteisiä luonnonsuojelujärjestöjä kohtaan. Aiemmin järjestön aktiivit suomi-

vat luomutuotantoa www.antiluomu.org -sivustolla, jonka tyyllilajia Suomen Luonto-lehden päätoimittaja kuvasi teekkarihuumorilta näytettäväksi raivopäiseksi luomuvastaisuudeksi.⁹⁴

Ympäristöjärjestöistä erityisesti Greenpeacea on kritisoitu ja sen toimintaa on pyritty leimaamaan moraaliltaan arveluttavaksi, lainvastaiseksi ja jopa terrorismiksi. Tämä johtuu ennen muuta Greenpeacen huomiohakuisesta toimintatavasta, jossa niin sanotut suoran toiminnan iskut ovat tärkeitä. Suuren valaanpyyntialuksen rinnalla poukkoileva pieni Greenpeacen kumivene on ollut yleisemminkin ympäristönsuojelun tunnuskuva kansainvälisessä uutisoinnissa. Suomessa esimerkiksi vanhojen metsien suojelua koskeneissa kiistelyissä paikalliset asukkaat ovat usein vastustaneet Greenpeacen pyrkimyksiä suojella metsiä, mutta toisaalta osa paikallisistakin asukkaista on kannattanut suojelutavoitteita. 2000-luvulla rintamalinjat ovat sekoittuneet esimerkiksi Lapissa, kun osa poronomistajista on ryhtynyt kannattamaan metsien suojelua, joka on myös porotalouden etujen mukaista. Laaja-alaisissa metsänhakkuissa porojen ravintonaan käyttämät jäkälät vähenevät ja porojen laidunnus vaikeutuu.

Sen sijaan esimerkiksi Hyrynsalmen hakkuukiistoissa 1990-luvun lopulla paikalliset asukkaat ryhtyivät vaatimaan Kainuun metsien suojelua Greenpeacelta. Tämä kansalaisliike korosti hyväksyvänsä aiemmat alueella tehdyt sopimukset vanhojen metsien suojelusta ja moitti luontoaktivisteja paikallisten mielipiteiden, laillisten oikeuksien ja elinkeinon huomiotta jättämisestä. Vastamielenosoittajat estivät luontoaktivisteja estämästä hakkuita ja keräsivät kansalaisadressin hakkuiden puolesta. Luontoaktivisteja mollattiin rakentamalla heinäpäiksi kutsuttuja heinäseipäistä koottuja ukkoja ja akkoja, joilla oli ”joutavaa aikaa, kuten Greenpeacelaisilla, istuskella metsässä.”⁹⁵

Valoja sammuttamalla maailmaa pelastamaan

Maan tunti on esimerkki tapahtumasta, joka on usein leimattu vähäpätöiseksi näpertelyksi. Maailman luonnonsuojelusäätiö WWF:n koordinoimassa kansainvälisessä Maan tunti (Earth Hour) -tapahtumassa kannustetaan kotitalouksia, yrityksiä ja julkisia yhteisöjä sammuttamaan valot tunnin ajaksi. Vuosittain maaliskuun lopulla toteutettavan tapahtuman tarkoituksena on edistää ilmastopolitiikkaa ja tuoda näkyvästi esiin huoli ilmastomuutoksesta. Kaikki eivät kuitenkaan ilmastohuolta jaa. Tapahtumasta ärsyyntyneet ihmiset ovat verkkopalstoilla ilmoittaneet sytyttävänsä kaikki mahdolliset kodin valot palamaan ja kannustaneet muita tekemään samoin. Kriitikot ovat leimanneet Maan tunnin tekopyhäksi hyvän omantunnon tavoitteluksi tai merkityksettömäksi hölmöilyksi, joka voi aiheuttaa häiriöitä sähköverkossa ja johtaa jopa energian kulutuksen kasvuun. WWF:n mukaan tapahtuman tarkoitus ei kuitenkaan ole sähkön säästäminen, vaan tietoisuuden lisääminen ilmastomuutoksesta.

Ilmastokeptisyydestään tunnettu yhdysvaltalainen oikeistolainen ajatushautomo Competitive Enterprise Institute on vastakampanjassaan kehittänyt Maan tunnin kilpailijaksi samaan aikaan vietettävän Ihmisten saavutusten tunnin (Human Achievement Hour, HAH). Tämä kampanja kannustaa ihmisiä kokoontumaan valaistuihin tiloihin nauttimaan television katselusta, musiikin kuuntelusta, kuumasta suihkusta ja muista sähkön ansiosta saatavilla olevista palveluista. Taustalla on näkemys, jonka mukaan kaikenlainen sääntely ja toiminnanvapauden rajoittaminen heikentää inhimillistä kekseliäisyyttä ja hyvinvoinnin tavoittelua. Vertailu öisissä satelliittikuvissa pilkkopimeänä erottuvaan Pohjois-Koreaan on konkreettinen tapa arvostella valojen sammuttajia, silloin kun valojen tuhlailevakin käyttö nähdään vapaiden ihmisten rajoittamattomana perusoikeutena.

Maan tunti -tapahtumassa ei vastusteta valojen käyttöä sinänsä, vaikka hyviä perusteluja tähänkin olisi. Yhdysvalloissa perustettiin vuonna 1988 kansalaisjärjestö International Dark-Sky Association, jonka tavoitteena on suojella yötä. Tämä voi kuulostaa naurettavalta, mutta pimeyden suojeleminen on tarpeellista, sillä luonnonpimeästä yöstä on tullut yhä harvinaisempi luonnonvara. Teollisuusmaissa useimmat ihmiset asuvat alueella, jossa ei ole keinovalon takia mahdollista nähdä Linnunrataa yötaivaalla.⁹⁵ Tähtitieteilijät ja -harrastajat ovat yrittäneet kiinnittää huomiota ongelmaan jo pitkään. Myös yövalaistuksen terveys- ja ympäristöhaitoista on selvää näyttöä.⁹⁶ Keinovalaistuksen aiheuttamasta valosaasteesta huolestuneet on helppo leimata suhteellisuudentajunsa menettäneiksi hörhöiksi, jotka haluavat paluuta pimeälle keskiajalle tai päreiden valaisemiin pirtteihin. Tällöin unohtuu se, että valaistustekniikan parantaminen ja turhan tai häiritsevän valaisun lopettaminen tarjoaa helppoja keinoja energiankulutuksen vähentämiseen ja elinympäristön laadun kohentamiseen.

Yritykset valaisutekniikan kohentamiseksi eivät ole onnistuneet aivan kitkatta. EU-lainsäädäntöön perustuva hehkulamppujen myyntikielto on esimerkki paljon kritiikkiä herättäneestä ja surkuhupaisanakin pidetystä uudistuksesta. Hehkulamput ovat tehottomia valaisimia, sillä ne muuttavat sähköenergian pääosin lämmöksi. Suomessa tästä on kuitenkin vähemmän haittaa kuin eteläisemmissä maissa, sillä hehkulamppuja poltetaan eniten sisällä talvisin, jolloin hukkalämpö voi hieman auttaa sisätilojen lämmityksessä. EU-tasolta tullutta kieltoa vastustettiin aluksi ankarasti. Erityisesti korvaavien energiansäästölampujen korkea hinta, vaihteleva laatu, epäkäytännöllisyys ja niiden sisältämät ongelmajätteet lisäsivät muutosvastarintaa. Uudistus ja markkinoilla olleisiin vaihtoehtoihin kohdistunut kritiikki pakotti kuitenkin lamppuvalmistajat kehittämään parempia valonlähteitä ja edisti erityisesti LED-tekniikan läpimurtoa.

Uudet valaisimet ovat esimerkki yhä monimutkaisemmaksi käyvästä tekniikasta. Ihmisten on luovuttava yksinkertaisista ja tutuista hehkulamppuista ja opeteltava tunnistamaan millainen lukuisista uusista

lamppuvaihtoehtoista on sopiva kuhunkin käyttökohteeseen. Vitsit ovat yksi tapa suhtautua tällaisiin muutosvaatimuksiin. Valaistustekniikka on itse asiassa tuottanut yhden tunnetuimmista vitsityypeistä. Niin sanotuissa hehkulamppuvitseissä annetaan enemmän tai vähemmän yllättävä vastaus siihen, montako jonkin tietyn ryhmän edustajaa tarvitaan vaihtamaan lamppu. Näiden vitsien suosion syyksi on epäilty teollistuneiden yhteiskuntien riippuvuutta halvasta energiasta ja monimutkaisen tekniikan häiriöttömästä toiminnasta.⁹⁷ Yksinkertaista lampunvaihtoa käsittelevät vitsit saattavat heijastella sitä, että ihmiset tuntevat olonsa turvattomaksi yhä monimutkaisemmaksi käyvän tekniikan keskellä: mitä tehdään sitten kun lamppu ei sytykään?

Muitakin selityksiä hehkulamppuvitsien suosiolle on esitetty. Englannin kielessä lampun vaihtamista tarkoittava sana (screw) tarkoittaa kansanomaisesti käytettynä myös sukupuoliyhteyttä. Joissakin tulkinnoissa vitsit onkin nähty tapana käsitellä impotenssipelkoa.⁹⁷ Aivan yhtä kaukaa haetulta tulkinnalta ei kuulosta se, että hehkulamppuvitsit ovat pohjimmiltaan tapa käsitellä eriarvoisessa asemassa olevien ryhmien suhteita. Joka tapauksessa on selvää, että lapsellisiltakin vaikuttavien vitsien perusteella tutkijat voivat tehdä pitkälle meneviä päätelmiä siitä, miten ihmiset hahmottava ympäröivää todellisuutta ja millaisia asioita he pelkäävät tai pitävät tärkeinä.

Kun luonnonsuojelija hehkulampan vaihto

Hehkulamppuvitsejä kerrotaan yleisesti tunnetuista ihmisryhmistä, joihin voidaan liittää laajasti jaettu- ja ennakkoluuloja. Blondeista kertovat vitsit korostavat seksuaalisuutta ja tyhmyyttä ja lakimiesvitsit ahneutta. Ensimmäisillä laajasti tunnetuilla hehkulamppuvitseillä pilkattiin 1960-luvulla Yhdysvalloissa amerikanpuolalaisia, joita ei pidetty kovin ”välkkyinä”.⁹⁷ Sittemmin vitsityyppi on levinnyt laajasti koskemaan eri ammattiryhmiä, ihmistyyppejä ja yksittäisiä julkisuuden henkilöitäkin.

Hehkulamppuvitsit voivat liittyä myös johonkin laajasti tunnettuun tapahtumaan. Eräs ensimmäisistä ympäristönsuojeluun liittyvistä hehkulamppuvitseistä keksittiin Three Mile Islandin (1979) ydinvoimalaonnettomuuden jälkeen Yhdysvalloissa. Myöhemmin muunnelmaa vitsistä on kerrottu Tšernobylin (1986) ja muiden ydinvoimalaonnettomuuksien jälkeen:

Montako Fukushimaa asukasta tarvitaan vaihtamaan hehkulamppu?

– Ei yhtään, sillä he säteilevät itsekin.

Ympäristönsuojeluun liittyviä hehkulamppuvitsejä on varsin vähän. Tyypillisissä vitseissä korostuvat mielikuvat idealistisesta näpertelystä toissijaisten asioiden parissa. Erityisesti luonnonsuojeluun liittyvissä hehkulamppuvitseissä korostuvat mielikuvat kaiken kehityksen vastustamisesta:

Kuinka monta metsuria tarvitaan vaihtamaan hehkulamppu?

– Ei yhtään, sillä valo häiritsisi liito-oravia.

Kuinka monta luonnonsuojelijaa tarvitaan vaihtamaan hehkulamppu?

– Kymmenen. Lamppua ei tosin voida vaihtaa, koska kaksi luonnonsuojelijaa kahliutuu siihen ja kahdeksan osoittaa mieltään sen suojelemisen puolesta.

Kuinka monta ympäristöaktivistia tarvitaan vaihtamaan palanut hehkulamppu?

– Ei yhtään, koska on löydettävä vaihtoehtoisia tapoja valaista huone.

Kuinka monta vihertävää poliitikkoa tarvitaan vaihtamaan hehkulamppu?

– Kolme. Yksi vaihtaa sen energiansäästölamppuun ja kaksi vakuuttaa että kaikki mahdollinen on tehty kestävän kehityksen saavuttamiseksi.

Kuinka monta ympäristöasiantuntijaa tarvitaan vaihtamaan energiansäästölamppu?

– Kymmenen. Yksi kiertää vanhan lampun irti, toinen vaihtaa uuden lampun tilalle, ja kahdeksan kirjoittaa raporttia palaneen lampun ympäristövaikutuksista.

Kuinka monta ilmastoskeptikkoa tarvitaan vaihtamaan hehkulamppu?

– Ei yhtään. Väitteet lampun palamisesta ovat vain ilmastokiihkoilijoiden salajuoni.
– Ei yhtään. Ei ole vielä aukottomasti todistettu, että lamppu pitäisi todella vaihtaa.
– Kolme. Kahden edellisen ilmastoskeptikon jälkeen kolmas vaihtaa lampun, koska pimeässä on ikävä olla ja uusi LED-lamppu on paljon kirkkaampi

Voiko huumori muuttaa maailmaa?

Ympäristönsuojelussa syntyy liiallisia odotuksia

Ihmisten tekopyhyiden arvostelu on ollut satiirin keskeisiä teemoja jo antiikin ajoista lähtien. Tekopyhänä voidaan pitää esimerkiksi vauraissa länsimaissa elävien ihmisten vaatimuksia vähentää kasvihuonekaasujen globaaleja päästöjä, ja samanaikaista pitäytymistä elämäntyyliä, joka perustuu runsaaseen energian ja luonnonvarojen käyttöön. Erityisen tekopyhinä on arvosteltu näyttelijöitä, muusikoita ja muita kuuluisuuksia, jotka ovat näkyvästi ilmaisseet huolensa ilmastonmuutoksesta ja muista ympäristöongelmista, mahdollisesti vain lisätäkseen näkyvyyttään julkisuudessa.¹ Kuuluisuuden kirouksiin kuuluukin se, että epäilevää yleisöä on vaikea vakuuttaa huolen pyyteettömyydestä.

Täydellistä
ekoihmistä
odotellessa

Myös ruohonjuuritason ympäristöaktivisteja arvostellaan usein muiden yläpuolelle asettumisesta ja kohtuuttomien vaatimusten latelusta. Elinkeinoelämän valtuuskunnan johtaja Matti Apunen² on polemisoinut yhdeksi politiikan populismin peruslajiksi vihreyden, joka "...lähtee siitä, että alkeellisempi elämä on parempi elämä. Perunakuopassa asuva ihminen ei riistä eikä saastuta." Apusen mukaan "ajatus on yllättävän suosittu, vaikka samaan aikaan nämä modernit metsänhenget kiehuvat kiukusta, jos laajakaistayhteys on puoli tuntia poikki ja sushibaarissa on liian pitkä jono."

Apusen kärjistetty ajatuskulku heijastelee ympäristönsuojeluun usein liitettyä ajatusta paluusta luontoon. Ajattelutavan yksi keskeinen kehittäjä oli yhdysvaltalainen Henry David Thoreau (1817–1862), joka tuli tunnetuksi 1800-luvun puolivälissä kirjoitetusta yksinkertaista maalaiselämää ihannoivasta teoksestaan *Elämää metsässä*.³ Suomessa vastaavan kaltaisia ajatuksia on liittynyt erityisesti Pentti Linkolan hahmottelemaan luonnonmukaiseen yhteiskuntamalliin, joka perustuisi modernin tekniikan hylkäämiseen ja paluuseen lihasvoimalla toimivaan maatalousyhteiskuntaan.⁴

Toisin kuin Apunen olettaa ja Linkola toivoo, kovin suosittu tällainen malli ei ole edes ympäristöväen keskuudessa. Ympäristönsuojelijat eivät yleisesti jaa näkemystä teknisesti alkeellisen elämän ihanuudesta, vaan päinvastoin haluavat tukeutua tieteeseen ja uuteen tekniikkaan, jonka avulla päästöjä voidaan vähentää ja luonnonvaroja käyttää entistä tarkemmin. Tällaista lähestymistapaa on 1990-luvun alusta lähtien kuvattu muun muassa uudissanalla **ekotehokkuus**. Viime vuosina ekotehokkuuden rinnalle ovat rynnineet ympäristönsuojelun työllisyys- ja taloushyötyjä korostavat **vihreä talous** ja **vihreä kasvu** sekä **kiertotalous**, joita tavoitellaan niin kansallisessa politiikassa kuin koko EU:n tasolla.

Ympäristönsuojelijoiden lisäksi myös keskivertokansalaisilla on Suomessa melko vankka usko tieteen ja tekniikan kykyyn ratkaista ympäristöongelmia. Tiedebarometri-kyselyn mukaan noin puolet suomalaisista uskoo, että tieteen avulla voidaan ratkaista hyvin tai melko hyvin saastumiseen, ympäristön tilaan ja energiantuotantoon liittyviä ongelmia.⁵ Sen sijaan ilmastonmuutoksen torjuntaan tiede ei suomalaisten arvion mukaan tarjoa kovin tehokkaita keinoja. Harvempi kuin joka kolmas uskoo että tiede voi kehittää keinoja ilmastonmuutoksen pysäyttämiseen tai jarruttamiseen. Luottamus tutkimuksen kykyyn ilmastonmuutoksen hillinnässä on kuitenkin paljon suurempaa kuin luottamus siihen, että tutkimus voisi edistää maailmanrauhaa, demokratiaa ja ihmisten tasa-arvoa tai vähentää työttömyyttä.

Mistä mielikuvat pimeissä perunakuopissa lymyävistä luonnonystävistä sitten kumpuavat? Perimmäisin syy lienee se, että monet ympäristöaktivistien tavoitteet kyseenalaistavat markkinatalouden ja mainonnan esillä pitämiä näkemyksiä hyvästä elämästä. Huolettoman ja iloisen kulutuksen kritisointi tulkitaan herkästi kaiken kulutuksen kritiikiksi, silloinkin kun kyse on vain ympäristölle haitallisimpien kulutuksen muotojen arvostelusta. Yleisistä normeista poikkeavat ympäristöystävälliset kulutusvalinnat – tai kuluttamattomuusvalinnat – voidaan tulkita muiden syyllistämiseksi ja omien valintojen erinomaisuuden korostamiseksi. Kulutuksesta pidättäytyvän ympäristönsuojelijan stereotyyppiin rinnalle ovat tulleet myös mielikuvat elitistisestä ekokuluttamisesta: kalliiden luomutuotteiden ostaminen tai ekomatkailu kaukomaiden luontokohteisiin mahdollista vain suhteellisen varakkaille.

Kulutuksen ironiaa

Ympäristövastuullisuuteen pyrkivä vaatimaton elämäntapa ja pidättäytyminen yleisesti normaalina pidetystä kulutuksesta näyttäytyy edelleen herkästi poikkeavana ja outona.⁶ Normaalius ja outous on kuitenkin aina suhteellista. Myös tavanomaisina pidettyjä kuluttamisen käytäntöjä voidaan kehystää oudoiksi ja huvittaviksi. ”Harva pillahtaa itkuun, jos ei saa postilaatikkoonsa värillisiä mainoslehtisiään, harva osaa

arvostaa sitä viidettäkymmenettä appelsiinimehumerkkiä, jota joku kovalla kiireellä ja pauhulla valmistaa”, kuten Arto Tukiainen puntaroi.⁷ Ympäristönsuojelu kyseenalaistaa näin normaaleiksi vakiintuneita kulutusmalleja ja niiden taustalla piileviä valta-asetelmia.

Jotkut aiemmin ekoihmisten kummallisuuksina pidetyt toimintatavat ovat jo vakiintuneet osaksi monien suomalaisten arkea. Vapaaehtoinen vanhan tavaran suosiminen ja kierrätys herätti aiemmin kummeksuntaa tai hilpeyttä, kun yhteiskunnassa ihannoitiin uutta ja modernia. Kierrätystä on mitätöity myös vähäarvoisena työllisyystyönä ja näpertelynä, jolla ei ratkaista suuria ympäristöongelmia. Vähitellen kierrätyksestä on muotoutunut yleisesti tunnustettu ”hyvän kansalaisen” rooliin kuuluva toimintatapa.⁸ Myös jätteiden lajittelu kotitalouksissa on vakiintunut yleisesti hyväksytyksi toiminnaksi. Esimerkiksi sanomalehtien toimittaminen paperinkeräykseen on useimmissa suomalaisissa kotitalouksissa arjen rutiini, joita ei enää juurikaan jakseta kummastella. Joillekin pikkutarkka jätteiden lajittelu on osa normaaleja arjen rutiineja ja tiedostettu keino esimerkiksi ilmastonmuutoksen hillitsemiseen. Toisille se voi silti näyttäytyä absurdina vaivannäköinä, joka ei ympäristön tilaa juuri paranna. Lajitteluintoa ovat vähentäneet myös esimerkiksi sitkeästi elävät perättömät huhut erilliskerätyn biojätteen järjestelmällisestä kaatamisesta sekajätteen sekaan kaatopaikoilla.

Mielikuvat muuttuvat joissakin tapauksissa hitaammin kuin ympäristönsuojelun käytännöt ja tekniikka. Biojätteiden laajamittainen hyötykäyttö esimerkiksi autojen polttoaineiden tuotannossa kävi vitsistä vielä reilu vuosikymmen sitten, mutta nykyään teknisiä esteitä tälle ei enää ole. Myös eloperäisistä jätteistä ja muusta biomassasta tuotettu biokaasu on varteenotettava vaihtoehto liikennepolttoaineeksi, vaikka sitä onkin väheksytty suomalaisessa liikenne- ja elinkeinopolitiikassa.⁹

Kestävien kulutustapojen kehittämisessä on otettu vasta ensiaskeleet. Vaikka jotkut tekniikat ja käytännöt muuttuvat nopeasti, ympäristön tilaa heikentäviltä kehityspoluilta poikkeamiseen, toimivien uusien ratkaisujen kehittämiseen ja niiden vakiinnuttamiseen tarvitaan kaiken kaikkiaan paljon aikaa. Läheskään aina päätöksentekijälle ei ole kovin selvää, mihin suuntaan kannattaisi lähteä. Ympäristöhaittoja on vaikea hahmottaa, koska tuotantoketjut ovat pitkiä ja monimutkaisia ja niihin liittyy erilaisia vaikutuksia. Läheskään kaikki ihmiset eivät osaa esimerkiksi vastata siihen, miksi tietyn tuotteen kierrätys oikeastaan on tarpeellista, vaikka kierrätys tunnustettaisiinkin yleisellä tasolla tärkeäksi. Pahimmillaan tämä voi johtaa siihen, että kierrätyksen nimissä kulutetaan entistä enemmän luonnonvaroja ja energiaa, esimerkiksi ostamalla kierrätysmateriaaleista valmistettuja muodikkaita, mutta tarpeettomia tuotteita.

Ympäristökeskustelussa huomio kiinnittyy usein nimenomaan kuluttamiseen ja yksittäisten ihmisten valintoihin, jolloin kulusta ohjaavat yhteiskunnan rakenteet jäävät huomiotta. Esimerkiksi fossiilisten polttoaineiden ja öljypohjaisten tuotteiden korvaaminen on hankalaa, koska koko nykyinen elämäntapamme ja yhteiskuntarakenteemme perustuu niille. Vaihtoehtoja nykyisille tuotteille ei läheskään aina ole saatavilla. Tämä tuli konkreettisesti esiin John Websterin pääkaupunkiseudulla kuvaamassa tragikoomisessa dokumenttielokuvassa *Katastrofin aineksia*. Siinä Webster perheineen kokeilee elämää ilman öljystä valmistettuja tuotteita. Yhdysvalloissa samantyyppisen omakohtaista elämäntapojen muutosta kuvaavan televisiodokumentin teki Colin Beavan. Kokeilun antia on kuvattu myös kirjassa *Ekovuosi Manhattanilla*.¹⁰ New Yorkissa ympäristöä kuluttavasta kuormituksesta irtautuminen osoittautui vielä vaikeammaksi kuin Helsingissä.

Websterin ja Beavanin dokumentit uudensivat stereotypiaa ehdottomasta ekoihmisistä, joka ei missään tilanteessa tingi ihanteistaan. Ne myös osoittivat, että nykyisissä teollisuusyhteiskunnissa kulutuksen ympäristökuormituksen raju vähentäminen on yksilölle käytännössä mahdotonta ilman kohtuuttomia uhrauksia ja radikaalia irtautumista tavanomaisina pidetyistä ihanteista ja toimintatavoista. Esimerkiksi toimittaja Anu-Elina Lehti¹¹ on tuskailut, että ekologinen elämäntapa on liian vaativaa ja vaarantaa sekä työuran että ihmissuhteet: ”kollegat ja sukulaiset tuskin suhtautuisivat myötämielisesti elämäntapaintaaniin, joka raapustaa kirjoittamansa jutut kierrätyspaperille ja herää joka aamu kello neljä patikoidakseen työpaikalleen.” Karrikoitu mielikuva tinkimättömästä ympäristönsuojelijasta voi olla huvittava, mutta myös lannistava. Mahdottomuus tehdä kaikkea oikein kääntyy herkästi perusteluksi olla tekemättä mitään.

Käännytystä
omaan
uskoon

Ympäristönsuojelulla ja uskonnolla on paljon yhteistä

Uskonnolla ja ympäristönsuojelulla on paljon yhteistä. Kumpaankin liittyy risti-riitaisia viestejä, henkilökohtaisesti tunnustettuja arvoja ja vahvoja näkemyksiä siitä, miten ihmisten tulisi elää ja toimia. Joskus sekä uskovaisia että ympäristönsuojelijoita vieroksutaan normeista poikkeavina ja kiihkoilevina tiukkapipoina. Heidän käyttäytymistään arvostellaan herkästi tekopyhyydestä ja oppejaan ahdasmielisyydestä. Uskonnon tavoin myös ympäristönsuojeluun on yleisesti liitetty vakavuus. Kummassakin voidaan nähdä olevan kyse perimmäisistä kysymyksistä, joita ei pidä lyödä leikiksi.

*Naurusta minä sanoin:
joutavaa!
Raamattu, Saarnaajan kirja 2:2*

*Iloitkaa aina Herrassa!
Sanon vielä kerran: iloitkaa!
Raamattu, Kirje Filippiläisille 4:4*

Paljolti juuri totisuutensa takia uskonnot ja uskovaiset ovat yleisiä naurun aiheita, kuten vaikkapa juutalaisuuden stereotypiaan nojautuvat vitsit osoittavat. Näitä vitsejä viljelevät myös uskovaiset itse, vaikka joidenkin tutkimusten perusteella uskonnollisilla ihmisillä on keskimäärin heikompi huumorintaju kuin ei-uskonnollisilla.¹² Tutkimuksissa on muun muassa saatu viitteitä siitä, että mitä dogmaattisemmin ihminen harjoittaa uskoa, sitä huumorintajuttomampi hän on. Asiaansa vahvasti uskovien ympäristöaktivistien huumorintajua kukaan ei tiettävästi ole tutkinut.

Varsinkin juutalaiset ovat luoneet rikkaan huumoriperinteen, jossa heijastuu näkemys juutalaisista syrjittynä, mutta menestyvänä ihmisryhmänä. Yhdysvalloissa valtavirran huumori yleensä ihannoii voittajia ja tukee raivaajahenkistä, luonnon ja toisten ihmisten kukistamiseen perustuvaa eetosta. Yhdysvaltainjuutalaisten huumori on luonut tälle eetokselle vastavoiman leikittelemällä luonnon hallitsemisesta piittaamattoman intellektuellin ihannekuvalla.¹³ Tällainen kyseenalaistaminen muistuttaa läheisesti ympäristöaktivistien sanoman pääsisältöä.

Sekä ympäristökampanjoinnin että uskonnollisen käännytystyön tavoitteena on saada ihmisiä omaksumaan tiettyjä arvoja ja näkemyksiä. Koomisten asetelmien luomista on käytetty jo pitkään uskonnollisen käännytystyön apuna. Yksi vanhimmista kampanjointikeinoista on itsensä alentaminen ja naurettavaksi tekeytyminen. Kristinuskossa keskeisin tragikoominen hahmo oli Jeesus.¹⁴ Hän väitti olevansa Jumalan poika, eli ehdottomasti korkea-arvoisin ihminen maan päällä. Samalla hän kuitenkin asetti oman arvovaltansa kyseenalaiseksi eikä välittänyt esimerkiksi siitä, että seurustelu yhteiskunnan kaikkein vähäarvoimpien ja hyljeksityimpien kanssa saattoi näyttää monien aikalaisten silmissä oudolta tai naurettavalta.

Tekeytymällä tarkoituksellisesti naurettavaksi voidaan lieventää vallitsevien uskomusten arvostelusta syntyviä vihamielisiä reaktioita. Vallanpitäjien vakavaksi kokemaa kritiikkiä voi olla kriitikolle itselleen kuolemanvakavaa. Ympäristönsuojelussakin on kokemuksia siitä, että pitkätukkaisten risuparran suusta tulevaa kritiikkiä ei ehkä oteta aivan todesta, mutta kritiikki ja uudet näkemykset pääsevät kuitenkin esille.

Ortodoksisen kirkon piirissä varsinkin Venäjän alueella virisi 1600-luvun lopulle asti jatkunut pyhien hullujen perinne, jonka edustajat pukeutuivat ja käyttäytyivät tavanomaisesta poikkeavasti, provosoivat ja

kyseenalaistivat vallitsevia totuuksia.¹⁵ Nämä ”houkat Kristuksen tähden” elivät itse kurjuudessa ja jakoivat omaisuutensa köyhille. Mielisairauden rajoja kolkuttelevat saarnaajat rikkoivat sekä julkilausumattomia tabuja että virallisia sääntöjä kerätessään huomiota sanomalleen. Tällaisten pyhien hullujen kantaisänä pidetään legendan mukaan Palestiinassa 500-luvulla elänyttä Pyhää Simeonia, munkkia joka epäsovinnaisella käytöksellään onnistui käännyttämään kristinuskoon huonomaineisia ihmisiä, jotka elivät tavanomaisen sananjulistuksen saavuttamattomissa.¹⁶

Monissa ympäristöaktivisteissa on havaittavissa samankaltaista piittaamattomuutta vakiintuneista normeista. Pyhinä pidetyillä kirjoituksilla sen sijaan ei ole ympäristöjärjestöjen toiminnassa yhtä keskeistä sijaa kuin uskonnollisissa liikkeissä. Uskonnollisten tekstien sijaan useimpien nykyisten ympäristöjärjestöjen sanoman pääsisältö kumpuaa tutkimuksista suoraan tai välillisesti saadusta tiedosta. Puhdasta tiedettä ympäristöjärjestöjen sanoma ei silti yleensä edusta. Kaikkien muiden yhteiskunnallisten liikkeiden tapaan ympäristöjärjestötkin valikoivat saatavilla olevasta informaatiosta omalta kannaltaan oleelliset palat, jättivät epämieluisia tuloksia vähemmälle huomiolle ja tulkitsevat tietoa aiemman tietämyksen, tulkintojen, oletusten ja arvojen kautta.

Ylilyöntejäkin tapahtuu. Joskus ennakko-oletukset ovat niin vahvoja, että niiden vastaiset faktat jäävät kokonaan huomiotta tai niitä ei osata edes etsiä. Alkuperäiskansoja on usein ihannoitu ympäristökampanjoinnissa ja -kasvatuksessa esimerkkinä luontoa kunnioittavasta ja kestävästä elämäntavasta. Tutkimukset, jotka ovat osoittaneet varhaistenkin kulttuurien muokanneen ja käyttäneen ympäristöään mahdollisuuksiensa mukaan ja joissakin tapauksissa tuhonneen oman elinympäristönsä ovat tämän takia herkästi jääneet liian vähälle huomiolle.¹⁷ Esimerkki kritiikittömästä suhtautumisesta on intiaanipäällikkö Seattlen puhe vuodelta 1854. Puheessa Seattle (Si’ahl, 1789–1866) perustelee nykyihmisiäkin koskettavalla tavalla, miksi ajatus heimon maan myynnistä Suurelle Valkoiselle Päällikölle on niin vaikea intiaaneille:

- *Ellemme omista ilman raikkautta tai veden kimallusta, kuka ne voi ostaa?*
- *Maa ei kuulu ihmiselle, vaan ihminen maalle. Tämän me tiedämme. Kaikki luontokappaleet ovat yhtä kuin veri, joka liittää suvun yhteen. Kaikki luodut ovat yhtä.*
- *Mitä tapahtuu maalle, tapahtuu myös maan pojille. Ei ihminen kutonut elämän kudosta, hän on vain sen säie. Mitä hän kudokselle tekee, sen hän tekee itselleen.*

Seattlen puhe ei intiaaneja auttanut. Alkuperäisasukkaat menettivät maansa, jolle sittemmin perustettiin intiaanipäällikön mukaan nimetty kaupunki. Puhe jäi kuitenkin elämään. Puhetta on käytetty usein esi-

merkkinä Pohjois-Amerikan alkuperäisväestön herkästä ja kaukonäköisestä luontosuhteesta. Muun muassa Al Goren mukaan sitä sopisi käyttää esimerkkinä luontoon suhtautumisesta nykyäänkin.¹⁸ Suomessa Maailman Luonnonsäätiö WWF julkaisi puheen suomennettuna koulutusmateriaalissaan vuonna 1987.¹⁹

Puheessa on yksi perustava puute. Se on pääosin sepite.²⁰ Intiaanipäällikkö Seattle oli todellinen henkilö ja ilmeisesti hyvin taitava ja karismaattinen puhuja. Puheen sisältö kuitenkin paljastaa, että se ei ainakaan kokonaan voi olla Seattlen puhuma. Puhuja esimerkiksi sanoo nähneensä omin silmin tuhansia mädäntyviä biisoneita, jotka valkoinen mies oli ampunut junasta. Todellisuudessa Seattle eli yli 1 500 kilometrin päästä biisoneiden elinalueesta. Rautatie sinne valmistui vasta miltei 20 vuotta puheen jälkeen, jolloin Seattle itse oli jo kuollut.

Seattle piti vuonna 1854 jonkinlaisen puheen heimonsa maiden puolesta, mutta hän piti sen omalla kielellään, joka käännettiin alueella kaupankäynnissä käytetylle yksinkertaiselle sekakielelle ja siitä englanniksi. Vasta 33 vuotta myöhemmin puheesta julkaistiin ensimmäinen tunnettu kirjallinen versio *Seattle Sunday Star* -lehdessä. Tätä versiota on vuosien mittaan kopioitaessa ja eri kielille käännettäessä uudelleenmuokattu. Nykyisin yleisimmin tunnettuun muotoonsa puhe vakiintui vasta 1970-luvulla.

Seattlen puhe osoittaa lähdekritiikin tarpeellisuuden myös silloin, kun halutaan edistää hyvinä pidettyjä asioita. Monia alkuperäiskansoja on kohdeltu kaltoin ja heidän luonnontuntemustaan on väheksytty. Kritiikitön ihannointi ei kuitenkaan korjaa vääryyksiä eikä auta tunnistamaan nykyään käyttökelpoisia vanhoja viisauksia. Seattlen puheessa käsiteltyjä asioita ei silti kannata sivuuttaa. Vaikka itse puhe onkin mitä ilmeisimmin jälkikäteen kokoon kursittu, sen sisältö kuvastaa silti yleisellä tasolla totuudenmukaisesti monia alkuperäiskansojen tärkeitä pitämiä uskomuksia. Niiden huomiointi voi olla järkevää nykyäänkin.

Narriksi tahtomattaan

Huumoria hyödyntävät ympäristöaktivistit voidaan nähdä uskonnollisen käännytystyön ohella myös vuosituhantisten veijari- ja narriperinteiden jatkajina. Entisaikoina kansanviisaudesta kumpuava narrin nokkela sutkautus tai kepeä parodia saattoi paljastaa kansalle suunnatun julistuksen tyhjäksi sananhelinäksi.¹⁶ Keskiajan ja renessanssin Euroopassa kirkon väärinkäytöksiä ja tekopyhyyttä kritisoiden veijarihahmojen tapaan nykyajan kansalaisaktivistit voivat tuoda esiin poliittisten julkilausumien ontoutta ja katteettomia lupauksia ympäristön huomioimisesta.

Tärkeä ero narrien ja ympäristöaktivistien välillä on se, että narrit tukeutuivat yleensä arkijärkeen ja omiin havaintoihinsa, kun taas ympäristöaktivistit perustavat tyyppillisesti kritiikkinsä tutkimustiedon antamaan auktoriteettiin, joka usein haastaa arkijärjen mukaiset näkemykset. Tämän seurauksena rehellinen ympäristöaktivisti joutuu varsin usein myöntämään olleensa väärässä. Tietämys ympäristöongelmista muuttuu koko ajan, eikä täysin varmaa tietoa parhaista vaihtoehtoista yleensä ole. Ympäristötutkimus etenee, ympäristön tila voi muuttua myös myönteiseen suuntaan ja ympäristönsuojelun toteutus voi tylstyttää kritiikin terää. Vanhat totuudet voivat murtua rajustikin, kun uutta tietoa saadaan. Tällöin vanhoista uskomuksista pitää pystyä luopumaan. Epävarmuuksien käsittely ei ole helppoa, sillä huomiota saadaksesen ja muita vakuuttaakseen aktivistien pitää toisaalta korostaa tiedon varmuutta.

Narrimainen maailmanpelastajahahmo näyttäytyy esimerkiksi Helsingin Sanomien kuukausiliitteen kansikuvassa, jossa tieto- ja tieteiskirjailija, kansalaisaktivisti Risto Isomäki poseeraa päässään kulunut villapipo ja yllään vihreä, pari numeroa liian suuri talvitakki. Kuvassa Isomäki katselee kaukaisuuteen tiikusateen kastelemien silmälasien läpi. Ilme on huolestunut, mutta suu on jäänyt hieman koomisesti

avonaiseksi. Taustalla näkyy vettä ja jäätikköä. Otsikkoteksti julistaa mahtipontisesti Isomäen olevan ”Luomakunnan toivo” joka matkusti Grönlantiin pysäyttääkseen ilmastonmuutoksen ja pelastaakseen maailman. Tämä messiaanisen pelastajahahmon stereotyyppi oli tausta 12-sivuiselle reportaasille, jossa Isomäki esitetään vuolaasti luennoivana, faktoja ja lukuja vyöryttävänä asiantuntijana, joka tieteelliseen tietoon pohjautuen pyrkii löytämään ratkaisuja ilmastokriisiin.²¹ Isomäki on itsekkin tietokirjoissaan ja haastatteluissa itseironisesti korostanut miettivänsä myös ”hullun tiedemiehen ratkaisuja” ja pyrkivänsä arvioimaan niiden totuttamiskelpoisuutta avoimesti ja ennakoluulottomasti.^{22, 23}

Itsensä naurettavaksi tekeminen voi olla laskelmoitua, mutta usein kyse on siitä, että asialleen täysin omistautunut henkilö leimautuu tahtomattaan. Lievimmillään kyse on hyväntahtoisesta naurahatelusta, raaimmillaan ihmisarvon ja puheoikeuden viemisestä jopa melisairaaksi leimaamalla. Sähkömagneettisen säteilyn vaaroista varoittavat sähköyliherkät saavat herkästi ”foliohatun” leiman, koska muut pitävät riskejä pelkkänä kuvitelmana tai niin vähäisinä, ettei niillä ole käytännön merkitystä. Kaikki eivät myöskään suhtaudu vakavasti salaliittoteorioilta kuulostaviin väitteisiin, joiden mukaan riskejä vähätellään matkapuhelinyhtiöiden taloudellisten etujen takia.

Suomessa sadat sähköyliherkät ihmiset kokevat saavansa vakavia oireita sähkömagneettista säteilyä tuottavista laitteista. Nämä oirekokemukset ovat todellisia ja haittaavat pahimmillaan vakavasti ihmisten elämää. Sairastuneiden avuksi perustetun kansalaisjärjestön, Suomen Sähköyliherkät ry:n yhtenä tavoitteena onkin saada sähköyliherkkyydelle virallinen taudinmääritys sekä tukea sairastuneita ja heidän omaisiaan ja saada heille ymmärtämystä. Pitävää tieteellistä näyttöä ei toistaiseksi ole kuitenkaan saatu siitä, että oireet aiheutuisivat nimenomaan sähkölaitteista.

Sähköyliherkkyyden lisäksi myös esimerkiksi melulle ja hajuille herkille on usein naureskeltu turhasta valittajina.²⁴ Ihmisten kuulo- ja hajuaistissa on suuria yksilöiden välisiä eroja, joiden takia osa ihmisistä on kiistatta muita herkempiä. Ympäristömelun on todettu olevan ulkoilman hiukkasten jälkeen toiseksi suurin ympäristön terveysriski Suomessa.²⁵ Myöskään sisäilman hajuihin liittyviä ongelmia ei aina ole otettu todesta. Tämä johtuu osin siitä, että tietoa ei ole ollut riittävästi, eikä oireita ole osattu yhdistää rakennusten kosteusvaurioiden aiheuttamaan home- tai bakteerialtistukseen, puutteelliseen ilmanvaihtoon tai materiaaleista vapautuviin päästöihin. Toinen tärkeä syy vähättelyyn ja jopa luulotautiseksi leimaamiseen on se, että rakennusten korjaaminen terveellisiksi olisi monesti hyvin kallista. Pahimmissa tapauksissa ainoa toimiva keino on hävittää sisätilojen irtaimisto, purkaa koko rakennus ja rakentaa tilalle uusi.

Ympäristönsuojelun historiasta löytyy esimerkkejä sekä turhiksi osoittautuneista että pelättyäkin pahemmaksi osoittautuneista huolenaiheista. Suomessa pelättiin 1980-luvun lopulla ilmansaasteiden aiheuttavan laajoja metsätuhoja erityisesti Lapissa.²⁶ Niin sanottuja happosateita pidettiin syynä karmaiseviin metsätuhoihin Saksassa ja itäisessä Keski-Euroopassa, jossa metsiä runtelivat raskaan teollisuuden ja energiantuotannon ilmansaasteet. Suomessa pelkoa herättivät Neuvostoliiton Kuolan alueen teollisuuskompleksien päästöt. Epävarmuutta lisäsi se, että luotettavaa tietoa Neuvostoliiton ympäristötuhoista oli vaikea saada, eikä Pohjois-Suomessa ollut kattavaa ilmansaasteiden mittausverkkoa. Uhkista käytiin julkisuudessa kärkevää kiistelyä tutkijoiden välillä. 1990-luvulla uhat osoittautuivat liioitelluiksi, sillä Neuvostoliiton ilmansaasteista ei pohjoisen luonnolle havaittu koituneen merkittäviä haittoja. Sen sijaan porojen liikalaidunnus heikensi selvästi metsien tilaa.

Julkisessa keskustelussa varsinkin ihmisten terveyttä välittömästi uhkaavia ympäristöriskejä liioitellaan usein, kun taas monien kehityskulkujen yhteisvaikutuksena syntyvät ja vähitellen etenevät pitkän aikavälin haittavaikutukset jäävät vähemmälle huomiolle. On mahdotonta tietää täysin varmasti etukäteen, mitkä ounastellut uhkat osoittautuvat aidoksi riskeiksi.²⁷ Tämän takia hassuiltakin kuulostaviin epäilyihin kannattaa varmuuden vuoksi suhtautua ainakin aluksi vakavasti. Tätä kutsutaan varovaisuusperiaatteeksi. Monitieteinen ja laaja-alainen tutkimus on paras tapa hahmottaa eri riskien vakavuutta, mutta tutkimukseen kuluu yleensä useita vuosia, jopa vuosikymmeniä. Kun hartaasti valmistellut tulokset valmistuvat, on pahin kohu julkisuudessa yleensä jo auttamattomasti ohi.

*"Meidän on
joko naurettava
tragedialle, epäonnelle
ja avuttomuudellemme
luonnon voimia vastaan
– tai menetettävä
järkemme."*

Charles Chaplin

Huumori tietoperustaisessa päätöksenteossa

Hyvän komedian taustalla on usein tragedia. Charles Chaplin (1889–1977) sai idean yhteen kuuluisimmista elokuvakohtauksistaan luettuaan kuvauksen Sierra Nevadan vuoristossa lumen saartamaksi jääneestä retkikunnasta, jonka vajaan sadasta osanottajasta ainakin puolet kuoli kylmyyteen ja nälkään.²⁸ Muutamat ajautuivat kannibalismiin, toiset paistoivat nahkakenkiään saadakseen edes jotakin syömistä. Kultakuume-elokuvaan päätyneessä kohtauksessa Chaplinin esittämä kulkuri joutuu roistomaisen toverinsa kanssa lumimyrskyn saartamaksi pieneen mökkiin. Nälkäinen kulkuri keittää kengän ruoakseen ja imeskelee kengännauhoja, kuin ne olisivat pagettia. Kengännauhoilla herkutteleva kulkuri muuttuu nälästä harhaisen toverinsa silmissä herkulliseksi jättiläiskanaksi.

Chaplinin komedia kertoi paitsi ihmisen avuttomuudesta lumimyrskyn kourissa, myös inhimillisestä kurjuudesta ja köyhyydestä, joka pakotti epätoivoiseen elannon etsintään karuihin luonnonoloihin. Luonnon voimien aiheuttamille tragedioille nauretaan edelleen. Verkkosivuilta löytyy lukuisia vitsejä New Orleansin runnelleesta Katrina-hirmumyrskystä, maanjäristyksistä, tsunameista ja monista muista luonnonkatastrofeista. Näissä vitseissä luonnon ja ihmisen suhde jää kuitenkin usein taustalle, kun etusijalle työntyvät ihmisten väliset suhteet.

Sosiologisen huumoritutkimuksen näkökulmasta luonnonkatastrofeihin liittyvät vitsit ilmentävät ennen muuta sitä, että vaikka pohjimmiltaan olemme luonnon armoilla, hyvinvointimme perustuu ihmisten väliselle luottamukselle, oikeudenmukaisuudelle ja yhteisesti hyväksytyille päätöksille. Vitsit valottavat luottamuksen järkkymistä, kun yhteiskunta ei selviä perustehtävistään. Hirmumyrskyn murjomalla asuinalueella mustasävyisen huumorin avulla voidaan kritisoida puutteellista varautumista, riskien kohdistumista epäreilusti köyhien asuinalueille, valtiiovallan hidasta reagointia tai vakuutusyhtiöiden vastuun pakoilua. Vitsit voivat myös etäännyttää toisten ihmisten hädästä, kuten tässä rasistisessa Katrina-vitsissä:

– Miksi hurrikaani Katrinan uhrin olivat pääasiassa mustia ihmisiä?

– Koska Äiti Luonto pesi pyykkiä ja oli kuullut ettei värillisiä ja valkoisia pitäisi sekoittaa.

New Orleansin kaupunkikulttuurille tyypillinen iloinen karnevaaliperinne antoi kaupunkiin myrskyn ja vedenpaisumuksen jälkeen palanneille voimaa rakentaa elämänsä uudelleen.²⁹ Huumorin eri muodot voivat auttaa sopeutumaan muihinkin ympäristömuutosten tuottamiin yllätyksiin ja käsittelemään uusia tilanteita, joita esimerkiksi kodin tuhoutuminen tulvassa, sinilevälautojen ilmaantuminen mökkirantaan tai vieraslajien tunkeutuminen kaupunkipuistoon aiheuttaa. Huumoritutkimus puolestaan auttaa tunnistamaan esimerkiksi vitsien taustalla olevia valtasuhteita ja niiden muutoksia tai pysyvyyttä.

Ekosysteemit muuttuvat väijäämättä. Muutoksiin myös suhtaudutaan eri tavoin, eikä yksimielisyyttä ole helppoa saavuttaa. Kiistelyä herättää jo se, onko muutoksissa kyse ympäristön tilan parantumisesta vai heikentymisestä. Esimerkiksi uhanalaisten susien lisääntyminen on ilonaihe ympäristönsuojelijalle, mutta pelonaihe paikallisille asukkaille. Susia voidaan ihailla etäältä, mutta omaan lähiympäristöön niitä ei yleensä haluta. Susien aiheuttamia konflikteja tutkinut Suvi Borgström on päättänyt, että jos susi halutaan pitää osana luontoamme, pitää ihmisten sopeutua ajatukseen siitä, että takapihoillamme elää jotain villiä ja kontrolloimatonta.³⁰ Susikeskustelussa huumori on vain harvoin edistänyt tällaisen hyväksyvän ilmapiirin

kehittymistä. Sitäkin useammin se on pönkittänyt ennakkoluuloja, syventänyt ristiriitoja ja vaikeuttanut ratkaisujen löytymistä.

Huumoria kannattaisi hyödyntää aktiivisesti

Ympäristönsuojelussa on kyse ihmisten erilaisten arvojen ja tietojen kohtaamisesta, eli siitä, miten toiveemme ja tarpeemme yhdistetään rakentavalla tavalla tietoon luonnonvarojen kestävästä käytöstä. Huumori on tärkeä osa yhteiskunnallista keskustelua ja kanssakäymistä, jossa eri tavoitteiden painoarvo määräytyy. Kuten tämän teoksen sivuilta on selvinnyt, ympäristöongelmiin ja niiden hallintayrityksiin liittyy monenlaisia humoristisia piirteitä. Huumorin yhteiskunnallinen voima piilee sen kyvyssä tuoda esiin uusia näkökulmia ja kritisoida vallitsevia totuuksia. Kriittisyyteen liittyvät myös huumorin haitat rakentavalle yhteiskunnalliselle keskustelulle. Huumori ei välttämättä edistä luotettavaan tutkimustietoon tukeutuvaa, tasa-arvoista ja moniarvoista keskustelua. Oivaltava vitsi on välähdys, joka valaisee jonkin pimeyteen jääneen alueen, mutta samalla myös vääristää värejä ja syventää valon ulkopuolelle jääviä varjoja. Pahimmillaan huumorin valokeilat sokeuttavat, mutta parhaimmillaan ne valottavat tehokkaasti todellisuuden jotakin puolta.

Sattuvien sutkautusten avulla voidaan puhua niin ympäristönsuojelun puolesta kuin sitä vastaan, perustellusti tai perusteettomasti. Humoristinen vähättely, poikkeaville näkemyksille vinoilu ja naurunalaiseksi tekeminen ovat tuttuja monille ympäristöaktivisteille. Vaikka huumori on ihmislaajalle synnynnäistä, sen rakentavaa käyttöä pitää opetella ja edistää aktiivisesti. Ympäristökeskustelussakaan ei pidä hyväksyä huumoriksi naamioitua ilkeämielisyyttä, matalamielistä mollausta ja tarkoitushakuista vääristelyä. Ympäristönsuojelun kannalta hyvän ja huonon huumorin erottaminen toisistaan ei ole aina helppoa. Huumorin herättämän huvittuneisuuden tai suuttumuksen jälkeen kannattaakin aina pysähtyä ajattelemaan, mistä itse asiassa onkaan kyse.

Huumorin avaamiin uusiin näkökulmiin on ympäristötutkimuksessa kiinnitetty vain vähän huomiota. Syvällisemmän ymmärryksen rakentaminen vaatii eri näkökulmista tehtävää monitieteistä ja monenlaisiin aineistoihin tukeutuvaa tutkimusta. Vertailevien tapauستutkimusten avulla voitaisiin pureutua esimerkiksi huumoriin osana ympäristökiistoja – sekä kiistojen synnyttäjänä ja kärjistäjänä että niiden lievittäjänä tai ehkäisijänä. Ympäristöongelmien ja niiden hallintayritysten ylikansallisen luonteen takia olisi myös tärkeää vertailla ympäristönsuojeluun liittyvän huumorin eroja ja vivahteita eri kulttuureissa.

Yksi tärkeä lisätutkimuksen aihe on se, uudistaako vai uusintaako humoristinen argumentointi ympäristönsuojelun toimintatapoja ja rakenteita? Millainen huumori voi osoittaa oivaltavasti epäkohtia paikallisessa, valtakunnallisessa tai ylikansallisessa politiikassa, milloin huumori taas johtaa uusien ja entistä parempien toimintatapojen ennakkoluuloiseen vastustamiseen? Miten huumori edistää tai ehkäisee ympäristöinnovaatioiden syntyä ja vakiintumista?

Huumorin yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia vaikutuksia on vaikea arvioida. Tulkitsijan oma tietopohja, asenteet ja arvomaailma määräävät vahvasti yksilöllisiä vaikutuksia. Huumori vahvistaa ennakoasenteita varsinkin silloin, kun se perustuu paljon tulkintaa vaativaan ironiaan tai pokerinaamaiseen vitsailuun, jossa annetaan vain vähän vihjeitä tulkintatavoista.³¹ Monikerroksisesta ironiasta tai liioittelevasta satiirista saattaa ihmisten muistiin jäädä vain pintakerros, jolloin ne voivat vahvistaa kritisoiミアn asioita. Pitkän aikavälin vaikutukset ovat vielä arvaamattomampia kuin huumorin välittömät seuraukset.

Ehkä eniten ympäristönsuojelua veisivät eteenpäin tutkimukset, joissa tarkasteltaisiin sitä, miten huumoria käytetään ihmisten välisessä epämuodollisessa kanssakäymisessä. Ympäristöpolitiikassa vallitsee vankka usko tiedon voimaan, vaikka käytännössä päätöksiä tehdään pääasiassa muun kuin tieteellisen ympäristötiedon perusteella. Esimerkiksi ympäristön tilaa ja kestävää kehitystä kuvaavien indikaattoreiden käyttöä koskevat tutkimukset ovat varsin yksituumaisesti osoittaneet, että indikaattoreiden välittämää tietoa hyödynnetään suoraan päätöksenteossa vain vähän ja silloinkin yleensä omien ennakkonäkemysten oikeuttamiseen.³² Pelkkä tiedon luotettavuuden, ymmärrettävyyden ja ajantasaisuuden parantaminen ei auta, jos päätöksentekijä ei ota ennako-oletuksiensa ja mieltymyksiensä vastaista tietoa vakavasti. Ennakoasenteita onnistuneesti horjuttava ja ajatuksia herättävä huumori voisikin olla tärkeä tuki tietoperustaiselle päätöksenteolle.

Lisää maailmanloppujen maalailua

Millaiset tulevaisuudenkuvat näyttäytyvät naurettavina ja miksi? Masentavaa olisi, jos hyvinvointimme romahtaisi vain siksi, että naureskelemme uhkakuville koska ne tuntuvat epäuskottavilta, liioitelluilta tai liian pelottavilta ollakseen totta. Tällaiselle naureskelulle antaa aineksia se, että ympäristönsuojelun historia näyttää pieleen menneiden profetioiden paraatilta. Lukuisista perikadon ennustuksista huolimatta maailma ei ole vielä kukaan tuhoutunut. Öljy ja muut uusiutumattomat raaka-aineet eivät ole ehtyneet lopullisesti, happosateet eivät ole tappaneet metsiämme eikä otsoniaukkokaan enää herätä ylenmääräistä

huolta. Kemikaaliturmat, öljytankkereiden haverit ja ydinvoimaloiden onnettomuudet aiheuttavat hetken raivokkaan kohun ja sitten elämä jatkuu useimpien kohdalla ennallaan.

Ympäristönsuojelun yksi suurimmista hankaluuksista on se, että haitallisten muutosten tunnistaminen etukäteen on vaikeaa. Huomio voi kiinnittyä kokonaan väärin asioihin, samalla kun muutokset etenevät vaivihkaa. Usein muutoksiin havahdutaan vasta sitten, kun ne ovat jo edenneet niin pitkälle, ettei ainakaan kaikkia haittoja voida enää välttää. Kun esimerkiksi ekosysteemin toiminnalle tärkeä laji on hävinnyt tai vieraslaji on tunkeutunut uudelle alueelle, voi ekosysteemiä olla vaikeaa tai mahdotonta palauttaa ennalleen.³³ Monien ympäristömuutosten kesto on hyvin pitkä verrattuna yhteiskunnassa tärkeinä pidettyihin talouden, politiikan, median ja ihmisten arjen aikajänteisiin. Niinpä päätöksentekijöiden huomio kiinnittyy herkästi välittömiin ongelmiin, jotka liittyvät useimmiten aivan muihin huolenaiheisiin kuin ympäristön tilaan.

Niin järjestöjen kuin viranomaisten viestinnässä huumoria voidaan hyödyntää liiallisen synkkyiden ja tuhokuvien maalailun vastapainona. Lapsille ja nuorille suunnatussa ympäristökasvatuksessa humoristisen otteen avulla voidaan auttaa omakohtaisen kiinnostuksen ja toimintaan kannustavan ilmapiirin syntymistä. Ympäristökasvatuksen oppaissa huumorin hyödyntämiseen on kuitenkin kiinnitetty vain vähän huomiota.³⁴ Perusvire ympäristöviestinnässä ja -kasvatuksessa on edelleen synkkä ja syyllistävä, vaikka huumorin käyttö varsinkin ympäristöjärjestöjen viestinnässä näyttääkin lisääntyneen viime vuosina.

Monet ovat arvostelleet ympäristönsuojelijoita turhien uhkakuvien luomisesta. Tanskalainen Bjørn Lomborg kritisoi 2000-luvun alussa paljon kiistelyä herättäneessä teoksessaan *The Skeptical Environmentalist* ympäristöjärjestöjen ja -tutkijoiden pessimistisiä näkemyksiä.³⁵ Hänen mukaansa ympäristöjärjestöt ja niitä tukevat toimittajat toistavat julkisuudessa papukaijamaisesti ympäristön saastumisen, luonnon tuhoutumisen ja inhimillisen kurjuuden ”litaniaa”, joka on tarkoitushakuisen pessimistinen ja perustuu enemmän ideologiaan kuin tieteelliseen tietoon. Lomborgin mielestä tilastot osoittivat, että ympäristön tila on tosiasiaa parantumassa.

Ympäristöjärjestöt tyrmäsivät moiset väitteet kovaäänisesti, kun taas monet talouselämää lähellä olevat tahot pitivät väitteitä uskottavina ja piristävänä poikkeuksena ympäristökeskustelua hallitsevalle uhkakuvien maalailulle. Useimmat kirjan sisältöä tuoreltaan kommentoineet tutkijat pitivät Lomborgin väitteitä kyseenalaisina.³⁶ Myöhemmät arviot ovat osoittaneet, että Lomborg luonnosteli selvästi liian ruusuisen kuvan, joka perustui valikoivaan tilastotietojen käyttöön ja virhetulkintoihin.³⁷

Viime vuosina on arvosteltu erityisesti ilmastonmuutokseen liittyvien uhkien liiallista korostamista.³⁸ Arvostelu on ollut osittain perusteltua, mutta ei niinkään siksi, että riskejä olisi liioiteltu, vaan siksi, että julkisessa keskustelussa uhkia on esitelty paljon näyttävämmiin kuin erilaisia mahdollisuuksia ehkäistä haitallisia muutoksia.³⁹ Päästöjen nopeaa vähentämistä tarvittaisiin, sillä nykytiedon perusteella ilmastonmuutos etenee edelleen ja riskeistä tulee entistä vaikeammin hallittavia. Riskit eivät ole häviä minnekään, vaikka julkinen keskustelu aiheesta väliaikaisesti vaimenisikin. Läheskään kaikkia ilmastonmuutoksen aiheuttamia haitallisia muutoksia ei enää voida estää, eikä ehkä edes hillitä. Vääjäämättömiinkin muutoksiin voidaan kuitenkin varautua ja sopeutua, jos ne otetaan tosissaan. Ensituntumalta naurettaviltakin vaikuttavia riskejä ja sopeutumiskeinoja voi kannattaa puntaroida vakavasti, sillä ilmaston muuttuessa koko yhteiskuntamme muuttuu perinpohjaisesti.

Oppia sotapropagandasta

Kaikkein kärkeäimmin epämieluisia tulevaisuudenkuvia kielletään sotapropagandassa. Huumoritutkijoiden paraatiesimerkki tästä ovat Hitlerin päämajan toisen maailmansodan aikana muotoilemat raportit saksalaisten sotamenestyksestä Stalingradin taistelussa.⁴⁰ Päämajan tiedotteissa uljaat saksalaiset ovat talvella 1942–1943 päivä päivältä lähempänä lopullista voittoa, kun todellisuudessa he kärsivät yhä pahempia tappioita vihollistulessa ja riutuvat nälän, tautien ja pakkasen kourissa. Valheellinen propaganda on tuttua kaikista sodista ja pienemmistäkin selkkauksista. Sotamenestystä liioittelevan propagandan ironisuus on ilmiselvää jälkikäteen, vaikka aikalaisten itsensä ei ole sitä aina helppo tunnistaa. Kun kansakunta taistelee olemassaolostaan, kiusaus uskoa epärealistisiin myönteisiin viesteihin on suuri. Tämä pätee myös kamppailussa ympäristöongelmia vastaan. Pienetkin ympäristönsuojelun edistysaskeleet näyttävät helposti suurina voittoina, vaikka kokonaiskuva taustalla olisi uhkaavan synkkä.

Joissakin tapauksissa ympäristöriskejä on aidosti liioiteltu. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki synkkäsävyiset tulevaisuudenkuvat olisivat perusteettomia. Esimerkiksi otsonikerroksen tuhoutumista ehkäiseviin toimiin tartuttiin viime hetkellä ja takapakkia voi vielä tulla. Aiemmin ilmakehään päässeet kemikaalit tuhoavat yhä otsonia yläilmakehässä, eikä haitallisten aineiden päästöjä ole vielä vähennetty riittävästi.⁴¹ Aineiden luvaton tuotanto ja käyttö on todellinen ongelma. Uhkana on myös se, että ilmaston lämpeneminen maan pinnan lähellä kylmentää yläilmakehää, jolloin otsonia tuhoavat yläilmakehän prosessit voivat kiihtyä.

Happamoituminen on toinen esimerkki ympäristöongelmasta, joka länsimaissa mielletään yleisesti ratkaistuksi. Muutaman vuosikymmenen takaiset puheet happosateiden aiheuttamista metsäkuolemista näyttäytyvät herkästi osoituksena turhasta paniikista, vaikka paljolti juuri huolen täyttämä keskustelu pakotti politiikan ja talouden päättäjiä ryhtymään määrätietoisin toimiin päästöjen vähentämiseksi.²⁶ Tämänkään huolen kaikki häivät eivät ole häipyneet. Varsinkin Aasian nopeasti teollistuneilla alueilla maaperän happamoituminen on kasvava ongelma, eikä Suomen happamoitumiselle herkkä maaperä edelleenkään kestä suurta kuormitusta.

Meret ovat nousseet esiin uutena happamoitumisongelmana. Merien happamoituminen johtuu siitä, että miltei kolmasosa ilmakehään kertyvästä hiilidioksidista siirtyy meriin, jossa se alentaa veden pH-arvoa ja vähentää karbonaatti-ionien määrää. Tämä uhkaa muun muassa koralliriuttoja ja merten kalkkikuorisia eliöitä. Joillakin alueilla hiilidioksidipitoisuuden kasvusta johtuva veden happamoituminen ylittää luonnollisen vaihtelun jopa 30-kertaisesti.⁴²

Parhaimmillaan katastrofiennusteet ovat itsensä kumoavia. Kun uhka on nostettu esiin, sen poistamiseksi voidaan ryhtyä toimiin. Ja jos kaikki sujuu hyvin, uhka saadaan poistettua. Onnistuneiden toimien seurauksena voi ironisesti syntyä mielikuva siitä, että riskejä ei ollut lainkaan olemassa. Se, että pahin uhka vältettiin, ei kuitenkaan ole kovin hyvä syy pitää riskiä naurettavana.

E erityisen usein turhaksi osoittautuneita huolia on herännyt yksittäisten kemikaalien ympäristö- ja terveysvaikutuksista.²⁷ Monia terveydelle selvästi haitallisia kemikaaleja on tunnistettu ja niiden käyttöä on rajoitettu. Kaikkein haitallisimpien aineiden myynti ja käyttö on teollisuusmaissa kielletty kokonaan. Joissakin tapauksissa haittojen tunnistaminen ja eritoten päätöksenteko käytön rajoittamisesta on vienyt aivan liian kauan. Rakentamisessa laajasti hyödynnetty paloturvallinen asbesti, hyönteisten torjunnassa tehokas DDT-hyönteismyrkky sekä maalien ja bensiinin lisäaineena käytetty lyijy ovat esimerkkejä aineista, joita pidettiin aluksi selvästi hyödyllisinä, mutta joiden sittemmin todettiin aiheuttavan pahoja ongelmia ympäristölle tai ihmisten terveydelle.

Lisäongelman ympäristönsuojelulle tuo se, että yksittäisinä vaarattomat kemikaalit voivat osoittautua haitallisiksi silloin, kun useille kemikaaleille altistutaan samanaikaisesti, tai kun yksilön tai ekosysteemin vastustuskyky on heikentynyt. Asiantuntijat itsekkin tunnustavat yleisesti, että tietoa kemikaalien pitkän aikavälin yhteisvaikutuksista on vain vähän.⁴³ Lisääntyvän elektroniikan aiheuttama sähkömagneettinen

säteily ja keinovalon aiheuttama valosaaste ovat muita esimerkkejä ympäristössä laaja-alaisesti vaikuttavista muutoksista, joista tiedämme vasta vähän.

Ympäristönsuojelussa toimintaa perustellaan asiantuntija-argumenteilla, joista kiistellään koko ajan. Sekä ympäristön tila että tieto ympäristön tilasta muuttuu ajan saatossa, joten osa nykyisistä peloistamme vääjäämättä näyttäytyy tulevaisuudessa naurettavina. Samaan tapaan osa varoituksista, jotka nykyään herättävät lähinnä epäuskoista hilpeyttä, voi vastaisuudessa osoittautua oikeaan osuneeksi.

Kepeää ympäristönsuojelua kohden

Kristillisessä mytologiassa pieni mutta neuvokas Daavid päihittää ylivoimaisen vastustajansa Goljatin. Länsimaissa ympäristöaktivistien kamppailu on näyttäytynyt Daavidmaisena taisteluna ahnetta talouselämää ja piittaamattomia poliitikkoja vastaan. Nykyään Goljat näyttää jo horjahtelevan, kun ympäristönsuojelu on vakiintunut osaksi puoluepolitiikka, hallintoa ja yritysten toimintaa.

Ympäristönsuojelun tärkeys on periaatteellisella tasolla tunnustettu laajasti. Silloinkin kun ympäristönsuojelua kyseenalaistetaan, huumoria käytetään ennen muuta ympäristöpolitiikan keinojen kritisoinnissa, ei niinkään kyseenalaistamaan ympäristönsuojelun perustavoitteita. Pitkällä aikavälillä ja yleisellä tasolla ympäristönsuojelun tarpeellisuus tunnustetaan yleisesti, mutta jos yritys tai ihminen joutuu ympäristösäädösten takia rajoittamaan omaa toimintaansa, pidetään säädöksiä herkästi kohtuuttomina.

Joidenkin silmissä ympäristöpolitiikasta itsestään on tullut Goljatmainen hahmo, joka pyrkii pilkuntarkasti määräämään miten ihmisten pitää elää elämänsä. Erityisesti luonnonsuojeluun liittyvässä keskustelussa ylhäältä tulevia ympäristönsuojelun määräyksiä on arvosteltu Brysselin ja Helsingin virkamiesten ja urbaanien ympäristöaktivistien mielivaltaisina vaatimuksina. Tällöin ympäristöpolitiikan vaatimusten koetaan olevan räikeässä ristiriidassa kansalaisten oikeuskäsitysten, elinkeinovapauden tai omistusoikeuden kanssa.

Uusien vaatimusten ja rajoitteiden sekä niiden herättämän vastarinnan hallitsemassa keskustelussa ympäristönsuojelun tarjoamat uudet mahdollisuudet jäävät herkästi huomiotta. Myös ympäristötuhoihin liitetyt uhkakuvat pikemminkin lannistavat kuin kannustavat. Liiallisen synkistelyn vaaroihin on kiinnitetty ympäristönsuojelussa yllättävän vähän huomiota. Oppia voitaisiin ammentaa vaikkapa Urho Kekkoselta, joka toisen maailmansodan aikaan painotti toimeen tarttuvan, iloisen ja eteenpäin katsovan asenteen tärkeyttä erityisesti vaikeina aikoina.⁴⁴ Nimimerkillä Pekka Peitsi kirjoittanut Kekkonen painotti, että sota-aikanakin

tarvitaan huumorin höystämää esiintymistä, vapauttavaa huumoria, itseivaa ja leppoisa leikinlaskua, jotka antavat kansalle uutta voimaa ja elämänuskoa. Savotta- ja sotilashuumorin antaman mallin mukaan asiat saadaan sujumaan parhaiten, kun ne tehdään löysin rantein, siis rennosti ja vapautuneesti, mutta silti taidokkaasti ja asiantuntevasti.

Ekologinen ironia auttaa

Ympäristönsuojelun lähtökohtaisesta synkkyudesta tuskin koskaan päästään eroon, eikä olemassaoloamme ja hyvinvointiamme mahdollisesti uhkaavia riskejä ole syytä piilotella tekopirteyden alle. Yksi hedelmällinen tapa irtautua yksiulotteisesta totisuudesta voi löytyä ekologisen ironian käsitteestä.⁴⁵ Se on sosiologi Bronislaw Szreszynskin ehdottama lähestymistapa, joka korostaa aktiivista, mukaansa tempaavaa ja osallistujien arvot vakavasti huomioon ottavaa keskustelukulttuuria, joka perustuu tiedon yhteistuotantoon ja jatkuvaan tietämyksen uudelleenarvointiin.⁴⁶ Käsitteen ytimessä on ironinen suhtautumistapa koko inhimilliseen olemassaoloon. Perustavan laatuinen ironia kumpuaa tietämyksemme vääjäämättömästä vajavuudesta ja ympäristönsuojelun samanaikaisesta tukeutumisesta nimenomaan tiedolla perusteltuihin toimintavaatimuksiin.

Ekologinen ironia hylkää kaksi yleistä tapaa suhtautua ympäristöongelmiin. Se ei etsi varmoja vastauksia tieteseen ja tekniikkaan luottaen eikä toisaalta haaveile tieteen hylkäämisestä ja romanttisesta paluusta luontoon. Alkuperäiseen luontoon ei ole mahdollista palata, sillä luonto muuttuu koko ajan, eikä sitä ole mahdollista palauttaa mihinkään ihmisestä riippumattomaan alkuperäiseen tilaan. Niinpä ekologinen ironia tarkoittaa siirtymistä pois naiivista koskemattoman luonnon ihannoinnista. Ihmisen pitää hyväksyä itsensä osana luontoa, mutta samalla tunnistaa kykynsä vaikuttaa ekosysteemeihin omalla toiminnallaan.

Alituisesti muuttuva ja epävarma tutkimustieto on lähtökohta ekologiselle ironialle. Kyse ei ole kaiken kyseenalaistavasta ja suhteellistavasta tai leikiksi lyövästä postmodernista ironiasta. Kyse ei myöskään ole ironisen kyynisestä etäisyyden ottamisesta ja vastuun pakoilusta, vaan siitä, että konkreettinen toiminta ympäristön hyväksi tunnustetaan välttämättömäksi, vaikka täysin varmaa tietoa ei löydy ja epäonnistumiset ovat väistämättömiä. Tiede ja tekniikka voivat olla avuksi ratkaisuja etsittäessä, mutta ne myös tuottavat uusia ongelmia ratkottavaksi.

Erityisesti etsittäessä vastauksia ihmiskunnan kohtalonkysymyksiin on syytä suhtautua ironisesti omiin vajavaisiin tietoihin. Tällainen asennoituminen estää urautumista ja jättää tilaa uusille tulkinnoille. Huumori

tuo esiin yllätyksiä ja pakottaa nöyryyteen, joka on tarpeen tieteellisen tiedon ja asiantuntijuuden läpikäymässä yhteiskunnassa. Yksiselitteisyyttä ja ennustettavuutta korostava asiantuntemuksen ihannekuva vastaa huonosti todellisuuttamme, joka on täynnä yllätyksiä, epäjohdonmukaisuuksia ja väärintulkintoja.

Ekologinen ironia vaatii ympäristönsuojelijoilta uudenlaista itseymmärrystä. Stereotyyppinen kuva kaikkea kehitystä vastustavasta, alkuperäisen ja koskemattoman luonnon rikkautta puolustavasta ja ympäristöä ihmisen aiheuttamilta haitoilta pyyteettömästi suojelevasta ympäristöaktivistista on jo aikansa elänyt. Yhtä lailla vanhentunut on näkemys ympäristöstä vähät välittävistä yritysjohtajista ja luonnon raiskaajista, jotka piittaavat vain nopeista taloudellisista voitoista. Vastakohtaisuuksia luovien ja yhteiskunnallisia kahtiajakoja syventävien stereotyyppien tilalle tarvitaan eri näkemyksiä uusin tavoin yhdistävää ja yhteistoimintaan kannustavaa humoristista ymmärrystä.

Ympäristönsuojelu näyttäytyy helposti tragediana, jossa yritetään epätoivoisesti korjata koko ajan esiin nousevia uusia kohtalokkaita virheitä. Poliitikantutkija Douglas Torgersonin mukaan ympäristöpolitiikkaa olisi hyödyllistä tarkastella komediana tragedian sijaan.⁴⁷ Tällaista suhtautumistapaa ehdotettiin jo nelisenkymmentä vuotta sitten, mutta vailla suurempaa vastakaikua.⁴⁸ Komedian näkökulma kiinnittää huomion ihmisen vajavaisuuksiin ja rajoituksiin, kyseenalaistaen samalla liian kirkasotsaiset moraaliset vaatimukset ja ehdottoman uskon omaan tietämykseen. Ympäristönsuojelu ei pohjimmiltaan ole tragediaa, jossa etsitään syyllisiä luonnon tuhoutumiselle ja odotetaan väijäämätöntä onnetonta loppua. Parhaimmillaan ympäristönsuojelu on komediaa, jossa olennaisinta on oman erehtyväisyyden myöntäminen ja oman toiminnan näkeminen uudessa valossa.⁴⁹ Voimme itse vaikuttaa siihen, millainen yllätys komedian lopussa odottaa.

Loppukumarrus

Tämän kirjan alkusysäys oli Hämeen Sanomiin kirjoittamani yliökirjoitus, jossa pohdin lyhyesti huumorin merkitystä ympäristönsuojelussa. Pienen muhimisen jälkeen työstin Alue ja Ympäristö-lehteen hieman pidemmän katsauksen huumoritutkimuksesta.¹ Tätä seurasi vuonna 2010 Kulttuurintutkimus-lehdessä julkaistu analyysin huumorin käytöstä ilmastoaiheisessa verkkokeskustelussa.² sekä analyysi Rare Exports -elokuvan joulupukkihumorista³. Täysipainoinen aiheeseen paneutuminen muiden töiden ohessa ei kuitenkaan onnistunut. Onnekseni Suomen tietokirjailijoiden ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan myöntämät apurahat mahdollistivat tavanomaisista työhuolista vapaan ajan kirjoittamiselle. Lämpimät kiitokset ennakkoluulottomasta tuesta ja huumorintajusta. Kiitokset myös Suomen ympäristökeskukselle virkavapaan myöntämisestä teoksen kirjoittamista varten sekä teoksen julkaisemisesta. Erityiskiitokset kahdelle nimettömäksi jääneelle käsikirjoituksen arvioijalle hedelmällisistä kommentteista. Tutkijakollegoilleni kiitokset vuosien mittaan käydyistä keskusteluista, kirjallisuusvinkeistä ja tahattomistakin esimerkeistä, jota teoksessa olen hyödyntänyt.

VIITTEET

Esipuhe: Vitsiä vakavistakin asioista

1. Lummaa ym., 2012.
2. Lyytimäki, 2006.
3. Kinnunen, 1994.

Johdanto: Mitä huumori on?

1. Bremmer & Roodenburg, 1997.
2. Virtanen, 1991.
3. Kinnunen, 1994.
4. Knuuttila, 1992.
5. Knuuttila ym., 2015.
6. Buijzen & Valkenburg, 2004.
7. Peiffer, 2000.
8. Carson, 1963.
9. Varis, 2003.
10. Paasilinna, 1975.
11. Salin, 2015.
12. Swabey, 1961.
13. Kuosma, 2003.
14. Aristoteles, 2005.
15. Jokinen, 1996.
16. Alho, 1988.
17. Atkinson, 1993.
18. Smuts, 2018.
19. Raskin, 1985.
20. Erasmus Rotterdamlainen, 1996.

21. Kupiainen, 1954.
22. Kupiainen, 1939.
23. Pankakoski, 2007.
24. Hautalahti, 2006.

Huumoritutkimuksen monet kasvot

1. Peitsi Pekka [Urho Kekkonen], 1943.
2. Caron, 2002.
3. Polimeni & Reiss, 2006.
4. Kinnunen, 2006.
5. Narváez, 2003.
6. Aristoteles, 2005.
7. DiDonato & Jakubiak, 2016.
8. Valste, 2012.
9. White ym., 2012.
10. Balter, 2012.
11. Kuipers, 2006.
12. Mireault & Reddy, 2016.
13. Cecchini ym., 2011.
14. Mireault ym., 2012.
15. Panksepp, 2005.
16. Panksepp & Burgdorf, 2003.
17. Davila Ross ym., 2009.
18. Kawakami ym., 2006.
19. Berg, 2012, s. 45.

20. Smuts, 2018.
21. Kinnunen, 1994.
22. Willamo, 2004.
23. Tirkkonen-Condit, 2005.
24. Abbey, 2003, s. 150.
25. Lipman, 1991.
26. Suomalainen & Wallinheimo, 1994.
27. Hokkanen, 2015.
28. Rowe & Regehr, 2010.
29. Haakana, 2008.
30. Lynch, 2002.
31. Freud, 1983.
32. Alho, 1988.
33. Aho, 1996.
34. Saarikoski, 2012.
35. Hartikainen, 2012.
36. Bennett & Lengacher, 2006.
37. Kerkkänen ym., 2004.
38. Herzog & Strevey, 2008.
39. Provine, 2000.
40. Shahidi ym., 2011.
41. Bennett & Lengacher, 2008.
42. Bennett & Lengacher, 2009.
43. Hempelmann, 2007.
44. Heyd, 1982.
45. Platon, 1999.

46. Karilas, 1941.
47. Janko, 2002.
48. Kivistö, 2007.
49. Hobbes, 1999.
50. Bergson, 1994.
51. Gruner, 1997.
52. Morreal, 1987.
53. Hutcheson, 2009.
54. Lehtinen, 2008.
55. Lyytimäki, 2008.
56. SK, 2012.
57. Nissinen, 2004.
58. Hall, 2014.
59. Raskin, 1985.
60. Attardo & Raskin, 1991.
61. Rutter, 1997.
62. Zijderfeld, 1983.
63. Hutcheon, 1995.
64. Laineste, 2008.
65. Knuuttila, 1992.
66. Rantala, 2015.
67. Hautamäki, 1997.
68. Paloniemi, 2008.
69. TY, 2007.
70. YLE, 2015.
71. Orwell, 1945.
72. Susiluoto, 2006.
73. Krikmann, 2009.
74. Davies, 2007.
75. Ryan, 1999.
76. Bahtin, 1995.
77. Willman, 2007.
78. Hron, 2016.
79. Üngör & Verkerke, 2015.
80. Jakoaho & Marjamäki, 2012.
81. LaMarre ym., 2009.
82. Seppänen & Väliaverronen, 2012.
83. Zareff, 2012.

84. Lapintie, 2006.
85. SYKE, 2011.
86. Fine & De Soycey, 2005.
87. Burke, 1937.
88. Vuorela, 2005.
89. Salmela, 2012.
90. Särkkä, 2007.
91. Aaltola, 2011.
92. Elonen, 2010.
93. Kaarto, 2008.
94. Tuomioja, 2008.
95. Shabbir & Thwaites, 2007.
96. Malmelin, 2003.
97. Kiikeri & Ylikoski, 2004.
98. Lummaa ym., 2012.
99. Massa, 2009.
100. Lahtinen, 2008.
101. Lyytimäki, 2010.
102. Lyytimäki, 2015.
103. Ereaut & Segnit, 2006.
104. Boykoff, 2008.
105. Linder, 2006.
106. Salomon & Singer, 2011.
107. Lyytimäki & Palosaari, 2004.
108. Viinikainen, 1997.
109. Puhakka, 2007.
110. Korhonen, 2002.
111. Pleasant ym., 2002.
112. Rutter, 1997.
113. Knuuttila ym., 2015.
114. Todd, 2015.
115. Korhonen & Tolmunen, 1993.
116. Schönoch, 2014.
117. Lahtinen, 2007, s. 365.
118. Leino-Kaukiainen, 1999, s. 35.
119. Perko & Perko, 2004, s. 49 ja 117.
120. Ylönen, 1995.
121. Rasila, 1996.

122. Mitchell, 2004.
123. Ylönen, 2001.
124. Roy, 2000.
125. Berner, 2011.
126. Kivivuori, 2007.
127. Stevens, 2009.
128. Peltonen, 2008.
129. Beumer & Martens, 2015.
130. Sparks, 2007.

Mistä huumoria löytyy? Avauksia ympäristökeskustelusta

1. Yaffee, 1994.
2. DeLoach ym., 2002.
3. Pakkanen, 2011, s. 209.
4. Björn, 2003, s. 110 ja 141.
5. YM, 1985.
6. Mäkinen, 1999.
7. Volmari, 2009.
8. Donner-Amnell, 1991.
9. Hilden ym., 1998.
10. Paloniemi, 2008.
11. Jäske, 2010.
12. Härmäläinen, 2010.
13. Aaltoila, 2007.
14. Heikkinen & Hurme, 2008, s. 89 ja 92.
15. HS, 2011.
16. Kangasniemi, 2012.
17. Oksanen, 2005.
18. Puro, 2009.
19. Konttinen, 2011.
20. MMM, 2012.
21. Peltomäki, 2011.
22. Härkönen, 2012.
23. Lyytimäki, 2014.
24. Lyytimäki ym., 2008.
25. Bisi, 2010.

26. Ratamäki, 2013.
27. YLE, 2011.
28. RKTL, 2011.
29. LUKE, 2017.
30. Hiedanpää, 2014.
31. Ilta-Sanomat, 2014.
32. Rauhala, 2008.
33. Iltalehti.fi, 2010.
34. Suonpää, 2002.
35. Leivonniemi, 2011.
36. Torikka, 2011.
37. Evira, 2018.
38. MMM, 2012.
39. Maabrändityöryhmä, 2010.
40. Hellsten, 2003.
41. Nyström, 2005.
42. Massa ym., 2006.
43. Happonen, 2005.
44. Kontro, 2011.
45. Weart, 2017.
46. Lyytimäki, 2012.
47. Stern, 2007.
48. HS, 2007.
49. Kuluttaja-asiamies, 2012.
50. EEA, 2014.
51. Linder, 2006.
52. Aaltonen, 2012.
53. NOAA, 2010.
54. Lyytimäki, 2009.
55. Eranti, 2012.
56. Pett, 2009.
57. Kumpu, 2014.
58. Nerlich, 2010.
59. Jacques ym., 2008.
60. Saarenmaa, 2009.
61. Lyytimäki, 2010.
62. Toiviainen, 2007, s. 241-253.
63. Mäkinen, 2009.
64. Hulme, 2007.
65. Risbey, 2008.
66. Hansen, 2009.
67. Lillrank, 2010.
68. Viitaniemi, 2005.
69. Korhola, 2007.
70. Kantola, 2004.
71. Pöntinen, 2009.
72. Kojo, 2002.
73. Litmanen, 2004.
74. Hassi, 2002, s. 315.
75. Blåfield, 2006.
76. Hulkko, 2008.
77. MT, 2008.
78. Heininen, 2007, s. 212.
79. Laakkonen & Vuorisalo, 2007.
80. Lampinen, 2012.
81. Vertanen, 2011.
82. Putkuri ym., 2013.
83. Korjonen-Kuusipuro ym., 2004.
84. Tarasti, 2009.
85. Kauppalehti, 2008.
86. Valtioneuvoston asetus, 2011.
87. Lyytimäki & Rinne, 2014.
88. Suhonen, 2006.
89. Laakkonen ym., 1999.
90. WHO, 2017.
9. Mielonen, 2008.
10. TS, 2012.
11. Nissinen, 2004.
12. Järkivihreä Forssan seutu, 2015.
13. Helvarg, 2004.
14. Paasilinna, 1984.
15. Huovinen, 1982.
16. Zareff, 2012.
17. Paakkinen, 2009.
18. Beck, 1990.
19. Todd, 2002.
20. Stewart & Clark, 2011.
21. Eronen, 2007.
22. Lyytimäki, 2005.
23. Pihlström, 1998.
24. Salminen, 2006.
25. Heikkilä, 2000, s. 162.
26. Sutinen, 2009.
27. Kaunisto, 2011.
28. Poutanen, 2016.
29. Joutsenvirta, 2006.
30. Carson, 1963.
31. Brinkley, 2012.
32. Kemianteollisuus Ry, 2018.
33. Jokinen, 2008.
34. Junkkari, 2003.
35. Erola, 2014.
36. UNEP, 2018.
37. Farman ym., 1985.
38. Morrisette, 1989.
39. Greens, 2005.
40. Suutala, 1986.
41. Poutanen & Suominen, 2008.
42. Tynkkynen, 1996.
43. Oksanen, 2006.
44. YLE, 2015.
45. Björn, 2003, s. 98.
46. Hotvedt, 2001.

Mitä huumorilla tehdään? Esimerkkejä ympäristöpolitiikasta

1. Korvela & Vuorelma, 2017.
2. Marmot, 2004.
3. Rittel & Webber, 1973.
4. HäSa, 2011.
5. Korhonen & Tolmunen, 1993.
6. Ylönen, 1998.
7. Schummer, 2006.
8. Uschanov, 2010, s. 130.

47. Putkonen, 2010.
48. Moisander, 2004, .s 291.
49. Rissa, 2012.
50. Liimatainen, 2015.
51. Linkola, 2004, s. 398.
52. Kämäräinen, 1992.
53. Kastari, 2005.
54. Linkola, 1971, s. 33.
55. Easterlin ym., 2010.
56. Jackson, 2009.
57. Kilpeläinen, 2008.
58. Laakkonen & Vuorisalo, 2007.
59. Salo, 2009, s. 16.
60. Järvikoski, 1981.
61. Tuuri, 2005.
62. Suominen, 2008.
63. Akkanen, 2012.
64. Porvali, 1999.
65. Hirvikallio, 2015.
66. Ylönen, 2001.
67. Klemola, 1981, s. 251.
68. Carrington, 2010.
69. Rämö, 2010.
70. Revkin, 2010.
71. AL, 2012.
72. Simes, 2004.
73. Stenberg & Holttinen, 2011.
74. Branagan, 2007.
75. Karpainen, 2014.
76. Climate Action Network (CAN), 2018.
77. Maan ystävät, 2012.
78. Wilkinson ym., 2012.
79. Korhonen & Nousiainen, 2007.
80. Valve, 2010.
81. The Yes Men, 2018.
82. World Trade Organization, 2012.
83. Hynes ym., 2007.

84. Heikkilä ym., 2012.
85. Swift, 1998.
86. Linkola, 1979.
87. Tukiainen, 2008.
88. Tamminen, 2013.
89. Wettergren, 2009.
90. Jylhämö & Welp, 2011.
91. Wipo, 2012.
92. Syrjälä, 2012.
93. Iivonen, 2007.
94. Laurila, 2003.
95. Falchi ym., 2016.
96. Lyytimäki & Rinne, 2013.
97. Dundes, 1981.

Voiko huumori muuttaa maailmaa?

1. Boykoff & Goodman, 2009.
2. Apunen, 2010.
3. Thoreau, 2010.
4. Linkola, 2004.
5. Tieteen tiedotus ry, 2016.
6. Mesimäki, 2006.
7. Tukiainen, 2008.
8. Ahonen, 2006.
9. Lampinen, 2012.
10. Beavan, 2010.
11. Lehti, 2007.
12. Saroglou, 2002.
13. Whitfield, 2005.
14. Heinimäki, 2000.
15. Berglund, 1993.
16. Alho, 1988, s. 171.
17. Hughes, 2001.
18. Gore, 1992.
19. WWF, 1987.
20. Abruzzi, 2000.
21. Karisto, 2008.
22. Kivipelto, 2011.

23. Isomäki, 2008.
24. Lyytimäki, 2006.
25. Asikainen ym., 2013.
26. Väliaverronen, 1996.
27. Mazur, 2004.
28. Chaplin, 1993, s. 287.
29. Vasterling, 2008.
30. Borgström, 2011, s. 150.
31. LaMarre ym., 2009.
32. Rosenström, 2009.
33. Lyytimäki, 2009.
34. Mikkola ym., 1997.
35. Lomborg, 2001.
36. Lyytimäki, 2004.
37. van den Bergh, 2010.
38. Fölster, 2009.
39. Virtanen & Rohweder, 2011.
40. Kinnunen, 1994, s. 120, 158.
41. Abbasi & Abbasi, 2016.
42. Friedrich ym., 2012.
43. Assmuth ym., 2007.
44. Peitsi Pekka [Urho Kekkonen], 1943.
45. Lyytimäki, 2008.
46. Szerszynski, 2007.
47. Torgerson, 1999.
48. Meeker, 1974.
49. Hickory, 2004.

Loppukumarrus

1. Lyytimäki, 2008.
2. Lyytimäki, 2010.
3. Lyytimäki, 2015.

LÄHTEET

- Aaltoila, J. 2007. Itku ja oksennus. Maaseudun Tulevaisuus 29.10.2007, s. 2.
- Aaltola, E. 2011. Eläinten asemasta on puhuttava muuallakin kuin kulissien takana. Helsingin Sanomat 6.4.2011, s. C8.
- Aaltonen, J. 2012. Onneksi on ilmastonmuutos. Helsingin Sanomat 4.3.2012, s. F3.
- Abbasi, S. A. & Abbasi, T. 2016. Ozone hole: Past, present, future. New York, Springer.
- Abbey, E. 2003. Kesä autiomaassa. Helsinki, Green Spot.
- Abruzzi, W. S. 2000. The Myth of Chief Seattle. Human Ecology Review 7(1): 72-75.
- Aho, H. S. 1996. ”Ja sattui kerran, kun ne oli laskemassa arkkua hautaan...” Hautajaisaihe hautausmaatyöntekijöiden suullisissa kertomuksissa. Julk.: Kinnunen, E.-L., Koski, K., Penttilä, R. & Pietilä, M. (toim.). Vitsistä videoon. Uusia kirjoituksia nykyperinteestä. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden Seura, s. 118-136.
- Ahonen, S. 2006. Vihreän kuluttajan monet kasvot. Julk.: Massa, I. & Ahonen, S. (toim.). Arkielämän ympäristöpolitiikka. Helsinki, Gaudeamus.
- Akkanen, J. 2012. Risuparroista salonkikelpoisiksi. Helsingin Sanomat 4.4.2012, s. A2.
- AL. 2012. Hassunkurinen kesätapahtuma. Aamulehti 4.8.2012, s. A2.
- Alho, O. 1988. Hulluuden puolustus ja muita kirjoituksia naurun historiasta. Porvoo, WSOY.
- Apunen, M. 2010. Populismien monet kasvot. Helsingin Sanomat 28.12.2012, s. A2.
- Aristoteles. 2005. Teokset 9. Retoriikka; Runousoppi. Helsinki, Gaudeamus.
- Asikainen, A., Hänninen, O. & Pekkanen, J. 2013. Ympäristöaltisteisiin liittyvä tautitaakka Suomessa. Ympäristö ja Terveys 44(5): 68-74.
- Assmuth, T., Lyytimäki, J., Hildén, M., Lindholm, M. & Münier, B. 2007. What do experts and stakeholders think about chemical risks and uncertainties? An internet survey. Helsinki, Finnish Environment Institute. The Finnish Environment 22/2007.
- Atkinson, R. 1993. Humour in Philosophy. Julk.: Cameron, K. (toim.). Humour and History. Oxford, Intellect Books. S. 10-20.
- Attardo, S. & Raskin, V. 1991. Script theory revis(it)ed: Joke similarity and joke representation model. Humor: International Journal of Humor Research 4(3-4): 293-347.
- Bahtin, M. 1995. François Rabelais keskiajan ja renessanssin nauru. Helsinki, Taifuuni.
- Balter, M. 2012. Engravings of Female Genitalia May Be World's Oldest Cave Art. <http://www.sciencemag.org/news/2012/05/engravings-female-genitalia-may-be-worlds-oldest-cave-art> [katsottu 5.3.2018]
- Beavan, C. 2010. Ekovuosi Manhattanilla. Helsinki, Tammi.
- Beck, U. 1990. Riskiyhteiskunnan vastamyrryt: organisoitu vastuuttomuus. Tampere, Vastapaino.
- Bennett, M. P. & Lengacher, C. 2008. Humor and Laughter May Influence Health: III. Laughter and Health Outcomes. Evidence Based Complementary and Alternatively Medicine 5(1): 37-40.
- Bennett, M. P. & Lengacher, C. 2009. Humor and Laughter May Influence Health IV. Humor and Immune Function. Evidence Based Complementary and Alternatively Medicine 6(2): 159-164.

- Bennett, M. P. & Lengacher, C. A. 2006. Humor and laughter may influence health. I. History and background. Evidence Based Complementary Alternative Medicine 3(1): 61-63.
- Berg, L. 2012. Kalaharin aamunkoitto. Miten ihmisestä tuli ihminen. Helsinki, Into.
- Berglund, K. 1993. Kristuksen tähden houkat. Ortodoksia 42: 5-17.
- Bergson, H. 1994. Nauru. Tutkimus komiikan merkityksestä [alkuperäisteos 1900]. Helsinki, Loki-kirjat.
- Berner, A.-S. 2011. Puhdasta bisnestä. Helsingin Sanomat 20.2.2011, s. D5.
- Beumer, C. & Martens, P. 2015. Biodiversity in my (back)yard: towards a framework for citizen engagement in exploring biodiversity and ecosystem services in residential gardens. Sustainability Science 10(1): 87-100.
- Bisi, J. 2010. Suomalaisen susikonfliktin anatomia. Oulu, Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis. Scientiae Rerum Naturalium 552. <http://urn.fi/urn:isbn:9789514261473>.
- Björn, I. 2003. Ympäristöpolitiikka metsässä? Joensuu, Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 141.
- Blåfield, A. 2006. Energiapelin sähköiset siirrot. Helsingin Sanomat 2.4.2006, s. D1-D2.
- Borgström, S. 2011. Iso paha susi vai hyödyllinen hukka? Ekologis-juridinen näkökulma suden suojelun yhteiskunnalliseen hyväksyttävyyteen. Itä-Suomen yliopisto. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 20.
- Boykoff, M. T. 2008. The cultural politics of climate change discourse in UK tabloids. Political Geography 27(5): 549-569.
- Boykoff, M. T. & Goodman, M. K. 2009. Conspicuous redemption? Reflections on the promises and perils of the 'Celebrization' of climate change. Geoforum 40(3): 395-406.
- Branagan, M. 2007. The last laugh: humour in community activism. Community Development Journal 42(4): 470-481.
- Bremmer, J. & Roodenburg, H. 1997. Introduction: Humour and History. Julk.: Bremmer, J. & Roodenburg, H. (toim.). A Cultural History of Humour. From Antiquity to the Present Day. Cambridge, Polity Press, s. 1-10.
- Brinkley, D. 2012. Carson & Camelot. Audubon 114(3): 72-78.
- Buijzen, M. & Valkenburg, P. M. 2004. Developing a Typology of Humor in Audiovisual Media. Media Psychology 6(2): 147-167.
- Burke, K. 1937. Attitudes toward history. Berkeley, University of California Press.
- Caron, J. E. 2002. From ethology to aesthetics: Evolution as a theoretical paradigm for research on laughter, humor and other comic phenomena. Humor 15(3): 245-281.
- Carrington, D. 2010. There will be blood – watch exclusive of 10:10 campaign's 'No Pressure' film. The Guardian Blog 30.9.2010. <https://www.theguardian.com/environment/blog/2010/sep/30/10-10-no-pressure-film> [katsottu 6.3.2018].
- Carson, R. 1963. Äänetön kevät. Helsinki, Tammi.
- Cecchini, M., Baroni, E., Di Vito, C. & Lai, C. 2011. Smiling in newborns during communicative wake and active sleep. Infant Behavior and Development 34(3): 417-423.
- Chaplin, C. 1993. Omaelämäkertani. Juva, WSOY. [alkuperäisteos 1964] Kuudes painos.
- Climate Action Network (CAN). 2018. About the Fossil Award. <http://www.fossiloftheday.com/about-the-fossil-award/> [katsottu 5.3.2018].
- Davies, C. 2007. Humour and Protest: Jokes Under Communism. International Review of Social History 52(S15): 291-305.
- Davila Ross, M., J Owren, M. & Zimmermann, E. 2009. Reconstructing the Evolution of Laughter in Great Apes and Humans. Current biology 19(13): 1106-1111.
- DeLoach, M., Bruner, M. S. & S., G. J. 2002. An analysis of the "tree-hugger" label. Julk.: Meister, M. & Japp, P. M. (toim.). Enviropop: Studies in Environmental Rhetoric and Popular Culture. Westport CT, Praeger, s. 95-110.
- DiDonato, T. E. & Jakubiak, B. K. 2016. Strategically Funny: Romantic Motives Affect Humor Style in Relationship Initiation. Europe's Journal of Psychology 12(3): 390-405.
- Donner-Amnell, J. 1991. Metsäteollisuus yhteiskunnallisena kysymyksenä Suomessa. Julk.: Massa, I. & Sairinen, R. (toim.). Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle. Helsinki, Gaudeamus, s. 265-306.
- Dundes, A. 1981. Many Hands Make Light Work or Caught in the Act of Screwing in Light Bulbs. Western Folklore 40(3): 261-266.
- Easterlin, R. A., McVey, L. A., Switek, M., Sawangfa, O. & Zweig, J. S. 2010. The happiness-income paradox revisited. Proceedings of the National Academy of Sciences 107(52): 22463-22468.

- EEA. 2014. Focusing on environmental pressures from long-distance transport - TERM 2014: transport indicators tracking progress towards environmental targets in Europe. Copenhagen, European Environment Agency. EEA Report No 7/2014. <http://www.eea.europa.eu/publications/term-report-2014>.
- Elonen, P. 2010. Pekkarinen pahoittelee tsoukki-sanan käyttöä ydinvoimakommentoinnissa. Helsingin Sanomat HS.fi. 23.4.2010. Tarkistettu 21.5.2012 [ei saatavilla].
- Eranti, E. 2012. Ympäristöbyrokratiaa pitää karsia. Maaseudun Tulevaisuus 18.5.2012, s. 2
- Erasmus Rotterdamlainen. 1996. Tyhmyyden ylistys. Helsinki, Yliopistopaino [alkuperäisteos 1509].
- Ereaut, G. & Segnit, N. 2006. Warm Words. How are we telling the climate story and can we tell it better? London, Institute for Public Policy Research.
- Erola, M. 2014. Kirottu kaivos. Totuuden jäljillä Talvivaarassa. Helsinki, Talentum.
- Eronen, R. 2007. Uudissanat rötösherrasta salarakkaaseen. Helsinki, Otava.
- Evira. 2018. Luomuvälvönnän tilastot ja tietohaut. <https://www.evira.fi/yhteiset/luomu/tilastot-ja-tietohaut/> [katsottu 6.3.2018].
- Falchi, F., Cinzano, P., Duriscoe, D., Kyba, C. C. M., Elvidge, C. D., Baugh, K., Portnov, B. A., Rybnikova, N. A. & Furgoni, R. 2016. The new world atlas of artificial night sky brightness. Science Advances 2(6): e1600377. <http://advances.sciencemag.org/content/2/6/e1600377>
- Farman, J. C., Gardiner, B. G. & Shanklin, J. D. 1985. Large losses of total ozone in Antarctica reveal seasonal ClOx/NOx interaction. Nature 315(6016): 207-210.
- Fine, G. A. & De Soycey, M. 2005. Joking cultures: Humor themes as social regulation in group life. Humor 18(1): 1-22.
- Freud, S. 1983. Vitsi ja sen yhteys piilotajuntaan [alkuperäisteos 1905]. Porvoo, WSOY.
- Friedrich, T., Timmermann, A., Abe-Ouchi, A., Bates, N. R., Chikamoto, M. O., Church, M. J., Dore, J. E., Gledhill, D. K., Gonzalez-Davila, M., Heinemann, M., Ilyina, T., Jungclaus, J. H., McLeod, E., Mouchet, A. & Santana-Casiano, J. M. 2012. Detecting regional anthropogenic trends in ocean acidification against natural variability. Nature Climate Change 2(3): 167-171.
- Fölster, S. 2009. Maailmanloppu on peruttu. Ilmastonmuutokseen voi sopeutua. Jyväskylä, Atena.
- Gore, A. 1992. Earth in Balance: Ecology and the Human Spirit. New York, Houghton Mifflin.
- Greens. 2005. "REACHspeak" - and what it really means! The Greens, European Free Alliance in the European Parliament.
- Gruner, C. 1997. The game of humor. A comprehensive theory of why we laugh. New Brunswick, NJ, Transaction Publishers.
- Haakana, M. 2008. Laughter as a patient's resource: Dealing with delicate aspects of medical interaction. Text - Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse 21(1-2): 187-219.
- Hall, C. M. 2014. Will climate change kill Santa Claus? Climate change and high-latitude Christmas place branding. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism 14(1): 23-40.
- Hansen, J. 2009. Storms of My Grandchildren. New York, Bloomsbury.
- Happonen, R. 2005. Nyt syödään aatteita ja lääkkeitä. Hämeen Sanomat 5.11.2005, s. 18.
- Hartikainen, I. 2012. Moniongelmaisen Paalijärven tulevaisuus huolestaa asukkaita. Aamuposti 16.5.2012, s. 6
- Hassi, S. 2002. Tukka hattuhyllyllä. Helsinki, WSOY.
- Hautalahti, P. 2006. Kiekusen luontopömpeli on arvaamaton aarreaitta. Hämeen Sanomat 2.7.2006, s. 22.
- Hautamäki, J. 1997. Niinistö haukkui Natura 2000-ohjelman. Helsingin Sanomat 18.5.1997.
- Heikkilä, P., Hietalahti, K., Perankoski, M., Laajasalo, T., Lahтинен, N., Nordman, J., Metso, J. & [käsikirjoittajat]. 2012. YleLeaks, 2.tuotantokausi, jakso 1. Ensiesitetty 1.9.2012, Yle TV1.
- Heikkilä, T. 2000. Suomalainen kulttuurimaisema. Helsinki, Tammi.
- Heikkinen, V. & Hurme, T. 2008. Hölynpyölynimuri. Helsinki, Otava.
- Heinimäki, J. 2000. Pyhä nauru. Helsinki, Like.
- Heininen, L. 2007. Turvallisuuden monet sisällöt ja pohjoisen turvallisuuden kehitys. Julk.: Koikkalainen, P. & Krause, S. (toim.). Miksi Pluto ei ole planeetta? Johdatuksia politiikan tutkimiseen. Rovaniemi, P. S. C. Inter, s. 200-245.
- Hellsten, I. 2003. Focus On Metaphors: The Case Of "Frankenfood" On The Web. Journal of Computer-Mediated Communication 8(4): <http://www.ascusc.org/jcmc/vol8/issue4/hellsten>

- Helvarg, D. 2004. The war against the greens. The "wise-use" movement, the new right and the browning of America. San Francisco, CA, Sierra Club Books.
- Hempelmann, C. F. 2007. The laughter of the 1962 Tanganyika 'Laughter epidemic'. *Humor - International Journal of Humor Research* 20(1): 49-71.
- Herzog, T. R. & Strevey, S. J. 2008. Contact with nature, sense of humor, and psychological well-being. *Environment and Behavior* 40(6): 747-776.
- Heyd, D. 1982. The Place of Laughter in Hobbes's Theory of Emotions. *Journal of the History of Ideas* 43(2): 285-295.
- Hickory, S. 2004. Everyday environmental ethics as comedy and story: a collage. *Canadian Journal of Environmental Education* 9: 71-81.
- Hiedanpää, J. 2014. Susikonflikti ihmisen ja luonnon myytisenä erottajana. Julk.: Knuuttila, S. & Piela, U. (toim.). *Ympäristömytologia*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 375-392.
- Hildén, M., Tahvonen, O., Valsta, L., Ostamo, E., Niininen, I., Leppänen, J. & Herkiä, L. 1998. Natura 2000-verkoston vaikutusten arviointi. Helsinki, Suomen ympäristökeskus. Suomen ympäristö 201, ympäristöpolitiikka.
- Hirvikallio, J. 2015. Suomalainen ympäristökysymys Helsingin Sanomien pilapiirroksissa vuosina 1956-198. Helsingin yliopisto, Ympäristötieteiden laitos, ympäristönsuojelutiede.
- Hobbes, T. 1999. Leviathan - eli kirkollisen ja valtiollisen yhteiskunnan aines, muoto ja valta [Alkuperäisteos: 1651]. Tampere, Vastapaino.
- Hokkanen, L. 2015. Mustan ja alatyylisen huumorin ilmiötä 2000-luvun digiloreassa. Julk.: Knuuttila, S., Hakamies, P. & Lampela, E. (toim.). *Huumorin skaalat*. Esitys, tyyli, tarkoitukset. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 362-378.
- Hotvedt, D. 2001. Lipponen backed down. <http://bellona.org/news/ukategorisert/2001-03-lipponen-backed-down> [katsottu 5.3.2018].
- Hron, M. 2016. From "Tutsi Crush" to "FWP": Satire, Sentiment, and Rights in African Texts and Contexts. Julk.: McClennen, S. A. & Moore, A. S. (toim.). *The Routledge Companion to Literature and Human Rights*. London & New York, Routledge, s. 215-223.
- HS. 2007. Vuoden viherpesu. Helsingin Sanomat, 30.12.2007.
- HS. 2011. Saudi-Arabia epäilee korppikotkaa vakoojaksi. Helsingin Sanomat 7.1.2011, s. B4
- Hughes, D. J. 2001. An environmental history of the world. Humankind's changing role in the community of life. London, Routledge.
- Hulkko, K. 2008. Uskomattoman vaikea yhtälö. *Suomen Kuvalehti* 2.5.2008(18): 21-27.
- Hulme, M. 2007. Newspaper scare headlines can be counter-productive. *Nature* 445(7130): 818-818.
- Huovinen, V. 1982. Ympäristöministeri. Keuruu, Otava.
- Hutcheon, L. 1995. Irony's Edge. The Theory and Politics of Irony. 3. painos. London, Routledge.
- Hutcheson, F. 2009. Reflections Upon Laughter, And Remarks Upon The Fable Of The Bees. LaVergne, Kessinger Publishing's Legacy Reprints.
- Hynes, M., Sharpe, S. & Fagan, B. 2007. Laughing with the Yes Men: the Politics of Affirmation. *Continuum* 21(1): 107-121.
- Hämäläinen, E. 2010. Luonnonsuojelijan kuolema. *Elonkehä* 11/2010, s. 2.
- Härkönen, L. 2012. Röyhkeät turistit pantava kuriin. *Helsingin Sanomat* 21.4. 2012, s. A13.
- HäSa. 2011. Fakta. Hämeen Sanomat 7.9.2011, s. 2.
- Iivonen, J. 2007. Argentiinalainen ympäristöjärjestö väärensi Botnian nettisivut. *Helsingin Sanomat* 6.10.2007, s. B9.
- Ilta-Sanomat. 2014. Susi jo syntyessään: Nyt kannustamaan susijengi Barcelonaan. 4.9.2014. <http://www.iltasanomat.fi/koripallo/art-1288733659719.html> [katsottu 5.3.2018].
- Ilta-lehti.fi. 2010. Sudet, todellinen uhka ! [verkkokeskustelu 2010-2013, ei saatavilla].
- Isomäki, R. 2008. 34 tapaa estää maapallon ylikuumeneminen: Järkevistä vaihtoehdoista hullun tiedemiehen ratkaisuihin. Helsinki, Tammi.
- Jackson, T. 2009. Prosperity Without Growth: Economics for a Finite Planet. London, Earthscan.
- Jacques, P. J., Dunlap, R. E. & Freeman, M. 2008. The organisation of denial: Conservative think tanks and environmental scepticism. *Environmental Politics* 17(3): 349-385.
- Jakoaho, V. & Marjamäki, S. 2012. "Oh my god, that nigger said gun!" Use of ethnic humor in modern stand-up comedy University of Jyväskylä, Department of Languages. Master's thesis. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/37605>
- Janko, R. 2002. Aristotle on comedy: towards a reconstruction of Poetics II. 2. painos. London, Duckworth.

- Jokinen, M. 1996. Sysmäläinen nauru. Sysmäläinen kansanhuumori humorististen kertomusten valossa. Julk.: Kinnunen, E.-L., Koski, K., Penttilä, R. & Pietilä, M. (toim.). Vitsistä videoon. Uusia kirjoituksia nykyperinteestä. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden Seura, s. 159-182.
- Jokinen, N. 2008. Ympäristöaiheiden käsittely kauppalehdessä 1990-luvulla. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos.
- Joutsenvirta, M. 2006. Ympäristökeskustelun yhteiset arvot: diskurssianalyysi Enson ja Greenpeacen ympäristökirjoituksista. Helsinki School of economics. Acta Universitatis oeconomicae Helsingiensis. A-273. <http://epub.lib.aalto.fi/pdf/diss/a273.pdf>
- Junkkari, M. 2003. Herrojen äänitorvi hiljenee. Helsingin Sanomat 4.3.2003, s. A10.
- Jylhämo, K. & Welp, K. (toim.). 2011. Louserit vuittuun - ja muita Voiman vastamainoksia. Helsinki, Into Kustannus.
- Järkiviheä Forssan seutu. 2015. <http://www.brightgreen.fi/> [katsottu 17.11.2015].
- Järvikoski, T. 1981. Alternative Movements in Finland: The Case of Kojärvi. Acta Sociologica 24(4): 313-320.
- Jäske, U. 2010. Metsätalous tuo leivän pöytään. Hämeen Sanomat 24.10.2010, s. 5.
- Kaarto, H. 2008. SDP:n johtajaehdokkaatittelivät ensi tentissä ilmastonsuojelun ideoilla. Helsingin Sanomat 26.2.2008.
- Kangasniemi, E. 2012. Narinkkatori sai lentäviä tötterövorjoja. Metro 24.8.2012, s.4.
- Kantola, I. 2004. Ydinvoimakeskustelun sähköinen kielipeli. Julk.: Kojo, M. (toim.). Ydinvoima, valta ja vastarinta. Helsinki, Like, s. 106-125.
- Karilas, Y. (toim.). 1941. Pikku jättiläinen. Seitsemäs painos. Porvoo & Helsinki, Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Karisto, I. 2008. Tehtävä pohjoisessa. HS Kuukausiliite Elokuu 2008, s. 24-37.
- Karppinen, M. 2014. Huumori vaikuttamisen keinona julkishallinnon verkkopalveluissa. Oulun yliopiston kauppakorkeakoulu. Markkinoinnin laitos. Pro gradu.
- Kastari, P.-L. 2005. Tulipa käännetyksi takkia. Hämeen Sanomat 27.12.2005, s. 2.
- Kaunisto, T. 2011. Soini sammuttaa valot. Maaseudun Tulevaisuus 31.1.2011, s. 4.
- Kauppalehti. 2008. Ympäristöhallintomafia. <http://keskustelu.kauppalehti.fi/5/i/keskustelu/thread.jspa?messageID=2537256&tstart=0> [katsottu 5.3.2018].
- Kawakami, K., Takai-Kawakami, K., Tomonaga, M., Suzuki, J., Kusaka, T. & Okai, T. 2006. Origins of smile and laughter: A preliminary study. Early Human Development 82(1): 61-66.
- Kemianteollisuus Ry. 2018. Sitoutuneet yritykset. <http://www.kemianteollisuus.fi/fi/vastuullisuus/responsible-care/sitoutuneet-yritykset/> [katsottu 6.3.2018].
- Kerckänen, P., Kuiper, N. A. & Martin, R. A. 2004. Sense of humor, physical health, and well-being at work: A three-year longitudinal study of Finnish police officers. Humor - International Journal of Humor Research 17(1-2): 21-35.
- Kiikeri, M. & Ylikoski, P. 2004. Tiede tutkimuskohteena. Filosofinen johdatus tieteen tutkimukseen. Helsinki, Gaudeamus.
- Kilpeläinen, T. 2008. Kymmenen katkelmaa Pentti Linkolasta. Julk.: Vaden, T. (toim.). Linkolan ajamana. Helsinki, Like, s. 41-59.
- Kinnunen, A. 1994. Huumorin ja koomisen keskeneräinen kysymys. Porvoo, WSOY.
- Kinnunen, A. 2006. Musta hilpeä kolkuttaja. Julk.: Huttunen, T., Kiiskinen, C. & Tuominen, R. (toim.). Mikään ei häviä. Kirjoituksia kuolemankulttuurista. Helsinki, WSOY, s. 161-182.
- Kivipelto, A. 2011. Risuparta miettii ratkaisuja. Helsingin Sanomat 8.6.2011, s. C4.
- Kivistö, S. 2007. Satiiri kirjallisuuden lajina. Julk.: Kivistö, S. (toim.). Satiiri. Johdatus lajin historiaan ja teoriaan. Helsinki, Yliopistopaino / Helsinki University Press, s. 9-26.
- Kivivuori, J. 2007. Epävirallisen sosiaalisen kontrollin kokemuksen tutkimusyhteisössä. Esimerkkitaupauksena evolutionismin paluu Suomeen. Yhteiskuntapolitiikka 72(2): 175-186.
- Klemola, P. 1981. Helsingin Sanomat - sananvapauden monopoli. Helsinki, Otava.
- Knuuttila, S. 1992. Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailman kuvan aineksena. Jyväskylä, Gummerus.
- Knuuttila, S., Hakamies, P. & Lampela, E. (toim.). 2015. Huumorin skaalat. Esitys, tyyli, tarkoitus. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kojo, M. 2002. Lahjomattomien haukansilmien valvonnassa. Ydinjätteen loppusijoitushankkeen hyväksyttävyyden rakentaminen Posiva Oy:n tiedotusmateriaalissa. Julk.: Raittila, P., Hokkanen, P., Kojo, M. & Litmanen, T. (toim.). Ydinjäteihme suomalaisittain. Tampere, Tampere University Press, s. 36-66.

- Kontro, L. 2011. Kaikki on pahasta. Maaseudun Tulevaisuus 28.10.2011, s. 5.
- Konttinen, J. 2011. Sota jättiputkea vastaan kestäisi 20 vuotta. Helsingin Sanomat 1.5.2011, s. D3.
- Korhola, A. 2007. Ilmastonmuutoksesta liikkuu liikaa myyttejä. Helsingin Sanomat 4.2.2007.
- Korhonen, P. 2002. Ympäristönsuojelu komediana. "Bjørn Lomborg: The Sceptical Environmentalist". Sosiologia 39(4): 341-342.
- Korhonen, R. & Tolmunen, T. 1993. Helsingin Sanomien pilapiirrookset ja ympäristö: kolme maailmaa. Julk.: Heiskala, R. (toim.). Materiaalia ympäristötietoisuudesta 1: Helsingin Sanomat, Suomen Kuvalehti ja Suomen Luonto vuosina 1951-90. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen monistetta No. 55, s. 22-37.
- Korhonen, T. & Nousiainen, M. 2007. Paskakirja. Helsinki, Into.
- Korjonen-Kuusipuro, K., Laine, P. & Michelsen, K. 2004. Kaukas perkele. Julk.: Pietiläinen, J. (toim.). Journalismikritiikin vuosikirja 2004. Tampere, s. 182-195.
- Korvela, P.-E. & Vuorelma, J. (toim.). 2017. Puhun niin totta kuin osaan. Poliittikka faktojen jälkeen. Jyväskylä, Docendo.
- Krikmann, A. 2009. Jokes in Soviet Estonia. Folklore 43: 43-66.
- Kuipers, G. 2006. Good Humor, Bad Taste: A Sociology of the Joke. Berlin, Mouton de Gruyter.
- Kuluttaja-asiamies. 2012. Autoalaa muistutettiin ympäristövaihtamista. Ajankohtaista kuluttaja-oikeudesta 3/2012: 4-5.
- Kumpu, V. 2014. Kaikki yhdessä yhteisen ilmaston puolesta? Yksimielisyys ja erimielisyys Helsingin Sanomien ja Ilta-Sanomien ilmastokokousuutisoinnissa. Media & viestintä 37(4): 40-59.
- Kuosma, K. 2003. Arkkitehtuuri - mitä se on? Koottuja selityksiä humoristisesta näkökulmasta Helsinki, Rakennustieto.
- Kupiainen, U. 1939. Huumori suomalaisessa kirjallisuudessa. I osa. Aleksis Kivi ja 1880-luvun realistit. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kupiainen, U. 1954. Huumori suomalaisessa kirjallisuudessa 2. Huumorin sukupolvi 1900-luvun suomalaisessa kirjallisuudessa. Porvoo, WSOY.
- Kämäräinen, K. 1992. Linkola, oikeinajattelija. Tampere, Määrämitta.
- Laakkonen, S., Laurila, S. & Rahikainen, M. (toim.). 1999. Harmaat aallot. Ympäristönsuojelun tulo Suomeen. Helsinki, Suomen Historiallinen Seura.
- Laakkonen, S. & Vuorisalo, T. 2007. Sodan ekologia. Nykyaikaisen sodankäynnin ympäristöhistoriaa. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallinen arkisto 125.
- Lahtinen, R. 2007. Kaupunkimaatalous ja -ympäristö maailmansotien aikana. Julk.: Laakkonen, S. & Vuorisalo, T. (toim.). Sodan ekologia. Sodankäynnin ympäristöhistoriaa. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 340-374.
- Lahtinen, T. 2008. Eko, heko. Saako ympäristöhuolelle nauraa? Ekokarnevaali Veikko Huovisen Ympäristöministerissä. Julk.: Lahtinen, T. & Lehtimäki, M. (toim.). Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 30-49.
- Laineste, L. 2008. Post-socialist Jokes in Estonia: Continuity and Change. Tartu University Press. Dissertationes Folkloristicae Universitatis Tartuensis 12. <http://hdl.handle.net/10062/7808>
- LaMarre, H. L., Landreville, K. D. & Beam, M. A. 2009. The Irony of Satire: Political Ideology and the Motivation to See What You. International Journal of Press/Politics 14(2): 212-231.
- Lampinen, A. 2012. Tiekartta uusiutuvaan metaanitalouteen. Pohjois-Karjalan liikennebiokaasuverkoston kehityshanke ja Suomen Biokaasuyhdistys ry. Pohjois-Karjalan liikennebiokaasuverkoston kehityshankkeen julkaisuja 1/2012. http://www.biokaasuyhdistys.net/media/Sektoriraportti_UE-metaani_LVM_2012.pdf
- Lapintie, P. 2006. Saaristomeren kalastajat uhkaavat hävitä pian sukupuuttoon. Helsingin Sanomat 29.1.2006.
- Laurila, J. 2003. Toimitukselta: Turhakkeiden turhake? Suomen Luonto 1/2003.
- Lehti, A.-E. 2007. Valkoisen naisen taakka. Uutislehti 100 26.9.2007, s. 2.
- Lehtinen, T. 2008. Søren Kierkegaard. Intohimon, ahdistuksen ja huumorin filosofi. Juva, WS Bookwell Oy.
- Leino-Kaukiainen, P. 1999. Vesistöistä viemäreiksi. Vesiensuojelu Suomessa 1945-1970. Julk.: Laakkonen, S., Laurila, S. & Rahikainen, M. (toim.). Harmaat aallot. Ympäristönsuojelun tulo Suomeen. Helsinki, Suomen Historiallinen Seura, s. 33-67.
- Leivonniemi, H. 2011. Luomun hinta. Suomen kuvalehti 46/2011, s. 24-31.
- Liimatainen, K. 2015. Ilmastonmuutos moukaroi talouden uusiksi. Helsingin Sanomat 12.7.2015 s. A6-A7.

- Lillrank, P. 2010. Maailmanlopun malli. Suomen Kuvalehti 40/2010, s. 18.
- Linder, S. H. 2006. Cashing-in on risk claims: on the for-profit inversion of signifiers for "global warming". *Social Semiotics* 16(1): 103-132.
- Linkola, P. 1971. Unelmat paremmasta maailmasta. Porvoo, WSOY.
- Linkola, P. 1979. Toisinajattelijan päiväkirjasta. Porvoo, WSOY.
- Linkola, P. 2004. Voisiko elämä voittaa - ja millä ehdoilla. Helsinki, Tammi.
- Lipman, S. 1991. *Laughter in Hell: The use of Humor During the Holocaust*. Northvale, NJ, Jason Aronson.
- Litmanen, T. 2004. Suomen ydinvoimaihme. Julk.: Kojo, M. (toim.). *Ydinvoima, valta ja vastarinta*. Helsinki, Like, s. 209-230.
- Lomborg, B. 2001. *The skeptical environmentalist: measuring the real state of the world*. Cambridge, Cambridge University Press.
- LUKE. 2017. Susi. LUKEn kanta-arviot. <https://www.luke.fi/tietoa-luonnonvaroista/riista/susi/> [katsottu 10.11.2017].
- Lummaa, K., Rönkä, M. & Vuorisalo, T. (toim.). 2012. *Monitie-teen ympäristötutkimus*. Helsinki, Gaudeamus.
- Lynch, O. H. 2002. *Humorous Communication: Finding a Place for Humor in Communication Research*. *Communication Theory* 12(4): 423-445.
- Lyytimäki, J. 2004. Ympäristönsuojelun kiistelty skeptikko. *Tieteessä tapahtuu* 22(1): 41-44.
- Lyytimäki, J. 2005. Hiilinieluista luomurintoihin - ympäristönsuojelu kartuttaa kielen kirjoa. *Kielikello* 3/2005, s. 19-21.
- Lyytimäki, J. 2006. Unohdetut ympäristöongelmat. Helsinki, Gaudeamus.
- Lyytimäki, J. 2008. Naurun paikka? Huumori ympäristökustelussa ja -tutkimuksessa. *Alue ja Ympäristö* 37(1): 3-14.
- Lyytimäki, J. 2009. Jälkeemme vedenpaisumus? Ilmastomuutoksen ja merien suojelun ekologiset kynnsarvot. Helsinki, Gaudeamus.
- Lyytimäki, J. 2010. Naurua ilmassa: Koominen vähättely ilmastontutkimusta käsittelevässä verkkokustelussa. *Kulttuurintutkimus* 27(2): 17-29.
- Lyytimäki, J. 2012. The environment in the headlines: Newspaper coverage of climate change and eutrophication in Finland Helsinki, Finnish Environment Institute. *Monographs of the Boreal Environment Research* 44.
- Lyytimäki, J. 2014. Bad nature: Newspaper representations of ecosystem disservices. *Urban Forestry and Urban Greening* 13(3): 418-424.
- Lyytimäki, J. 2015. Rare exports: Irony about northern nature and commercialised culture. *Nature and Culture* 10(2): 178-198.
- Lyytimäki, J. & Palosaari, M. 2004. *Ympäristöviestinnän tutkimus Suomessa*. Helsinki, Suomen ympäristökeskus. Suomen ympäristö 683.
- Lyytimäki, J., Petersen, L. K., Normander, B. & Bezák, P. 2008. Nature as a nuisance? Ecosystem services and disservices to urban lifestyle. *Environmental Sciences* 5(3): 161-172.
- Lyytimäki, J. & Rinne, J. 2013. *Valon varjopuolelta. Valosaaste ympäristöongelmana*. Helsinki, Gaudeamus Helsinki University Press.
- Lyytimäki, J. & Rinne, J. 2014. *Ympäristönsuojelun vaikutukset esiin: Vuorovaikutteinen viestintä arvioinnin apuna*. Helsinki, Suomen ympäristökeskus. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 36/2014.
- Maabrändityöryhmä. 2010. Tehtävä Suomelle! Maabrändiraportti 25.11.2010. <https://toolbox.finland.fi/research/maabrändiraportti/> [katsottu 5.3.2018].
- Maan ystävä. 2012. *Hiilidinosauruskampanja*. <http://www.maanystavat.fi/hiilidino/> [katsottu 11.12.2012].
- Malmelin, N. 2003. Mainonnan lukutaito. Mainonnan viestinnällistä luonnetta ymmärtämässä. Helsinki, Gaudeamus.
- Marmot, M. G. 2004. Evidence based policy or policy based evidence? *British Medical Journal* 328(7445): 906-907.
- Massa, I. 2009. Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen paradigmat ja keskeisimmät suuntaukset. Julk.: Massa, I. (toim.). *Vihreä teoria: Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Helsinki, Gaudeamus, s. 9-44.
- Massa, I., Lillunen, A. & Karisto, A. 2006. Ruokaan liittyvät uudet merkitykset. Julk.: Mononen, T. & Tiina, S. (toim.). *Ruokakysymys. Näkökulmia yhteiskuntatieteelliseen elintarviketutkimukseen*. Helsinki, Gaudeamus, s. 156-182.
- Mazur, A. 2004. *True warnings and false alarms*. Washington, Resources for the Future.
- Meeker, J. W. 1974. *The comedy of survival*. Studies in literary ecology. New York, Scribner.
- Mesimäki, M. 2006. *Ympäristövastuullisen kaupunkilaisen elämäntapavalinnat*. Julk.: Massa, I. & Ahonen, S. (toim.). *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki, Gaudeamus, s. 87-103.

- Mielonen, M. 2008. Katainen kehittäisi syöttötariffeja. *Helsingin Sanomat* 10.2.2008, s. A5.
- Mikkola, J., Nieminen, M. & Käpylä, M. 1997. Pilapiirrosten käyttö ympäristökasvatuksessa. Julk.: Käpylä, M. & Wahlström, R. (toim.). Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Jyväskylä, Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus, s. 187-190.
- Mireault, G., Poutre, M. & Sargent-Hier, M. 2012. Humour Perception and Creation between Parents and 3- to 6-month-old Infants. *Infant And Child Development* 21(4): 338-347.
- Mireault, G. C. & Reddy, V. (toim.). 2016. *Humor in Infants. Developmental and Psychological Perspectives*. Cham, Springer. SpringerBriefs in Psychology.
- Mitchell, A. G. 2004. Humour in greek vase-painting. *Revue archéologique* 37(1): 3-32.
- MMM. 2012a. Kansallinen vieraslajistrategia. Helsinki, Maa- ja Metsätalousministeriö.
- MMM. 2012b. MMM linjasi luomutuotannon tavoitteen: 20 prosenttia luomuun vuoteen 2020 mennessä. http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/tiedotteet/120330_luomu.html [katsottu 11.12.2012].
- Moisander, J. 2004. Vihreä kulutus yhteiskunnallisena ilmiönä Suomessa. Julk.: Heiskanen, E. (toim.). Ympäristö ja liiketoiminta. Arkiset käytännöt ja kriittiset kysymykset. Helsinki, Gaudeamus, s. 291-302.
- Morreal, J. 1987. *The Philosophy of Laughter and Humor*. New York, State University of New York Press.
- Morrisette, P. M. 1989. The evolution of policy responses to stratospheric ozone depletion. *Natural Resources Journal* 29: 793-820.
- MT. 2008. Kävyistä siemenet käpyenergialla. *Maaseudun Tulevaisuus* 15.12.2008, s. 12.
- Mäkinen, E. 1999. Talaskangastaisto. Julk.: Heimonen, J. & Kaaro, J. (toim.). Luonto-Liiton historia 1943-1998. Helsinki, Luonto-Liitto Ry. S. 191-193.
- Mäkinen, E. 2009. Lämpeneminen on totta, sanoo HS-raati. *Helsingin Sanomat* 27.11.2009
- Narváez, P. (toim.). 2003. *Of corpse. Death and humor in folklore and popular culture*. Logan, Utah, Utah State University Press.
- Nerlich, B. 2010. 'Climategate': Paradoxical Metaphors and Political Paralysis. *Environmental Values* 19(4): 419-442.
- Nissinen, J. 2004. Valtavirran vastarinta. Julk.: Kojo, M. (toim.). Ydinvoima, valta ja vastarinta. Helsinki, Like, s. 88-105.
- NOAA. 2010. State of the Climate. Global Analysis 2010. National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA) National Climatic Data Center (NCDC). <http://www.ncdc.noaa.gov/sotc/global/2010> [katsottu 11.10. 2017].
- Nyström, P. 2005. Miksi kasvispihvi joutuu kanan kanssa samaan rasvaan? *Hämeen Sanomat* 27.12.2005, s. 20.
- Oksanen, J. 2006. Ettei tuolla vain olisi mustatäplähiipijä? *Hämeen Sanomat* 3.7.2006, s. 5.
- Oksanen, K. 2005. Toripäällikkö Pörhö viettää päivänsä Kaupatorilla herneitä varastellen. *Helsingin Sanomat* 25.9.2005, s. C7.
- Orwell, G. 1945. Funny, but Not Vulgar. *Leader Magazine* 28.7.1945.
- Paakkinen, J. 2009. Simpsonit: Keltaisen perheen kaksi vuosikymmentä. Toinen painos. Jyväskylä, Atena.
- Paasilinna, A. 1975. Jäniksen vuosi. Helsinki, Weilin & Göös.
- Paasilinna, E. 1984. Yksinäisyys ja uhma. Esseitä kirjallisuudesta. Helsinki, Otava.
- Pakkanen, E. 2011. Metsäherrojen mennyt aika. Teollisuuden Metsänhoitajat ry 100 vuotta. Hämeenlinna, Teollisuuden metsänhoitajat. http://www.metsateho.fi/files/metsateho/tiedostot/TMH_100v_historiikki_final.pdf
- Paloniemi, R. 2008. Luonnonsuojelu arjessa. Maanomistajien näkemyksiä ja kokemuksia yksityismaiden tilapäisestä luonnonsuojelusta ja sen uudistumisen prosessista. *Helsingin yliopisto, Biotieteellinen tiedekunta, Bio- ja ympäristötieteiden laitos. Environmentalica Fennica* 26. <http://www.doria.fi/handle/10024/42589>
- Pankakoski, T. 2007. Absurdista utopiaan. Satiirin lähikäsitteitä. Julk.: Kivistö, S. (toim.). Satiiri. Johdatus lajin historiaan ja teoriaan. Helsinki, Yliopistopaino / Helsinki University Press, s. 234-243.
- Panksepp, J. 2005. Beyond a Joke: From Animal Laughter to Human Joy? *Science* 308(5718): 62-63.
- Panksepp, J. & Burgdorf, J. 2003. "Laughing" rats and the evolutionary antecedents of human joy? *Physiology & Behavior* 79(3): 533-547.
- Peiffer, K. S. 2000. *Coyote at large: Humor in American nature writing*. Salt Lake City, University of Utah Press.
- Peitsi Pekka [Urho Kekkonen]. 1943. Löysin rantein [Teoksessa: Kansa taistelee elämästään]. Helsinki, Otava. <http://doria17-kk.lib.helsinki.fi/handle/10024/11866>
- Peltomäki, T. 2011. Kontulassa muhii pulusota. *Helsingin Sanomat* 21.4.2011, s. A16.

- Peltonen, L. 2008. Nimby maankäytön konfliktien kehyksenä. Julk.: Kopomaa, T., Peltonen, L. & Litmanen, T. (toim.). Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta. Helsinki, Gaudeamus, s. 186-207.
- Perko, S. & Perko, T. 2004. Mustasta valkoiseksi. Ekokem, ongelmajätteet ja yhteiskunta 1979-2004. Helsinki, Ekokem Oy.
- Pett, J. 2009. USA Today. http://i.usatoday.net/news/opinion/cartoons/2009/December/e091207_pett.jpg [katsottu 5.3.2018].
- Pihlström, S. 1998. Ympäristökeskustelun mahdollisuudesta. Tieteessä Tapahtuu 16(4). <https://journal.fi/tt/article/view/58522> [katsottu 5.3.2018].
- Platon. 1999. Teokset: Kuudes osa. Lait. Helsinki, Otava.
- Pleasant, A., Good, J., Shanahan, J. & Cohen, B. 2002. The literature of environmental communication. Public Understanding of Science 11(2): 197-205.
- Polimeni, J. & Reiss, J. P. 2006. The First Joke: Exploring the Evolutionary Origins of Humor. Evolutionary Psychology 4: 347-366.
- Porvali, S. 1999. Kari: tasavallan hovinari. Jyväskylä, Gummerus.
- Poutanen, P. 2016. Putkonen selitti lepakkopuheitaan: ”Tein lepakosta vieheen, jonka heitin toimittajamereen”. http://www.iltalehti.fi/uutiset/2016101322454096_uu.shtml [katsottu 5.3.2018].
- Poutanen, T. & Suominen, T. 2008. Luonnonsuojelulle oma yhdistys. Julk.: Telkänranta, H. (toim.). Laulujoutsenen perintö. Suomalaisen ympäristöliikkeen taival. Helsinki, Suomen luonnonsuojeluliitto & WSOY, s. 250-255.
- Provine, R. M. 2000. Laughter. A Scientific Investigation. New York, Penguin Books.
- Puhakka, V. 2007. Yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta Suomessa vuosilta 1997-2006. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen seura.
- Puro, J.-P. 2009. Pyhä sota kaupunkikaneja vastaan. Media & viestintä 32(1): 96-104.
- Putkonen, M. 2010. Annin ja Osaman yhteensopivuus. Aamuposti 9.10.2010, s. 2.
- Putkuri, E., Lindholm, M. & Peltonen, A. 2013. Ympäristön tila Suomessa 2013. Helsinki, Suomen ympäristökeskus. SYKEN julkaisuja 1. <http://hdl.handle.net/10138/42264>
- Pöntinen, P. 2009. Vastatuuleen. Suomen Kuvalehti 42/2009, s. 36-46.
- Rantala, P. 2015. Huvittava kylähullu. Julk.: Knuuttila, S., Hakamies, P. & Lampela, E. (toim.). Huumorin skaalat. Esitystyö, tarkoitus. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 75-94.
- Rasila, T. 1996. Avainsana, mysteerio, täyskäänös... Huumori ja komiikka sarjakuvan rakenteissa. Julk.: Herkman, J. (toim.). Ruutujen välissä. Näkökulmia sarjakuvaan. Vammala, Tampere University Press. s. 61-80.
- Raskin, V. 1985. Semantic Mechanisms of Humor. Dordrecht, Kluwer.
- Ratamäki, O. 2013. From Ecological Concerns Toward Solving Societal Problems? A Case Study of the Development of Finland's Wolf Policy. International Journal of Information Systems and Social Change 4(2): 42-58.
- Rauhala, S. 2008. Maaseutu autioksi vai suurpedot? Maaseudun Tulevaisuus 4.8.2008, s.4.
- Revkin, A. 2010. A 'Pretty Edgy' Climate Campaign. <https://dotearth.blogs.nytimes.com/2010/10/04/a-pretty-edgy-climate-campaign/> [katsottu 5.3.2018].
- Risbey, J. S. 2008. The new climate discourse: Alarmist of alarming? Global Environmental Change 18(1): 26-37.
- Rissa, K. 2012. Kohti kestävää hyvinvointia. Ympäristö 26(4): 21-23.
- Rittel, H. W. J. & Webber, M. M. 1973. Dilemmas in a general theory of planning. Policy Sciences 4(2): 155-169.
- RKTL. 2011. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen lausunto susitilanteesta. <http://www.rktl.fi/www/uploads/pdf/Suurpedot/Lausunnot/s2011.pdf> [katsottu 20.1.2012].
- Rosenström, U. 2009. Sustainable development indicators: Much wanted, less used? Helsinki, Finnish Environment Institute. Monographs of the boreal environment research 33.
- Rowe, A. & Regehr, C. 2010. Whatever Gets You Through Today: An Examination of Cynical Humor Among Emergency Service Professionals. Journal of Loss & Trauma 15(5): 448-464.
- Roy, C. 2000. Raging Grannies and environmental issues: Humour and creativity in educative protests. Convergence 33(4): 6-17.
- Rutter, J. 1997a. Laughingly referred to: An interdisciplinary bibliography of published work in the field of humour studies and research. Salford papers in sociology. University of Salford, Institute for Social Research.

- Rutter, J. 1997b. Stand-up as interaction: performance an audience in comedy venues. University of Salford, Institute for Social Research.
- Ryan, A. J. 1999. The trickster shift: humour and irony in contemporary native art. Vancouver, UBC Press.
- Rämö, M. 2010. Ilmasto-splatter räjähti tekijöiden silmille. Helsingin Sanomat 10.10.2010, s. D3.
- Saarenmaa, L. 2009. Energiakriisistä ekologisoitumiseen: Autojournalismi ympäristöasenteiden kotina. Media & Viestintä 32(1): 115-123.
- Saarikoski, P. 2012. Hirveän hauskaa - Musta huumori maalaustaiteen ja eläinoikeuskysymysten välineenä. Aaltoyliopisto, Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Taiteen laitos. <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/3974>
- Salin, S. J. 2015. Miehen ja jäniksen ystävydestä. Jäniksen merkitys ja triksterismi Arto Paasilinnan romaanissa Jäniksen vuosi. Trace: Finnish Journal for Human-Animal Studies 1: 4-23.
- Salmela, M. 2012. Öljysäiliössä tuikkii pian 2012 valopistettä. Helsingin Sanomat 2.1.2012, A16.
- Salminen, K. 2006. Kovat kuluttajat ekokylässä. Hämeen Sanomat 14.6.2006, s. 27.
- Salo, M.-L. 2009. Kahleissa Koijärvellä. Helsinki, Editat.
- Salomon, I. & Singer, R. 2011. Why did the chicken cross the road, and what's funny about it? The role of transportation cartoons in social experiences. Transport Policy 18(1): 1-12.
- Saroglou, V. 2002. Religion and sense of humor: An a priori incompatibility? Theoretical considerations from a psychological perspective. Humor 15(2): 191-214.
- Schummer, J. 2006. Historical Roots of the "Mad Scientist": Chemists in Nineteenth-century Literature. Ambix 53(2): 99-127.
- Schönach, P. 2014. Ympäristöhistoria. Julk.: Massa, I. (toim.). Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Helsinki, Gaudeamus, s. 105-119.
- Seppänen, J. & Väliaverron, E. 2012. Mediayhteiskunta. Tampere, Vastapaino.
- Shabbir, H. & Thwaites, D. 2007. The use of humor to mask deceptive advertising. Journal of Advertising 36(2): 75-85.
- Shahidi, M., Mojtahed, A., Modabbernia, A., Mojtahed, M., Shafiabady, A., Delavar, A. & Honari, H. 2011. Laughter yoga versus group exercise program in elderly depressed women: a randomized controlled trial. International Journal of Geriatric Psychiatry 26(3): 322-327.
- Simes, I. 2004. Alkusanat. Julk.: Kojo, M. (toim.). Ydinvoima, valta ja vastarinta. Helsinki, Like, s. 6-10.
- SK. 2012. Jyvät & akanat. Suomen Kuvalehti 30.3.2012, s. 75.
- Smuts, A. 2018. Humor. The Internet Encyclopedia of Philosophy. <http://www.iep.utm.edu/humor/> [katsottu 5.3.2018].
- Sparks, T. H. 2007. Lateral thinking on data to identify climate impacts. Trends in Ecology and Evolution 22(4): 169-171.
- Stenberg, A. & Holttinen, H. 2011. Tuulivoiman tuotantotilat. Vuosiraportti 2010. [Espoo], VTT. VTT Working Papers 178. <http://www.vtt.fi/inf/pdf/workingpapers/2011/W178.pdf> [katsottu 5.3.2018].
- Stern, N. 2007. The economics of climate change. The Stern review. Cambridge, Cambridge University Press.
- Stewart, J. & Clark, T. 2011. Lessons from South Park: A Comic Corrective to Environmental Puritanism. Environmental Communication 5(3): 320-336.
- Stevens, R. G. 2009. Electric light causes cancer?: Surely you're joking, Mr. Stevens. Mutation Research/Reviews in Mutation Research 682(1): 1-6.
- Suhonen, J. 2006. Huussi on ihan puuceesta. Hämeen Sanomat 12.8.2006, s. 2.
- Suomalainen, V. & Wallinheimo, M. 1994. Kuolet vain kahdesti. Klaukkala, Recallmed.
- Suominen, T. 2008. Lappajärven kansanpato. Julk.: Telkänranta, H. (toim.). Laulujoutsenen perintö. Suomalaisen ympäristöliikkeen taival. Suomen luonnonsuojeluliitto & WSOY, s. 52.
- Suonpää, J. 2002. Petokuvan raadollisuus. Luontokuvan yhteiskunnallisten merkitysten metsästys. Tampere, Taideteollinen korkeakoulu & Vastapaino.
- Susiluoto, I. 2006. Takaisin Neuvostoliittoon. Venäläisen huumorin täydellistäminen. Helsinki, Ajatus Kirjat.
- Sutinen, T. 2009. Urpilainen varoittaa demareita äkkiväaristä ilmastopuheista. Helsingin Sanomat 15.11.2009, s. A5.
- Suutala, M. 1986. Luonto ja kansallinen itsekäsitys. Runeberg, Topelius, Lönnrot ja Snellman suomalaisten luontosuhteen kuvaajina. Julk.: Manninen, J. & Patoluoto, I. (toim.). Hyöty, sivistys, kansakunta. Suomalaista aatehistoriaa. Oulu, Pohjoinen, s. 237-270.
- Swabey, M. C. 1961. Comic laughter. A philosophical essay. New Haven & London, Yale University Press.

- Swift, J. 1998. Vaatimaton ehdotus, jolla estetään Irlannin vähäväkisten lapsia käymästä taakaksi vanhemmilleen tai maalleen sekä osoitetaan kuinka heistä on hyötyä yhteiskunnalle [alkuperäisteos 1729]. Julk.: Vainonen, J. (toim.). Irlantilaisia pamfletteja. Helsinki, Loki-kirjat, s. 163-174.
- SYKE. 2011. Elinympäristöjen umpeenkasvu uhkaa karpäsiä. [http://www.syke.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Tiedotteet/Elinympäristöjen_umppeenkasvu_uhkaa_karpa\(2171\)](http://www.syke.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Tiedotteet/Elinympäristöjen_umppeenkasvu_uhkaa_karpa(2171)) [katsottu 5.3.2018].
- Syrjälä, H. 2012. Greenpeacen parodiasivu suututti Neste Oilin. Helsingin Sanomat 22.5.2012. s. C1.
- Szszynski, B. 2007. The post-ecologist condition: Irony as symptom and cure. *Environmental Politics* 16(2): 337-355.
- Särkkä, S. 2007. Seura ratkaisee. *Vihreä Lanka* 20.4.2007, s. 5.
- Tamminen, J. 2013. Häiriköt - Kulttuurihäirinnän aakkoset. Helsinki, Into.
- Tarasti, L. 2009. Hajajätevesiselvitys. Helsinki, Ympäristöministeriö. Ympäristöministeriön raportteja 25/2009. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=344278&lan=fi>
- The Yes Men. 2018. <http://www.theyesmen.org> [katsottu 5.3.2018].
- Thoreau, H. 2010. Elämää metsässä [alkuperäisteos 1854]. Helsinki, Kirjapaja.
- Tieteen tiedotus ry. 2016. Tiedebarometri 2016. Tieteen tiedotus ry. <http://www.tieteentiedotus.fi/tiedebarometri.html> [katsottu 5.3.2018].
- Tirkkonen-Condit, S. 2005. Voihan pökäle! Mustavalkoista karnevaalia Viivin ja Vagnerin tapaan. Julk.: Heikkinen, V. (toim.). Tekstien arki. Tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme. Helsinki, Gaudeamus, s. 193-211.
- Todd, A. M. 2002. Prime-Time Subversion: The Environmental Rhetoric of The Simpsons. Julk.: Meister, M. & Japp, P. M. (toim.). *EnviroPOP: Studies in Environmental Rhetoric and Popular Culture*. Westport CT, Praeger, s. 63-80.
- Todd, A. M. 2015. Cartoons and the environment. Julk.: Hansen, A. & Cox, R. (toim.). *The Routledge Handbook of Environment and Communication*. London, Routledge.
- Toiviainen, P. 2007. Ilmastomuutos. Nyt. Muistiinpanoja maailmanlopusta. Helsinki, Otava.
- Torgerson, D. 1999. *The Promise of Green Politics: Environmentalism and the Public Sphere*. Durham, Duke University Press.
- Torikka, T. 2011. Viljatila vertailee tuotantotapoja aina ennen uutta luomusopimusta. Maaseudun Tulevaisuus 10.8.2011, s. 11.
- TS. 2012. JärkiVihreät haluavat puolueeseen jämsimpää toimintakulttuuria. *Turun Sanomat*, TS.fi 19.5.2012.
- Tukiainen, A. 2008. Linkola, elämänfilosofi. Julk.: Vaden, T. (toim.). *Linkolan ajamana*. Helsinki, Like. S. 61-90.
- Tuomioja, E. 2008. Ilmastomuutosta torjuttaessa tarvitaan uusia ideoita. *Helsingin Sanomat* 27.2.2008.
- Tuuri, A. 2005. Patokapina. *Suomen Kuvalehti* 18/2005, s. 52-55.
- TY. 2007. Uusi yleistajuinen käsikirja luonnon monimuotoisuudesta. *Turun yliopisto. Lehdistötiedote* 13.3.2007, www.utu.fi/fi-Ajankohtaista/mediatiedotteet/arkisto/86a2edca.html [katsottu 5.3.2018].
- Tynkkynen, O. 1996. Poimintoja Maan ystävien syntyprosessista. Julk.: Heima-Tirkkonen, T., Kallio-Tamminen, T. & Selin, T. (toim.). *Ruohonjuuresta elämänpuuksi*. Helsinki, Visio, s. 157-160.
- UNEP. 2018. Status of ratification. <http://ozone.unep.org/en/treaties-and-decisions> [katsottu 5.3.2018].
- Uschanov, T. 2010. Suuri kaalihuijaus. Kirjoituksia yhteiskunnallisesta tietämättömyydestä 2. painos. Helsinki, Teos.
- Valste, J. 2012. Ihmislajin synty. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1352.
- Valtioneuvoston asetus. 2011. Valtioneuvoston asetus talousjätevesien käsittelystä viemäriverkostojen ulkopuolisilla alueilla 209/2011.
- Valve, A. 2010. Paska juttu - Kymmenen oivallusta sonnasta. Like, Helsinki.
- van den Bergh, J. C. J. M. 2010. An assessment of Lomborg's The Skeptical Environmentalist and the ensuing debate. *Journal of Integrative Environmental Sciences* 7(1): 23-52.
- Varis, M. 2003. Ikävä erätön ilta. Suomalainen eräkirjallisuus. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. SKS:n toimituksia 939.
- Vasterling, J. J. 2008. The Aftermath of Hurricane Katrina: A Trauma Researcher's Perspective. *Traumatology* 14(4): 21-26.
- Vertanen, A. 2011. Taksiryttäjät: Hybridillä ajaminen on jopa halvempaa kuin dieselautolla. *Aamuposti* 20.10.2011, s. 9.
- Viinikainen, T. (toim.). 1997. Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus Suomessa. Helsinki, Suomen ympäristökeskus. Suomen ympäristö 99.

- Viitaniemi, J. 2005. Maailmanloppua odotellessa. Hämeen Sanomat 18.12.2005, s. 2.
- Virtanen, A. & Rohweder, L. (toim.). 2011. Ilmastonmuutos käytännössä. Hillinnän ja sopeutumisen keinoja. Helsinki, Gaudeamus.
- Virtanen, L. 1991. Kansanviisauden kirja. Suomen kansan satuja, tarinoita, sananparsia, vitsejä, arvoituksia ja kaskuja Kalevalan ajasta nykypäivään. Porvoo, WSOY.
- Volmari, K. 2009. Half a century of forest industry rhetoric. Persuasive strategies in sales argumentation. Vaasa, University of Vaasa. Acta Wasaensia No 205.
- Vuorela, T. 2005. Laughing Matters: A Case Study of Humor in Multicultural Business Negotiations. Negotiation Journal 21(1): 105-130.
- Väliverronen, E. 1996. Ympäristöuhkan anatomia. Tampere, Vastapaino.
- Weart, S. R. 2017. The Discovery of Global Warming. The Public and Climate Change (cont.- since 1980). <http://www.aip.org/history/climate/public2.htm> [katsottu 5.3.2018]
- Wettergren, Å. 2009. Fun and Laughter: Culture Jamming and the Emotional Regime of Late Capitalism. Social Movement Studies 8(1): 1-15.
- White, R., Mensan, R., Bourrillon, R., Cretin, C., Higham, T. F. G., Clark, A. E., Sisk, M. L., Tartar, E., Gardère, P., Goldberg, P., Pelegrin, J., Valladas, H., Tisnéat-Laborde, N., de Sanoit, J., Chambellan, D. & Chiotti, L. 2012. Context and dating of Aurignacian vulvar representations from Abri Castanet, France. Proceedings of the National Academy of Sciences 109(22): 8450-8455.
- Whitfield, S. J. 2005. Towards an Appreciation of American Jewish Humor. Journal of Modern Jewish Studies 4(1): 33-48.
- WHO. 2017. Sanitation. Fact sheet. <http://www.who.int/media-centre/factsheets/fs392/en/> [katsottu 5.3.2018].
- Wilkinson, D. M., Nisbet, E. G. & Ruxton, G. D. 2012. Could methane produced by sauropod dinosaurs have helped drive Mesozoic climate warmth? Current Biology 22(9): R292-R293.
- Willamo, R. 2004. Luonto ja ei-luonto. Julk.: Cantell, H. (toim.). Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva, PS-kustannus, s. 32-36.
- Willman, J. 2007. Makkaroiden evankeliumi. Renessanssin karnevaalista ja karnevalistisista satiirista. Julk.: Kivistö, S. (toim.). Satiiri. Johdatus lajin historiaan ja teoriaan. Helsinki, Yliopistopaino / Helsinki University Press, s. 70-92.
- Wipo. 2012. Administratiteve Panel Decision. Neste Oil Oyj v. Föreningen Greenpeace-Norden Case No. D2012-0891. <http://www.greenpeace.org/finland/Global/finland/Dokumentit/2012/WIPODecisionD2012-0891.pdf> [katsottu 5.3.2018].
- World Trade Organization. 2012. <http://www.gatt.org> [ei saata-villa]
- WWF. 1987. Vihreä maa. Maailman Luonnon Säätiön ympäristökasvatusjulkaisu. Helsinki, WWF.
- Yaffee, S. L. 1994. The wisdom of the spotted owl: policy lessons for a new century. Washington, DC, Island Press.
- Üngör, U. Ü. & Verkerke, V. A. 2015. Funny as hell: The functions of humour during and after genocide. The European Journal of Humour Research 3(2/3): 80-101.
- YLE. 2011. RKTL: Salametsästys vähensi susikantaa. <https://yle.fi/uutiset/3-5316755> [katsottu 5.3.2018].
- YLE. 2015a. Luontoilta ja muita yömyöhän ihmeitä. http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/luontoilta_ja_muita_yomyohan_ihmeita_28165.html#media=28170 [katsottu 5.3.2018].
- YLE. 2015b. "Sauli Naantalista" soitti radion luonto-ohjelmaan – kuuntele. <https://yle.fi/uutiset/3-8174818> [katsottu 5.3.2018].
- Ylönen, M. 1995. Karin suomalainen. Pilapiirroksat suomalaisuuden legitimointina. Tampere, Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis, Ser A, Vol. 468.
- Ylönen, M. 1998. Karin Suomi. Karin piirroksat suomalaisuuden kuvana. Porvoo, WSOY.
- Ylönen, M. 2001. Pilahistoria. Suomi poliittisissa pilapiirroksissa 1800-luvulta 2000-luvulle. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- YM. 1985. Uhanalaisten eläinten ja kasvien suojelutoimikunnan mietintö I - III. Helsinki, Ympäristöministeriö. Komiteanmietintö 1985:43.
- Zareff, J. 2012. Journalistinen komiikka. Teoreettisia ja käytännöllisiä avauksia. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Humanities 189.
- Zijderveld, A. C. 1983. Introduction: The Sociology of Humour and Laughter — an Outstanding Debt. Current Sociology 31(3): 1-6.

KUVAILULEHTI

TEKIJÄ	Jari Lyytimäki
JULKAISUN NIMI	Huumori ympäristönsuojelussa
JULKAISUAIKA	Toukokuu 2018
SARJA JA NUMERO	SYKEN julkaisuja 3
ASIASANAT	ekologinen ironia, huumori, ilmastonmuutos, komiikka, luonnonsuojelu, tiedeviestintä, yhteiskuntapolitiikka, ympäristöaktivismi, ympäristöpolitiikka
SIVUMÄÄRÄ	182
JULKAISUKIELI	suomi
JULKAISIJA	Suomen ympäristökeskus SYKE
RAHOITTAJA	Suomen ympäristökeskus SYKE Suomen tietokirjailijat ry Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta
KUSTANTAJA	Suomen ympäristökeskus SYKE PL 140, 00251 Helsinki www.syke.fi
JULKAISUN JAKELU	Suomen ympäristökeskus SYKE Julkaisu on saatavana verkkojulkaisuna: www.syke.fi/julkaisut ja helda.helsinki.fi/syke sekä painettuna SYKEN verkkokaupasta: syke.juvenesprint.fi
PAINOPAIKKA JA -AIKA	Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy Helsinki, 2018
TUNNISTEET	ISBN 978-952-11-4931-3 (nid.) ISBN 978-952-11-4932-0 (PDF) ISSN 2323-8895 (painettu) ISSN 2323-8909 (verkkojulkaisu)

TIIVISTELMÄ

Huumori ympäristönsuojelussa on ensimmäinen yhteenveto, jossa esitellään kattavasti, monitieteisesti ja yleistajuisesti huumoritutkimuksen ja ympäristönsuojelun suhdetta. Teoksessa avataan huumorin ominaispiirteitä ja luodaan yleiskuva huumoritutkimuksen erilaisista lähestymistavoista sekä niiden linkeistä ympäristökysymyksiin. Teos käsittelee klassisia huumorin yhteensopimattomuus-, ylemmyys-, huojennusteorioita sekä sosiologista, lääketieteellistä ja evolutiivista huumoritutkimusta. Huumorin ilmenemistä tarkastellaan ympäristönsuojelun eri osa-alueilla, kuten luonnonsuojelussa, vesiensuojelussa ja ilmasto- ja energiakeskustelussa. Teos osoittaa, että huumori on eri muodoissaan läsnä ympäristönsuojelun kaikilla osa-alueilla, kaupunkiluonnosta luomuviljelyyn. Yhteiskunnallisen kiistelyn eri osapuolet hyödyntävät huumoria eri tavoin niin suurpedoista, vanhojen metsien suojelusta kuin vieraslajeistakin väiteltäessä. Teos perustuu laaja-alaiseen tutkimusten yhteenvetoon sekä koti- ja ulkomaisesta julkisesta keskustelusta poimittuihin esimerkkeihin. Teos pohtii erityisesti huumorin käyttöä asiantuntijatiedon rinnalla ja ehdottaa ekologista ironiaa ympäristönsuojelun ratkaisuksi.

PRESENTATIONSBLAD

FÖRFATTARE	Jari Lyytimäki
PUBLIKATIONENS TITEL	Huumori ympäristönsuojelussa (Humor i miljöskyddet)
DATUM	Maj 2018
SERIE OCH NUMMER	SYKE Publikationer 3
NYCKELORD	ekologisk ironi, humor, klimatförändring, komik, naturskydd, vetenskaplig kommunikation, samhällspolitik, miljöaktivism, miljöpolitik
SIDANTAL	182
SPRÅK	finska
UTGIVARE	Finlands miljöcentral SYKE Finlands facklitterära författare rf Delegationen för Informationsspridning
FINANSIÄR	Finlands miljöcentral SYKE Finlands facklitterära författare rf Delegationen för Informationsspridning
FÖRLÄGGARE	Finlands miljöcentral SYKE PB 140, 00251 Helsingfors www.syke.fi
DISTRIBUTION	Finlands miljöcentral SYKE Publikationen kan laddas ner (pdf) via: www.syke.fi/julkaisut och helda.helsinki.fi/syke . En tryckt version kan beställas från SYKEs webbshop: syke.juvenesprint.fi
TRYCKERI, TRYCKORT OCH ÅR	Juvenes Print – Finlands Universitets tryckeri Ab Helsingfors, 2018
STANDARDNUMMER	ISBN 978-952-11-4931-3 (hft.) ISBN 978-952-11-4932-0 (PDF) ISSN 2323-8895 (print) ISSN 2323-8909 (online)

SAMMANDRAG

Humor i miljöskyddet är den första summeringen där man på ett omfattande, tvärvetenskapligt och lättfattligt sätt presenterar förhållandet mellan humorforskningen och miljöskyddet. Verket beskriver humorns särdrag och ger en översikt över de olika betraktelsesätten inom humorforskningen samt hur de länkas till miljöfrågor. I verket behandlas klassiska inkongruens-, överlägsenhets- och avlastningsteorier inom humorn samt den sociologiska, medicinska och evolutiva humorforskningen. Förekomsten av humor granskas inom olika delområden av miljöskyddet, såsom inom naturskyddet, vattenskyddet och i klimat- och energidebatten. Verket visar att humorn i sina olika former är närvarande inom samtliga delområden av naturskyddet, från stadsnatur till ekologisk odling. De olika parterna i samhällsdebatten använder sig av humor på olika sätt, oavsett om det handlar om stora rovdjur, skydd av gamla skogar eller debatt om främmande arter. Verket grundar sig på en omfattande sammanfattning av olika forskningar samt på exempel som plockats fram ur både den inhemska och den utländska offentliga debatten. Verket resonerar i synnerhet kring användning av humor vid sidan om expertinformation och föreslår ekologisk ironi som en lösning för miljöskyddet.

DOCUMENTATION PAGE

AUTHOR	Jari Lyytimäki
TITLE OF PUBLICATION	Huumori ympäristönsuojelussa (Humor and environmental protection)
DATE	May 2018
SERIES AND NUMBER	SYKE Publications 3
KEYWORDS	comic, ecological irony, environmental activism, humour, climate change, nature protection, science communication, social policy, environmental policy
NUMBER OF PAGES	182
LANGUAGE	Finnish
COMMISSIONER	Finnish Environment Institute SYKE
FINANCIER	Finnish Environment Institute SYKE The Association of Finnish Non-fiction Writers The Committee for Public Information
PUBLISHER	Finnish Environment Institute SYKE P.O.Box 140, FI-00251 Helsinki, Finland www.syke.fi
DISTRIBUTION	Finnish Environment Institute SYKE The publication is available on the internet (pdf): syke.fi/publications or helda.helsinki.fi/syke and in print: syke.juvenesprint.fi
PRINTING PLACE AND YEAR	Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Ltd. Helsinki, 2018
IDENTIFIERS	ISBN 978-952-11-4931-3 (pbk.) ISBN 978-952-11-4932-0 (PDF) ISSN 2323-8895 (print) ISSN 2323-8909 (online)

ABSTRACT

Humour and environmental protection is the first comprehensive and interdisciplinary review focusing on the relationship between humour research and environmental protection, aimed at a wide audience. The book opens up the key characteristics of humour and creates an overall picture of the different humour theories and their links to environmental issues. The book summarises classic humour theories including incongruity, superiority and relief theory, as well as sociological, medical and evolutionary humour studies. Expressions of humour are analysed through different areas of environmental protection, including nature conservation, water protection and climate and energy debates. The book shows that different forms of humour are present in all areas of environmental protection, from urban nature to organic farming. Different parties of social debates utilise humour in various ways, as shown by debates over large carnivores, the protection of old forests and invasive species. The book is based on a summary of an extensive body of research and concrete examples from domestic and foreign environmental debates. In particular, the book examines how humour is utilised in parallel with expert knowledge and suggests that a solution to environmental problems may be found from ecological irony.

SYKE.FI/JULKAISUT

ISBN 978-952-11-4931-3 (nid.)
ISBN 978-952-11-4932-0 (PDF)
ISSN 2323-8895 (painettu)
ISSN 2323-8909 (verkkojulkaisu)

Millaista huumoria löytyy ympäristönsuojelusta?

Huumori ympäristönsuojelussa tarjoaa monitieteisen kokonaiskuvan huumorin ilmentymistä ympäristönsuojelun eri osa-alueilla.

Teos esittelee huumoritutkimuksen erilaisia lähestymistapoja ja tarkastelee huumorin käyttöä valikoiduilla ympäristönsuojelun osa-alueilla, kuten ilmastopolitiikassa, petokeskusteluissa ja vesiensuojelussa.

Teos pureutuu konkreettisten koti- ja ulkomaisten esimerkkien avulla huumorin vaikutuksiin ja puntaroi huumorin mahdollisuuksia ympäristönsuojelun edistäjänä.

Vakavien ympäristöongelmien ratkaisemiseen tarvitaan uusia näkökulmia avaavaa ja toimintaan rohkaisevaa huumoria.

